

Katarzyna Lemek

KATECHIZACJA W (ARCHI)DIECEZJI SZCZECIŃSKO-KAMIENSKIEJ W 50-LECIU JEJ ISTNIENIA

Katechizacja w (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej
w 50-lecie jej istnienia

UNIwersytet Szczeciński
ROZPRAWY I STUDIA T. (MCDLXXV) 1401

Katarzyna Lemek

Katechizacja w (archi)diecezji
szczecińsko-kamieńskiej
w 50-lecie jej istnienia

Szczecin 2025

Rada Wydawnicza

Anna Cedro, Urszula Chęcińska, Katarzyna Jaworska-Biskup, Rafał Klóska
Maciej Kowalewski, Ewa Mazur-Wierzbicka, Jarosław Nadobnik
Grzegorz Wejman, Renata Ziemińska, Magdalena Zioło
Andrzej Skrendo – przewodniczący Rady Wydawniczej
Elżbieta Zarzycka – dyrektor Wydawnictwa Naukowego

Recenzent

prof. dr hab. Piotr Tomasik

Redakcja i korekta językowa

Maria Kabata

Redakcja techniczna i skład

Wiesława Mazurkiewicz

Projekt okładki

Raraku.pl

Katarzyna Lemek ORCID 0000-0003-1474-4820

Wersja elektroniczna publikacji dostępna na licencji CC BY-SA 4.0
po 12 miesiącach od daty wprowadzenia do obrotu

© Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2025

DOI 10.18276/978-83-8419-014-2

ISBN 978-83-8419-014-2 (online)

ISBN 978-83-8419-013-5 (print)

ISSN 0860-2751

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIwersYTETU SZCZECIŃSKIEGO

Wydanie I | Ark. wyd. 17,0 | Ark. druk. 16,9 | Format 170/240

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Wstęp	11
1. Kontekst historyczno-społeczny katechizacji w (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej	21
1.1. Historia Kościoła na Pomorzu Zachodnim do 1945 roku	21
1.2. Ziemie Zachodnie w granicach Polski w 1945 roku	28
1.2.1. Sytuacja ludności na Ziemiach Zachodnich i działalność księży-pionierów	28
1.2.2. Utworzenie administracji apostołskiej i posługa administratorów	35
1.3. Powstanie i rozwój (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej	46
1.3.1. Katecheza w budowaniu Kościoła diecezjalnego	50
1.3.2. Zdynamizowanie ewangelizacyjnego charakteru katechezy w archidiecezji	58
2. Uwarunkowania eklesjalne katechizacji	72
2.1. Inspiracje soborowe i programowanie katechizacji po Synodzie Biskupów w 1977 roku	72
2.1.1. Program ramowy katechezy z 1971 roku i jego realizacja w diecezji	79
2.2. Katecheza w świetle dokumentów katechetycznych wydanych po 1992 roku	82
2.2.1. Zmiany programowe w Polsce od 2001 roku	88
2.3. Katecheza w świetle <i>Dyrektorium o katechizacji</i>	94
2.4. Katecheza w świetle prawa partykularnego (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej	100
2.4.1. Organizacja katechezy sakramentalnej i rekolekcji wielkopostnych	100
2.4.2. Wychowanie katolickie i zadania ewangelizacyjne katechezy w dokumentach synodu diecezjalnego i metropolitalnego	104
3. Organizacja nauczania religii	111
3.1. Katecheza parafialna do czasu powrotu religii do szkół	111
3.1.1. Nauczanie religii w szkołach i punktach katechetycznych w latach 1945–1972	112

3.1.2. Próby wychowania młodzieży w duchu socjalistycznym	122
3.1.3. Zabiegi Kościoła o zdynamizowanie katechezy parafialnej w kontekście katechezy dorosłych	130
3.1.4. Zmiany w prawie państwowym lat 80. dotyczące zajęć katechetycznych	136
3.2. Szkolne nauczanie religii po 1990 roku	143
3.2.1. Reformy edukacji w państwie demokratycznym	143
3.2.2. Powrót lekcji religii do szkół	149
3.2.3. Lekcje religii w szkole a katecheza parafialna	153
3.2.4. Blaski i cienie nauczania religii w szkole w (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej	159
3.3. Wydział Wychowania Katolickiego	170
3.3.1. Powstanie i reorganizacje	171
3.3.2. Funkcje i zadania	174
3.3.3. Nadzór nad katechezą – wizytatorzy diecezjalni i rejonowi	181
4. Formacja pracowników posługi katechetycznej odpowiedzialnych za katechezę	186
4.1. Formacja katechetów w świetle dokumentów Kościoła	190
4.1.1. Formacja duchowa – troska o „być”	192
4.1.2. Wymiar intelektualny formacji	196
4.1.3. Formacja duszpasterska – umiejętność działania	198
4.2. Katecheta jako nauczyciel, wychowawca, świadek	200
4.3. Formy przygotowania katechetów w (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej	205
4.3.1. Dwuletnie kursy przygotowawcze i Diecezjalne Studium Katechetyczne	206
4.3.2. Archidiecezjalne Kolegium Teologiczne i Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego	209
4.4. Formacja permanentna	213
4.4.1. Spotkania formacyjne i rekolekcje	215
4.4.2. Rozwijanie kwalifikacji zawodowych	222
Zakończenie	229
Bibliografia	239
Spis tabel	267
Streszczenie	269
Abstract	270

Wykaz skrótów

AIPNSz	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie
AKSK	Archiwum Kurii Szczecińsko-Kamieńskiej
APSz	Archiwum Państwowe w Szczecinie
ATK	Akademia Teologii Katolickiej
AWSD	Arcybiskupie Wyższe Seminarium Duchowne
BK	<i>Biuletyn Katechetyczny</i>
ChL	Jan Paweł II, <i>Posynodalna adhortacja apostolska „Christifideles laici” o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie w dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II</i>
CT	Jan Paweł II, <i>Adhortacja apostolska o katechizacji w naszych czasach „Catechesi tradendae”</i>
CTO	<i>Colloquia Theologica Ottoniana</i>
CV	Franciszek, <i>Posynodalna adhortacja apostolska „Christus vivit” do młodych i całego Ludu Bożego</i>
DB	Sobór Watykański II, <i>Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”</i>
DCG	Kongregacja ds. Duchowieństwa, <i>Directorium Catechisticum Generale</i>
DK	Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, <i>Dyrektorium o katechizacji</i>
DFK	Sobór Watykański II, <i>Dekret o formacji kapłanów „Optatam totius”</i>
DOK	Kongregacja ds. Duchowieństwa, <i>Dyrektorium ogólne o katechizacji</i>
DP	Sobór Watykański II, <i>Dekret o posłudze i życiu presbiterów „Presbyterorum ordinis”</i>

DSD	<i>Dekrety i materiały I Synodu Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej. Dokumenty robocze</i>
DSM	<i>„Porta Fidei” Dokumenty I Synodu Metropolii Szczecińsko-Kamieńskiej. Dokumenty robocze</i>
DWCH	Sobór Watykański II, <i>Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”</i>
Dz.U.	<i>Dziennik Ustaw</i>
Dz. Urz. M.O.	<i>Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty</i>
EG	Franciszek, <i>Adhortacja apostolska „Evangelii Gaudium” o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie</i>
EN	Paweł VI, <i>Posynodalna adhortacja apostolska „Evangelii nuntiandi” o ewangelizacji w świecie współczesnym</i>
GWK	<i>Gorzowskie Wiadomości Kościelne</i>
KEP	Konferencja Episkopatu Polski
KK	Sobór Watykański II, <i>Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen Gentium”</i>
KKK	<i>Katechizm Kościoła Katolickiego</i>
KL	<i>Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”</i>
KM PZPR	Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KC PZPR	Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KOS	Kuratorium Okręgu Szkolnego
KPK	<i>Kodeks Prawa Kanonicznego</i>
KUL	Katolicki Uniwersytet Lubelski
MEN	Ministerstwo Edukacji Narodowej
MEiN	Ministerstwo Edukacji i Nauki
MSW	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
NKWD	Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych
NMP	Najświętszej Maryi Panny
NSPJ	Najświętszego Serca Pana Jezusa
OLB	Synod Biskupów 1977, <i>Orędzie do Ludu Bożego</i>

PDK	Konferencja Episkopatu Polski, <i>Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce</i>
PP	Konferencja Episkopatu Polski, <i>Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce</i> , 2001, 2010, 2018.
PNR	Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, <i>Program nauczania religii</i> , 2001, 2010, 2018.
Prezbiterium	<i>Prezbiterium. Pismo Urzędowe Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej</i>
PRL	Polska Rzeczpospolita Ludowa
PWRN	Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
SSK	<i>Szczecińskie Studia Kościelne</i>
TChr	Towarzystwo Chrystusowe
UE	Unia Europejska
UKSW	Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
UO	Uniwersytet Opolski
US	Uniwersytet Szczeciński
UŚ	Uniwersytet Śląski
UW	Urząd Wojewódzki
WAM	Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy
WdSW	Wydział do Spraw Wyznań
WN	Wydawnictwo Naukowe
WT	Wydział Teologiczny
WWK	Wydział Wychowania Katolickiego Kurii Szczecińsko-Kamieńskiej
ZK	<i>Zeszyty Katechetyczne</i>
ZSRR	Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

Cytaty z Pisma Świętego według wydawnictwa Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2009, łącznie ze stosowanymi tam skrótami.

Wstęp

W 2022 roku Kościół szczecińsko-kamieński obchodził 50-lecie ustanowienia przez papieża Pawła VI diecezji i 30-lecie podniesienia jej przez Jana Pawła II do godności archidiecezji. Rocznicze te stanowią właściwy moment dokonania podsumowania, a zarazem oceny i wyciągnięcia wniosków z dotychczasowych działań związanych z pasterską misją Kościoła na tym skrawku Polski, który jest wysunięty najdalej na północny zachód naszego kraju.

Papież Paweł IV obrazuje Kościół metaforycznie jako drzewo, którego zieloną gałęzią jest katechizacja, a stanowi ona podstawową działalność ewangelizacyjną każdego Kościoła partykularnego¹. Wspólnota wierzących posłuszna misyjnemu nakazowi Chrystusa „Idźcie i pozyskujcie uczniów we wszystkich narodach” (Mt 28, 19), wypełnia to zadanie w wierności Bogu i człowiekowi, któremu głosi Słowo od ponad dwóch tysięcy lat niezależnie od okoliczności zewnętrznych. Ponadto będąc jedną z podstawowych form posługi duszpasterskiej w Kościele, przyjmuje za cel doprowadzenie „nie tylko do spotkania z Jezusem Chrystusem, ale do zjednoczenia, a nawet głębszej z Nim zażyłości”². Przez takie określenie celu posługi katechetycznej Jan Paweł II przypominał, że powinni być nią objęci wszyscy ochrzczeni, niezależnie od wieku, dlatego katecheza stanowić powinna „wychowanie w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych” (CT 18). Na mocy chrztu wierzący ma prawo otrzymywać systematyczne i całościowe wprowadzenie w pełnię życia chrześcijańskiego (por. CT 18) i obowiązek dawania świadectwa spotkania z żywym Bogiem w codzienności.

Posługa katechetyczna powinna mieć charakter permanentny i towarzyszyć człowiekowi na wszystkich etapach jego życia. W *Dyrektorium o katechizacji*

---

¹ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Pallottinum, Poznań 1998, 218 (dalej DOK).

² Jan Paweł II, *Adhortacja o katechezie w naszych czasach „Catechesi tradendae”*, Referat Katechetyczny, Szczecin 1996, 5 (dalej CT).

czytamy, że „należy ponownie podkreślić, że katechizację dorosłych – jako skierowaną do osób, zdolnych do przyłgnięcia i prawdziwie odpowiedzialnego zaangażowania – należy uznać za docelową formę katechezy, ku której skierowane są w pewien sposób – zawsze również konieczne – wszystkie pozostałe formy”³.

Za realizację tego posłannictwa odpowiedzialna jest „cała wspólnota chrześcijańska, która jest jednocześnie głoszącą słowo Boże, jak i słuchającą tego słowa i dającą o nim świadectwo”⁴. W diecezji szczecińsko-kamieńskiej od momentu jej powstania posługa katechetyczna była realizowana w różnych miejscach i przyjmowała zróżnicowane formy. W momencie utworzenia trwałych struktur kościelnych w 1972 roku katechizacja już od 11 lat dokonywała się w punktach katechetycznych. Kościół bowiem pozbawiony w 1961 roku możliwości nauczania religii w szkole zorganizował – przy dużym zaangażowaniu rodziców, księży i świeckich katechetów – systematyczną katechezę w parafiach. Władze państwowe utrudniały prowadzenie tej działalności, a wręcz dążyły do indoktrynacji dzieci i młodzieży w duchu socjalizmu materialistycznego narzucanym w szkole. Kościół zabiegał więc o zdynamizowanie katechezy parafialnej. Podejmował formację katechetów świeckich, bez których nie możliwa byłaby rozbudowa sieci punktów katechetycznych i stworzenie możliwości udziału w katechizacji wszystkim dzieciom i młodzieży. Starano się ponadto prowadzić różne formy katechezy dorosłych, a w szczególności rodziców.

W wyniku transformacji społeczno-politycznej w roku szkolnym 1990/1991 religia powróciła do szkół. Zaistniała szansa integralnego wychowania młodego pokolenia Polaków w duchu wartości chrześcijańskich realizowanego wspólnie przez trzy podstawowe środowiska: rodzinę, Kościół i szkołę. Otworzyło się pole do działalności ewangelizacyjnej wobec wszystkich uczniów, którzy z różnych przyczyn nie uczestniczyli w katechezie prowadzonej w parafii. Zmiany te wpłynęły na opracowanie nowych programów i podręczników, wypracowanie nowego modelu lekcji religii przystosowanego do zmienionych okoliczności i uwzględniającego uwarunkowania szkolne oraz podjęcie działań formujących nowy typ nauczyciela religii, katechety – ewangelizatora.

---

³ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Jedność, Kielce 2020, 77 (dalej DK).

⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, WAM, Kraków 2001, 120 (dalej PDK).

W polskich warunkach szkolne nauczanie religii należy traktować jako „specyficzną formę katechezy” (PDK 82), która domaga się uzupełnienia, zwłaszcza w funkcji wtajemniczającej podczas spotkań prowadzonych przy parafii. R. Murawski zaznacza, iż katecheza ukazana w dokumentach katechetycznych Kościoła w Polsce w pełni może być urzeczywistniona tylko w parafii⁵, która jest podstawową wspólnotą wiary, miejscem przyjmowania sakramentów i domem modlitwy. Każda aktywność duszpasterska, niezależnie od miejsca jej realizacji, jest działalnością wspólnoty parafialnej. Szkolny katecheta nauczający na podstawie misji kanonicznej wykonuje swoją posługę w szkole z ramienia konkretnej wspólnoty Kościoła, przez misję biskupa, który go do tej szkoły posyła.

Mimo postępu technologicznego polepszającego warunki życia, wpływającego na szybkość przekazu informacji, współczesny człowiek niejednokrotnie czuje się zagubiony, przytłoczony nadmiarem wiadomości, traci sens życia, a nawet odczuwa lęk przed przyszłością. Zostaje wciągnięty w pęd współczesnego świata nastawionego wyłącznie na rozwój zawodowy i materialny, ma problem z przeżywaniem swojej wiary w codziennym życiu, gubiąc osobistą więź z Chrystusem, nierzadko podejmuje próby zagłuszenia sumienia przypominającego mu o wartościach ewangelicznych. Kościół, obserwując zachodzące zmiany, stara się tak dostosować formy i metody pracy katechetycznej, by dotrzeć do człowieka w konkretnych warunkach życia osobistego, rodzinnego i społeczno-kulturowego.

Po Soborze Watykańskim II obserwujemy wielość koncepcji katechetycznych, które poszukują sposobów przekazu Ewangelii adekwatnych do potrzeb współczesnych odbiorców. Każda forma katechezy powinna prowadzić do dojrzałości w wierze, czyli całkowitego oddania się Bogu, jednak drogi do osiągnięcia tego celu mogą być różnorakie. Dowartościowanie roli Pisma Świętego i doprowadzenie katechizowanego do udzielenia odpowiedzi Bogu na usłyszane Jego Słowo stanowi podstawę ruchu kerygmatycznego. Został on zbudowany na kanwie ruchu biblijno-liturgicznego i zakładał mistagogiczny charakter pochylania się nad przesłaniem zbawczym Ewangelii. Ten model katechezy zakładał wiarę przekazywaną przez rodziców. Kiedy jednak nie byli oni w stanie wywiązywać się z roli pierwszych katechetów swoich dzieci, zaczęto

---

⁵ R. Murawski, *Działania katechetyczne w parafii w świetle dyrektorium ogólnego i polskiego*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. S. Dziekoński, Verbinum, Warszawa 2003, s. 57.

poszukiwać innych rozwiązań. Różnego typu katechezy o charakterze interpretacyjnym, zwłaszcza o orientacji antropologicznej, wychodzące od doświadczenia życiowego uczestników katechezy i starające się odnaleźć jego interpretację w Ewangelii, stanowiły kolejną próbę znalezienia odpowiedzi na potrzeby człowieka poszukującego. Po Synodzie Biskupów w 1977 roku poświęconym katechezie i wydaniu posynodalnej adhortacji *Catechesi tradendae* ukształtował się model katechezy integralnej, wiernej Bogu i człowiekowi, który był syntezą dwóch wyżej omawianych nurtów i stanowił integrację orędzia zbawczego, integrację osobowości oraz integrację celów i zadań katechezy z rzeczywistością, w której wzrasta wychowanek⁶.

Współcześnie wielu ochrzczonych utraciło lub nigdy nie zbudowało osobistej relacji z Bogiem i potrzebuje katechezy ewangelizacyjnej, która „zmierza do wychowania chrześcijan w poczuciu ich tożsamości jako ochrzczonych, wierzących i członków Kościoła, otwartych i prowadzących dialog ze światem” (DOK 194). Także szkolne nauczanie religii, w którym poza wierzącymi uczestniczą poszukujący, a nawet niewierzący, domaga się uformowania katechezy typu ewangelizacyjnego, wchodzącej w kontakt z kulturą, podejmującej twórczy dialog ze światem i uzdalniającej katechizowanych do podejmowania odpowiedzialności za świat współczesny i przyszły⁷. W najnowszym dokumencie Magisterium Kościoła poświęconym katechizacji podkreślono ścisły związek ewangelizacji z katechizacją, przypominając, „że głoszenie kerygmatu i jego dojrzewanie są ze sobą bardzo blisko związane” (DK 10). Zachęcono w nim odpowiedzialnych za posługę Słowa do wypracowania modelu katechezy inspirowanej katechumenatem, by „z duszpasterską mądrością odpowiadać na mnogość sytuacji” (DK 65), w których znajduje się dzisiejszy człowiek potrzebujący od wspólnoty towarzyszenia na drodze do Chrystusa.

Polska katechetyka zawsze brała pod uwagę zdobycze i osiągnięcia pojawiających się w Kościele ruchów odnowy katechezy, przy czym nie była to tylko ich bierna recepcja, ale towarzyszyła jej nieustannie rozważna troska, aby w przenoszonych na grunt polski modelach katechezy uwzględnić polskie tradycje katechetyczne (PDK 14). Zmiany zachodzące w społeczeństwie polskim wymuszają ciągłą potrzebę

⁶ J. Charytański, *W kręgu zadań i treści katechezy*, WAM, Kraków 1992, s. 16–17.

⁷ A. Offmański, *W kierunku katechezy ewangelizacyjnej. Polska katecheza młodzieżowa w latach 1945–2000*, Ottonianum, Szczecin 2000, s. 213.

udoskonalania metod i form katechezy, aby w pełni realizowała ona funkcje wychowania, nauczania i inicjacji.

Cel niniejszej rozprawy stanowi zbadanie, czy w (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej były realizowane założenia odnowy katechetycznej w omawianym okresie oraz jak katecheza na przestrzeni 50 lat była dostosowywana pod względem metod i form do różnych warunków, w których była realizowana – zarówno w punktach katechetycznych, jak i później w szkołach. Ponadto ważnym aspektem prezentowanych badań jest próba odpowiedzi na pytanie, czy w procesie katechetycznym uwzględniono perspektywę odbiorcy. Poddanie analizie dostępnych źródeł – dokumentów 50-letniej pracy katechetycznej w diecezji – ma na celu podsumowanie minionego czasu oraz zilustrowanie i utrwalenie wkładu pracy księży, siostr zakonnych, katechetów świeckich oraz rodziców w katechetyczną posługę na ziemiach Pomorza Zachodniego.

W opracowaniu podjęto też próbę sformułowania odpowiedzi na ważne pytania, jaki wpływ na kształt katechezy w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej miał rozwój koncepcji katechetycznych, jak na przestrzeni 50 lat zmieniały się formy i metody pracy katechetycznej i jaki wpływ na sposób realizacji katechezy miały zmieniające się warunki społeczno-kulturowe.

Aktualność pracy wynika z potrzeby ciągłych poszukiwań nowych metod duszpasterskich i katechetycznych. Historia nauczania religii w Polsce po II wojnie światowej została omówiona w licznych opracowaniach. Do najważniejszych prac – analizujących sytuację od czasów katechizacji w parafiach aż do powrotu nauczania religii do szkół – należy zaliczyć publikacje Hanny Konopki, ks. Jana Doppkiego⁸, ks. Jana Szejtera⁹. W innej literaturze zawiera się problematyka obecności nauki religii w polskim systemie szkolnym na tle przemian oświatowych i zmieniających się koncepcji katechetycznych. Do najważniejszych opracowań, wykorzystanych w niniejszym omówieniu należą publikacje: ks. Andrzeja Offmańskiego, ks. Piotra Tomasiaka, ks. Radosława Chałupniaka, ks. Jana Szpeta, ks. Tadeusza Panusia czy ks. Kazimierza Misiaszka. Kwestii nauczania religii w wymiarze regionalnym poświęcone

⁸ J. Doppke, *Katechizacja w Polsce 1945–1990*, Bernardinum, Pelplin 1998.

⁹ J. Szejter, *Katecheza parafialna w Polsce do roku 1980*, Artpress, Gniezno 2003.

zostały prace: ks. Pawła Kindrackiego¹⁰, ks. Mariana Korgula¹¹, ks. Marka Paluszkiewicza¹², ks. Norberta Pikuły¹³, ks. Józefa Stali¹⁴, ks. Stefana Wójcika¹⁵, ks. Mariana Zająca¹⁶, ks. Adama Bielinowicza¹⁷, ks. Marcina Falkowskiego¹⁸.

Zagadnienie katechizacji w (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej nie doczekało się całościowego opracowania o charakterze pastoralno-katechetycznym. Prace Krzysztofa Kowalczyka¹⁹ i Zbigniewa Stanucha²⁰ – omawiające problem nauczania religii w województwie szczecińskim – dotyczą okresu przed powstaniem diecezji i podkreślają zwłaszcza wymiar polityczny oraz historyczny. Ponadto w monografiach

---

¹⁰ P. Kindracki, *Katechizacja dzieci i młodzieży w diecezji siedleckiej w latach 1961–1990*, Unitas, Siedlce 2009.

¹¹ M. Korgul, *Działalność i refleksja katechetyczna w Kościele na Dolnym Śląsku w czasach powojennych*, Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Legnickiej, Legnica 1997.

¹² M. Paluszkiewicz, *Katechizacja szkolna diecezji siedleckiej w latach 1990–2005. Studium katechetyczne na podstawie badań wybranych grup katechetów*, Unitas, Siedlce 2008.

¹³ N. Pikuła, *Pozaszkolne nauczanie religii dzieci i młodzieży w diecezji częstochowskiej (1961–1990)*, Kraków 2009.

¹⁴ J. Stala, *Tradycja katechezy rodzinnej w diecezji tarnowskiej*, Biblos, Tarnów 1999.

¹⁵ S. Wójcik, *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego. Na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska w latach 1945–1961*, Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1995.

¹⁶ M. Zajac, *Katechizacja w diecezji tarnowskiej w okresie posługi biskupa Jerzego Ablewicza (1962–1989)*, Biblos, Tarnów 2000.

¹⁷ A. Bielinowicz, *Katechizacja w diecezji i archidiecezji warmińskiej w latach 1945–2005*, Studio Poligrafii Komputerowej, Olsztyn 2010.

¹⁸ M. Falkowski, *Katechizacja w archidiecezji warszawskiej w latach 1992–2017*, Papieski Wydział Teologiczny, Wrocław 2021.

¹⁹ K. Kowalczyk, *W walce o rząd dusz. Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1956*, WNUS, Szczecin 2003; Tenże, *Nauczanie religii w szkołach na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1956*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2003, z. 3, s. 71–103.

²⁰ Z. Stanuch, *Nauczanie religii w punktach katechetycznych województwa szczecińskiego w świetle materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Szczecinie (1961–1970)*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2007, z. 3, s. 51–67; Tenże, *Nauczanie religii w szkołach województwa szczecińskiego w świetle materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Szczecinie (1956–1961)*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2005, z. 4, s. 111–127; Tenże, *Polityka władz państwowych na Pomorzu Zachodnim wobec nauczania religii w latach 1945–1961*, w: *Polityka władz państwowych wobec Kościoła na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej w latach 1945–1989*, red. T. Ceynowa, P. Knap, IPN Szczecin, Szczecin 2010, s. 99–107; Tenże, *Walka o religię. Katechizacja szkolna i pozaszkolna na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1961*, IPN Szczecin, Szczecin 2014.

poświęconych historii diecezji autorstwa ks. Grzegorza Wejmana²¹, Kazimierza Kozłowskiego²² problem katechizacji jest omawiany marginalnie, jako jeden z wielu. Brak wyczerpujących i szczegółowych analiz dał asumpt do podjęcia szeroko zakrojonych badań nad problematyką katechizacji na tym terenie. Cechą szczególną tego opracowania jest osadzenie w konkretnym czasie i na określonym terytorium. Ramy czasowe wyznacza z jednej strony rok 1972, czyli moment erygowania trwałych struktur kościelnych na Ziemiach Zachodnich po II wojnie światowej, a z drugiej – obchodzona w 2022 r. podwójna rocznica: 50-lecia diecezji i 30-lecia ustanowienia jej archidiecezją. Prowadzone badania zostały umiejscowione w granicach diecezji, a od 1992 r. wraz z siostrzanymi diecezjami koszalińsko-kołobrzeską i zielonogórsko-gorzowską metropolii szczecińsko-kamieńskiej.

Niniejsze opracowanie zawiera również rozważania terminologiczne, gdyż sprecyzowania wymaga termin *katecheza* użyty w tytule ze względu na wielowymiarowość zjawiska i bogatą literaturę przedmiotu. Dodatkowo w pracy podjęto się przeanalizowania działań katechetycznych w Kościele nad Odrą i Bałtykiem w okresie 50 lat ze szczególnym uwzględnieniem katechezy dzieci i młodzieży realizowanej w punktach katechetycznych, a później w szkole i przy parafii. Opisując ten złożony proces, poddano analizie materiały źródłowe i przestudiowano literaturę odnoszącą się do omawianych zagadnień. Materiał źródłowy pracy uporządkowano w kilku grupach: dokumenty Kościoła, akta normatywne wydane przez władzę państwową, materiały archiwalne, czasopisma diecezjalne i materiały katechetyczne oraz sprawozdania. Pierwsza grupa obejmuje dokumenty Kościoła powszechnego, Kościoła w Polsce i diecezji szczecińsko-kamieńskiej, szczególnie te w całości poświęcone zagadnieniu katechezy. Ponadto cennym źródłem są dokumenty państwowe regulujące sytuację prawną nauczania religii w Polsce na przestrzeni 50 lat. Kwerendę

²¹ G. Wejman, *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945–1972*, WNUS, Szczecin 2007; Tenże, *Kalendarium (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej (1972–2005)*, w: *Kalendarium Kościoła na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej ze szczególnym uwzględnieniem lat 1945–2005*, red. G. Wejman, WNUS, Szczecin 2007, s. 361–462.

²² K. Kozłowski, *Pomorze Zachodnie w sześćdziesięciolecie 1945–2005. Społeczeństwo – władza – gospodarka – kultura*, WNUS, Szczecin 2007; K. Kozłowski, *Powstanie diecezji szczecińsko-kamieńskiej w 1972 roku*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2004, z. 3, s. 75–90; K. Kozłowski, *Stosunki państwo–kościół w województwie szczecińskim (1945–1972). Wybrane problemy*, w: *Kościół katolicki wczoraj i dziś*, red. M. Drzonek, J. Mieczkowski, K. Kowalczyk, G. Wejman, World Trade Center Biuro Promocji, Szczecin 1998, s. 29–43.

badawczą przeprowadzono w Archiwum Kurii Szczecińsko-Kamieńskiej, Archiwum Państwowym w Szczecinie, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie.

Bazę źródłową zgromadzoną w archiwum kurialnym stanowią sprawozdania *Ad limina apostolorum* i dokumenty Wydziału Wychowania Katolickiego oraz *Biuletyny Katechetyczne*. W Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej przestudiowano materiały operacyjnego rozpracowywania Kościoła pozostałe po działalności Samodzielnej Sekcji Wydziału IV szczecińskiej Służby Bezpieczeństwa. W Archiwum Państwowym w Szczecinie przeanalizowano dokumenty Wydziału ds. Wyznań i Kuratorium Okręgu Szkolnego.

Aby prześledzić przemiany dokonujące się w katechizacji na terenie diecezji, poddano analizie materiały katechetyczne opracowane przez kurię oraz sprawozdania z podejmowanych działań. Cenny materiał źródłowy stanowiły również wydawane w tym czasie czasopisma diecezjalne: *Prezbiterium*, *Zeszyty Katechetyczne* i *Głos Katechety*, *Poszukiwanie Mistrza* oraz *Informator Katechetyczny*. Dla oceny tych źródeł przestudiowano literaturę poświęconą zagadnieniu katechezy – artykuły omawiające koncepcje katechetyczne i dokumenty powstałe po Soborze Watykańskim II odnoszące się do celów oraz zadań stojących przed katechezą parafialną i szkolnym nauczaniem religii, opisujące formację katechetów, a także podmiotowość uczestników katechizacji. Przeprowadzone badania miały dać odpowiedź na pytanie o charakter i właściwości podjętych działań katechetycznych w minionym 50-leciu.

Przestudiowane zostały też publikacje z zakresu historii poddające analizie złożone relacje państwo–Kościół w omawianym okresie, ze szczególnym uwzględnieniem materiałów odnoszących się do powstania diecezji szczecińsko-kamieńskiej. Osobną grupę literatury stanowią pozycje opisujące polską oświatę w czasach dominacji tendencji socjalizujących i próby jej naprawy po transformacji ustrojowej.

Do osiągnięcia celu zdążano za pomocą dwóch metod: analitycznej i porównawczej. Najpierw została przeprowadzona kwerenda źródeł zgromadzonych w archiwach: Kurii Metropolitalnej, Instytutu Pamięci Narodowej i Archiwum Państwowym. Zgromadzony materiał archiwalny oraz wybrana literatura dotycząca opracowywanego tematu została poddana analizie. Omówiony materiał badawczy został porównany z posoborowymi dokumentami katechetycznymi Kościoła i na tej podstawie zostały wyciągnięte wnioski i postulaty do przyszłej posługi katechetycznej Kościoła lokalnego.

Rozdział 1 stanowi tło do prowadzenia dalszych rozważań i zawiera omówienie uwarunkowań historyczno-społecznych, które przyczyniły się do powstania diecezji szczecińsko-kamieńskiej. Przedstawiona została przeszłość Kościoła na Pomorzu Zachodnim od pierwszego biskupstwa, po powstanie w 1972 r. stałej organizacji kościelnej, aż do posługi abp. Andrzeja Dzięgi.

Uwarunkowania eklezjalne katechizacji zaprezentowano w rozdziale 2, w którym poddano analizie najnowsze nauczanie Magisterium Kościoła poczynając od Soboru Watykańskiego II, przez kolejne dokumenty poświęcone temu zagadnieniu, aż do *Dyrektorium o katechizacji*. Wyodrębniono również osobne paragrafy dotyczące regulacji prawnych i programowych wytyczonych przez Konferencję Episkopatu Polski oraz kolejnych biskupów Kościoła nad Odrą i Bałtykiem.

Rozdział 3 poświęcony został organizacji nauczaniu religii w punktach katechetycznych, a później w szkole oraz omówieniu działalności Wydziału Wychowania Katolickiego Kurii Szczecińsko-Kamieńskiej. Przedstawione zostały trudności w organizowaniu katechezy parafialnej i starania Kościoła o jej zdynamizowanie. Następnie podjęto próbę analizy merytorycznej nauczania religii w szkole, a także omówiono kwestie podstawy programowej, programów nauczania oraz materiałów katechetycznych wykorzystywanych w edukacji religijnej.

Decyzja o wyodrębnieniu rozdziału 4, omawiającego formację osób odpowiedzialnych za katechezę, podyktowana została faktem, że bez odpowiednio przygotowanych pracowników posługi Słowa nie byłaby możliwa realizacja katechezy odpowiadającej wymaganiom Kościoła i potrzebom odbiorców.

Podstawą niniejszej książki jest rozprawa doktorska *Katechizacja w (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej w czterdziestoleciu jej istnienia. Studium teologiczno-historyczne*, która została przedstawiona na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Szczecińskiego w 2016 r. Niniejsza publikacja została poszerzona o opis działań katechetycznych podejmowanych w archidiecezji do roku 2022 r. oraz zobrazowano w niej inspiracje odnośnie do posługi Słowa przedstawione w *Dyrektorium o katechizacji*, które zostało opublikowane w 2020 r.

1. Kontekst historyczno-społeczny katechizacji w (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej

Pomorze jest terytorium, na którym na przestrzeni wieków krzyżowały się wpływy polityczne państw sąsiednich. Chciały one przejąć kontrolę nad tymi ziemiami, co przekładało się na życie religijne mieszkańców. Istotne znaczenie dla ewangelizacji tych ziem miało utworzenie w 1000 r. biskupstwa w Kołobrzegu i w XII wieku biskupstwa wolińskiego (kamieńskiego). Dynamiczny rozwój katolicyzmu został przerwany przez reformację. Po II wojnie światowej utworzono Administrację Apostolską Kamieńską, Lubuską i Prałaturę Pilską, jej nazwa nawiązywała do katolickiej przeszłości tych ziem.

Skomplikowana sytuacja polityczna spowodowała, że nie odbyła się konferencja pokojowa kończąca II wojnę światową i nie została potwierdzona umową międzynarodową polska granica na Odrze i Nysie Łużyckiej. Skutkowało to brakiem decyzji Stolicy Apostolskiej w kwestii powołania trwałych struktur kościelnych na zachodnich i północnych terenach Polski. W 1972 r., kiedy zmiany polityczne na to pozwoliły i została podpisana umowa o trwałości polskiej granicy zachodniej, papież Paweł VI bullą *Episcoporum Poloniae coetus* z 28 czerwca erygował diecezje na terenach przyłączonych do Polski po wojnie, w tym diecezję szczecińsko-kamieńską.

1.1. Historia Kościoła na Pomorzu Zachodnim do 1945 roku

Próby przyłączenia Pomorza Zachodniego do państwa polskiego były na przestrzeni dziejów podejmowane wielokrotnie. Pierwszego podboju dokonał Mieszko I ok. 970 r. Władca Polski ok. 990 r. oddał swój kraj pod opiekę papieżstwa, wystawiając dokument, zwany od jego pierwszych słów *Dagome iudex*. Określił w nim granice swego

państwa: na zachodzie wzdłuż rzeki Odry, a na północ wzdłuż morza¹, co oznaczało, że Pomorze Zachodnie leżało w granicach państwa piastowskiego. Dlatego podczas zjazdu gnieźnieńskiego w 1000 r., kiedy utworzono metropolię w Gnieźnie wraz z trzema sufraganiami – jedną z nich był Kołobrzeg². Biskupstwo kołobrzesckie miało wpływać na północno-zachodnie pogańskie plemiona słowiańskie i krzewić wśród nich wiarę, a przez to służyć propagowaniu państwowości polskiej nad Bałtykiem³. W wyniku reakcji pogańskiej i wojen polsko-niemieckich (1002–1018) prowadzonych przez Bolesława Chrobrego biskupstwo kołobrzesckie upadło.

Kolejne powstało w XII wieku w Wolinie. Jego erekcja była związana z działalnością bp. Ottona z Bambergu i ponownym podbojem ziem nad Odrą i Bałtykiem przez państwo polskie. Bolesław Krzywousty uzależnił w latach 1121–1122 Pomorze Zachodnie od Polski. Nie zostało ono jednak „inkorporowane do państwa Piastów, lecz zachowało odrębność państwową pod zwierzchnictwem polskim”⁴. Przedstawiciel dynastii zachodniopomorskiej książę Warcisław zobowiązał się doprowadzić do przyjęcia chrześcijaństwa przez społeczeństwo pomorskie. Bolesław Krzywousty podjął próbę chrystianizacji Pomorza, by ściślej połączyć je z Polską i udaremnić działania misyjne przygranicznych margrabiów niemieckich. Odbyły się trzy wy-

¹ G. Labuda, *Dzieje polityczne (VI–XII wiek); ekspansja państwa polskiego na Pomorze (X–XII wiek)*, w: *Historia Pomorza, t. 1 do 1466, cz. 1*, red. G. Labuda, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1972, s. 310.

² G. Wejman, *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945–1972*, WNUS, Szczecin 2007, s. 26. Oprócz opisanego biskupstwa w Kołobrzegu w 1002 r. na obecnej Ziemi Lubuskiej rozpoczęła się misyjna działalność Kościoła od przybycia w okolice Międzyrzecza mnichów Benedykta i Jana. W 1124 r. przybył do Polski legat papieski Idzi z Tusculum, przyczyniając się do powstania diecezji lubuskiej. Nazwę biskupstwo wywodziło od grodu Lubusz i słowiańskiego plemienia Lubuszan. Biskupstwo lubuskie od początku było sufraganią gnieźnieńską i pozostało w tym związku aż do końca swego istnienia. Ostatnim (37) biskupem lubuskim był Jan VIII Horenburg. W 1565 r. odprawiono w diecezji ostatnią katolicką mszę świętą i katedra została zamieniona na zbór protestancki. Zob. A. Put, *Powstanie diecezji lubuskiej i pomorskiej (wolińskiej)*, w: *Kościół na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w XII wieku*, red. Z. Lec. A. Put, In Plus, Szczecin 2008, s. 42, 53.

³ E. Napierała, *Geneza administracji Apostolskiej w Gorzowie Wielkopolskim*, „Studia Paradyskie” 1985, nr 1, s. 185–186.

⁴ J. Spors, *Związki Pomorza Zachodniego z Polską od XII do początku XVI wieku*, w: *Polska – Pomorze Zachodnie. Związki historyczne*, red. K. Kozłowski, Wydawnictwo Glob, Poznań 1990, s. 8. Książę Warcisław utrzymał się przy władzy, przyjmując na siebie obowiązki zależności: płacenie trybutu, świadczenie posiłków wojskowych na wyprawy wojenne. Zob. G. Labuda, *Dzieje polityczne (VI–XII wiek)*..., s. 325.

prawy misyjne: pierwsza nieudana w 1123 r. Bernarda Hiszpana i dwie – Ottona z Bambergu w 1124 i 1128 r.

Biskup Bambergu Otton, którego kandydatura była „kompromisem między interesami polskimi i niemieckimi”⁵, przybył w maju 1124 r. do Gniezna, gdzie otrzymał od Bolesława zaopatrzenie, pieniądze i przewodnika⁶. W czasie pierwszej wyprawy, która zakończyła się w 1125 r., nawracał mieszkańców Pyrzyc, Kamienia, Wolina, Szczecina, Stargardu, Nowogardu, Goleniowa, Białogardu i Kołobrzegu. Po jej zakończeniu odżył bardzo silny kult pogański. Druga wyprawa na prośbę władcy Warcisława, który obawiał się wyprawy odwetowej Bolesława Krzywoustego, rozpoczęła się w Magdeburgu w 1128 r. Objęła Szczecin, Wolin, okolice Uznamu, Wołogoszczy, Gockowa, Dymina. Dzięki kronikarzom dowiadujemy się o metodzie chrystianizacji św. Ottona. Opierała się ona na dobrym kontakcie z wpływowymi ludźmi, obdarowywaniu ich cennymi podarkami, płomiennych wystąpieniach, następnie katechezach przedchrzcielnych, udzielaniu tego sakramentu, niszczeniu wszystkiego, co pogańskie i fundowaniu kościołów⁷. W sumie założył 14 kościołów w 12 miejscowościach i tylko podczas pierwszej wyprawy ochrzcił 22 165 Pomorzan⁸. Nowymi chrześcijanami byli niemal wyłącznie mieszkańcy większych miast, zaś wzniesione w nich świątynie dały początek organizacji parafialnej⁹. Bp Otton bardzo starannie zabiegał o podniosły charakter ceremonii chrztu oraz bogactwo szat liturgicznych. Znajomość realiów życia politycznego i zmysł dyplomatyczny pomogły świętemu przekonać bogatych mieszczan do przyjęcia chrześcijaństwa. Do końca życia, rezydując w Bambergu, Otton zachował rządy na odległym terenie misyjnym¹⁰. Dopiero kiedy zmarł w 1139 r., papież Innocenty II utworzył diecezję z siedzibą w Wolinie.

⁵ K. Ślaski, *Związki z Polską i walka z agresją duńską i saską*, w: *Historia Pomorza...*, s. 59.

⁶ R. Skarżyński, *Działalność misyjna na Ziemi Lubuskiej i Pomorzu*, w: *Kościół na Pomorzu...*, s. 38.

⁷ G. Wejman, *Biskup Otton z Bambergu w przestrzeni pomorskiego Kościoła*, WNUS, Szczecin 2022, s. 56.

⁸ G. Wejman, *Wybrane zagadnienia z dziejów Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim do 1945 roku*, w: *Kościół katolicki wczoraj i dziś*, red. M. Drzonek, J. Mieczkowski, K. Kowalczyk, G. Wejman, World Trade Center Biuro Promocji, Szczecin 1998, s. 7.

⁹ W. Stępiński, *Zarys dziejów diecezji kamieńskiej do połowy XVI wieku*, „Prezbiterium. Pismo Urzędowe Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej”, (dalej „Prezbiterium”) 1985, nr 1–5, s. 27.

¹⁰ H. Holzapfel, *Kościół między Odrą a Bałtykiem*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 1990, s. 117.

Pierwszym biskupem wolińskim został Wojciech – tłumacz i towarzysz wypraw św. Ottona. Wojciech udał się do Rzymu i tam otrzymał z rąk papieża Innocentego II sakrę biskupią. Efektem tej wyprawy rzymskiej była też bulla papieska *Ex commisa nobis* z 14 października 1140 r., która określała granice nowo powstałej diecezji pomorskiej i czyniła katedrę z kościoła św. Wojciecha w Wolinie¹¹. Kolejnym rządcą diecezji został Konrad I. W czasie jego rządów w 1170 r. Wolin był dwukrotnie oblegany przez Duńczyków. Dopiero po trzech latach miasto zostało doszczętnie zniszczone przez siły sasko-duńskie¹². Spowodowało to, że bp Konrad przeniósł swoją siedzibę do Kamienia Pomorskiego. W bulli papieskiej z 24 lutego 1188 r., dokumencie przenoszącym siedzibę biskupią, papież informuje o „podporządkowaniu tej diecezji bezpośrednio Rzymowi z wyłączeniem pretensji sąsiednich metropolii”¹³. Papież zmienia również nazwę diecezji z pomorskiej na kamieńską. Przez okres istnienia biskupstwa pomorskiego (kamieńskiego) na tronie biskupim zasiadało dwudziestu dziewięciu biskupów i siedmiu elektorów¹⁴.

Reformacja spowodowała upadek sprawnie działającej organizacji kościelnej na Pomorzu Zachodnim. Ostatnim katolickim biskupem był Erazm von Manteuffel, który zmarł w 1544 r. Nauki głoszone przez Marcina Lutra cieszyły się popularnością wśród wyższych warstw społecznych i mieszkańców miast. Na sejmie w Trzebiatowie w kaplicy Świętego Ducha 13 grudnia 1534 r. protestantyzm zyskał oficjalne prawo istnienia na Pomorzu Zachodnim. Zabroniono opieki duszpasterskiej nad katolikami, których liczba stale malała. W końcu XVI wieku Stolica Apostolska powierzyła troskę o katolików na północnych terenach Europy nuncjuszowi w Kolonii. W 1622 r. papież wydzielił z jego kompetencji m.in. Szwecję, Pomorze i Prusy, przekazując je nuncjuszowi w Warszawie. Zatrzymał on swe uprawnienia także wówczas, gdy w połowie XVII wieku wykształcił się – dla nadzoru nad rozległymi obszarami północnej Europy – Wikariat Apostolski Północy¹⁵.

¹¹ G. Wejman, *Wybrane zagadnienia...*, s. 8.

¹² T. Błaszczyk, *Biskupi diecezji lubuskiej i pomorskiej do końca XII wieku*, w: *Kościół na Pomorzu...*, s. 71.

¹³ W. Stępiński, *Zarys dziejów diecezji kamieńskiej...*, s. 30.

¹⁴ G. Wejman, *Organizacja Kościoła...*, s. 32.

¹⁵ E. Wiśniewski, *Losy katolicyzmu na Pomorzu Zachodnim od reformacji do II wojny światowej*, „Prezbiterium” 1974, nr 9–11, s. 71.

Mimo antykatolickiej działalności władz następował napływ katolików. Na tereny Pomorza przybywali posłowie z krajów katolickich, rekruci powoływani do wojska. W 1715 r. na polecenie Stolicy Apostolskiej na tereny Pomorza i Brandenburgii przybyło 20 jezuitów w celu prowadzenia potajemnej pracy misyjnej¹⁶. W I połowie XVIII wieku zapewniono duszpasterską opiekę katolikom, raz do roku na 3–4 dni przyjeżdżał do Szczecina jezuita Kazimierz Obenkowski¹⁷. Rekruci werbowani do służby wojskowej zwracali się do przełożonych z prośbą o kapelana, który zapewni im opiekę duchową. Wydano zgodę na pracę duszpasterską dominikaninowi o. Trockowi w 1722 r. Obszar jego działalności był ogromny, obejmował całe Pomorze i Brandenburgię. W 1737 r. król wyraził zgodę na zaangażowanie w Szczecinie na stałe duchownego katolickiego, który pełnił równocześnie funkcję kapelana wojskowego m.in. w Trzebiatowie, Maszewie, Stargardzie, Kołobrzegu¹⁸. Msze św. odprawiano w udostępnianej kaplicy zamkowej, tylko w wyznaczone dni. Ze względu na rosnącą liczbę katolików król w 1749 r. zezwolił na pracę drugiego księdza.

Zabiegano o nadanie gminom katolickim uprawnień parafialnych, najwcześniej udało się to osiągnąć w 1773 r. w Berlinie (kościół św. Jadwigi). W 1809 r. rozciągnięto te uprawnienia na wszystkie wspólnoty¹⁹. Były to parafie z punktu widzenia prawa państwowego, gdyż powołano je bez udziału i zgody władz kościelnych²⁰. Od tego momentu kolejni proboszczowie wspólnoty szczecińskiej składali u władz podania o odpowiednie miejsce do sprawowania nabożeństw. Po kilkudziesięciu latach 29 sierpnia 1888 r. wmurowano kamień węgielny pod budowę nowej świątyni. 30 września 1890 r. biskup wrocławski Georg Kapp konsekrował w Szczecinie kościół pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela²¹.

¹⁶ G. Wejman, *Wybrane zagadnienia...*, s. 15.

¹⁷ E. Napierała, *Geneza administracji Apostolskiej...*, s. 190.

¹⁸ G. Wejman, *Wybrane zagadnienia...*, s. 15. Jak zauważa E. Wiśniowski nie było to uznanie praw Kościoła w państwie. Działalność duszpasterza zależała od łaski króla, każdorazowo katolicy pisali podanie i prosili o klucz do kaplicy na zamku. W ten sposób król chciał zapobiec utworzeniu gminy katolickiej w sensie prawnym. Duchowni mieli pozwolenie na odprawianie mszy świętych, słuchanie spowiedzi, udzielanie komunii, natomiast śluby, chrzty, pogrzeby były zastrzeżone dla duchownych protestanckich. Zob. E. Wiśniowski, *Losy katolicyzmu na Pomorzu Zachodnim...*, s. 73.

¹⁹ G. Wejman, *Wybrane zagadnienia...*, s. 16.

²⁰ E. Wiśniowski, *Losy katolicyzmu na Pomorzu Zachodnim...*, s. 75.

²¹ A. Rasmus, *Okoliczności odprawienia Mszy Świętej w Szczecinie w dniu 6 maja 1945 r.*, w: *Kościół rzymskokatolicki na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945–2005*, red. G. Wejman, Ottonianum, Szczecin 2005, s. 200.

Istotne znaczenie dla funkcjonowania Kościoła katolickiego na tych terenach miała bulla papieska *De saluae animarum* z 16 lipca 1821 r., ogłaszająca przejęcie Pomorza i Brandenburgii przez administrację biskupstwa wrocławskiego²², której w zarządzaniu miał pomagać każdorazowy proboszcz parafii św. Jadwigi w Berlinie.

Pod koniec XIX wieku odpływ ludności wiejskiej z Pomorza Zachodniego wywołał poważny kryzys na rolniczym rynku pracy, dlatego otwarto granicę dla polskich robotników sezonowych²³. Zaczęła napływać ludność polska z Poznańskiego, Bydgoskiego i Śląska w celu osiedlenia się lub znalezienia pracy²⁴. Wylicza się, że w wędrowkę „na saksy” jak nazywano pracę zarobkową na Pomorzu, wyruszyło ok. 40 tysięcy katolików²⁵. Ważnym czynnikiem sprzyjającym integracji pracowników było życie religijne, które skupiało się przy kościele św. Jana Chrzciciela. Raz w miesiącu o godz. 6.00 rano było tu odprawiane nabożeństwo w języku polskim²⁶. W Szczecinie działała od 1890 r. organizacja polonijna, Towarzystwo Robotników Polsko-Katolickich. Wbrew nazwie należeli do niego Polacy zatrudnieni w różnych zawodach. Decydujący wpływ na gminę szczecińską wywarł ks. Paul Steinman, który w latach 1907–1930 był proboszczem parafii św. Jana Chrzciciela, a w 1924 r. komisarzem biskupa dla Pomorza²⁷. W czasie sprawowania przez niego funkcji powołano do istnienia kolejne parafie²⁸. W 1923 r. delegat z ramienia biskupa wrocławskiego

²² Z. Lec, *Ważniejsze wydarzenia z życia rzymskokatolickiej wspólnoty Polaków w Szczecinie do 1945 r.*, w: *Kościół rzymskokatolicki...*, s. 189.

²³ E. Włodarczyk, *Wielkomiński rozwój Szczecina w latach 1871–1918*, w: *Dzieje Szczecina 1806–1945*, t. 3, red. B. Wachowiak, „13 Muz”, Szczecin 1994, s. 448.

²⁴ J. Spors, *Związki Pomorza Zachodniego z Polską...*, s. 141.

²⁵ H. Holzapfel, *Kościół między Odrą a Bałtykiem...*, s. 112.

²⁶ Po nabożeństwach Polonia zbierała się na tradycyjnych spotkaniach. Każda z ważniejszych rocznic narodowych była zawsze poprzedzona nabożeństwem w kościele. Tam też odbywały się polskie śluby i chrzty oraz znajdowały się chorągwie polskich towarzystw. Zob. J. Spors, *Związki Pomorza Zachodniego z Polską...*, s. 143.

²⁷ H. Holzapfel, *Kościół między Odrą a Bałtykiem...*, s. 130. Ks. Steinman niechętnie godził się na niekontrolowaną działalność polskich księży w środowisku polonijnym. Dopiero po licznych prośbach zgodził się na zmianę godziny nabożeństwa z 6.00 na 9.00, by więcej osób mogło w nim uczestniczyć. Niektórzy księża, chociaż nosili polskie nazwiska i znali język polski, okazywali niechęć wobec polskich przybyśców i unikali sprawowania posług religijnych w ojczystym języku. Zob. B. Frankiewicz, *Znaczenie kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w obronie polskości od początku XX wieku do 1945 roku*, w: *Polska – Pomorze Zachodnie...*, s. 143, 146.

²⁸ 21 listopada 1867 r. przybyły do Szczecina siostry Kongregacji św. Karola Boromeusza ze Śląska, które w 1910 r. rozpoczęły rozbudowę zajmowanych pomieszczeń, powstał wtedy szpital, pokoje dla sierot, klasztor i kościół pw. Świętej Rodziny, który był ogólnie dostępny. Trzecia parafia pw. Matki

na Pomorze został wyniesiony do godności biskupiej, a w 1930 r. Stolica Apostolska utworzyła diecezję berlińską.

W chwili wybuchu II wojny światowej Szczecin liczył 380 tysięcy mieszkańców, 90 proc. stanowili ewangelicy. Katolików było 15 tysięcy, posługę wobec nich pełniło 12 kapłanów (w tym 2 oblatów) oraz wspomagało ich 40 sióstr boromeuszek²⁹.

W latach II wojny światowej na robotach przymusowych przebywało ok. 20 tysięcy Polaków. Władze hitlerowskie wprowadziły zakaz wspólnego uczęszczania Polaków i Niemców do kościoła św. Jana Chrzciciela, zakazały księżom niemieckim kontaktów z Polakami³⁰. Bohaterską postawą wobec polskich robotników przymusowych wykazał się ks. Albert Willimsky, który w latach 1939–1940 był proboszczem w parafii św. Piotra i Pawła w Podjuchach³¹. Został aresztowany 25 stycznia 1940 r. za wzięcie w obronę polskich robotnic i zmarł w obozie koncentracyjnym.

4 lutego 1943 r. miała miejsce akcja gestapo *Fall Sttetin*, która była wymierzona w duchownych katolickich, aresztowano 11 księży, w tym 5 w Szczecinie. Aresztowano m.in. ks. proboszcza parafii św. Jana Chrzciciela – Ernsta Daniela i jego współpracowników: ks. Herberta Simoleita, ks. Friedricha Lorenza i ks. Carla Lamperta³².

Bożej Wspomożenia Wiernych powstała na Żelechowie. Opiekę duszpasterską sprawowało tam Zgromadzenie Ojców Oblatów. Wspólnotą erygowaną 20 listopada 1924 r. była parafia leżąca na Łasztowni pw. Chrystusa Króla. Na obrzeżach miasta powstała parafia w Dąbiu w 1901 r. oraz w Podjuchach erygowana 27 września 1931 r. Zob. A. Rasmus, *Okoliczności odprawienia...*, s. 202–204. B. Frankiewicz, *Wojenne losy Szczecina*, w: *Dzieje Szczecina...*, s. 889.

²⁹ G. Wejman, *Kapłani – wyznawcy wiary z parafii św. Jana Chrzciciela w Szczecinie (1933–1945)*, w: *Błogosławiony ks. prałat dr Karol Lampert. Świadek bezlitosnego czasu. Dokumentacja*, KAdruk, Innsbruck–Szczecin 2011, s. 93.

³⁰ Z. Lec, *Ważniejsze wydarzenia z życia...*, s. 194. Wobec pozostawienia polskich robotników przymusowych bez opieki duszpasterskiej abp Sapieha podjął starania u władz niemieckich Generalnej Guberni o pozwolenie na wysłanie polskich księży do III Rzeszy w celu otoczenia opieką moralną wywiezionych Polaków. Starania te nie odniosły pozytywnych skutków. Zob. B. Frankiewicz, *Znaczenie kościoła...*, s. 151.

³¹ B. Frankiewicz, *Ksiądz Albert Willimsky – przykład chrześcijańskiej postawy wobec zbrodni nazizmu*, w: *Antyfaszystowska działalność Kościoła katolickiego i ewangelickiego na Pomorzu Zachodnim. Pastor Dietrich Benhoeffer i ksiądz Albert Willimsky*, red. M. Grzęda, WNUS, Szczecin 2003, s. 29–33.

³² Po kilku procesach i okrutnych przesłuchaniach ks. C. Lamperta, o. F. Lorenza, ks. H. Simoleita skazano na karę śmierci. Wyrok wykonano 13 listopada 1944 r. w więzieniu w Halle. Zob. G. Wejman, *Kapłani szczecińscy: o. Friedrich Lorenz OMI, ks. prał. dr Carl Lampert i ks. Herbert Simoleit – odważni głosiciele prawdy w czasie drugiej wojny światowej*, w: *Ty jesteś kapłanem na wieki*, red. Z. Kroplewski, A. Offmański, WTUS, Szczecin 2006, s. 402.

1.2. Ziemie Zachodnie w granicach Polski w 1945 roku

Dla Polaków II wojna światowa skończyła się „jednocześnie i klęską, i zwycięstwem”³³. W znacznej części społeczeństwa przeważało poczucie porażki. Polska została przez zachodnich aliantów włączona w strefę wpływów Związku Radzieckiego, pomimo że polska armia jako pierwsza stawiała opór Hitlerowi, wniosła poważny wkład w walkę z Niemcami w Europie, a przede wszystkim poniosła ogromne straty ludzkie. Zdradzeni przez państwa zachodnie, Polacy czuli się pozostawieni sami sobie. W powojennej rzeczywistości starano się odbudować kraj, normalnie żyć, przystosować się do nowych warunków, odnaleźć zaginionych członków rodziny, stworzyć dzieciom warunki rozwoju, ale jednocześnie pamiętano, że władza polityczna była narzucona, nie pochodziła z wyboru narodu. Postawie oporu towarzyszyła równoległe chęć przystosowania się i „często w świadomości tych samych osób zmagaly się obie te tendencje”³⁴.

1.2.1. Sytuacja ludności na Ziemiach Zachodnich i działalność księży-pionierów

W Polsce doszło do największego w historii spotkania dwóch wielkich systemów światopoglądowych: komunizmu wprowadzanego przez rząd pod zwierzchnictwem ZSRR i bardzo mocno zakorzenionego katolicyzmu³⁵. Spotkanie takie musiało doprowadzić do konfliktu, jednak po wojnie obie strony starały się podtrzymywać dobre stosunki, przynajmniej w oczach opinii publicznej. Hierarchia kościelna zdawała sobie sprawę, że „Polska Ludowa chociaż niesuwerenna i rządzona przez partię komunistyczną pozbawioną rzeczywistej legitymacji społecznej, stanowi jednak formę polskiej państwowości, w której misja Kościoła musi być realizowana”³⁶. W celu omówienia najpilniejszych spraw związanych z działalnością Kościoła

³³ K. Kersten, *Narodziny systemu władzy. Polska 1943–1948*, SAWW, Poznań 1990, s. 151.

³⁴ A. Friszke, *Polska. Losy państwa i narodu 1939–1989*, Iskry, Warszawa 2003, s. 162.

³⁵ K. Dullak, *Podstawy prawno-organizacyjne diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, Kuria Biskupia Kosza-lińsko-Kołobrzeska, Koszalin 1996, s. 39.

³⁶ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Znak, Kraków 2003, s. 12.

w sytuacji powojennej, kardynał Adam Sapieha pod nieobecność prymasa Augusta Hlonda zwołał pierwsze posiedzenie Konferencji Episkopatu Polski, które odbyło się w Częstochowie w dniach 26–27 czerwca 1945 r. Większość biskupów zdecydowała się na rozpoczęcie dialogu z nowymi władzami, próbując w ten sposób „wysondować ich rzeczywiste intencje oraz określić pole manewru Kościoła”³⁷. Również władzy komunistycznej zależało na utrzymaniu poprawnych stosunków z Episkopatem³⁸. W pierwszym okresie po wojnie Kościół był potrzebny rządzącym do odbudowy kraju i zagospodarowania Ziem Zachodnich, dlatego nie prowadzono z nim otwartej walki.

W wyniku II wojny światowej nastąpiło przesunięcie granic w Europie. Jednym z państw, które zmieniło swoje terytorium, była Polska. Utraciła ona ziemie położone na wschodzie, uzyskując w zamian tereny rozciągające się do linii rzek Odry i Nysy Łużyckiej³⁹. Decyzje dotyczące zmiany granic Polski były podejmowane przez mocarstwa koalicji antyfaszystowskiej bez brania pod uwagę głosu rządu w Londynie. Znaczne przesunięcie granic Polski na zachód kosztem pokonanych Niemiec mogło stać się potencjalną przyczyną konfliktu polsko-niemieckiego⁴⁰. ZSRR uważał rozstrzygnięcia odnośnie do granic za trwałe. Jednak państwa zachodnie – w miarę narastania konfliktu między Stalinem a Zachodem – wysuwały zastrzeżenia wobec przynależności Ziem Zachodnich do Polski. Propaganda komunistyczna nadała im nazwę „Ziemie Odzyskane” w odniesieniu do etapu piastowskiego, kiedy to przez Mieszka I, a następnie Bolesława Krzywoustego zostały one włączone do państwa polskiego⁴¹. Władze komunistyczne wykorzystywały przesunięcie zachodniej granicy na Odrę i Nysę Łużycką, aby odwrócić uwagę od utraty znacznych terytoriów

³⁷ Tamże, s. 12.

³⁸ W tym celu wyrażono zgodę na wydawanie prasy katolickiej (m. in. „Tygodnika Powszechnego”, „Tygodnika Warszawskiego”); reaktywowanie *Caritasu*; nauczanie religii w szkołach państwowych; wznowienie zajęć na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, działalność stowarzyszeń religijnych, seminariów; prowadzenie przez duchowieństwo szkół, przedszkoli, domów dziecka, domów opieki, ochronek. Zob. K. Kersten, *Narodziny systemu władzy...*, s. 189; A. Friszke, *Polska. Losy państwa...*, s. 145.

³⁹ M. Stefaniak, *Działalność aparatu represji na zachodnim pograniczu polski w latach 1945–1950*, IPN Szczecin, Szczecin 2008, s. 14.

⁴⁰ K. Kersten, *Narodziny systemu władzy...*, s. 108.

⁴¹ H. Komarnicki zaznacza, że na Dolny Śląsk, ziemie krajeńską (Piła, Wałcz, Złotów), na Warmię Polacy z pewnością wrócili. Gdzie indziej sprawy przeszłości były bardziej złożone. Zob. H. Komarnicki, *Szli na Zachód Osadnicy – refleksje współczesne*, w: *Pomorze Zachodnie w latach 1945–2005*.

na wschodzie zagrabionych przez ZSRR. Nie była to w istocie odzyskiwanie ziem kiedyś utraconych, lecz „przejęcia ziem przekazanych w specyficznych warunkach klęski Niemiec”⁴². Bardziej adekwatnego określenia Ziem Zachodnich i Północnych używa Kazimierz Kozłowski, nazywając je „ziemiami pozyskanymi”⁴³.

W trakcie działań wojennych trwających od stycznia do maja 1945 r. tereny północne i zachodnie zajmowała Armia Czerwona tworząc komendantury wojskowe. Była to administracja wojenna, przejściowa, która istniała do chwili przejęcia tych ziem przez władze polskie⁴⁴.

Z przesunięciem granic wiązała się migracja ludności, jej największe nasilenie trwało do roku 1947. Ziemie leżące na wschód od Odry i Nysy Łużyckiej a należące przed wojną do III Rzeszy były opuszczane przez Niemców. Na tereny te napływali Polacy – wysiedleńcy z kresów wschodnich, reemigranci z państw europejskich oraz mniejszości narodowe⁴⁵. W pierwszym etapie po wojnie wielu osadników zniechęcało się brakiem bezpieczeństwa, kradzieżami i rezygnowało ze stałego pobytu. Od jesieni 1945 r. zaczęły napływać większe transporty przesiedleńców z województw centralnych i wschodnich oraz repatrianci z ZSRR⁴⁶. Liczną grupę osadników stanowili

---

Wybrane problemy polityczne, administracyjne, demograficzne i ekonomiczne, red. K. Kozłowski, Książnica Pomorska, Szczecin 2005, s. 82.

⁴² A. Czubiński, *Polska i Pomorze Zachodnie w latach 1945–1995*, w: *Regiony w dziejach Polski. Pomorze Zachodnie*, z. 4, *Pomorze Zachodnie – 50 lat w granicach Polski*, red. K. Kozłowski, Oficyna Wydawnicza „Dokument”, Szczecin 1996, s. 6. A. Czubiński zaznacza, że teza o polskim charakterze Pomorza Zachodniego trudna jest do uzasadnienia. Zarówno historyczne, jak i etniczne argumenty opierają się o dość kruche podstawy źródłowe. Tamże, s. 9.

⁴³ Por. K. Kozłowski, *Powstanie diecezji szczecińsko-kamińskiej w 1972 roku*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2004, z. 3, s. 76.

⁴⁴ R. Włodkowski, *Problem osadnictwa w świetle dokumentów Piusa XII i polskiej hierarchii kościelnej*, w: *Osadnictwo polskie na Pomorzu Zachodnim. Mity i rzeczywistość*, cz. II, red. K. Kozłowski, Oficyna Wydawnicza „Dokument”, Szczecin 2003, s. 113.

⁴⁵ A. Hutnikiewicz, *Pomorze Zachodnie po II wojnie światowej (do 1995). Polskie Pomorze Zachodnie*, w: *Pomorze Zachodnie poprzez wieki*, red. J. Piskorski, Zamek Książąt Pomorskich, Szczecin 1999, s. 399.

⁴⁶ J. Macholak, *Wokół problemów obecności żołnierzy Armii Czerwonej na Pomorzu Zachodnim w świetle dokumentów z archiwum Federacji Rosyjskiej*, w: *Osadnictwo polskie...*, s. 104. Zdaniem H. Komarnickiego słowo *repatrianci* z Kresów Wschodnich budzi dzisiaj kontrowersje, ponieważ byli oni przed wojną mieszkańcami Polski i tylko przez decyzję Józefa Stalina znaleźli się poza jej granicami. Przyczyny ich przyjazdu na Ziemię Zachodnią były różne: pozostanie na Kresach oznaczało przyjęcie lub potwierdzenie obywatelstwa ZSRR, obawiali się biedy i społecznej degradacji. Zob. H. Komarnicki, *Szli na Zachód osadnicy...*, s. 79–81.

mieszkańcy Wielkopolski, głównie rzemieślnicy, kupcy, urzędnicy, którzy pomagali tworzyć polską administrację na tych ziemiach. Po upadku powstania warszawskiego i zniszczeniu stolicy na przyjazd na Ziemie Zachodnie zdecydowali się warszawiacy, którzy nie mieli do czego wracać⁴⁷. Wśród osadników były dwie grupy ludności nie-polskiej: Żydzi (część z nich traktowała Ziemie Zachodnie jako przystanek w drodze do Izraela) oraz Ukraińcy, przymusowo przesiedlani w ramach akcji „Wisła”, dlatego ich integracja na nowych ziemiach była bardzo trudna i długotrwała⁴⁸. Do Polski wracali wywiezieni w czasie wojny robotnicy przymusowi i więźniowie obozów koncentracyjnych, którzy chcieli rozpocząć nowe życie na Ziemach Zachodnich. Marian Wiczorek wspominał:

W takich to trudnych warunkach przybywały pierwsze grupy Polaków – osadników. Ludzie przychodzili pojedynczo, różnymi środkami lokomocji, nieraz przygodnym transportem wojskowym, samochodami ciężarowymi, wozami, furmankami, często ciągnąc za sobą różne wózki. Ludzie ci wykazywali wielki hart ducha, samozaparcie, siłę woli, upór, to były pierwsze sztafety powrotu Polski na swe stare ziemie stracone przed wiekami. Przychodzili wymęczeni, utrudzeni, niepewni jutra, bo przyszli w nieznanym (...)⁴⁹.

Ruchy migracyjne rozbijające tradycyjne struktury utrudniały proces jednoczenia społeczeństwa. Oderwanie milionów ludzi od ich dotychczasowego środowiska oraz konieczność dostosowania się do nowej sytuacji miało znaczny wpływ na postawy i zachowania⁵⁰. Utrudnieniem w scalaniu społeczeństwa Pomorza Zachodniego był brak wspólnych tradycji ludzi przybywających z różnych stron. W trudnej sytuacji, w jakiej się znaleźli, do głosu dochodziły różnice kulturowe, odmienne tradycje, konflikty powstałe w czasie przesiedlania⁵¹. Wszyscy uważali się za Polaków, ale nie mogli zrozumieć, że może być również Polakiem ktoś inny o tak odmiennym

⁴⁷ H. Komarnicki, *Szli na Zachód osadnicy...*, s. 79–80.

⁴⁸ Tamże, s. 80.

⁴⁹ M. Wiczorek, *Osadnicy Polscy w Szczecin-Dąbiu maj–sierpień 1945 r.*, za: *Szczecin w dokumentach 1945 r.*, red. T. Białecki, Z. Chmielewski, K. Kozłowski, Krajowa Agencja Wydawnicza, Szczecin 1980, s. 28.

⁵⁰ K. Kersten, *Narodziny systemu władzy...*, s. 147.

⁵¹ O trudnych procesach integracji ludności przybyłej na omawiane tereny w okresie powojennym pisze M. Cichocka w *Kościół rzymskokatolicki w procesach integracyjnych na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1956*, WNUS, Szczecin 2018.

sposobie bycia⁵². Przeszkodą w stabilizacji była niepewność, poczucie tymczasowości, zagrożenie powrotem Niemców, obecność żołnierzy Armii Czerwonej⁵³, strach przed wybuchem nowego konfliktu.

Zakończenie wojny nie poprawiło stanu bezpieczeństwa, co było jedną z głównych bolączek osadników. Przemieszczające się oddziały wojskowe, a zwłaszcza walczące się grupy dezertów i zdemobilizowanych żołnierzy (tzw. maruderów) były postrachem ludności cywilnej⁵⁴. Ziemie, które miały należeć do państwa polskiego, Armia Czerwona do jesieni 1945 r. traktowała jako zdobycz wojenną (prowadzono demontaż maszyn, urządzeń, torów kolejowych, wywożono zapasy, rekwirowano stada bydła)⁵⁵. W rękach radzieckich do 1946 r. pozostawały Police, a zespół portowy Szczecin–Świnoujście częściowo został przekazany Polakom we wrześniu 1947 r., a ostatecznie dopiero w styczniu 1955 r.⁵⁶ W latach powojennych znikome nakłady ze strony państwa na rozwój ziem nad Odrą i Bałtykiem przy centralizacji polityki gospodarczej „wzmagaly nastroje tymczasowości”⁵⁷. Ziemie te różniły się od pozostałych terenów Polski pod wieloma względami. Nie miały one powiązań handlowych ani rozbudowanych połączeń kolejowych i drogowych z resztą kraju⁵⁸.

Sytuacja przesiedleńców wymagała od nich wiele pracy i wyrzeczeń. Musieli oni w pierwszym rządzie zabezpieczyć i urządzić własny dom oraz gospodarstwo, troszczyć się o dostawy żywności, transport, organizować instytucje życia publicznego⁵⁹. Jednak wielu osadników wbrew niesprzyjającym wewnętrznym i zewnętrznym

⁵² E. Welzandt, *Ludność diecezji gorzowskiej*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” (dalej GWK) 1970, nr 7, s. 216.

⁵³ A. Friszke podkreśla, że po polskiej stronie na nowych Ziemiach Zachodnich stacjonowało ok. 100 000 żołnierzy radzieckich i do 1947 r. obecna była w Polsce dywizja wojsk NKWD. Zob. A. Friszke, *Polska. Losy państwa...*, s. 116.

⁵⁴ J. Macholak, *Wokół problemu...*, s. 103.

⁵⁵ A. Friszke, *Polska. Losy państwa...*, s. 115; B. Twardochleb, *Uwagi o motywacjach powojennego osadnictwa na Pomorzu Zachodnim*, w: *Polska – Pomorze Zachodnie. Związki historyczne*, red K. Kozłowski, Wydawnictwo Glob, Poznań 1990, s. 168.

⁵⁶ A. Makowski, *Pomorze Zachodnie w polityce gospodarczej Polski w latach 1945–1960*, w: *Pomorze Zachodnie w latach 1945–2005...*, s. 88.

⁵⁷ Tenże, *W poszukiwaniu koniunktury. Osadnictwo jako czynnik awansu cywilizacyjnego Pomorza Zachodniego po II wojnie światowej*, w: *Osadnictwo polskie...*, s. 152.

⁵⁸ Tenże, *Pomorze Zachodnie...*, s. 87.

⁵⁹ K. Kozłowski, S. Krzywicki, *Historyczna droga do polskiego Szczecina*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Szczecin 1988, s. 135.

czynnikom miało poczucie powrotu Polaków na ziemię rdzennie polskie i przekonanie o trwałości osadnictwa na tych ziemiach⁶⁰. Optymistyczną wizję osadnictwa upowszechniała polska prasa. Liczne plakaty zachęcały do przesiedlania się na Zachód, gdzie – jak pisano – „czekają wolne, dobrze urządzone gospodarstwa”⁶¹. Ogłaszano, że istnieją tu możliwości rozwoju różnych dziedzin gospodarki, a o pozycji społecznej ma decydować ciężka praca. Propaganda podkreślała posłannictwo dziejowe osadników: mit dziedzictwa Piastów, według którego Polacy powrócili na stare piastowskie ziemie, powrócili na swoje; krzewiono idee sprawiedliwości społecznej – zmiany graniczne miały być rekompensatą za krzywdy wyrządzone przez Niemców w czasie wojny i zaborów⁶².

Ogniwiem jednoczącym i zapewniającym poczucie stabilizacji nade wszystko stał się Kościół, który przynosząc niezmiennie wartości, stanowił istotny czynnik integracji osób pochodzących z różnych środowisk i tradycji. Wielu ludzi, chcąc na dłużej lub na stałe zamieszkać na Ziemiach Zachodnich, uzależniało swoją decyzję od tego, czy będzie tu Kościół – ostoja zarówno dla wierzących, jak i dla niewierzących⁶³. Jednak skoro brakowało przedstawicieli Kościoła na tych ziemiach, to „ludność zaczęła sobie radzić sama. Na stacjach przeszukiwała pociągi wiozące repatriantów i upraszała przyjezdnych księży o pozostanie na miejscu. Gdy prośby nie skutkowały zabierano kapłanom ich bagaż i w ten sposób zmuszano do przerywania podróży”⁶⁴. Repatrianci z wielkim wzruszeniem reagowali na możliwość modlitwy w kościele. Wiktor Szczęśny wspomina:

---

⁶⁰ Piotr Zaremba, pierwszy prezydent Szczecina, który władzę w mieście przejął 28.04.1945 r. w swoich wspomnieniach napisał: „Obserwowałem tu jednak ciekawe zjawisko: ludzie dążący po latach upokorzeń do kraju znaleźli po drodze ku swemu zdziwieniu polskie miasto, gdzie spodziewali się znaleźć tylko jeszcze jeden etap w powrotnej drodze. To właśnie chwyciło ich i zatrzymało w Szczecinie przez pewien czas, zachęcając do energicznego i operatywnego działania, którego tyle lat byli pozbawieni. Stąd ten optymizm i te wyniki”. Zob. P. Zaremba, *Pierwszy szczeciński rok 1945*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1966, s. 89.

⁶¹ B. Twardochleb, *Uwagi o motywacjach powojennego osadnictwa...*, s. 163.

⁶² Por., H. Komarnicki, *Szli na Zachód Osadnicy...*, s. 83; B. Twardochleb, *Uwagi o motywacjach powojennego osadnictwa...*, s. 158.

⁶³ E. Bilicki, *Początki w Szczecinie duszpasterstwa i działalności katolicko-społecznej w latach 1945–1970 i późniejszych*, Ottonianum, Szczecin 2005, s. 54.

⁶⁴ E. Nowicki, *Zagadnienia organizacyjne Kościoła katolickiego na Ziemiach Odzyskanych*, Kraków 1947, s. 104, za: J. Żaryn, *Kościół w PRL*, IPN, Warszawa 2004, s. 16.

Do dziś pamiętam (...) jak w Chociwlu na stacji kolejowej wyładowano dość dużą liczbę Polaków, którzy przybyli z Sybiru. Ci lichy ubrani Sybiracy najpierw przyszli do z daleka widocznego kościoła. Jakże radowały się ich oblicza, gdy po kilku latach mogli znów modlić się w kościele przed Najświętszym Sakramentem. Aż płakali z radości. Trudno mi dzisiaj opisać wzruszenie, jakiemu uległem wsłuchując się w ten cichy modlitewny szept (...) ⁶⁵.

Polski ksiądz integrował osadników z nową ziemią, a obrzędy kościelne i polskie tradycje stwarzały poczucie swojskości „bycia u siebie i życia po swojemu” ⁶⁶. Największą grupę księży posługujących przybywającej ludności stanowili repatrianci z diecezji, które znalazły się w granicach ZSRR. Przybyło ponad 300 kapłanów z diecezji lwowskiej, wileńskiej, łuckiej i pińskiej ⁶⁷. Najwięcej gotowych do pracy na nowych ziemiach było księży z Lwowa – prawie setka. Józef Anczarski zauważa, że „Kościoł na tej ziemi wkorzeniał się, rósł i owocował trudem, cierpieniem i ofiarą tych licznych kapłanów” ⁶⁸. Wraz z napływem nowych przesiedleńców zaczęto organizować życie kościelne. Kronikarz parafii w Pyrzycach zapisał świadectwo wielości zadań kapłanów:

Z wozu na wóz, rowerem lub pieszo, w nieustannym zajęciu, starczyło zaledwie tyle czasu, aby odprawić msze świętą, wyspowiadać, udzielić chrztów i ślubów, pogrzebać zmarłych. Katechizacja dzieci mimo tych zajęć, stała na pierwszym miejscu jako podstawowy obowiązek duszpasterski. Patrząc dzisiaj na tę pracę (...), wierzyć się nie chce, aby można było temu wszystkiemu podołać ⁶⁹.

Józef Michalski porównuje księży-pionierów do „olimpijczyków, którzy trzymając w ręku ogień, pędzili, by rozpalic nim poszczególne grupy ludzkie” ⁷⁰. Napływający polscy księża w liczbie niedostatecznej w porównaniu do potrzeb starali się

⁶⁵ W. Szczęśny, *Obecność Kościoła na Pomorzu Zachodnim. Wspomnienia*, „Prezbiterium” 1984, nr 6–8, s. 213.

⁶⁶ H. Komarnicki, *Szli na Zachód Osadnicy...*, s. 81.

⁶⁷ A. Wątor, *Udział rzymskokatolickiego duchowieństwa w życiu politycznym i społecznym Małopolski Wschodniej do 1939 roku. Wybrane aspekty*, w: *Ty jesteś kapłanem na wieki...*, s. 407.

⁶⁸ J. Anczarski, *Dziesięć minut wspomnień*, „Prezbiterium” 1984, nr 7–8, s. 227.

⁶⁹ J. Konieczny, *50 lat pracy duszpasterskiej księży chrystusowców w parafii pw. św. Ottona w Pyrzycach*, bw, Pyrzyce 1995, s. 12.

⁷⁰ J. Michalski, *Wikariusz kapitulny po śmierci biskupa ks. dr T. Bensch*, GWK 1970, nr 7, s. 229.

organizować duszpasterstwo, wraz z ludnością zagospodarowywali kościoły i próbowali rozwiązać problem jurysdykcji. Mogli liczyć na współpracę i zaangażowanie wiernych większe niż w innych częściach Polski. Józef Majka zauważa, że „powstał tu i rozwinął się spontanicznie katolicki laikat, zrodzony przez potrzeby religijne i zaabsorbowanie kapłanów pracą ściśle duszpasterską”⁷¹. Świeccy angażowali się w działania przy parafii, oczyszczali kościoły, przeprowadzali niezbędne prace. Trzeba podkreślić wielki zapał tutejszej ludności, która zdawała sobie sprawę z tego, że naprawdę „trzyma straż nad Odrą i Bałtykiem” oraz zespala swoje religijne i patriotyczne wysiłki wokół Kościoła⁷².

1.2.2. Utworzenie administracji apostolskiej i posługa administratorów

O kwestię uregulowania jurysdykcji na Ziemiach Zachodnich zabiegał prymas kard. A. Hlond jeszcze przed powrotem do kraju, który nastąpił 20 lipca 1945 r. Udał się do Rzymu, by przedstawić sytuację powojennej Polski Piusowi XII. Rozmowy, które prowadził prymas w Watykanie, dotyczyły m.in. zakresu pełnomocnictw niezbędnych dla Kościoła polskiego w sytuacji zniszczeń wojennych i przesunięć terytorialnych⁷³. 8 lipca kard. A. Hlond otrzymał nadzwyczajne pełnomocnictwa z Świętej Kongregacji do Nadzwyczajnych Spraw Kościelnych⁷⁴. We wstępie pełnomocnictwa określany jest cel wydania dokumentu: „uregulowania w sposób najlepszy w tym wypróbowanym Narodzie tego, co dotyczy delikatnej materii władz kościelnych”. Stolica Apostolska podtrzymała w mocy specjalne pełnomocnictwa wydane ordynariuszom na czas wojny. W drugiej części dokumentu jest mowa o nadzwyczajnych uprawnieniach dla prymasa w sytuacji braku możliwości kontaktu z Watykanem. Odnośnie do punktu, w którym jest mowa o nominacji rządców diecezji, Stolica Apostolska dodała klauzulę, że „jeżeli wakujących diecezji nie można oddać pod

⁷¹ J. Majka, *Wpływ Kościoła na integrację kulturową na ziemiach zachodnich*, w: *Kościół na ziemiach zachodnich. Czwierćwiecze polskiej organizacji kościelnej*, red. J. Krucina, Wrocław 1971, s. 144.

⁷² H. Świerkowski, *Wspomnienia z pierwszych powojennych lat*, „Prezbiterium” 1984, nr 7–8, s. 210.

⁷³ J. Żaryn, *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, DiG, Warszawa 1997, s. 18.

⁷⁴ Tekst specjalnych uprawnień udzielonych kard. A. Hlondowi przez Świętą Kongregację do Nadzwyczajnych Spraw Kościelnych w: G. Wejman, *Organizacja Kościoła...*, aneks 1. 2, s. 560–563.

zarząd wikariuszy kapitulnych, zaradzi się temu przez nominacje administratorów apostolskich *ad nutum Sanctae Sedis*⁷⁵. Nominacje te mogły być po odzyskaniu łączności z Watykanem cofnięte bez podania przyczyny. Uprawnienia te zostały nadane prymasowi na całym terytorium polskim *per tutto il territorio polacco*. To sformułowanie wzbudziło najwięcej wątpliwości. Kard. A. Hlond rozumiał, że uprawnienia dotyczą dawnych ziem polskich (przed 1939 r.) i dawnych ziem niemieckich, a obecnie polskich (po 1945 r.) i na tej podstawie na Ziemiach Zachodnich i Północnych powołał administratorów apostolskich. W rzeczywistości pełnomocnictwa nie dotyczyły ziem niemieckich przyłączonych do Polski, choć ich zapis pozwalał na szeroką interpretację. Kard. Hlond zdał sobie sprawę po nominacjach administratorów, że wieloznaczny fragment uprawnień, odnosi się tylko do diecezji wymienionych w konkordacie z 1925 r.⁷⁶. W sprawozdaniu⁷⁷ do Watykańskiego Sekretariatu Stanu z 24 października 1945 r. przyznaje się do błędnej interpretacji i przedstawia sytuację panującą na spornym terenie. Zbigniew Zieliński podkreśla, że na mocy pełnomocnictw kard. A. Hlond „nie był upoważniony do dokonywania nowej cyrkumskrypcji ziem pozyskanych, co oznaczało praktycznie likwidację istniejących podziałów kościelnych”⁷⁸. Jan Żaryn zauważa, że „chwilowa niesubordynacja prymasa stanowiła swoiste alibi dla papieża” w konfrontacji z Episkopatem Niemiec, a jednocześnie ratowała katolicyzm na ziemiach przyłączonych do Polski⁷⁹. Papież, co wynikało z pełnomocnictw, mógł odwołać decyzję kard. A. Hlonda, jednak to nie nastąpiło, choć Stolica Apostolska nie uznawała tych nominacji za ostateczne⁸⁰. Usprawiedliwiać ten krok, nie licząc przekonania o posiadaniu odpowiednich plenipotencji, mogła tylko

⁷⁵ K. Dullak, *Podstawy prawno-organizacyjne...*, s. 46.

⁷⁶ J. Żaryn, *Kościół a władza...*, s. 27.

⁷⁷ Sprawozdanie kard. A. Hlonda dla Watykańskiego Sekretariatu Stanu w sprawie administracji kościelnej na Ziemiach Odzyskanych z 24 października 1946 r. Zob. P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989, t. 1*, W drodze, Poznań 1994, s. 48.

⁷⁸ Z. Zieliński, *Kościół w Polsce*, Polwen, Radom 2003, s. 42.

⁷⁹ J. Żaryn, *Kościół a władza...*, s. 28. Szeroko kwestię pełnomocnictwa udzielonego kard. A. Hlondowi omawia m.in. J. Pietrzak, *Rola prymasa Hlonda w ustanowieniu administracji kościelnej na ziemiach przyłączonych do Polski po II wojnie światowej. Trudne odkrywanie faktów*, w: *Droga do stabilizacji polskiej administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych po II wojnie światowej. W 40 rocznicę wydania konstytucji apostolskiej Pawła VI „Episcoporum Poloniae coetus”*, red. W. Kucharski, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2013, s. 33–45.

⁸⁰ Zob. J. Żaryn, *Kościół a władza...*, s. 29.

polityka władz komunistycznych na tych terenach⁸¹. Sprawa tymczasowej organizacji Kościoła na Ziemiach Zachodnich i Północnych stanowiła płaszczyznę sporów między władzami a Kościołem do 1972 r. Propaganda komunistyczna wykorzystywała skomplikowaną powojenną sytuację do oskarżania Stolicy Apostolskiej o sympatie niemieckie i uznawała przedstawicieli władzy państwowej jako jedynych obrońców polskiej granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej⁸².

Kard. A. Hlond rozpoczął podróż po ziemiach⁸³ przyłączonych na mocy konferencji poczdamskiej, by uzyskać od dotychczasowych rządców zrzeczenie się jurysdykcji. Prymas Polski poinformował ich o treści swoich uprawnień, w tym również o prawie do mianowania na Ziemiach Zachodnich administratorów apostołskich⁸⁴. Po powrocie do Poznania, kard. A. Hlond wręczył 14 sierpnia 1945 r. dekrety nominacyjne. Na ich podstawie ks. Teodor Bensch został skierowany do Olsztyna, ks. Bolesław Kominek do Opola, ks. Karol Milik do Wrocławia, ks. Andrzej Wronka do Gdańska, ks. Edmund Nowicki⁸⁵ do Gorzowa Wielkopolskiego. Administratorzy mieli objąć rządy od 1 września.

⁸¹ Z. Zieliński, *Kościół w Polsce...*, s. 47.

⁸² Jan Żaryn zauważa, że to ZSRR, łamiąc umowy podjęte w Jaltie i w Poczdamie, rozpętał zimną wojnę, która odsunęła stół konferencyjny na czas nieokreślony. Stolica Apostolska nie mogła przyspieszać uzgodnień międzynarodowych i uznać zmiany granic wschodnich Niemiec czy też powstania Niemieckiej Republiki Demokratycznej, skoro nie uczynili tego politycy reprezentujący państwa demokratycznego Zachodu. Dodatkowym czynnikiem opóźniającym rozwiązanie kwestii struktur kościelnych była niechęć Piusa XII do komunizmu. Zob. J. Żaryn, *Stolica Apostolska wobec ziem odzyskanych po II wojnie światowej. Zarys problemu w: Kościół katolicki wczoraj i dziś...*, s. 63.

⁸³ Do 1945 r. obszary gorzowskiej Administracji Apostolskiej pod względem administracji kościelnej należały do: archidiecezji wrocławskiej – ziemie leżące nad środkową Odrą i dolną Wartą; diecezji berlińskiej – Pomorze Zachodnie od Szczecina aż do Słupska włącznie; prałatury pilskiej – wschodnia część oderwanych traktatem wersalskim od macierzy, a pod względem kościelnym przedtem przynależne do archidiecezji gnieźnieńsko-poznańskiej i diecezji chełmińskiej. Zob. R. Kostynowicz, *Kilka uwag o warunkach odbudowy Kościołów katolickich na Pomorzu*, w: *Polska – Pomorze Zachodnie...*, s. 179–180.

⁸⁴ Prymas spotkał się z ks. F. Piontkiem we Wrocławiu, bp. M. Kallerem w Pelplinie, ks. J. Bleske sprawującym rządy w prałaturze pilskiej w imieniu ks. F. Hartza. Do bp. berlińskiego K. Preysinga przebywającego w sowieckim sektorze wysłał list informujący o podjętych decyzjach. Zob. J. Żaryn, *Kościół a władza...*, s. 39; K. Kowalczyk, *W walce o rządy dusz...*, s. 64.

⁸⁵ Ks. Edmund Nowicki urodził się 13 września 1900 r. w Trzemesznie. Wyświęcony na kapłana 15 marca 1924 r. w Gnieźnie. Po pracy w parafii NSPJ w Poznaniu i studiach specjalistycznych w Rzymie w 1930 r. obronił doktorat z prawa kanonicznego. Po powrocie pracował w kurii arcybiskupiej i duszpasterstwie akademickim. W czasie wojny był więźniem obozu koncentracyjnego w Dachau i Gusen-Mauthausen. Po zakończeniu działań wojennych podjął pracę w kurii. Decyzją kard. Hlonda został administratorem apostołskim w Gorzowie. Funkcję tę spełniał do 26 stycznia 1951 r., kiedy

Prymas zgodnie z tradycją panującą w II Rzeczypospolitej chciał przedstawić nowych administratorów prezydentowi – głowie państwa. Bolesław Bierut odmówił udzielenia audiencji ks. E. Nowickiemu, który miał rozpocząć spotkanie. Uzasadniał swoją decyzję tym, że Watykan nie uznał Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej i ustanowił tymczasową administrację na ziemiach pozyskanych⁸⁶. Z drugiej strony władza komunistyczna zauważając ogromny wpływ Kościoła na decyzję osadników o pozostaniu na Ziemiach Zachodnich postanowiła udzielać administratorom koniecznej pomocy.

Ministerstwo Administracji Publicznej wyjaśnia, że w stosunkach z władzami administratorzy apostołscy nie mogą występować w charakterze oficjalnym ani powoływać się na specjalne uprawnienia wynikające z tytułu piastowanej przez nich godności, lecz winni być traktowani na równi z wszystkimi innymi duchownymi narodowości polskiej (...). Rychle zorganizowanie polskiej hierarchii na tych terenach jest także pożądaną z punktu widzenia interesów państwa, polecam obywatelom pełnomocnikom, aby nie czynili administratorom apostołskim przeszkód w ich działaniach, przeciwnie udzielali im w miarę możliwości pomocy i ułatwień⁸⁷.

W obliczu trudności z uzyskaniem poparcia od społeczeństwa, władza komunistyczna stwarzała pozory wspierania działań podejmowanych przez Kościół⁸⁸. Teren, który opieką duszpasterską objął ks. E. Nowicki zajmował 1/7 powierzchni Polski i przyjął nazwę Administracja Apostolska Kamieńska, Lubuska i Prałatury Pilskiej. Nazwa ta była uwarunkowana historycznie, nawiązywała do biskupstw istniejących tu w przeszłości w Kamieniu, Lubuszu i Kołobrzegu. Dekret, na podstawie

---

władze państwowe usunęły administratorów. 21 września 1954 r. otrzymał potajemnie święcenia biskupie w Poznaniu. 8 grudnia 1956 r. objął rządy w Gdańsku. Po śmierci bp. M. Spletta został mianowany przez Pawła VI bullą z 7 marca 1964 r. rezydencjalnym biskupem gdańskim. Zmarł 10 marca 1971 r. w Warszawie. G. Wejman, *Organizacja Kościoła...*, s. 635–636.

⁸⁶ R. Włodkowski, *Usunięcie administratorów apostołskich w 1951 roku jako przykład polityki państwa wobec kościoła na Ziemiach Zachodnich*, w: *Państwo – Kościół – Europa. Nowe wyzwania*, red. M. Drzoniek, J. Mieczkowski, K. Kowalczyk, AMP Paweł Majewski, Szczecin 1999, s. 54.

⁸⁷ Pismo Ministra Administracji Publicznej W. Kiernika rozesłane 17 września 1945 r., W: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 1, s. 21.

⁸⁸ J. Pater, *Biskupi na Ziemiach Zachodnich i Północnych jako wikariusze Generalni Prymasa Wyszyńskiego*, w: *Stefan Kardynał Wyszyński wobec Ziemi Zachodnich i Północnych oraz stosunków polsko-niemieckich*, red., T. Dzwonkowski, C. Osękowski, Garmond, Warszawa–Poznań–Zielona Góra 2001, s. 36.

którego ks. E. Nowicki objął rządy w administracji, określał zasięg terytorialny oraz uprawnienia:

Administrator Apostolski sprawujący urząd korzysta z insygnii i przywilejów Protonotariusza Apostolskiego *de numero participantium* oraz ma prawo i obowiązki biskupa rezydencjalnego. Ma władzę na swoim terytorium udzielać sakramentu bierzmowania i tonsury oraz święceń niższych przepisanych przez prawo kanoniczne⁸⁹.

Zastanawiano się nad lokalizacją siedziby administratora, o którą zabiegały władze Szczecina. Jednak kard. A. Hlond odrzucił tę propozycję ze względu na niepewną przyszłość tego miasta⁹⁰. Ks. E. Nowicki po licznych konsultacjach wybrał Gorzów Wlkp. Jak wnioskuje Adam Makowski brak w Szczecinie siedziby diecezji, seminarium duchownego i innych kościelnych instytucji nie sprzyjał „formowaniu się ruchu inteligencji katolickiej, a co za tym idzie – alternatywnych w stosunku do państwowych programów aktywizacji kulturalnej”⁹¹. Administrator rozpoczął swoje urzędowanie w Gorzowie Wlkp. od apelu do biskupów i przełożonych zakonnych o przysłanie kapłanów. Rozszerzenie sieci parafialnej było w tamtych latach warunkiem niezbędnym dla prowadzenia normalnego życia religijnego w największej polskiej administracji⁹². Na pierwszym spotkaniu duchowieństwa, które odbyło się w listopadzie, było obecnych 120 księży, co stanowiło niewielką liczbę w stosunku do potrzeb duszpasterskich tak rozległego terenu. Na apel o przysłanie kapłanów odpowiedzieli m.in.: chrystusowcy, kapucyni z Krakowa, oblaci, salezjanie, jezuita, franciszkanie, saletyni, zmartwychwstańcy, kanonicy regularni, bazylianie oraz członkowie Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo⁹³.

⁸⁹ Dekret kard. A. Hlonda ustanawiający ks. E. Nowickiego Administratorem Apostolskim, „Prezbiterium” 1974, nr 6–8, s. 9.

⁹⁰ Szczecin leżał po lewej stronie Odry, więc jego przynależność państwowa nie była wiadoma. W 1945 r. władze polskie dwukrotnie przejmowały i dwukrotnie opuszczały miasto. Ostatecznie miasto zostało przejęte przez władze polskie 5 lipca 1945 r. Zob. A. Czubiński, *Polska i Pomorze Zachodnie...*, s. 8.

⁹¹ A. Makowski, *W poszukiwaniu...*, s. 168.

⁹² J. Mazur, *Ksiądz Zygmunt Szczęsny w obliczu stalinowskich władz Pomorza Zachodniego w latach 1952–1956*, w: *Protestanci i katolicy wobec hitlerizmu i stalinizmu*, red. N. Buske, K. Kozłowski, AP Szczecin, Szczecin 2003, s. 151.

⁹³ E. Welandt, *Rys historyczny diecezji gorzowskiej. Powstanie Administracji Apostolskiej z siedzibą w Gorzowie*, GWK 1970, nr 7, s. 209.

16 września 1945 r. odbył się ingres ks. E. Nowickiego w kościele Matki Bożej Królowej Korony Polskiej w Szczecinie. Prezydent Piotr Zaremba we wspomnieniach zapisał, że „była to historyczna chwila, podkreślająca polskość miasta, choć jednocześnie zaznacza, że niestety było to symboliczne objęcie Szczecina, bo administrator wybrał na siedzibę Gorzów Wielkopolski”⁹⁴. Ingres w Gorzowie Wlkp. odbył się w uroczystość Chrystusa Króla, 28 października w kościele mariackim.

Do prawidłowego funkcjonowania administracji powołano 1 września 1945 r. kurię biskupią, a 29 października 1950 r. sąd duchowny. Wraz ze wzrostem liczby kapłanów i wiernych rozrastały się struktury kurialne, powoływano nowe referaty, m.in.: duszpasterski, szkolny, małżeński, majątkowo-gospodarczy. Tymczasowość administracji utrudniała reorganizację terenową, administrator bowiem nie miał prawa ustanawiać nowych parafii i mianować proboszczów. W miarę pozyskiwania kapłanów tworzył samodzielne placówki duszpasterskie, które później stanowiły podstawę powołania parafii⁹⁵. Na ich czele ustanawiano wikariuszy – administratorów⁹⁶. Do pomocy kapłanom włączyły się siostry zakonne, szczególnie w działalność społeczno-charytatywną. Pierwsze polskie siostry przybyły na tereny administracji już 20 lipca 1945 r., a w 1949 r. pracowało tam 460 sióstr⁹⁷.

Dla rozwoju życia religijnego potrzebne były kościoły, które zostały zniszczone przez działania wojenne i w większości były protestanckie. Roman Kostynowicz zauważa, że po pierwszym sprzyjającym okresie w przejmowaniu i odbudowywaniu świątyń nastąpił czas rozbiórki ruin, ale również likwidacji nieczynnych kościołów, często będących w nienaruszonym stanie (w tym kościołów romańskich i gotyckich o najwyższych walorach artystycznych)⁹⁸.

Aby wychować nowe pokolenia księży, tak potrzebnych w młodej administracji, ks. E. Nowicki utworzył niższe seminaria duchowne: 3 września 1946 r. w Gorzowie Wlkp., 1 października 1947 r. w Słupsku i w 1948 r. we Wschowie. Seminaria te decyzją władz zostały zamknięte w 1960 r. Wielką radością dla całej administracji było

⁹⁴ P. Zaremba, *Pierwszy...*, s. 235–236; tenże, *Dziennik 1945*, Szczecin 1996, s. 113.

⁹⁵ K. Dullak, *Podstawy prawno-organizacyjne...*, s. 56.

⁹⁶ H. Kołodziejek, *Organizowanie się Kościoła rzymskokatolickiego w Szczecinie w latach 1945–1993*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1994, z. 3, s. 47.

⁹⁷ Szczegółowy wykaz zgromadzeń i miejsc ich pracy w: G. Wejman, *Organizacja Kościoła...*, s. 274–279.

⁹⁸ R. Kostynowicz, *Kilka uwag...*, s. 181.

poświęcenie przez kard. A. Hlonda 26 października 1947 r. Wyższego Seminarium Duchownego w Gorzowie Wlkp. Opiekę nad 53 klerykami i kierowanie seminarium powierzono Księżom Misjonarzom ze zgromadzenia św. Wincentego a Paulo.

Od jesieni 1947 r. władze podjęły zdecydowaną walkę z wpływami Kościoła. Został on wpisany w łańcuch „wroga klasowego i państwowego, z którym po okresie mijania należało walczyć tymi samymi narzędziami, którymi zwalczano niepodległościowe podziemie”⁹⁹. Zastosowano tzw. „taktkę salami – odcinania po plasterku”¹⁰⁰, czyli utrudniania i likwidowania działalności Kościoła, szczególnie społecznej i oświatowej. W tym trudnym etapie działalności Kościoła 22 października 1948 r. zmarł kard. A. Hlond prymas Polski. Jego następcą, został biskup lubelski ks. Stefan Wyszyński¹⁰¹.

Komuniści wiedzieli, że siła oddziaływania duchowieństwa na wiernych jest ogromna i wynika z tradycji oraz autorytetu Kościoła. Władze rozpoczęły – najpierw w propagandzie – dzielić księży i biskupów na „pozytywnych i reakcyjnych”, mając nadzieję na zniszczenie solidarności wśród duchownych¹⁰². Likwidowano szkoły prowadzone przez zakony, usuwano „niebezpiecznych – reakcyjnych” katechetów z pracy, większość biskupów straciła możliwość wyjazdu do Rzymu. Takie działania władz zapoczątkowały w Kościele „strategię gry na zwłokę oraz optymalizacji ustępstw”¹⁰³, które stały się główną dewizą działania Episkopatu w następnych latach.

W porozumieniu kwietniowym podpisanym 14 kwietnia 1950 r. znalazły się odniesienia do Kościoła na Ziemiach Zachodnich i Północnych. W punkcie 3. zapisano:

⁹⁹ J. Żaryn, *Kościół a władza...*, s. 151.

¹⁰⁰ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół...*, s. 13.

¹⁰¹ Prymas musiał zmierzyć się z nową polityką władz, ale co ważniejsze, najpierw zbudować swój autorytet. Zadanie to nie było łatwe, ponieważ ks. bp S. Wyszyński był najmłodszym biskupem w Polsce. Nowy prymas był zwolennikiem podjęcia rozmów z władzami o uregulowanie prawnej sytuacji Kościoła. Po początkowym zwlekaniu władze państwowe zgodziły się na utworzenie komisji mieszanej, składającej się z przedstawicieli władzy i Episkopatu, która rozpoczęła pracę 5 sierpnia 1949 r. Po prawie rocznej pracy 14 kwietnia 1950 r. podpisano wypracowane porozumienie.

¹⁰² J. Żaryn, *Kościół w PRL*, IPN, Warszawa 2004, s. 92. K. Kowalczyk zaznacza, że zjawisko to miało miejsce w kościele gorzowskim. Ks. Nowicki i jego następcy przeprowadzali rozmowy ostrzegawcze, wizytacje i starali się przenosić najbardziej krnąbrnych „księży patriotów” na mało eksponowane parafie. Utrzymaniu jedności wśród kleru miało służyć zwiększenie dyscypliny, a polityka kadrowa w diecezji sprzyjała obsadzaniu stanowisk kościelnych przez osoby w pełni dyspozycyjne i wierne administratorowi. K. Kowalczyk, *W walce o rząd dusz...*, s. 126, 205.

¹⁰³ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół...*, s. 25.

„Wychodząc z założenia, że Ziemie Odzyskane stanowią nieodłączną część Rzeczypospolitej, Episkopat zwróci się z prośbą do Stolicy Apostolskiej, aby administracje kościelne, korzystając z prawa biskupstw rezydencjalnych, były zmienione na stałe ordynariaty biskupie”¹⁰⁴. Również punkt 4. odnosił się do sytuacji tych ziem: „Episkopat w granicach sobie dostępnych będzie przeciwstawiał się wrogiej Polsce działalności, a zwłaszcza antypolskim i rewizjonistycznym wystąpieniom części kleru niemieckiego (...)”¹⁰⁵. Na podstawie powyższych punktów władze notorycznie domagały się od Episkopatu ustanowienia stałych struktur kościelnych. Ataki te nasiliły się po podpisaniu przez Polskę i Niemiecką Republikę Demokratyczną 6 lipca 1950 r. układu w Zgorzelcu o trwałości granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej. Obie strony umowy nie brały pod uwagę istnienia od 1949 r. drugiego państwa niemieckiego – Niemieckiej Republiki Federalnej. Z decyzjami o trwałych strukturach kościelnych należało zaczekać aż do podpisania umowy z Niemcami Zachodnimi.

Władze państwowe postanowiły skończyć ze „stanem tymczasowości”¹⁰⁶ i 26 stycznia 1951 r. usunęły administratorów apostolskich, zmuszając ich do opuszczenia swoich administracji. Tego samego dnia na ich miejsce Rady Konsultorów wybrały wikariuszy kapitulnych. W Gorzowie Wlkp. został wybrany ks. Tadeusz Załuckowski¹⁰⁷. Prymas S. Wyszyński, nie chcąc dopuścić do podziałów wewnątrz Kościoła, kanonicznie potwierdził dokonany wybór i po rozmowie z nowo mianowanymi wikariuszami kapitulnymi mianował ich wikariuszami generalnymi prymasa Polski. Wydał również komunikat, odczytany z ambon kościołów o udzieleniu jurysdykcji wybranym wikariuszom kapitulnym oraz wezwał duchowieństwo i wiernych,

¹⁰⁴ Porozumienie zawarte między przedstawicielami rządu i Episkopatem Polski z 14 kwietnia 1950 r., w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 1, s. 232–235.

¹⁰⁵ Tamże.

¹⁰⁶ Władze państwowe już w 1948 r. ogłosiły zakończenie integracji tzw. ziem odzyskanych z Polską i zlikwidowały Ministerstwo Ziem Odzyskanych i Państwowy Urząd Repatriacyjny. Fakt ten miał podkreślić w kontekście międzynarodowym trwałość zmian terytorialnych po wojnie. Zob. A. Małkowski, *W poszukiwaniu...*, s. 149.

¹⁰⁷ Ks. Tadeusz Załuckowski urodził się 13 marca 1901 r. w Sorokach w diecezji lwowskiej. Wyświęcony 29 czerwca 1924 r. Był wikarym w Złoczewie, proboszczem we Lwowie. Po II wojnie światowej rozpoczął pracę w administracji gorzowskiej. Został proboszczem parafii św. Rodziny w Szczecinie. Od 26 stycznia 1951 r. był administratorem w Gorzowie. Zmarł nagle 19 lutego 1952 r. Zob. G. Wejman, *Organizacja Kościoła...*, s. 636–637.

by odnosili się do nich z zaufaniem i udzielali potrzebnej pomocy¹⁰⁸. W zaistniałej sytuacji Kościół Ziem Zachodnich i Północnych podlegał bezpośrednio prymasowi.

Po nagłej chorobie i śmierci 19 lutego 1952 r. ks. T. Załuckowskiego kolejnym rządcą wybranym przez księży konsultorów został ks. Zygmunt Szelażek¹⁰⁹, dyrektor Niższego Seminarium Duchownego w Słupsku. Wybór został zatwierdzony przez prymasa S. Wyszyńskiego i ks. Z. Szelażek objął rządy 15 marca 1952 r. W czasie wizyty w Rzymie na przełomie kwietnia i maja 1951 r. prymas otrzymał zgodę papieża na obsadzenie administracji apostolskich biskupami tytularnymi. Tym samym papież uczynił wszystko, co mógł przed zawarciem międzynarodowych układów Polski z Niemcami Zachodnimi¹¹⁰. Korzystając z tych uprawnień, prymas nadał 12 maja 1952 r. nowemu ordynariuszowi pełne prawa biskupa rezydencjalnego ze wszystkimi obowiązkami związanymi z tym urzędem¹¹¹.

Ks. Z. Szelażek sprawował rządy w okresie bardzo trudnym dla Kościoła w Polsce. Jan Mazur – charakteryzując lata 50. XX wieku – zauważa, że „był to czas największej furii czynników państwowych po wojnie, szczytowe nasilenie okresu stalinizmu w Polsce”¹¹². W opisywanym okresie reżimu nastąpił atak na duchowieństwo, które było poddawane represjom, nie tylko przez kary administracyjne i finansowe, ale także przez aresztowania. W latach 1948–1955 na Pomorzu Zachodnim

¹⁰⁸ C. Osękowski, *Ksiądz Prymas Wyszyński wobec stosunków polsko-niemieckich*, w: *Stefan Kardynał Wyszyński...*, s. 27.

¹⁰⁹ Ks. Zygmunt Szelażek urodził się 16 kwietnia 1905 r. na Podolu. Święcenia kapłańskie otrzymał 30 października 1932 r. we Lwowie. Pracował w niższym seminarium duchownym we Lwowie. W roku 1944 wyjechał na Ziemie Zachodnie. Objął parafie Tykowo w powiecie białogardzkim. 10 września 1947 r. został mianowany dyrektorem Niższego Seminarium Duchownego w Słupsku. Po śmierci ks. T. Załuckowskiego pełnił urząd rządcy w Kościele gorzowskim. 4 lutego 1957 r. został proboszczem w parafii Matki Bożej Królowej Korony Polskiej w Szczecinie oraz dziekanem dekanatu Szczecin–Miasto. Zmarł 5 sierpnia 1982 r. G. Wejman, *Organizacja Kościoła...*, s. 637–638.

¹¹⁰ J. Pater, *Biskupi na Ziemach Zachodnich...*, s. 45.

¹¹¹ K. Dullak, *Podstawy prawno-organizacyjne...*, s. 65.

¹¹² J. Mazur, *Ksiądz Zygmunt Szelażek...*, s. 148. Ks. R. Kostynowicz podkreśla, że w tym okresie chciano na Pomorzu Zachodnim stworzyć najbardziej ateistyczny region w Polsce. R. Kostynowicz, *Losy obiektów sakralnych Pomorza Zachodniego w latach 1945–1956*, w: *Protestanci i katolicy...*, s. 144.

władze aresztowały 11 księży¹¹³. Największym przejawem prześladowania było usunięcie ze Szczecina jezuitów¹¹⁴.

Zdaniem Krzysztofa Kowalczyka, wbrew pojawiającym się w historiografii uproszczonym opiniom, rządcy ordynariatu gorzowskiego pozostawali wierni polityce Episkopatu, broniąc jedności w lokalnym Kościele¹¹⁵. Ks. Z. Szelązek mimo oporu komunistów tworzył nowe placówki duszpasterskie, a prowadząc odpowiednią politykę personalną, ograniczał wpływ „księży patriotów”¹¹⁶.

Ks. Z. Szelązkowi szczególnie bliska była sprawa formacji kapłanów i troska o powołania kapłańskie. Ze względu na napływ dużej liczby kandydatów do kapłaństwa i braku miejsc w seminarium gorzowskim władze administracji postarały się przejąć budynki pocysterskiego klasztoru w Gościkowie-Paradyżu. Troska kolejnych rządców ordynariatu o kapłanów przynosiła dobre efekty, rosła liczba księży. W 1952 r. było ich 448, a w roku 1955 – 556¹¹⁷.

Jedną z pierwszych decyzji ks. Z. Szelążka było zorganizowanie referatu szkolnego i przemianowanie go na Wydział Nauki Katolickiej, aby w ten sposób „jak najdoskonalej spełnić właściwy i najważniejszy obowiązek duszpasterzy: nauczanie i wychowanie religijno-moralne młodzieży katolickiej”¹¹⁸.

W 1956 r. Pius XII przychylił się do prośby Episkopatu i zgodził się ustawić rządcę ordynariatu w randze biskupa. 1 grudnia prymas mianował ks. Teodora Bensch¹¹⁹ biskupem w Gorzowie Wlkp. Nominat objął rządy 6 grudnia 1956 r., a 15 grudnia odbył się ingres do gorzowskiej katedry.

¹¹³ K. Kozłowski, *Kościół katolicki na Pomorzu Zachodnim wobec stalinizmu (1948–1955)*, w: *Protestanci i katolicy...*, s. 112.

¹¹⁴ *Źródła do dziejów Pomorza Zachodniego, t. XIV, Narodziny diecezji szczecińsko-kamieńskiej i koszalińsko-kołobrzeskiej (1945–1975)*, red. K. Kozłowski, WNUS, Szczecin 2007, s. 34–35.

¹¹⁵ K. Kowalczyk, *W walce o rząd dusz...*, s. 196.

¹¹⁶ J. Mazur, *Ksiądz Zygmunt Szelązek...*, s. 152.

¹¹⁷ J. Anczarski, *Praca ks. kanonika Zygmunta Szelążka na stanowisku ordynariusza diecezji*, GWK 1970, nr 7, s. 219.

¹¹⁸ K. Dullak, *Podstawy prawno-organizacyjne...*, s. 65.

¹¹⁹ Ks. bp Teodor Bensch urodził się 13 marca 1903 r. w archidiecezji poznańskiej. Święcenia kapłańskie przyjął z rąk kard. A. Hlonda 12 czerwca 1932 r. Po studiach na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim obronił doktorat z prawa kanonicznego. W czasie wojny był więźniem obozu koncentracyjnego. Po wojnie został powołany na administratora apostolskiego w Olsztynie. Konsekrowany na biskupa 21 września 1954 r. Urzędowanie w Gorzowie Wlkp. objął 6 grudnia 1956 r. Po zawale serca zmarł 7 stycznia 1958 r., Zob. G. Wejman, *Organizacja Kościoła...*, s. 639. Był biskupem tytularnym,

Biskup T. Bensch powołał – w związku z powrotem religii do szkół po porozumieniu z 1956 r. – Radę Wydziału Nauk Katolickich jako organ Wydziału Katechetycznego w Kurii Gorzowskiej oraz mianował diecezjalnego wizytatora religii oraz 42 wizytatorów powiatowych¹²⁰. Duża liczba dzieci i młodzieży objętych katechizacją spowodowała potrzebę kształcenia katechetów. Biskup zorganizował kurs katechetyczny dla sióstr zakonnych w Słupsku pod kierownictwem urszulanek, powołał także ośrodek katechetyczno-rekolekcyjny w Rokitnie w domu sióstr boromeuszek, którym kierowały siostry salezjanki¹²¹.

Nagła śmierć 7 stycznia 1958 r. przerwała pracę bp. T. Bensch, który został pochowany w katedrze gorzowskiej. Rządy po zmarłym biskupie sprawował przez siedem miesięcy – od 8 stycznia do 3 lipca – wikariusz kapitulny ks. Józef Michalski.

Następnie papież wyniósł do godności biskupiej ks. Wilhelma Plutę¹²² i skierował go do posługiwania w Gorzowie Wlkp. Uroczysty ingres do katedry odbył się 6 września 1958 r., a konsekracja biskupia dzień później – 7 września.

Z uwagi na ogromny obszar ordynariatu na prośbę ordynariusza Stolica Apostolska mianowała dwóch biskupów sufraganów: 16 września 1958 r. bp. Jerzego Strobę i 5 czerwca 1959 r. bp. Ignacego Jeża. Bp W. Pluta czuwał nad całością pracy duszpasterskiej i organizacyjnej oraz podlegała mu sprawa nominacji na stanowiska proboszczów i dziekanów, bp J. Stroba kierował Wydziałem Nauki Katolickiej, sztuką sakralną oraz sprawą przesunic i nominacji księży wikarych, a bp I. Jeż kierował Wydziałem Duszpasterskim¹²³.

W marcu 1967 r. Gorzów Wlkp. i Szczecin odwiedził dyplomata watykański – abp Agostino Casaroli. Następstwem tej wizyty była decyzja Pawła VI o zmianie

---

przy czym nie przysługiwał mu tytuł stolicy, w której rezydował. J. Pater, *Biskupi na Ziemiach Zachodnich...*, s. 50.

¹²⁰ K. Dullak, *Podstawy prawno-organizacyjne...*, s. 69.

¹²¹ W. Sygnatowicz, *Pierwszy biskup gorzowski ks. biskup dr Teodor Bensch*, GWK 1970, nr 7, s. 224.

¹²² Bp W. Pluta urodził się 10 stycznia 1910 r. na Śląsku. Ukończył Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie. Wyświęcony 24 czerwca 1934 r. Był katechetą w śląskich parafiach, w czasie wojny administrował parafiami w Leszczynach i Birku. Po obronie doktoratu był rektorem Studium Pastoralnego w Katowicach dla neoprezbiterów. 4 lipca 1958 r. został mianowany biskupem administracji w Gorzowie Wlkp. 7 września 1958 r. otrzymał sakrę biskupią z rąk kard. S. Wyszyńskiego. 28 czerwca 1972 r. został biskupem diecezjalnym diecezji gorzowskiej. Zginął w wypadku samochodowym 22 stycznia 1986 r. Zob. G. Wejman, *Organizacja Kościoła...*, s. 641–642.

¹²³ E. Walzandt, *Rys historyczny...*, s. 213.

organizacji kościelnej na tych terenach¹²⁴. 25 maja 1967 r. Stolica Apostolska mianowała rządców diecezji na Ziemiach Zachodnich Administratorami Apostolskimi, z władzą biskupa rezydencjalnego podległego bezpośrednio papieżowi. Z. Zieliński podkreśla, że tą decyzją papież Paweł VI wyjął te obszary z dawnych więzi diecezjalnych, zatem stawały się „samoistnymi jednostkami kościelnymi, które po ostatecznym ustaleniu się granic państwowych automatycznie zyskają miano diecezji”¹²⁵.

W październiku bp W. Pluta odbył swą pierwszą wizytę *Ad limina apostolorum*, przedstawiając Ojcu Świętemu obecny stan Kościoła gorzowskiego. Administracja w dniu wizyty skupiona była w 361 parafiach, 37 dekanatach, obsługiwana przez 1002 księży (z czego 409 kapłanów to alumni wyświęceni już na tych ziemiach)¹²⁶.

1.3. Powstanie i rozwój (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej

Prymas S. Wyszyński przedstawił w grudniu 1969 r. papieżowi Pawłowi VI memorandum¹²⁷ podpisane przez 56 biskupów w sprawie regulacji kościelnych na Ziemiach Zachodnich i Północnych. W pierwszej części dokumentu zostały opisane uprawnienia nadawane przez Stolicę Apostolską poszczególnym rządcom administracji. Następnie biskupi omówili okoliczności, które zmieniły się od 1945 r., a które wpłynęły na potrzebę uregulowania prawnego struktur kościelnych. Były to następujące kwestie: tereny zostały opuszczone przez Niemców; Polacy mieszkający na tych terenach uważają je za swoje własne (50 proc. ludności polskiej tych ziem, tu się urodziła); Polacy ponieśli ogromne straty w czasie wojny i należy im się odszkodowanie ze strony niemieckiej. Biskupi podsumowali argumentację, powołując

¹²⁴ G. Wejman, *Organizacja Kościoła...*, s. 109.

¹²⁵ Z. Zieliński, *Kościół w Polsce...*, s. 192. Doniosłość tej decyzji wyjaśnili biskupi w komunikacie, podając cel wydania oświadczenia: „Ten ważny i historyczny akt Stolicy Apostolskiej próbowano pomniejszyć interpretując go niewłaściwie w radiu i prasie; dlatego sekretariat Episkopatu Polski czuje się w obowiązku autentycznie wyjaśnić jego znaczenie wiernym, którzy mają prawo do prawdy obiektywnej”. Następnie wymieniono przejawy troski papieża o Kościół na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Zob. P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 2, Poznań 1995, s. 436.

¹²⁶ B. Schmidt, *Administracja Apostolska w Gorzowie Wielkopolskim*, „Prezbiterium” 1974, nr 6–8, s. 53.

¹²⁷ Cały tekst Memorandum Episkopatu Polski do Pawła VI, w: *Źródła do dziejów...*, s. 58–65.

się na rozwinięte życie religijne mieszkańców, które nie jest ujęte w watykańskich statystykach. Napisali:

wydaje nam się, że nie mogą być usprawiedliwione racje, dla których nie mówi się dziś w rejestrach oficjalnych o 8,5 milionach katolików, o 4 tysiącach kapłanów, o 5 seminariach diecezjalnych, o licznych seminariach duchownych – z których jedno jest nawet Papieskim Fakultetem Teologicznym, o 6 tysiącach zakonnic. Nie należy zapomnieć, że takie zdumienie i takie rozczarowanie łatwo może się obrócić przeciw działalności apostołskiej Kościoła w naszym kraju¹²⁸.

Biskupi podkreślili, że podtrzymywanie stanu tymczasowości jest wykorzystywane przez władze do prowadzenia kampanii wymierzonej w Stolicę Apostolską i Kościoł w Polsce. 7 grudnia 1970 r. został podpisany w Warszawie układ pomiędzy Polską a Republiką Federalną Niemiec¹²⁹ o podstawach normalizacji ich wzajemnych stosunków. Stwierdzono, że istniejąca granica stanowi zachodnią granicę Polski. Dokument ten wymagał ratyfikacji przez obie strony. 17 maja 1972 r. Bundestag ratyfikował układ o granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej, co likwidowało największą przeszkodę w utworzeniu stałej organizacji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych.

Rząd na czele z premierem Edwardem Gierkiem na początku 1971 r. zdecydował się podjąć rozmowy z Episkopatem, który reprezentował sekretarz Konferencji Episkopatu Polski – bp Bronisław Dąbrowski. Przygotowaniem do tych rozmów były spotkania abp. Casarolego z Adamem Willmanem – ambasadorem PRL we Włoszech¹³⁰.

11 stycznia 1971 r. doszło do spotkania biskupów Ziem Zachodnich i Północnych z rządem w sprawie uregulowania własności kościelnej¹³¹ na tych terenach.

¹²⁸ Tamże, s. 61.

¹²⁹ A. Friszke, *Polska. Losy państwa...*, s. 245.

¹³⁰ Pierwsze spotkanie odbyło się 5 kwietnia 1965 r., ambasador stwierdził, że normalizacja stosunków z Watykanem nastąpi, gdy Stolica Apostolska uzna polską granicę na Odrze i Nysie Łużyckiej. Kolejna rozmowa odbyła się 8 lipca 1965 r. Władze chciały porozumieć się ze Stolicą Apostolską ponad głowami Episkopatu Polski, co się nie powiodło. Zob. *Pomorze Zachodnie w latach 1945–2005...*, s. 601.

¹³¹ Problem uregulowania własności był złożony. Ogólnopolskie akty prawne nie odnosiły się do mienia poniemieckiego na tym obszarze. Władze przejmowały poniemieckie nieruchomości rolne na własność państwa i przeznaczały je na cele reformy rolnej. W latach 1945–1956 parafia katolicka była

23 czerwca 1971 r. podpisano dekret o nieodpłatnym przekazaniu Kościołowi na własność nieruchomości (kościółów, budynków mieszkalnych, gruntów) będących dotychczas w jego użytkowaniu¹³².

Bp W. Pluta na Konferencji Episkopatu Polski we Wrocławiu w dniach 3–4 maja 1970 r. zaproponował dokonanie podziału obecnego terytorium na trzy jednostki administracyjne: diecezję kamieńską z rezydencją biskupią w Szczecinie, diecezję kołobrzeską z siedzibą w Koszalinie oraz diecezję gorzowską z rezydencją biskupią w Gorzowie¹³³.

Na prośbę kard. S. Wyszyńskiego biskupi gorzowscy przygotowali w maju 1972 r. *Pro memoria Gorzowa w sprawie uregulowania stanu prawnego diecezji na Ziemiach Zachodnich i Północnych*. Przedstawili w nim argumenty przemawiające za koniecznością uregulowania stanu prawnego na tych terenach. W drugiej części dokumentu zaprezentowano powody, dla których dotychczasową administrację gorzowską należy podzielić na trzy diecezje. Wymieniono argumenty: historyczne (w przeszłości istniały trzy diecezje: kołobrzeska, kamieńska, lubuska); statystyczne (liczba mieszkańców w poszczególnych województwach); terenowe (po podziale byłyby to nadal największe diecezje w Polsce); duszpasterskie (trudności w utrzymaniu przez biskupa kontaktu osobistego z wiernymi i kapłanami na zbyt rozległym terenie); społeczno-socjologiczne (ludność poszczególnych województw żyła się ze sobą i wytworzyła swoje własne tradycje)¹³⁴.

28 czerwca 1972 r. została oficjalnie ogłoszona bulla papieża Pawła VI *Episcoporum Poloniae Coetus*, na mocy której zostały erygowane 4 diecezje, w tym 3 na terenie administracji gorzowskiej: szczecińsko-kamieńska, gorzowska i koszalińsko-kołobrzeska. Dokument określał nowe granice administracyjne struktur kościelnych:

---

jedynie użytkownikiem (płacił czynsz za użytkowanie nieruchomości poniemieckich), a wszelkie decyzje prawne zależały od władz. Zob. R. Kostynowicz, *Losy obiektów...*, s. 144; K. Kowalczyk, *W walce o rząd dusz...*, s. 91, 94, 96. Episkopat wielokrotnie zwracał się pisemnie do rządu o uregulowanie tej kwestii, m.in. 15 marca 1961 r. biskupi wymienili negatywne skutki traktowania własności kościelnej jako poniemieckiej: „podkopywanie stabilizacji stosunków na Ziemiach Odzyskanych, oburzenie ludności katolickiej, szkodę materialną i polityczną, mimo woli dającą okazję do wrogiej, antypolskiej propagandy rewizjonistycznej” w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 2, s. 97–100.

¹³² H. Kołodziejek, *Organizowanie się Kościoła...*, s. 53.

¹³³ Komunikat z 119 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski. Wrocław 6 maja 1970 r., w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 2, s. 91.

¹³⁴ *Pro memoria Gorzowa w sprawie uregulowania stanu prawnego diecezji na ziemiach zachodnich i północnych*, w: *Źródła do dziejów...*, s. 95–103.

diecezja szczecińsko-kamieńska obejmować będzie terytorium województwa szczecińskiego; równocześnie powyższe terytorium odłączamy od diecezji berlińskiej. Stolicą biskupią będzie miasto Szczecin. Diecezja będzie należeć odtąd do metropolii gnieźnieńskiej, a jej biskup będzie podlegał metropolicie gnieźnieńskiemu, zgodnie z prawem¹³⁵.

Na biskupów rezydencjalnych zostali mianowani: bp W. Pluta w Gorzowie Wlkp., bp I. Jeż w Koszalinie i bp J. Stroba w Szczecinie.

Stolica Apostolska, wydając dokument, spełniła żądania komunistycznych władz Polski ponawiane od 27 lat, ale jednocześnie postawiła władzę przed faktem dokonanym. Protest¹³⁶ w sprawie bulli papieża zgłosiły władze, które nie wyrażały zgody na podział administracji gorzowskiej na trzy diecezje, uważając, że to doprowadzi do rozbudowy i wzmocnienia struktur kościelnych na tym obszarze. Wysuwano również zastrzeżenia do osób nominowanych na biskupów¹³⁷. Kard. S. Wyszyński wystosował list do premiera Piotra Jaroszewicza informujący go o decyzjach papieża, który zakończył słowami: „ufam, że Pan Premier przyjmie je [decyzje papieża – K.L.] z zadowoleniem, jako czyniące zadość postulatowi rządu PRL i polskiej racji stanu”¹³⁸.

28 czerwca odbyła się Konferencja Episkopatu Polski, po której został wydany komunikat, biskupi dziękują w nim Ojcu Świętemu za „decyzje Stolicy Apostolskiej uwzględniające potrzeby Kościoła w Polsce i spełniające prośby całego narodu (...)”¹³⁹. Komunikat poruszał jeszcze ważną kwestię stosunków Polski z Republiką Federalną Niemiec:

¹³⁵ Tekst bulli papieskiej w: *Źródła do dziejów...*, s. 114–119.

¹³⁶ Zrezygnowano z oficjalnego protestu, ograniczono się do ustnej dezaprobaty, jaką dyrektor Urzędu ds. Wyznań przedstawił sekretarzowi Episkopatu. Szerzej o reakcji władz polskich oraz niemieckich pisze R. Marek w: *Kościół rzymskokatolicki wobec ziem zachodnich i północnych*, Neriton, Warszawa 1976, s. 158–167.

¹³⁷ A. Dudek, *PRL i Stolica Apostolska w latach 1971–1974*, w: *Spółczesność – Państwo – Kościół (1945–2000)*, red. K. Kawecki, K. Kowalczyk, WNUS, Szczecin 2000, s. 51.

¹³⁸ List prymasa kard. S. Wyszyńskiego do premiera P. Jaroszewicza z 29 czerwca 1972 r., w: P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 2, s. 597.

¹³⁹ Komunikat z 131 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski. 28 czerwca 1972 r., w: *Źródła do dziejów...*, s. 119–122; P. Raina, *Kościół w PRL...*, t. 2, s. 594–596.

decyzje Stolicy Apostolskiej przynoszą nie tylko stabilizację organizacji kościelnej (...), ale także są powodem radości wszystkich Polaków, mieszkających w kraju i za granicą, ponieważ potwierdzają układ zawarty między dwoma państwami dążącymi do pokoju, w oparciu o uznanie polskiej granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej za ostateczną i nienaruszalną, obecnie i w przyszłości¹⁴⁰.

Bp J. Stroba wspominając te wydarzenia w 1985 r., przytacza argumenty za ustanowieniem diecezji szczecińsko-kamieńskiej. Wylicza, że przemawiały za tym potrzeby duszpasterskie:

Szczecin największy po Wrocławiu ośrodek miejski ziem zachodnich, rozwijający się pod względem gospodarczym i kulturalnym, odległy o 100 km od Gorzowa, wołał o własnego biskupa. Księża prosili, by w Szczecinie zamieszkał jeden biskup pomocniczy. Warunki duszpasterskie Szczecina były odrębne od reszty administracji i wymagały osobnej diecezji¹⁴¹.

Biskup dodatkowo powołuje się na względy historyczne, czyli powstałe w 1140 r. biskupstwo w Wolinie. Zauważa, że ważna była też polska racja stanu: „utworzenie biskupstwa w Szczecinie stanowiło wymowny przejaw stabilizacji życia polskiego na ziemiach zachodnich i podniesienie rangi tego miasta na płaszczyźnie międzynarodowej”¹⁴².

1.3.1. Katecheza w budowaniu Kościoła diecezjalnego

Po utworzeniu diecezji szczecińsko-kamieńskiej 28 czerwca 1972 r. bp J. Stroba¹⁴³ został jej pierwszym biskupem. Jego pasterskiej pieczy został powierzony teren

¹⁴⁰ Tamże.

¹⁴¹ J. Stroba, *Początek diecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Prezbiterium” 1985, nr 1–5, s. 66.

¹⁴² Tamże, s. 66–67.

¹⁴³ Bp J. Stroba urodził się 17 grudnia 1919 r. w Świętochłowicach na Górnym Śląsku. Po egzaminie dojrzałości w 1937 r. wstąpił do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. W czasie wojny kontynuował formację w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 19 grudnia 1942 r. we Wrocławiu. Był katechetą szkół licealnych, rektorem i wykładowcą Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. 4 lipca 1958 r. decyzją papieża Piusa XII został biskupem pomocniczym Kościoła gorzowskiego. Od 1959 r. przewodniczył Komisji Szkolnej Episkopatu Polski, a następnie Komisji Katechetycznej. Jako przewodniczący zabiegał o utrzymanie jednolitej postawy w podejmowanych

o powierzchni 13 tysięcy km² zamieszkały przez 900 tysięcy Polaków. Pracowało na nim 338 kapłanów i 130 siostr zakonnych w 119 parafiach. Jeden kapłan miał pod duszpasterską opieką 2700 wiernych, była to najmniejsza liczba kapłanów w stosunku do liczby wiernych w całej Polsce¹⁴⁴.

Bp J. Stroba w dzień przed ingresem do katedry – w istocie do odbudowanego prezbiterium szczecińskiej świątyni – skierował pierwszy list pasterski do swoich diecezjan. Nawiązał w nim do historii: „pierwsze biskupstwo na Pomorzu Zachodnim powstało dzięki staraniu króla polskiego. Wskrzeszone zaś zostało jako nowe biskupstwo szczecińsko-kamieńskie po powrocie na te ziemie narodu polskiego”¹⁴⁵. Zwrócił uwagę, że najpilniejszą potrzebą nowej diecezji jest ukończenie odbudowy katedry, zorganizowanie kurii biskupiej i własnego seminarium duchownego. Powierzony pieczy bp. Jerzego Stroby teren zamieszkiwała ludność napływowa, stąd też priorytetem było budzenie poczucia jedności wspólnoty diecezjalnej. Poprzez realizację planów duszpasterskich starano się kształtować postawy odpowiedzialności za Kościół i potrzebę zaangażowania w jego rozwój¹⁴⁶.

Bp J. Stroba czerpał wzorce prowadzenia działalności katechetycznej z doświadczeń innych hierarchów kościelnych, których poznawał na licznych zjazdach i konferencjach zarówno polskich, jak i międzynarodowych. Następnie dostosowywał sprawdzone modele do potrzeb diecezji szczecińsko-kamieńskiej, a następnie w trakcie kursów i lekcji pokazowych dzielił się nimi z katechetami świeckimi

---

działaniach, co było bardzo ważne w okresie prowadzenia przez władze komunistyczne walki z Kościołem. Kilka razy w roku spotykał się z diecezjalnymi wizytatorami katechetycznymi. Jako przewodniczący podjął decyzję i powołał zespół do opracowania nowego programu katechizacji. Jako przewodniczący polskiej komisji katechetycznej uczestniczył w obradach Międzynarodowego Kongresu Katechetycznego w Rzymie w 1971 r., na którym wygłosił referat *Przepowyiadanie i interpretacja w katechezie*. Docenieniem zasług biskupa była jego nominacja 19 października 1974 r. na wiceprzewodniczącego Rady Konferencji Biskupów Europejskich. Od 1975 do 1996 był członkiem Międzynarodowej Rady Katechetycznej przy Kongregacji ds. Duchowieństwa. Uczestniczył w obradach Soboru Watykańskiego II i Synodu Biskupów poświęconego katechizacji. Jan Paweł II powołał bp J. Strobę do prac w zespole przygotowującym katechizm, który działał w latach 1986–1992 przy Kongregacji ds. Nauki Wiary.

¹⁴⁴ J. Stroba, *List pasterski z okazji ingresu biskupa szczecińsko-kamieńskiego*, „Prezbiterium” 1973, nr 1–2, s. 25.

¹⁴⁵ List pasterski bp. J. Stroby z okazji ingresu, w: *Źródła do dziejów...*, s. 138.

¹⁴⁶ Zob. J. Stroba, *Plan duszpasterski diecezji szczecińsko-kamieńskiej na rok 1973/1974*, „Prezbiterium” 1973, nr 9, s. 18. Program zakładał budowanie wspólnoty parafialnej przez: katechizację, pracę z grupami parafialnymi, zapoczątkowanie lub rozwinięcie duszpasterstwa mężczyzn, przygotowanie lub powołanie do życia Parafialnej Rady Duszpasterskiej, kursy przedmażeńskie.

i księżmi¹⁴⁷. Zaangażowanie biskupa nie umknęło uwadze Służby Bezpieczeństwa, która odnotowała:

Z uwagi na funkcję, jaką pełni bp Stroba zarówno na forum międzynarodowym, jak i też w Episkopacie Polski, tj. specjaliści w zakresie katechezy – teren diecezji jest dla niego swoistym poligonem doświadczalnym, na którym praktycznie sprawdza wypracowane przez siebie i podległy mu zespół założenia teoretyczne. Czyni próby wprowadzenia nowych form i metod pracy, a szczególnie w oddziaływaniu na młodzież i inteligencję¹⁴⁸.

W katedrze odbywały się spotkania dzieci i młodzieży z biskupem m.in. dla ósmoklasistów, dzieci komunijnych, abiturientów oraz studentów. Podczas nabożeństw dziękczynnych za otrzymane łaski biskup zachęcał wiernych do ambitnych decyzji dotyczących dalszych etapów edukacyjnych oraz do kontynuowania udziału w katechizacji przez cały proces kształcenia¹⁴⁹. Zaczęto również zapraszać młodzież całej diecezji do Szczecina w Niedzielę Palmową na wspólną modlitwę pod przewodnictwem biskupa¹⁵⁰.

Od momentu powołania nowych struktur kościelnych na Pomorzu Zachodnim dążono do coraz większego zaangażowania świeckich w posługę katechetyczną. Biskup, wyznaczając księżom kierunki pracy duszpasterskiej przypominał, „że bez

¹⁴⁷ Przykładem jest jesienna konferencja dekanalna dla księży w 1975 r. Zob. „Prezbiterium” 1974, nr 9–11, s. 65.

¹⁴⁸ AIPN Sz, 008/641, t. 2, *Notatka z grudnia 1978 r.*, k. 227.

¹⁴⁹ Wzbudzenie ambicji dalszego kształcenia było też tematem katechez prowadzonych w klasach VIII. Katecheci zachęcali szczególnie chłopców do wyboru szkoły średniej, ponieważ w omawianym okresie młodzież męska częściej wybierała szkoły zawodowe, by szybciej zdobyć zawód i podjąć pracę zarobkową. Zob. BK 2/77.

¹⁵⁰ Zob. „Prezbiterium” 1974, nr 12, s. 24; 1975, nr 5, s. 158–159; 1976, nr 5–6, s. 187–189; 1990, nr 3–4, s. 59. Abp M. Przykucki zainicjował trzydniowe obchody święta młodych w Szczecinie, trwające od piątku do Niedzieli Palmowej. W 1993 r. w dniach 3–4 kwietnia uczestniczyło w nim 2300 osób. Zob. J. Giec, *Dni młodych*, „Głos Katechety” 1993, nr 2, s. 11. Chciano podnieść rangę tego wydarzenia przez powszechny udział młodzieży w rozbudowanym programie tego dnia. W sobotę młodzi w grupach spotykali się w kościołach szczecińskich, a następnie w Arcybiskupim Seminarium Duchownym. W niedzielę była procesja do katedry i uroczysta msza święta. Starano się wydłużyć świętowanie tego dnia przez katechezy przygotowujące do tego wydarzenia realizowane w parafiach i szkołach przed przyjazdem do Szczecina. Zob. „Prezbiterium” 1998, nr 1–2, s. 62.

pomocy laikatu nie jesteśmy w stanie podolać wszystkim stojącym przed nami zadanom duszpasterskim”¹⁵¹.

Już w czasie posługi bp. J. Stroby były widoczne efekty podjętych starań, co oddają dane statystyczne. W 1973 r. wśród 382 katechetów było 49 osób świeckich, a w 1978 r. liczba katechizujących wzrosła do 498, w tym 137 to świeccy¹⁵².

Aby zapobiec odwoływaniu katechezy podczas zaangażowania księży w wizytę duszpasterską tzw. kolędę, zaproszono w tym czasie osoby świeckie z wyższym wykształceniem do prowadzenia lekcji religii z młodzieżą. W 1976 roku przygotowano 16 szkiców katechez i zgodnie z nimi 30 osób w Szczecinie poprowadziło spotkania z młodymi¹⁵³. We wskazaniach diecezjalnych zachęcano księży do stałego kontaktu z „katechetami kolędowymi”, aby zaangażować ich do współpracy przez cały rok¹⁵⁴. Z taką grupą świeckich spotykał się również biskup¹⁵⁵.

23 września 1978 r. Jan Paweł I mianował bp. J. Strobę arcybiskupem metropolity poznańskim. Nowo wybrany papież Jan Paweł II 1 marca 1979 r. powołał na stolicę biskupią w Szczecinie ks. bp. Kazimierza Majdańskiego¹⁵⁶, dotychczasowego

¹⁵¹ Zob. J. Stroba, *Plan duszpasterski...*, s. 18.

¹⁵² AKSK, WWK, *Dane statystyczne*, segregator: *Statystyka*, b. sygn.

¹⁵³ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”*, 1973–1976, b. sygn.; BK 4/77.

¹⁵⁴ BK 1/78.

¹⁵⁵ BK 2/78. W 1978 r. zaangażowani świeccy na terenie Szczecina spotykali się w trzech punktach: w kościele św. Józefa (z parafii: św. Andrzeja Boboli, bł. Maksymiliana Kolbego, Matki Bożej Różańcowej); w kościele św. Rodziny (z parafii: Najświętszego Zbawiciela, św. Krzyża, św. Kazimierza, św. Stanisława Kostki); w katedrze (z parafii Wniebowzięcia NMP, św. Ducha, NSPJ, św. Jana Chrzciciela, św. Jana Ewangelisty). Spotkanie miało charakter dyskusyjny, na zakończenie przewidziano mszę świętą. Zob. BK 5/78.

¹⁵⁶ Bp K. Majdański urodził się 1 marca 1916 r. w Małgowie koło Kalisza. W 1934 rozpoczął studia w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku. Od sierpnia 1940 do kwietnia 1945 r. przebywał w obozach koncentracyjnych, Sachsenhausen-Oranienburg i Dachau. Święcenia kapłańskie otrzymał 29 lipca 1945 r. w Paryżu. W 1949 r. obronił doktorat we Fryburgu i wrócił do Polski. Był wykładowcą w Seminarium Duchownym we Włocławku i w latach 1956–1975 redaktorem naczelnym „Ateneum Kapłańskiego”. 19 listopada 1962 r. otrzymał nominację papieża Jana XXIII na biskupa pomocniczego we Włocławku. Brał czynny udział w pracach Soboru Watykańskiego II. 1 marca 1979 r. został przez papieża Jana Pawła II mianowany biskupem diecezji szczecińsko-kamieńskiej. Ingres odbył się 8 kwietnia w katedrze szczecińskiej. 25 marca 1992 roku w uznaniu zasług został mianowany przez papieża arcybiskupem *ad personam*. Za działalność na polu pojednania polsko-niemieckiego został odznaczony przez prezydenta Republiki Niemieckiej najwyższym odznaczeniem przyznawanym Polakowi – Wielkim Niemieckim Krzyżem Zasługi z Gwiazdą. W 1992 r. Uniwersytet Szczeciński przyznał jako pierwszemu arcybiskupowi doktorat *honoris causa* za zasługi na rzecz powołania tej uczelni. Jan Paweł II mianował go w 1980 r., wiceprzewodniczącym i sekretarzem

sufragana wrocławskiego. Jan Paweł II w homilii wygłoszonej 11 czerwca 1987 r. w Szczecinie na Jasnych Błoniach, zwracając się do wiernych, powiedział: „wasz Pasterz, biskup Kazimierz Majdański nosi w swojej pasterskiej legitymacji ten wielki temat, tę wielką sprawę: rodzina. Sprawie tej służył i służy, nie tylko w Polsce, ale także w Rzymie”¹⁵⁷. Ta krótka charakterystyka oddaje najważniejszy rys pasterskiej posługi bp. K. Majdańskiego – troskę o polską rodzinę, by była trwała i zbudowana na chrześcijańskich wartościach.

W powierzonej sobie diecezji przejawem troski o dobro rodziny było powołanie przez bp. K. Majdańskiego w 1982 r. domu samotnej matki w Karwowie. Ponadto szerzenie ruchu modlitewnego za dzieci poczęte, ale zagrożone aborcją – grup modlitewnych „Miłosierni wobec najmniejszych”, a także wezwanie wiernych diecezji do modlitwy za wykroczenia przeciw życiu nienarodzonych. W ramach przygotowania do 15-lecia powołania diecezji ogłoszono *Program życia i miłości*, który zakładał przyjęcie każdego nowego życia, troskę o formację młodzieży do ofiarnej i czystej miłości, otoczenie opieką małżeństw oraz walkę z alkoholizmem, nikotynizmem i narkomanią.

Bp K. Majdański poprzez podejmowane działania dążył do rozwoju katechezy rodzinnej, która gwarantuje powodzenie innych jej form realizowanych w różnych środowiskach. Z jego inicjatywy od października 1986 do marca 1987 roku w diecezji rejonach przeprowadzono szkolenie dla realizatorów programu autorstwa Wandy Papis *Życie i miłość*¹⁵⁸, by przekazywać młodzieży nauczanie Kościoła dotyczące rodziny. Rozprowadzono w diecezji niemal 300 egzemplarzy podręcznika *Wzrastam w mądrości*, który zawierał materiały służące wdrażaniu tego projektu

---

watykańskiego Komitetu ds. Rodziny. Zob. „Prezbiterium” 1981, nr 11, s. 313-314. Bp K. Majdański brał udział w przygotowaniach do synodu *O zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, który odbył się w Rzymie w 1980 r. Zob. „Prezbiterium” 1980, nr 1-2, s. 11. Po jego zakończeniu Jan Paweł II zaprosił bp. K. Majdańskiego do tworzenia osobnej dykasterii watykańskiej poświęconej rodzinie, Papieskiej Rady ds. Rodziny, w której w latach 1981-1993 był członkiem prezydium i uczestniczył w jej pracach. „Prezbiterium” 1983, nr 6, s. 204. Zob. A. Nowakowski, *Laudatio*, w: *Służba prawdzie – Służba rodzinie, Doktorat honoris causa Uniwersytetu Szczecińskiego dla Jego Ekscelencji Ks. Abp. Prof. dr. hab. Kazimierza Majdańskiego (dokumentacja)*, red. P. Urbański, M. Wittlieb, WNUS, Szczecin 1992, s. 15-19.

¹⁵⁷ Jan Pawła II, *Homilia podczas mszy świętej na Jasnych Błoniach w Szczecinie. 11 czerwca 1987 r. w: Jan Paweł II w Szczecinie*, red. G. Wejman, A. Rasmus, Ottonianum, Szczecin 2002, s. 17.

¹⁵⁸ W. Papis, *Życie i miłość*, Wydawnictwo Busola, Warszawa 1995.

edukacyjnego¹⁵⁹. Była to odpowiedź Kościoła na wprowadzenie do szkół w roku 1986/1987 nowego podręcznika *Przysposobienie do życia w rodzinie*, którego treści, jak napisał biskup w liście do wiernych „są zachętą do eksperymentów erotycznych, pozbawionych jakiegokolwiek odpowiedzialności za prawdziwą ofiarną miłość, obdarzoną władzą przekazywania życia”¹⁶⁰.

Bp K. Majdański od początku swojej posługi w Szczecinie kontynuował zabiegi rozpoczęte przez bp. J. Strobę o powołanie seminarium diecezjalnego kształcącego księży, szczególnie potrzebnych w Kościele nad Odrą i Bałtykiem. Działania te zostały zakończone sukcesem, kiedy wojewoda szczeciński Henryk Kanicki w piśmie z 28 listopada 1980 r. wyraził zgodę na budowę seminarium w Szczecinie¹⁶¹. Biskup 24 marca 1981 r. wydał dekret, mocą którego erygował Wyższe Seminarium Duchowne pw. Najświętszej Rodziny z Nazaretu¹⁶².

Zanim biskup uzyskał zgodę na powstanie seminarium, zatroskany o formację intelektualną księży powołał w Szczecinie 18 sierpnia 1979 r. Punkt Konsultacyjny Zakładu Teologii Praktycznej – Studium nad Rodziną przy Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie¹⁶³. Studia miały charakter zaoczny i trwały 4 lata. Kapłani trzech najmłodszych roczników byli zobowiązani do podjęcia studiów. Zakład ten składał

¹⁵⁹ A. Offmański, *Arcybiskup Kazimierz Majdański – obrońca życia i rodziny*, w: *Kazimierz Majdański – obrońca życia i mąż stanu*, red. K. Kozłowski, G. Wejman, WNUS, Szczecin 2011, s. 82.

¹⁶⁰ Tamże, s. 28. Sprawą listu była zainteresowana również Służba Bezpieczeństwa, zob. AIPN Sz, *Notatka z 7 listopada 1987 r.*, 0012/275, t. 3, k. 126.

¹⁶¹ H. Kanicki, *Decyzja wojewody o pozwoleniu na budowę pomieszczeń Wyższego Seminarium Duchownego w Szczecinie*, „Prezbiterium” 1981, nr 3–4, s. 121.

¹⁶² K. Majdański, *Dekret erygujący powstanie Wyższego Seminarium Duchownego*, „Prezbiterium” 1981, nr 3–4, s. 111.

¹⁶³ Bp K. Majdański w 1975 r. w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie zorganizował samodzielny Zakład Teologii Praktycznej, ukierunkowany na interdyscyplinarne pokazanie nauki chrześcijańskiej o małżeństwie i rodzinie. W kwietniu 1980 r. nastąpiło, za zgodą Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, przekształcenie Zakładu Teologii Praktycznej w Instytut Studiów nad Rodziną w Warszawie-Łomiankach. Interdyscyplinarny system nauk o rodzinie został wypracowany w instytucie jako pomysł pionierski w dziedzinie nauki. Dla potrzeb instytutu został opracowany nowatorski program naukowo-dydaktyczny. Bp K. Majdański w latach 1975–1993 był dyrektorem i przewodniczącym rady naukowej. W przemówieniu z okazji inauguracji domu Instytutu Studiów nad Rodziną w 1982 r. powiedział, że za powołaniem instytutu przemawiały przesłanki naukowo-teologiczne oraz duszpasterskie. Zdaniem biskupa zadaniem instytutu było wypracowanie podstaw naukowych dla współczesnego duszpasterstwa rodzin oraz zapewnienie swym słuchaczom właściwej wiedzy w zakresie nauk o rodzinie. Zob. K. Majdański, *Wrócił tu Kościół. Z posługi słowa biskupa szczecińsko-kamińskiego 1979–1984*, Szczecin 1985, s. 716, 719.

się z czterech pracowni: teologii małżeństwa i rodziny, psychologii i pedagogiki, biomedycznych aspektów rozwoju człowieka, socjologii i ekonomii. Zakładem kierował bp K. Majdański, a jego delegatem ds. Szczecińskiego Punktu Konsultacyjnego został ks. Marian Wittlieb¹⁶⁴. W trosce o rozwój intelektualny nie tylko księży, ale również wszystkich wiernych instytut od roku 1984 r. zaczął przyjmować studentów świeckich. Przez dwadzieścia lat studia w instytucie ukończyło 602 absolwentów, z czego 376 uzyskało tytuł magistra teologii¹⁶⁵.

W okresie posługi biskupiej K. Majdańskiego dynamicznie rozwijało się duszpasterstwo inteligencji. Wyrazem tego były coroczne rekolekcje wielkopostne w katedrze dla środowisk inteligenckich oraz założenie przez biskupa Szczecińskiego Klubu Katolików, a w 1980 r. – Wszechnicy Wiedzy Religijnej¹⁶⁶. Biskup objął patronatem obie inicjatywy duszpasterskie.

W związku z tym, że młodzież po ukończeniu szkoły podstawowej często nie kontynuowała edukacji katechetycznej – przyczyną była zmiana katechety lub parafii – podjęto próbę przeciwdziałania temu zjawisku. Wręczano absolwentom podstawówek listy, które mieli dostarczyć do katechety uczącego na kolejnym etapie edukacyjnym, a on miał odsyłać korespondencję do parafii zamieszkania ucznia¹⁶⁷.

¹⁶⁴ K. Majdański, *Zarządzenie w sprawie specjalistycznych studiów teologicznych kapłanów diecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Prezbiterium” 1979, nr 9–10, s. 273–275.

¹⁶⁵ G. Wejman, *Zarys organizacji i instytucji kościelnych diecezji szczecińsko-kamieńskiej*, CTO 2002, nr 1, s. 42–43.

¹⁶⁶ J. Gałęcki, *Synteza duszpasterstwa w 40-leciu*, „Prezbiterium” 1985, nr 11–12, s. 376. Służba Bezpieczeństwa w swoich raportach podała, że „z inicjatywy szczecińskich działaczy katolickich, w tym wiceprezesa Szczecińskiego Klubu Katolików Przemysław Fenrycha, przy poparciu biskupów szczecińskich sekcja Nauki i Kultury Katolickiej Kurii szczecińskiej organizuje w roku akademickim 1983/1984 Szczecińską Wszechnicę Wiedzy Religijnej. Studium obejmuje 4 działy: biblijno-moralny i dogmatyczny; katechetyczny; duszpasterstwa rodzin; nauki społecznej kościoła. Aktualnie prowadzony jest nabór kandydatów do studium poprzez wywieszanie w niektórych kościołach stosownych ogłoszeń”. Zob. AIPN Sz, 0012/220, t. 5, k. 57. Zajęcia odbywały się w trzy kolejne soboty miesiąca i trzeci piątek miesiąca po południu. W roku 1984/1985 słuchacze pochyłali się nad zagadnieniem dekalogu w Starym i Nowym Testamencie, w dogmatach, w nauczaniu patrystycznym, w współczesnej etyce społecznej, w wychowaniu w rodzinie. W roku 1986/1987 tematy dotyczyły Matki Bożej. Zgłębiano zagadnienia: polska katecheza maryjna, duszpasterstwo maryjne, dogmaty maryjne, Maryja w tradycji i liturgii, biblijne podstawy kultu maryjnego, inspiracje maryjne w etosie polskim, rola Najświętszej Maryi Panny w historii zbawienia. Zob. AKSK, WWK, segregator: *Wszechnica Wiedzy*, b. sygn.

¹⁶⁷ Wzór takiego pisma został dołączony w formie aneksu do BK 2/79: „Uprzejmie prosimy o przyjęcie naszego parafianina..., który w zeszłym roku ukończył szkołę podstawową i teraz podjął naukę w szkole położonej na terenie Waszej parafii. Z Chrystusowym pozdrowieniem”.

Po powrocie religii do szkół bp K. Majdański wydał 14 sierpnia 1990 r.¹⁶⁸ zarządzenie, które m.in. nakładało na każdego księdza proboszcza obowiązek zorganizowania nauczania religii we wszystkich placówkach oświatowych na terenie swojej parafii¹⁶⁹. W liście do diecezjan biskup przedstawił argumenty za obecnością lekcji religii w polskim systemie edukacyjnym, pisał, że

przecież polska szkoła bez Boga, bez katechizacji, bez Krzyża – to dziedzictwo strasznej dyktatury i to nie naszej, lecz zupełnie obcej (...). Polska szkoła wyznająca Boga jest zjawiskiem znanym u nas od wieków, gdy nauczanie prowadził tylko Kościół i gdy oświatę szerzyli tylko słudzy Kościoła – od szkół przykatedralnych aż do Wszechnicy Jagiellońskiej. Inna szkoła została nam narzucona przemocą¹⁷⁰.

Do rodziców apelował o podjęcie współpracy ze szkołą i przypominał o obowiązku wychowania dzieci w duchu wartości chrześcijańskich, z którego nie może zwolnić rodziców obecność lekcji religii w szkole¹⁷¹.

Podjęto działania zmierzające do wykorzystania środków komunikacji społecznej w przekazywaniu Ewangelii, aby dotrzeć z Dobrą Nowiną do jak najszerszego grona odbiorców. Bp K. Majdański powołał do życia w 1988 r. Szczecińskie Wydawnictwo Diecezjalne *Ottonianum*¹⁷². 2 marca 1989 r. przy kościele św. Wojciecha w Szczecinie otwarta została diecezjalna księgarnia św. Ottona¹⁷³. Od 1 stycznia 1989 r. rozpoczęło wydawanie dwutygodnika *Kościół nad Odrą i Bałtykiem*. 11 listopada 1991 r. rozpoczęła nadawanie rozgłośnia katolicka *Radio As*.

W okresie ostatnich lat posługi bp K. Majdańskiego rozpoczął się w polskim społeczeństwie czas transformacji ustrojowej, czyli skomplikowany i długi proces przemian, na skutki którego Polacy nie byli przygotowani. W systemie komunistycznym naród jednoczył się przeciwko wspólnemu wrogowi – którym była partia

¹⁶⁸ K. Majdański, *Zarządzenie w sprawie powrotu katechezy do szkół w diecezji...*, s. 179–181.

¹⁶⁹ Szerzej o rozporządzeniu w rozdziale III.

¹⁷⁰ K. Majdański, *My chcemy Boga – w książce w szkole – słowo pasterskie o zadaniach w nadchodzącym roku szkolnym*, „Prezbiterium” 1990, nr 7–8, s. 176–177.

¹⁷¹ Pisał: „Rodzice macie prawo do współpracy szkoły z Wami! Szkoła jednak nie może Was wyręczyć, szkoła ma Wam pomóc, i to zgodnie z Waszymi chrześcijańskimi obowiązkami i prawami. Te chrześcijańskie prawa odnoszą się w pierwszym rzędzie do wychowania religijnego Waszych dzieci”. Tamże, s. 178.

¹⁷² Tamże, s. 60.

¹⁷³ „Prezbiterium” 1989, nr 3–4, s. 98.

rządzająca – i dążył do odzyskania pełni wolności. Kiedy ten cel udało się osiągnąć po 1989 r., zmieniły się uwarunkowania społeczne, a tym samym rozluźniły więzi międzyludzkie – pojawiły się zróżnicowania i antagonizmy¹⁷⁴. Społeczeństwo ludzi uległych wobec władzy PRL rozpoczęło proces ewolucji w kierunku społeczeństwa ludzi wolnych, zdolnych do podejmowania samodzielnych decyzji, brania odpowiedzialności za dokonujące się przemiany, uczestniczących w budowaniu społecznego konsensusu¹⁷⁵. Dodatkowym problemem stały się trudności gospodarcze, a szczególnie wzrost bezrobocia. Część społeczeństwa poczuła się oszukana, gdyż nie była przygotowana na koszty ekonomiczne wprowadzanych zmian, a równocześnie po długich latach zniewolenia przyszedł czas fascynacji wolnością. Możliwość dokonywania wyboru stała się najważniejszym prawem. Prawdziwie wolny wydawał się ten, kto nie musiał odpowiadać nikomu poza sobą samym i wierzył w zasadę, że można czynić wszystko, czego się pragnie¹⁷⁶.

Przełom demokratyczny, który dokonał się w Polsce, postawił Kościół przed nowymi wyzwaniami i problemami, z którymi mierzyli się kolejni metropolici.

1.3.2. Zdynamizowanie ewangelizacyjnego charakteru katechezy w archidiecezji

25 marca 1992 r. Jan Paweł II bullą papieską *Totus Tuus Poloniae Populus* ustanowił nową strukturę organizacyjną Kościoła katolickiego w Polsce. Powołał do istnienia 8 nowych metropolii, w tym metropolię szczecińsko-kamieńską, w skład której obok diecezji szczecińsko-kamieńskiej weszły diecezje koszalińsko-kołobrzeska i zielonogórsko-gorzowska. Pierwszym metropolitą został dotychczasowy biskup

¹⁷⁴ B. Synak, *Od pozornej jedności do wzmożonej różnorodności społeczeństwa polskiego*, w: *Wielka transformacja. Zmiany ustrojowe w Polsce po 1989*, red. I. Krzemiński, WN ŁOSGRAF, Warszawa 2011, s. 47.

¹⁷⁵ M. Spieker, *Kościół i społeczeństwo w procesie transformacji krajów postkomunistycznych*, w: *Po przełomie. Kościół i społeczeństwo w Polsce i Niemczech Wschodnich. Problem procesów transformacji*, red. Z. Stawrowski, S. Wilkanowicz, Znak, Kraków 1998, s. 10.

¹⁷⁶ K. Misiaszek, *Katecheza wobec współczesnego pluralizmu w Polsce*, w: *Katecheta i katecheza w polskiej szkole*, red. K. Misiaszek, A. Potocki, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1995, s. 12.

chełmiński Marian Przykucki¹⁷⁷. 28 marca nastąpiło kanoniczne objęcie archidiecezji, a w Niedzielę Palmową 12 kwietnia odbył się uroczysty ingres do bazyliki św. Jakuba w Szczecinie.

Dzięki wejściu w życie *Ustawy o systemie oświaty* z 7 września 1991 r., pojawiły się na edukacyjnej mapie diecezji szkoły katolickie¹⁷⁸. Pierwsze zostało powołane dekretem z 3 maja 1992 r. Katolickie Liceum Ogólnokształcące im. św. Maksymiliana Marii Kolbego z siedzibą w Szczecinie¹⁷⁹. W liście skierowanym do społeczności nowej szkoły abp. Marian Przykucki wyjaśniał, że „młodzież musi znaleźć w tej szkole środowisko, które pomoże jej uformować prawdziwe chrześcijańskie postawy wobec wszystkiego, z czym spotka się w życiu”¹⁸⁰. W 1993 r. powstało Katolickie Liceum Ogólnokształcące im. ks. kard. A. Hłonda w Stargardzie Szczecińskim, Katolickie Liceum Ogólnokształcące im. św. Jadwigi Królowej w Świnoujściu oraz Katolickie Wieczorowe Liceum Ogólnokształcące w Pyrzycach. Powstałe placówki dały wielu młodym ludziom – mieszkającym poza Szczecinem na terenie diecezji – możliwość nauki opartej na wartościach ewangelicznych. Ponadto dekretem z 17 lipca 1996 r., utworzono pierwszą Katolicką Szkołę Podstawową im. św. Rodziny w Szczecinie¹⁸¹.

¹⁷⁷ Marian Przykucki urodził się 27 stycznia 1924 r. w Skokach koło Wągrowca. Edukacja jego została przerwana przez wybuch II wojny światowej. W czasie wojny spędził w areszcie kilka miesięcy za pomoc jeńcom angielskim. W latach 1945–1950 odbył studia filozoficzno-teologiczne w Arcybiskupim Wyższym Seminarium Duchownym w Poznaniu i Gnieźnie. 19 lutego 1950 r. przyjął święcenia kapłańskie. Pełnił funkcje wikariusza i prefekta szkolnego. Od 1 kwietnia 1954 r. przez dwadzieścia lat był kapłanem i osobistym sekretarzem metropolitów poznańskich. 27 listopada 1973 r. Paweł VI mianował go biskupem pomocniczym metropolii poznańskiej, sakrę biskupią przyjął 3 lutego 1974 r. 29 maja 1981 r. został mianowany biskupem chełmińskim. Decyzją Jana Pawła II z 25 marca 1992 r. został metropolitą szczecińsko-kamieńskim. Zob. *Beati Pacifici. Homilie, listy, wspomnienia pierwszego metropolity szczecińsko-kamieńskiego*, red. M. Frankel, B. Twardochleb, Oficyna Wydawnicza „Dokument”, Szczecin 2006, s. 13–15.

¹⁷⁸ Ustawa dawała możliwość zakładania i prowadzenia szkół przez osoby lub instytucje zainteresowane taką działalnością. Zob. Dz.U. 1991, nr 95, poz. 425, art. 82.

¹⁷⁹ „Prezbiterium” 1992, nr 4–6, s. 175. Szerzej omawia problematykę szkolnictwa katolickiego D. Stankiewicz w artykule *Katolickie szkolnictwo w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, ZK 1997, nr 6, s. 47–58.

¹⁸⁰ M. Przykucki, *List do społeczności Katolickiego Liceum Ogólnokształcącego im. M. M. Kolbego w Szczecinie*, „Prezbiterium” 1992, nr 9–10, s. 265.

¹⁸¹ „Prezbiterium” 1996, nr 7–8, s. 250. Kiedy została w 1999 r. ogłoszona reforma edukacji, która wprowadziła nowy typ szkół – gimnazja, 1 września 1999 r. powstało Gimnazjum Katolickie im. św. Stanisława Kostki w Szczecinie. Kolejny metropolita ks. abp Z. Kamiński powołał 1 września 2000 r. Zespół Szkół Ogólnokształcących im. Jana Pawła II w Pobierowie (szkoła podstawowa i gimnazjum) „Prezbiterium” 1999, nr 11–12, s. 366–367. Szkoły działające w Szczecinie: szkoła podstawowa,

Aby koordynować działania edukacyjne realizowane przez diecezję, abp M. Przykucki ustanowił dekretem z 2 marca 1996 roku Centrum Edukacyjne Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej, którego zadaniem było „wspieranie działań edukacyjnych i wychowawczych opartych na religijno-moralnym nauczaniu Kościoła katolickiego oraz stworzenie warunków, by rodzice chrześcijańscy mogli otrzymać niezbędną pomoc do katolickiego wychowania swych dzieci”¹⁸². Tak sformułowane cele miały być:

realizowane przez popularyzowanie katolickich założeń wychowawczo-edukacyjnych, gromadzenie środków finansowych na potrzeby katolickich placówek, współpracę z krajowymi i zagranicznymi organizacjami mającymi lub popierającymi podobne cele, tworzenie katolickich placówek oświatowo-wychowawczych, organizowanie różnych form działalności opiekuńczo-wychowawczej¹⁸³.

Dyrektorem Centrum został bp Stanisław Stefanek, a jego zastępcą ks. Andrzej Dyrner¹⁸⁴.

1 maja 1999 r. Jan Paweł II przyjął rezygnację abp. M. Przykuckiego z obowiązków pasterza archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej, w związku z ukończeniem przez niego 75. roku życia¹⁸⁵, a jako następcę mianował bp. Zygmunta Kamińskiego, dotychczasowego biskupa diecezji płockiej¹⁸⁶. Ingres odbył się w uroczystość Zesłania Ducha Świętego 23 maja 1999 r.

---

gimnazjum i liceum zostały połączone 15 sierpnia 1999 r. w Zespół Szkół Katolickich Ogólnokształcących, „Prezbiterium” 1999, nr 7–8, s. 217–218.

¹⁸² M. Przykucki, *Statut Centrum Edukacyjnego Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej*, „Prezbiterium” 1996, nr 3–4, s. 88.

¹⁸³ Tamże, s. 88.

¹⁸⁴ Nominacje personalne dotyczące Centrum Edukacyjnego, „Prezbiterium” 1996, nr 3–4, s. 91. Po przejściu bp. S. Stefanek do Łomży dyrektorem centrum został ks. A. Offmański.

¹⁸⁵ Nuncjatura apostolska, *Komunikat o mianowaniu bp. Z. Kamińskiego metropolitą szczecińsko-kamieńskim*, „Prezbiterium” 1999, nr 5–6, s. 126.

¹⁸⁶ Abp Z. Kamiński urodził się 20 lutego 1933 r. w miejscowości Wzgórze Bełżyce na Lubelszczyźnie. Formację do kapłaństwa odbył w Seminarium Duchownym w Lublinie. 22 grudnia 1956 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk bp. Piotra Kałwy. Po święceniach przez 10 lat pracował w kolejnych parafiach jako wikariusz, podejmując studia specjalistyczne na Wydziale Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Uzyskał stopień magistra w 1964 r. i doktora w 1971 r. Od 1966 do 1975 r. był pracownikiem kurii diecezjalnej w Lublinie. 30 listopada 1975 r. otrzymał sakrę biskupią z rąk bp. Bolesława Pylaka. Jako biskup pomocniczy lubelski pełnił funkcję wikariusza generalnego, dziekana Kapituły Katedralnej Lubelskiej, wykładowcy prawa kanonicznego w Wyższym

Metropolita rozpoczął posługę w diecezji szczecińsko-kamieńskiej w okresie bezpośredniego przygotowania do jubileuszu roku 2000. Główne uroczystości jubileuszowe odbyły się w archidiecezji w dniach 15–18 czerwca, a centralnym wydarzeniem była msza święta na placu przy katedrze sprawowana przez abp. Józefa Kowalczyka – nuncjusza apostolskiego. Liczną grupę młodzieży zgromadził koncert muzyki chrześcijańskiej *2000 minut dla Jezusa*, który odbył się w dniach 23–24 czerwca na Wałach Chrobrego w Szczecinie¹⁸⁷. Arcybiskup w liście przygotowującym wiernych do tych uroczystości nauczał, że tajemnica wcielenia, będąca początkiem naszego odkupienia, jest centralnym wydarzeniem chrześcijaństwa¹⁸⁸. Jubileusz powinien być okresem szczególnego dziękczynienia Bogu za ten wielki dar. Przypominał, że

do pełnego dziękczynienia konieczna jest jednak głęboka refleksja nad stanem sumień każdego z nas, prowadząca do pokuty i pojednania. Tylko bowiem czyste serce, tętniące żywą wiarą, nadzieją i miłością jest zdolne do autentycznego dziękczynienia i przeżywania radości. Dlatego Kościół u progu trzeciego tysiąclecia winien podjąć na nowo dzieło pojednania, którego wstępnym warunkiem jest nawrócenie¹⁸⁹.

O niezmiernie istotnej roli, jaką spełnia w życiu chrześcijanina sakrament pokuty i pojednania, pisał na progu pasterzowania: „Należy pogłębiać rozumienie tego sakramentu i odświeżać praktykę jego sprawowania w sensie kierownictwa

---

Seminarium Duchownym w Lublinie i na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, proboszcza parafii katedralnej. Jan Paweł II bullą nominacyjną powołał go 10 stycznia 1984 r. na koadiutora biskupa płockiego, po śmierci poprzednika bp. Bogdana Sikorskiego. 4 lutego 1988 r. przejął tytuł biskupa płockiego. W diecezji płockiej zainicjował zwołanie 42 Synodu Diecezji Płockiej, przyjął na ziemi płockiej Jana Pawła II w dniach 7–8 czerwca 1991 r. 1 maja 1999 r. został mianowany Arcybiskupem Metropolity Szczecińsko-Kamieńskim. Zob. R. Misiak, *Życie i posługa pasterska arcybiskupa Zygmunta Kamińskiego. Lublin–Płock–Szczecin*, ZK 2006, nr 3–4, s. 16–37; tenże, *Życie i posługa pasterska abp. Zygmunta Kamińskiego*, w: *Ty jesteś kapłanem na wieki...*, s. 32–40.

¹⁸⁷ Zob. J. Kordzikowski, *Kształtowanie metropolii*, ZK 2001, nr 4, s. 33. Muzycy grali bez przerwy 33 godziny repertuar pieśni religijnych.

¹⁸⁸ Z. Kamiński, *List pasterski na Wielki Jubileusz do kapłanów, siostr zakonnych, katechetów, wychowawców, wiernych świeckich i członków stowarzyszeń kościelnych*, „Prezbiterium” 1999, nr 11–12, s. 354–361.

¹⁸⁹ Tamże, s. 355.

duchowego. Sakrament Pokuty bowiem i kierownictwo duchowe są doskonałymi narzędziami budzenia świętości i osobistego dorastania do świętości¹⁹⁰.

Z okazji 10. rocznicy powrotu lekcji religii do szkoły arcybiskup¹⁹¹ w liście pasterskim mówił, że

katecheza – nauka religii w szkole jest szczególnym przedmiotem, który respektując zasady uczenia się i nauczania, musi mieć jednak szczególny klimat spotkania z Chrystusem (...), który pragnie wraz z młodym człowiekiem podjąć jego problemy, wskazać mu możliwość właściwego ich rozwiązania i udzielić mocy do podejmowania nawet najtrudniejszych decyzji¹⁹².

Metropolita bardzo mocno bronił tezy, że jeżeli nie będzie współpracy wszystkich środowisk wychowawczych, to lekcja religii w szkole nie spełni pokładanych w niej nadziei. Prognozował, że jeżeli „nie będą wydeptywane stopami dzieci i młodzieży drogi między szkołą, domem rodzinnym i kościołem parafialnym, katecheza będzie niepełna, zubożona, a może wręcz stać się teorią – a przecież ma być życiem!”¹⁹³. Wzywał zaangażowanych w dzieło katechizacji do rachunku sumienia, pytał: „Czy w tej dziedzinie nie mamy sobie niczego do zarzucenia? Istnieje katecheza przygotowująca do I Komunii św., dobrze rozwija się katecheza przed sakramentem bierzmowania, ale gdzie zatraciła swe miejsce we wspólnocie parafialnej młodzież i katecheza dorosłych?”¹⁹⁴. Metropolita zalecał, by troską otoczyć katechezę dorosłych, szczególnie rodziców dzieci i młodzieży przygotowujących się do sakramentów, aby na spotkaniach nie poruszać tylko kwestii wychowawczych, często o charakte-

¹⁹⁰ Z. Kamiński, *List metropolity szczecińsko-kamieńskiego na progu pasterzowania w archidiecezji*, „Prezbiterium” 1999, nr 5–6, s. 148–149.

¹⁹¹ Abp. Z. Kamiński doświadczenie w posłudze katechetycznej zdobył pracując od 1966 r. w kurii lubelskiej. Sprawował tam następujące funkcje: diecezjalnego wizytatora nauczania religii, referenta ds. duszpasterstwa starszej młodzieży męskiej. Ten etap swojej pracy wspomina w książce *Życie jest nam dane i zadane. Z ks. abp. Zygmuntem Kamińskim rozmawia M. Drzonek*, Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu, Sandomierz 2009, s. 121–123. Stwierdza w czasie wywiadu, że efekty nauczania w bardzo dużym stopniu zależą od katechety, „jego osobowości, sposobie podejścia do młodzieży, wiedzy, metod, jakimi posługuje się w przekazywaniu materiału. Nade wszystko zaś od tego, czy lubi swoją pracę i czy kocha młodzież”. Tamże, s. 122.

¹⁹² Z. Kamiński, *List pasterski na rozpoczęcie nowego roku szkolnego 2004/2005*, „Prezbiterium” 2004, nr 7–8, s. 229.

¹⁹³ Tamże, s. 231.

¹⁹⁴ Tamże, s. 231.

rze moralizatorskim i organizacyjnym, ale problematykę pogłębiającą wiarę¹⁹⁵. Dla potrzeb katechumenów przygotowujących się do chrztu, ale też pogłębienia wiary dorosłych w czasie posługi abp. Z. Kamińskiego w diecezji ukazał się przewodnik *Poszukującym Boga*¹⁹⁶, który był „nie tyle teoretycznym przybliżeniem teologicznych treści zawartych w wierze katolickiej, ile żywym świadectwem wiary autorów, którzy spotkali Kogoś, Kto nadał sens ich życiu”¹⁹⁷.

Utworzenie Wydziału Teologicznego działającego w strukturach Uniwersytetu Szczecińskiego było zwieńczeniem starań podejmowanych przez samego arcybiskupa, jak również jego poprzedników, i miało prestiżowe znaczenie dla całej metropolii szczecińsko-kamieńskiej¹⁹⁸.

Zyskawszy poparcie władz uniwersyteckich, które 3 stycznia 2000 r. wystąpiły oficjalnie z prośbą o podjęcie konkretnych działań, rozpoczęto rozmowy zakończone powołaniem pełnomocników obu stron do tworzenia Wydziału Teologicznego. 9 lipca 2001 r. zostało podpisane przez rektora uniwersytetu i arcybiskupa porozumienie w tej sprawie.

Za współtworzeniem wydziału opowiedziały się diecezje wchodzące w skład metropolii: koszalińsko-kołobrzeska i zielonogórsko-gorzowska¹⁹⁹. 24 kwietnia 2003 r. Senat Uniwersytetu Szczecińskiego podjął jednomyślną uchwałę wyrażającą

¹⁹⁵ Zob. AKSK, WWK, *Pro memoria katechetyczne z 8 października 2008 r.*, nr 4c, b. sygn. We wskazaniach katechetycznych zaleca się proboszczom w celu utrzymania bliskiej i częstej współpracy wychowawczej z rodzicami w celu integrowania dzieci i młodzieży z parafią ich zamieszkania organizować spotkania duszpastersko-wychowawcze w kościele. Należy w tym celu wykorzystać m.in.: miesięczne spotkania przygotowujące dzieci klas II do I Komunii św., okresowe spotkania (nabożeństwa) przygotowujące dzieci do rocznicy, okresowe spotkania z młodzieżą gimnazjalną przygotowującą się do bierzmowania, okresowe spotkania z dziećmi i młodzieżą zamieszkującymi na terenie parafii, a uczęszczającymi do szkół znajdujących się poza parafią. Zob. Z. Kamiński, *Wskazania katechetyczne dla archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, ZK 2001, nr 2, s. 9.

¹⁹⁶ W słowie wstępnym autorzy podali cel opracowania przewodnika, zwracając się do czytelnika słowami: „Podobnie, jak wybierający się w daleką podróż biorą mapę i wytyczają trasę, aby osiągnąć cel swej podróży, tak poszukującym drogi rozwoju swojej wiary proponujemy zastanowienie się nad postawionymi w tej książeczce problemami. Żywimy nadzieję, że doprowadzą one do autentycznego spotkania z Chrystusem, który jest jedynym Słowem Boga”. Zob. A. Offmański, *Poszukującym Boga. Przewodnik dla katechumenów*, Szczecin 2002, s. 3.

¹⁹⁷ Tamże, s. 3.

¹⁹⁸ O kulisach powstania Wydziału Teologicznego w Szczecinie pisze A. Krzystek, *Teologia na Uniwersytecie Szczecińskim: początki Wydziału Teologicznego*, Volumina.pl, Szczecin 2023.

¹⁹⁹ A. Krzystek, *Racje przemawiające za powołaniem Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Szczecińskim*, CTO 2001, nr 1, s. 11.

zgodę na utworzenie siódmego wydziału uczelni²⁰⁰. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego wydała 9 sierpnia 2003 r. ostateczny dekret erygujący nowy wydział²⁰¹. 9 stycznia 2004 r. w Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu została podpisana umowa między Kościołem a państwem w sprawie utworzenia i funkcjonowania nowego wydziału²⁰². Metropolita, rozpoczynając zabiegi o powstanie wydziału, argumentował te starania racjami historycznymi²⁰³, geograficznymi²⁰⁴, potrzebami szczecińskiego środowiska naukowego²⁰⁵ oraz możliwością podjęcia pełnej i dojrzałej ewangelizacji środowisk laickich²⁰⁶.

Uroczysta inauguracja działalności Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego odbyła się 1 marca 2004 r. podczas mszy świętej w obecności abp. J. Kowalczyka – nuncjusza apostolskiego. Na zakończenie inauguracji abp. Z. Kamiński przypomniał, że nowy wydział znalazł największego orędownika i przyjaciela w osobie Jana Pawła II, bez którego osobistego zaangażowania i poparcia nigdy by nie powstał. W tym ważnym dniu metropolita przypomniał słowa papieża skierowane do delegacji uniwersytetu i przedstawicieli miasta, którzy 27 stycznia

²⁰⁰ *Uchwała nr 33/2003 Senatu Uniwersytetu Szczecińskiego z dnia 24 kwietnia 2003 r.* „Prezbiterium” 2003, nr 3–4, s. 107.

²⁰¹ Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Dekret kanonicznego erygowania Wydziału Teologicznego*, „Prezbiterium” 2004, nr 1–2, s. 42–44, (polskie tłumaczenie s. 44–46).

²⁰² Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie utworzenia i funkcjonowania Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego, „Prezbiterium” 2004, nr 1–2, s. 51–56.

²⁰³ W diecezji pomorskiej (kamieńskiej) w połowie XV wieku założono uniwersytet w Gryfii, w ramach którego działał Wydział Teologiczny.

²⁰⁴ Pomorze Zachodnie jako duże terytorium pozbawione jest samodzielnego wydziału teologicznego. Miastem położonym najbliżej Szczecina jest Berlin, w którym nie ma wydziału teologicznego. Przypuszczano, że utworzenie wydziału w Szczecinie odegra znaczącą rolę w misji ewangelizacyjnej Kościoła i przyczyni się do poszerzenia kontaktów naukowych. A. Krzystek, *Racje przemawiające za powołaniem...*, s. 13.

²⁰⁵ Środowisko naukowe Szczecina, posiadającego 13 wyższych uczelni odczuwało brak samodzielnego wydziału teologicznego. Istnieje potrzeba kształcenia kapłanów oraz świeckich pracujących m.in. w roli katechetów. Powstanie nowego wydziału przyczyni się do stworzenia środowiska teologicznego pogłębiającego refleksję teologiczną i podnoszącego kwalifikacje.

²⁰⁶ Abp Z. Kamiński w dniu inauguracji powiedział: „Integracja europejska domaga się solidnie wykształconego młodego pokolenia, w tym także w naukach teologicznych, by polskie elity katolickie na tych ziemiach nie obawiały się spotkania z nową rzeczywistością, co więcej, by tę nową rzeczywistość kreowały w duchu Ewangelii. Dla Kościoła będzie to szansa nowej ewangelizacji w XXI wieku, a gdy Bóg pozwoli i na dalsze lata”. Z. Kamiński, *Słowa na zakończenie inauguracji Wydziału Teologicznego*, „Prezbiterium” 2004, nr 3–4, s. 123.

2004 r. pojechali do Watykanu podziękować za dar nowego wydziału. Jan Paweł II powiedział, że „trzeba, aby w tym regionie Polski był silny Wydział Teologiczny, wspierany przez struktury organizacyjne i potencjał naukowy Uniwersytetu. Ufam, że dzięki temu młodzi ludzie ze Szczecina i całej północno-zachodniej Polski będą mieli większe możliwości zdobywania wiedzy filozoficznej i teologicznej”²⁰⁷.

Strukturę wewnętrzną wydziału stanowiło 12 katedr, które realizowały trzy specjalizacje: kapłańską, pastoralno-katechetyczną i teologii rodziny. Obejmował on kształceniem całą metropolię szczecińsko-kamieńską, a więc ośrodki w Szczecinie, Koszalinie, Gorzowie Wielkopolskim, Paradyżu i Zielonej Górze.

Abp. Z. Kamiński zwołał pierwszy po 500 latach synod archidiecezjalny²⁰⁸. 19 października 1999 r. został powołany Zespół Przygotowawczy Synodu, a 10 czerwca 2000 r. zostali wybrani członkowie poszczególnych komisji. Oficjalne otwarcie synodu zostało ogłoszone w dekrete z 28 czerwca 2004 r., w którym metropolita zapisał, że

żywimy mocną nadzieję, że podjęte prace synodalne, które powinny się zamknąć w okresie trzech lat, pozwolą nam w oparciu o soborową i posoborową naukę Kościoła jasno określić lokalne prawo zwyczajowe, wpływające ze specyfiki duszpasterskiej naszej diecezji, a następnie odpowiedzieć na dzisiejsze problemy i potrzeby, a także podjąć odpowiednie postanowienia i nakreślić program na miarę wyzwań nowego tysiąclecia²⁰⁹.

Powołano komisje synodalne do spraw: duchowieństwa, współpracy z instytucjami życia konsekrowanego, przepowiadania i nowej ewangelizacji, duszpasterstwa, kultu Bożego, nauki i wychowania, katolików świeckich, struktur archidiecezjalnych. Zaproszono wiernych, aby wzięli udział w synodzie przez uczestnictwo w parafialnych kołach synodalnych. Prace synodu zostały zawieszone wraz z przyjęciem

²⁰⁷ Tamże, s. 125.

²⁰⁸ Abp. Z. Kamiński, aby zyskać rzetelny materiał do dyskusji synodalnych zlecił w maju 2005 r. Instytutowi Statystycznemu Kościoła Katolickiego w Warszawie badanie religijności w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej. Wyniki badań zostały opublikowane w książce *Postawy społeczno-religijne mieszkańców archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, red. W. Zdaniewicz, S. Zaręba, Ottonianum, Szczecin 2006.

²⁰⁹ Z. Kamiński, *Dekret zwołujący Pierwszy Synod Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej i ogłaszający jego otwarcie*, „Prezbiterium” 2004, nr 9–10, s. 283–284.

przez Benedykta XVI rezygnacji złożonej przez abp. Z. Kamińskiego ze względu na wiek²¹⁰. Jego następcą papież mianował 21 lutego 2009 r. bp. Andrzeja Dziegę, dotychczasowego biskupa sandomierskiego²¹¹. Ingres do szczecińskiej katedry nowego metropolity odbył się 4 kwietnia 2009 r., w sobotę przed Niedzielą Palmową.

Arcybiskup A. Dziega w nauczaniu zaakcentował indywidualne podejście do człowieka, który ma swoją własną drogę dochodzenia na spotkanie z Bogiem. Wejście na drogę wiary ma być wolną decyzją, samodzielną odpowiedzią udzieloną Stwórcy,²¹² dlatego apelował o odejście od schematu udzielania sakramentów w zależności od przynależności do danej klasy szkoły podstawowej (II–III klasa – Eucharystia) lub gimnazjum (III – bierzmowanie)²¹³. Wydał normy porządkujące zasady przygotowania i przeżywania I komunii świętej²¹⁴.

²¹⁰ Komunikat nuncjatury apostolskiej, „Prezbiterium” 2009, nr 3–4, s. 73.

²¹¹ Dokument nuncjatury apostolskiej, „Prezbiterium” 2009, nr 3–4, s. 78. Abp A. Dziega urodził się 14 grudnia 1952 r. w Radzynie Podlaskim. Święcenia kapłańskie przyjął 11 czerwca 1977 r. Pracował jako wikariusz w Malowej Górze, Radoryżu. W tym czasie ukończył dwuletnie Studium Pastoralne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. W roku 1982 został skierowany do odbycia studiów stacjonarnych na Wydziale Prawa Kanonicznego tej samej uczelni. W roku 1988 uzyskał stopień naukowy doktora nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego. Od 1 września 1989 roku został skierowany do pracy naukowo-dydaktycznej. W 1995 r. uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego. Od 1998 roku jest profesorem macierzystej uczelni. Prowadził zajęcia z zakresu kościelnego prawa procesowego oraz polskiego prawa rodzinnego. W latach 1996–2008 był kierownikiem Katedry Kościelnego Prawa Procesowego. Od roku 1996 pełnił funkcję prodziekana, a później dziekana Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. 7 października 2002 r. Jan Paweł II mianował go biskupem sandomierskim. Ingres do katedry sandomierskiej i święcenia biskupie odbyły się 24 listopada 2002 roku. Jako dewizę swojej posługi biskupiej przyjął słowa: *Dominus Jesus* (Panem jest Jezus). Zob. http://szczecin.kuria.pl/wspolnoty/biskupi-archidiecezji/Arcybiskup-Metropolita-Andrzej-Dziega_542 (dostęp 15.07.2024).

²¹² Abp A. Dziega nauczał, że w naszej relacji ze Stwórcą najważniejsza jest samodzielna decyzja o przyjęciu Bożego orędzia, „najważniejsza pozostaje prośba o otwarcie serc na Boga, bo szczególnie zamkniętego ludzkiego serca, z racji na wolność człowieka, nawet Pan Bóg nie otwiera. Jeśli natomiast serce ludzkie jest choć trochę otwarte dla Bożych spraw, dla piękna i dobra, wtedy upraszana Boża łaska może wnikać do wnętrza serca i przemieniać całą osobę”. A. Dziega, *List pasterski na XIII niedzielę zwykłą 30 czerwca 2013 r.*, „Prezbiterium” 2013, nr 6, s. 273.

²¹³ Zob. A. Dziega, *Normy porządkujące zasady przygotowania i przeżywania Pierwszej Spowiedzi Świętej i Pierwszej Komunii Świętej w parafiach Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej*, „Prezbiterium” 2013, nr 10, s. 412.

²¹⁴ Zob. Rozdział II.

Arcybiskup przypominał, że miejscem wydarzeń mających wpływ na kanoniczny status wiernego w Kościele jest parafia zamieszkania²¹⁵. Przygotowanie do przeżycia sakramentów powinno odbywać się przede wszystkim w rodzinie i parafii. Zdaniem arcybiskupa należy odłączyć inicjację od szkoły, ponieważ w lekcjach religii uczestniczą osoby niewierzące lub poszukujące. Zaznaczył, że przygotowanie do przyjęcia sakramentów nie może ograniczać się tylko do realizacji programu nauczania religii w szkole²¹⁶. Powinno być ono pogłębiane w domu i w czasie spotkań parafialnych. Apelował do rodziców i nauczycieli, aby „pozwolili wzrastać nowemu pokoleniu – ludowi tej ziemi, by przed Bogiem uczyło się ono być ludem mądrym i rozumnym, by szło przez życie drogą solidarności i współpracy, drogą pokornej modlitwy i radosnego poznawania Bożych zamysłów”²¹⁷.

Pasterz diecezji przekonany o szczególnej wartości, którą odgrywają sanktuaria w procesie dojrzewania wiary każdego chrześcijanina, polecił, aby organizować pielgrzymki dzieci, które przyjęły I komunię świętą wraz z rodzicami, duszpasterzami i katechetami do wybranego sanktuarium w archidiecezji²¹⁸.

Ważnym wydarzeniem w czasie posługi abp. A. Dzięgi było zwołanie synodu metropolitalnego. Dekretem z 4 czerwca 2009 r., została powołana Komisja Przygotowawcza Synodu Metropolii Szczecińsko-Kamieńskiej²¹⁹. W liście pasterskim skierowanym do całej metropolii biskupi wyjaśniali cele zwołania synodu:

Zamierzeniem naszym jest, aby Synod Metropolitalny podjął wobec Boga, rozważył i na przyszłość rozstrzygnął tylko najważniejsze sprawy, wspólne dla wszystkich trzech diecezji. Przede wszystkim chodzi nam o wspólne duchowe dziedzictwo naszego Regionu (...). W ramach synodu metropolitalnego chcemy także rozpoznać i uzgodnić istotne obszary duszpasterskie, które na przyszłość będą przez nas wspólnie

²¹⁵ Zob. A. Dzięga, *Normy porządkujące...*, s. 415.

²¹⁶ Zob. AKSK, WWK, *Protokół z narady Diecezjalnej Rady Katechetycznej z 10 maja 2011 r.*, b. sygn.

²¹⁷ A. Dzięga, *List pasterski na XXII niedzielę zwykłą 30 sierpnia 2009 r.*, „Prezbiterium” 2009, nr 7–8, s. 251.

²¹⁸ Zob. A. Dzięga, *Dekret w sprawie pielgrzymek dzieci, które przyjęły I komunię św. do sanktuariów w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Prezbiterium” 2011, nr 10, s. 640–641.

²¹⁹ A. Dzięga, *Dekret powołujący Komisję Przygotowawczą Synodu Metropolitalnego*, „Prezbiterium” 2009, nr 5–6, s. 193–194. Komisji zostały wyznaczone następujące zadania: wskazanie głównych tematów, którymi powinien zająć się synod; wskazanie metod pracy synodu i sposobu komunikacji między poszczególnymi diecezjami; wskazanie przydatności powołania innych zespołów czy ekspertów do opracowania poszczególnych tematów przyjętych w ramach prac synodu.

podejmowane i przeprowadzane. Taką potrzebę dostrzegamy m.in. w trosce o sanktuarium na naszej ziemi, o programy formacji teologicznej duchowieństwa oraz osób świeckich, w sprawach pomocy rodzinie, a także w innych obszarach²²⁰.

Biskupi zaznaczyli, że sprawy szczegółowe zostaną rozstrzygnięte przez synody diecezjalne, które zostaną zwołane w poszczególnych diecezjach po zakończeniu synodu metropolitalnego.

Dekretem z 5 stycznia 2010 r. został zwołany pierwszy Synod Metropolii Szczecińsko-Kamieńskiej²²¹, a dekretem z 12 stycznia powołano trzy zespoły eksperckie pracujące nad tematami: *Źródła wspólnej duchowości*, *Natura wspólnych problemów*, *Źródła wspólnych nadziei*²²². Zostały powołane również cztery komisje tematyczne, podejmujące następujące zagadnienia: *Wspólnota Kościoła Metropolitalnego*, *Posługa nauczania*, *Posługa uświęcania*, *Posługa pasterzowania*²²³.

W drugim roku posługi abp. A. Dzięgi w Kościele szczecińsko-kamieńskim przypadała 20. rocznica powrotu religii do polskiej szkoły. Metropolita sprawował 1 września 2010 r. dziękczynną Eucharystię w szczecińskiej katedrze z udziałem władz oświatowych i uczniów. W homilii arcybiskup życzył szczecińskiej oświacie satysfakcji i wrażliwości w kształtowaniu przyszłych pokoleń oraz sił i światła Ducha Świętego w trosce o zachowanie tożsamości chrześcijańskiej i narodowej²²⁴.

W dniach 10–12 września 2010 r. odbyły się XXXVI Dni Katechetyczne pod hasłem *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość katechezy*, połączone z dziękczynieniem za 20 lat obecności katechezy w polskiej szkole i 65 lat posługi osób zakonnych

²²⁰ List biskupów metropolii szczecińsko-kamieńskiej na niedzielę Chrztu Pańskiego 10 stycznia 2010 r., „Prezbiterium” 2010, nr 1–2, s. 60.

²²¹ A. Dzięga, *Dekret zwołujący Synod Metropolii Szczecińsko-Kamieńskiej*, „Prezbiterium” 2010, nr 1–2, s. 64–66. Zatwierdzono też regulamin synodu, w którym wyjaśniono cel jego zwołania: „Celem Synodu Metropolii Szczecińsko-Kamieńskiej jest podjęcie przez wszystkie diecezje należące do metropolii wspólnego działania pasterskiego, by tym samym bardziej zacieśnić kontakty między biskupami diecezjalnymi. Wspomniane działania pasterskie mają służyć lepszemu i bardziej skutecznemu wzrostowi wiary i ożywieniu życia religijnego oraz zachowaniu dyscypliny. Podczas synodu zostaną dostosowane do lokalnych warunków przepisy i normy Kościoła powszechnego oraz wytyczne drogi i sposoby pracy apostołskiej. Zostaną również podjęte próby rozwiązania trudności łączące się z apostołstwem i zarządzaniem, a także pobudzone dzieła i poczynania o charakterze ogólnym”. *Regulamin I Synodu Metropolii Szczecińsko-Kamieńskiej*, tamże, s. 67–72.

²²² *Dekret powołujący Zespoły Eksperckie I Synodu Metropolii Szczecińsko-Kamieńskiej*, tamże, s. 75–76.

²²³ *Dekret powołujący Komisje Tematyczne I Synodu Metropolii Szczecińsko-Kamieńskiej*, s. 77–78.

²²⁴ P. Superlak, *Kronika archidiecezji*, „Prezbiterium” 2010, nr 9, s. 450.

i świeckich w kształtowaniu powojennej misji Kościoła katolickiego na ziemiach Pomorza Zachodniego. Po zakończeniu Eucharystii metropolita wręczył listy gratulacyjne wszystkim zgromadzeniom zakonnym, które od 65 lat posługiwały w diecezji w dziele katechizacji oraz świeckim, którzy w parafiach z pełnym oddaniem przez wiele lat wspierają duszpasterstwo.

Metropolita kierując się wskazaniem *Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce* (PDK 138) powołał do istnienia Archidiecezjalną Radę Katechetyczną. Delegatem nowego organu doradczego biskupa diecezjalnego w zakresie posługi katechetycznej ustanowił ks. prof. A. Offmańskiego. Rada została powołana, by na poziomie instytucji archidiecezjalnych „rozwiązać problem dysproporcji pomiędzy posługą katechetyczną w parafiach a nauczaniem religii w szkole oraz aby opracować program posługi katechetycznej w parafiach miejskich, wiejskich i małomiasteczkowych”²²⁵. Dekretem z 20 listopada 2010 r. arcybiskup powołał spośród kapłanów, osób zakonnych i katechetów świeckich 27 członków rady²²⁶ zaangażowanych w dzieło katechizacji. Celem rady zapisanym w statucie było „studiowanie, ocenianie, proponowanie praktycznych rozwiązań dotyczących aktywności katechetycznej w archidiecezji w powiązaniu z aktualnymi wyzwaniami i potrzebami oraz przekazanie pasterzowi diecezji sugestii dotyczących planu katechetycznego”²²⁷. Sesje plenarne rady odbywały się przynajmniej trzy razy w roku, podczas obrad członkowie szukali praktycznych rozwiązań dotyczących formacji katechetów, wypracowania dróg wtajemniczenia chrześcijańskiego dla ludzi w różnym wieku

²²⁵ A. Dzięga, *Dekret powołujący ks. prof. A. Offmańskiego osobistym delegatem metropolity ds. Archidiecezjalnej Rady Katechetycznej*, „Prezbiterium” 2010, nr 9, s. 427–428. W tym samym dekreście ks. prof. A. Offmański został uwolniony od obowiązków dyrektora Wydziału Wychowania Katolickiego. Od 1 września 2010 r. nowym dyrektorem został ks. Piotr Superlak. Szerzej o działalności Wydziału Wychowania Katolickiego w rozdziale III.

²²⁶ W skład rady weszli: ks. P. Superlak, ks. T. Uszkiewicz, ks. T. Kłapkowski, ks. A. Komisarczyk, ks. A. Supłat, ks. T. Pieczyński, A. Brzezicka, s. J. Oleś, B. Bielawska, B. Boczkowska, s. J. Cieślicka, M. Halak, T. Kogut, s. R. Kolinko, W. Kościukiewicz, s. A. Kraśner, D. Maziarz-Świerzewska, E. Nedomochoda, U. Nowysz, s. B. Sarba, A. Stachura, s. M. Szczepańska, E. Koler-Tomaszewska, E. Tychowicz, K. Wawraszczuk, W. Wojtkiewicz. Zob. „Prezbiterium” 2010, nr 11, s. 585–586. W myśl tymczasowego statutu rady w jej skład wchodzi: arcybiskup, delegat arcybiskupa, dyrektor Wydziału Wychowania Katolickiego, doradcy metodyczni, trzej przedstawiciele wizytatorów rejonowych, po jednym przedstawicielu katechetów z każdego rejonu (ze Szczecina trzech). Do rady wchodzi katecheci z wyboru, z urzędu oraz z nominacji biskupa. 18 członków rady pochodzi z wyboru dokonanego przez katechetów.

²²⁷ AKSK, WWK, *Tymczasowy Statut Archidiecezjalnej Rady Katechetycznej*, b. sygn.

oraz wspierali inicjatywy katechetyczne w archidiecezji²²⁸. Jednym z tematów podejmowanych na posiedzeniu rady była edukacja historyczna. Abp A. Dzięga zaapelował, aby katecheza pogłębiała wiedzę historyczną i rozbudzała patriotyzm. Członkowie rady zauważyli potrzebę przygotowania materiałów edukacyjnych związanych z historycznymi wydarzeniami w Kościele diecezjalnym²²⁹. Niestety rada zakończyła swoją działalność po upływie pierwszej kadencji, a kolejne wybory się nie odbyły.

Aby zachęcić katechetów do nieustannego podnoszenia swoich kwalifikacji i wyróżnić osoby szczególnie zaangażowane w posługę katechetyczną abp A. Dzięga 5 grudnia 2011 r. powołał kapitułę²³⁰, która na podstawie zgłoszeń nadsyłanych przez proboszczów wybierała katechetę, któremu nadawała honorowy tytuł *Katechety Roku*. Prawo do nominacji miały osoby świeckie, zakonne oraz kapłani, którzy wykazywali się umiejętnością łączenia działań w parafii, w szkole i w środowisku, nieustannie wzbogacając warsztat pracy oraz dzieląc się zdobytym doświadczeniem²³¹. Odbyła się tylko jedna edycja tego konkursu.

Podsumowując powyższe rozważania, warto zauważyć, że powstanie diecezji szczecińsko-kamieńskiej było wydarzeniem istotnym dla ostatecznej stabilizacji polskości na ziemiach pozyskanych. Powołanie trwałych struktur kościelnych po 27 latach od zakończenia wojny stanowiło efekt troski i zabiegów prymasów – kard. A. Hlonda i kard. S. Wyszyńskiego – o rozwój religijny ziem przyłączonych. Obaj kardynałowie w trudnym okresie historii Polski czynili starania, aby powoływane struktury były zgodne z prawem kanonicznym i wolą Stolicy Apostolskiej. Ich roztępa i mędrać w rozmowach z komunistami uchroniły Kościół od schizmy i pozwoliły na otoczenie opieką duszpasterską mieszkańców Ziem Zachodnich i Północnych. Erygowanie diecezji było ważne dla samego miasta Szczecina, który w wyniku tych rozstrzygnięć stał się siedzibą biskupa. Podnosiło to jego rangę wśród innych miast regionu. Decyzja papieża stanowiła podziękowanie dla mieszkańców, którzy nie wystraszyli się ciężkiej pracy, trudnych warunków i w okresie powojennym

²²⁸ Zob. tamże.

²²⁹ Zob. AKSK, WWK, *Protokoły z posiedzeń Rady*, b. sygn.

²³⁰ W skład kapituły weszli: ks. prof. A. Offmański, ks. P. Superlak, ks. D. Zając, ks. A. Supłat, A. Brzezicka, D. Maziarz-Świerżewska, T. Kogut, s. B. Sarba, E. Nedochođa. Zob. „Prezbiterium” 2011, nr 12, s. 790.

²³¹ Zob. AKSK, WWK, *Regulamin Plebiscytu Katechety Roku Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej*, b. sygn.

związali swoje losy z Pomorzem Zachodnim. Była ona również docenieniem starań kapłanów, którzy przyjeżdżali na zrujnowane powojenne tereny nad Odrą i Bałtykiem, by wspierać przybywającą ludność w uczynieniu tej ziemi dla siebie i przyszłych pokoleń domem, zbudowanym na fundamencie wiary katolickiej. Kolejni biskupi diecezji zabiegali o rozwój katechezy w parafii, szkole i rodzinie, kładąc nacisk na współpracę trzech środowisk wychowawczych. Powrót nauki religii do szkoły postrzegano jako szansę dotarcia z Ewangelią do osób i środowisk, które były pozbawione tej posługi przez zarządzenia władz państwowych. Powoływanie do istnienia kolejnych instytucji – w których świeccy i duchowni mogli pogłębiać wiedzę na poziomie akademickim – uwieńczone powstaniem Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego, było podyktowane potrzebą zapewnienia posłudze duszpasterskiej i katechetycznej jak najwyższego poziomu.

2. Uwarunkowania eklezjalne katechizacji

Katecheza trwa „jako specyficzna działalność formacyjna Kościoła, który uwzględniając różnice występujące między poszczególnymi grupami wiekowymi wierzących, stara się czynić Ewangelię Jezusa Chrystusa zawsze aktualną, tak by mogła ona być wsparciem dla konsekwentnego świadectwa wiary”¹. Przez 50 lat istnienia (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej zmieniał się nie tylko kontekst historyczny, ale również uwarunkowania eklezjalne. Od zakończenia Soboru Watykańskiego II ukazały się trzy dyrektoria regulujące posługę katechetyczną w oparciu o nowe dokumenty Magisterium Kościoła i uwzględniające przemiany społeczno-kulturowe.

2.1. Inspiracje soborowe i programowanie katechizacji po Synodzie Biskupów w 1977 roku

W omawianym okresie wpływ na zmiany dokonujące się w Kościele i w katechezie miał Sobór Watykański II, który nie poświęcił osobnego dokumentu katechizacji, jednak prace ojców soborowych były inspiracją dla przemian jakie dokonały się w posłudze słowa. Dynamiczny rozwój nauki i techniki, życia społecznego, nowa wiedza człowieka o samym sobie – to zmiany, które dostrzegł sobór w otaczającym świecie² i odczytał je jako znaki czasu. Współczesny świat z zachodzącymi w nim przemianami laicyzacji, sekularyzacji, postępu technicznego jest miejscem, w którym Kościół ma realizować posłannictwo głoszenia Ewangelii. Sobór odczytując znaki czasu naucza, że „Kościół jest w Chrystusie niejako sakramentem, czyli znakiem

---

¹ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji, wstęp*, s. 7 (dalej DK).

² Por. J. Michalski, *Katecheza parafialna w Polsce po Soborze Watykańskim II*, Hosianum, Olsztyn 1997, s. 15.

i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jednością całego rodzaju ludzkiego”³, „powszechnym sakramentem zbawienia” (KK 9). W myśl tej definicji głoszenie Dobrej Nowiny nie jest zadaniem tylko hierarchów, ale całego Ludu Bożego, który od momentu chrztu uczestniczy w misji królewskiej, kapłańskiej i prorockiej Chrystusa. Zadaniem katechizacji staje się wychowanie do aktywnego uczestniczenia w dziele Chrystusa dla zbawienia całej ludzkości⁴.

Okres po soborze obfitował w wydanie dokumentów poświęconych w całości zagadnieniom katechizacji: *Directorium Catechisticum Generale*⁵, *Orędzia Synodu Biskupów do Ludu Bożego*⁶, adhortacji apostolskiej Jana Pawła II *Catechesi tradendae*⁷. Są one świadectwem, że Kościół nieustannie poszukiwał nowych sposobów dotarcia z Bożym planem zbawienia do ludzi konkretnego czasu. „Katecheza potrzebuje stałej odnowy przez pewne pogłębienie samego jej pojęcia i jej podstaw pedagogicznych, przez poszukiwanie stosownego dla niej języka” (CT 17).

Pierwszym dokumentem opracowanym w duchu realizacji postanowień soboru na temat wskazań katechetycznych o teologicznym i pastoralnym charakterze⁸ było *Directorium Catechisticum Generale* ogłoszone w 1971 r. Stanowiło ono kompendium zasad i norm teologicznych oraz zawierało elementy metodyki oraz zagadnienie katechezy dostosowanej do wieku odbiorców⁹. W pierwszej części dokumentu zostaje opisany kontekst społeczno-eklezyjalny czasów posoborowych, by pokazać dlaczego „przekazywanie wiary nowym pokoleniom wymaga odnowionego sposobu

³ Konstytucja dogmatyczna o Kościele „*Lumen Gentium*”, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002, 1 (dalej KK).

⁴ J. Charytański, *W kręgu zadań i treści katechezy*, WAM, Kraków 1992, s. 14.

⁵ *Directorium Catechisticum Generale*. Owoc Międzynarodowego Kongresu Katechetycznego, który odbył się w Rzymie w dniach 20–25 września 1971 r. (dalej DCG). Dyrektorium katechetyczne jest oficjalnym dokumentem służącym przekazywaniu całego orędzia ewangelicznego i odnosi się do całości działalności katechetycznej w Kościele katolickim. A. Kiciński, *Rozwój dyrektorów katechetycznych po Soborze Watykańskim II (1971–1997–2020)*, „Roczniki Teologiczne” 2020, nr 11, s. 17.

⁶ Dokument po zakończonym synodzie biskupów poświęconym katechizacji, który odbył się w Rzymie w dniach 30 września–29 października 1977 r. (dalej OLB).

⁷ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Catechesi tradendae” o katechizacji w naszych czasach*, Referat Katechetyczny, Szczecin 1996 (dalej CT).

⁸ *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus*”, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje...*, 44 (dalej DB).

⁹ A. Kiciński, *Dokumenty katechetyczne Kościoła powszechnego*, w: *Leksykon katechetyczny*, red. J. Kochel, J. Kostorz, Jedność, Kielce 2022, s. 75.

ewangelizacji” (DCG 2). Zwraca się uwagę na zanik tradycji kulturowej opartej na wartościach chrześcijańskich, postęp naukowo-techniczny oraz szybki przepływ informacji dzięki rozwojowi środków społecznego przekazu oraz pluralizm. Autorzy apelują o potrzebę „ponownej ewangelizacji ludzi oraz udzielanie głębszego i bardziej dojrzałego wychowania w zakresie wiary dla tych, którzy znajdują się w niebezpieczeństwie zachowania wiary bez koniecznego dynamizmu i bez wpływu na życie bieżące” (DCG 6). Zwraca się uwagę na ludzi ochrzczonych, którzy formalnie należą do Kościoła, ale nie mają osobowej relacji z Chrystusem.

Directorium Catechisticum Generale ukazuje aktualność problemu katechezy, opisując ją w kontekście posługi słowa pełnionej przez Kościół¹⁰. Łączy katechezę z ewangelizacją, która „zależnie od okoliczności może poprzedzać lub towarzyszyć dziełu katechizacji” (DCG 18). Dokument nie podaje dokładnej definicji katechezy, jednak Roman Murawski na podstawie treści wyprowadza następujące jej określenie – „pogłębiony przekaz orędzia zbawienia, zawierający trzy elementy harmonijnie ze sobą powiązane: biblijny, teologiczny i egzystencjalny”¹¹. Celem tak rozumianej katechezy jest osiągnięcie dojrzałości w wierze (DCG 21). Jak zauważa A. Kiciński dzięki dyrektorium, które przeniosło nauczanie soborowe na teren katechezy, otrzymaliśmy punkt odniesienia względem treści katechezy, metodologii i sposobu jej organizacji¹².

Papież Paweł VI zwołał w 1977 r. IV Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów poświęcone katechizacji. Owocem obrad była posynodalna adhortacja Jana Pawła II *Catechesi tradendae* promulgowana w 1979 r. Była ona przypomnieniem znaczenia dzieła katechizacji w Kościele, za które odpowiedzialny jest każdy ochrzczony¹³. Adhortacja przedstawiała katechezę, która jest na drodze ciągłego rozwoju, poszukuje nowych sposobów dotarcia do współczesnego człowieka przy zachowaniu wierności Ewangelii (por. CT 17). Określając ją jako „wychowanie w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych, obejmujące przede wszystkim nauczanie doktryny chrześcijańskiej, przekazywane na ogół w sposób systematyczny i całościowy, dla wprowadzenia

¹⁰ T. Panuś, *Dokumenty katechetyczne*, w: *Katecheza w ujęciu Jana Pawła II*, red. J. Zimny, WAM, Sandomierz 2004, s. 27.

¹¹ R. Murawski, *Co to jest katecheza?* w: *Katecheza w kontekście nowej ewangelizacji*, red. A. Offmański, Ottonianum, Szczecin 1995, s. 30.

¹² A. Kiciński, *Rozwój dyrektorów katechetycznych...*, s. 12–13.

¹³ J. Charytański, *Główne wątki Adhortacji Apostolskiej*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, red. W. Kubik, t. 2, ATK, Warszawa 1985, s. 121.

wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego” (CT 18). Celem tak definiowanej katechezy jest „doprowadzić kogoś nie tylko do spotkania z Jezusem Chrystusem, ale do zjednoczenia, a nawet głębokiej z Nim zażyłości” (CT 5). W adhortacji podkreślana jest potrzeba systematycznej i integralnej nauki chrześcijańskiej (por. CT 21, 30). Jest to rozwinięcie jednego z kluczowych zagadnień synodu – integralności katechezy¹⁴. Podczas prac ojcowie synodalni wysunęli postulat wierności katechezy Bogu i człowiekowi (OLB 7). Katecheza wierna Bogu przekazuje autentyczną i pełną naukę Kościoła, której centrum stanowi osoba Jezusa Chrystusa – jedynego Nauczyciela. Papież przypomina, że „żadnemu katechecie nie wolno własną powagą dzielić dziedzictwa wiary na to, co on uważa za ważne i nieważne, aby potem jednego nauczać, a drugie przemilczeć” (CT 30). Katecheza wierna człowiekowi dąży do zapewnienia katechizowanemu coraz pełniejszej dojrzałości w wierze, biorąc pod uwagę sytuację w jakiej aktualnie się znajduje. Należy zastosować metodę i język jako narzędzia, z pomocą których będzie przekazana całość prawdy objawionej, odnoszącej się do życia konkretnego człowieka (por. CT 31). Zasada ta powinna mieć przełożenie w koncentracji na „pewnych szczególnych właściwościach jakie przybiera katecheza dla różnych etapów życia” (CT 35). W dokumencie wymienia się następujące grupy: dzieci najmłodsze, starsze, dorastające, młodzież, upośledzonych, dorosłych (CT 34–45). Papież przypomina, że „między katechezą a ewangelizacją nie ma rozdziału, ale też oba te procesy nie są ze sobą tożsame, jednak łączą się i nawzajem uzupełniają” (CT 18). Często pierwsza ewangelizacja nie ma miejsca, a dzieci ochrzczone w dzieciństwie, bez pogłębienia wiary w rodzinach uczestniczą w katechizacji. Oznacza to, że katecheza winna troszczyć się nie tylko o umocnienie wiary i jej nauczanie, ale z pomocą łaski o jej stałe rozbudzanie (por. CT 19). W adhortacji jest podkreślane, że zadanie niesienia Chrystusa jest prawem i obowiązkiem Kościoła. Każdy kto przyjął chrzest jest zobowiązany uczestniczyć w katechezie i dzielić się świadectwem wiary z innymi – by trwać „w szkole Kościoła, wielkiego Katechety, a zarazem wielkiego Katechizowanego” (CT 45).

W okresie poprzedzającym sobór i następującym po nim rozwijał się ruch odnowy katechetycznej poszukujący najlepszego sposobu rozbudzenia w katechizowanym pragnienia spotkania z Bogiem w Piśmie Świętym (ruch kerygmatyczny) oraz

¹⁴ A. Offmański, *W kierunku katechezy ewangelizacyjnej, Polska katecheza młodzieżowa w latach 1945–2000*, Ottonianum, Szczecin 2000, s. 113.

w konkretnej sytuacji życiowej (orientacja antropologiczna) lub łączący oba te kierunki – katecheza integralna. Zauważono, że wcześniejsze poszukiwania w zakresie ulepszania metody nauczania okazały się mało skuteczne, dlatego też uznano konieczność zwrócenia większej uwagi na samą treść nauczania¹⁵.

Uznanie Pisma Świętego i liturgii jako źródeł katechezy leżało u podstaw odnowy kerygmatycznej już na początku XIX wieku. Zadaniem całej katechezy stało się głoszenie zbawienia a nauczanie miało stać się przepowiadaniem¹⁶, które prowadzi do wspólnoty życia z Bogiem¹⁷. W modelu kerygmatycznym rozpoczynano katechezę od promulgacji Słowa Bożego i zachęcano do udzielenia odpowiedzi, podjęcia decyzji, wyciągnięcia z niego życiowych wniosków. Zwolennicy kerygmy proponowali historiozbawcze ukierunkowanie katechezy skoncentrowanej na osobie Jezusa Chrystusa¹⁸. Katecheza w ujęciu kerygmatycznym chce doprowadzić do spotkania Boga objawiającego swoją miłość w historii zbawienia z człowiekiem, który zachwycony Bożym planem zbawienia udzieli Stwórcy odpowiedzi i przemieni swoje życie. Czytając Biblię we wspólnocie wierzących, młody człowiek będzie mógł wejść w rzeczywistą relację ja–Ty z Chrystusem¹⁹. Zadaniem tak rozumianej katechezy jest doprowadzenie do osobowego i zaangażowanego spotkania z Bogiem, które dokonuje się w medytacji nad tekstem biblijnym i w modlitwie²⁰. Każda lekcja ma stać się przeżyciem religijnym, a wiedza na niej przekazywana powinna być traktowana tylko jako środek prowadzący do tego celu. Katecheza kerygmatyczna nie ogranicza się do przekazu wiedzy. Przywoływanie historii zbawienia jest zaproszeniem do zaangażowania w tę historię, która trwa do dzisiaj²¹. Jest wezwaniem do dawania świadectwa wobec świata i udziału w życiu Kościoła. Aby uczniowie mogli doświadczyć na lekcji przeżycia religijnego, konieczne jest osobiste świadectwo katechety. Ksiądz Franciszek Blachnicki zauważa, że religijne uczucie nie może być nauczane

¹⁵ W. Osiał, *Directorium Catechisticum Generale i Dyrektorium Ogólne o Katechizacji – geneza dokumentów, założenia i wpływ na katechezę Kościoła*, „Studia Katechetyczne” 2022, nr 17, s. 12.

¹⁶ J. Charytański, *W kręgu zadań...*, s. 42.

¹⁷ Tamże, s. 63.

¹⁸ M. Majewski, *Propozycja katechezy integralnej*, Wydawnictwo Salezjańskie, Łódź 1978, s. 30.

¹⁹ M. Metzger, *Pour une catéchèse biblique*, „Nouvelle Revue Théologique” 1994, nr 116/1, s. 1088.

²⁰ J. Charytański, *W kręgu zadań...*, s. 64.

²¹ A. Fossion, *La catéchèse scolaire d'hier à demain*, „Nouvelle Revue Théologique” 1980, nr 102/1, s. 7.

jak pojęcie lub przekazane jak obraz, „może ono być tylko przeniesione na sposób jakiegoś promieniowania czy zarażania”²².

Przy tak rozumianym zadaniu i celu katechezy najlepszym miejscem jej realizacji jest parafia, w której sprawuje się liturgię. Jednym z postulatów ruchu kerygmatycznego jest odszkolnienie katechezy i mocniejsze związanie jej z parafią i życiem Kościoła²³. Sobór zaznacza, że parafie są uformowane na wzór Kościoła powszechnego, on w nich istnieje i z nich się składa²⁴. To parafia jest przestrzenią, w której człowiek doświadcza Kościoła i odnajduje w nim swoje miejsce. W warunkach szkolnych nie można utrzymać tak ścisłego związku między katechezą biblijną i liturgiczną, jak proponuje ruch kerygmatyczny²⁵. Szkoła zobowiązuje do przeprowadzania kontroli stanu wiedzy, zastosowania środków dyscyplinujących, co utrudnia zbudowanie z grupy klasowej wspólnoty katechetycznej, w której można doświadczyć spotkania z Bogiem²⁶.

Katecheza kerygmatyczna zakłada wiarę u katechizowanych, pozostawiając poza swoim zasięgiem ludzi niewierzących i poszukujących. Wychodzi z założenia, że dzieci wynoszą z domu rodzinnego podstawy wiary²⁷. W środowiskach laicyzujących się katecheza, ustosunkowująca się zbyt religijnie do katechizowanego, spotyka się z głosami krytyki²⁸. Schemat kerygmatyczny wezwanie–odpowiedź nie jest możliwy do przeprowadzenia na każdej katechezie, a prawdziwa odpowiedź może nastąpić po wielu jednostkach lekcyjnych, a nawet po wielu latach²⁹.

Życie wykazało, że nawet najbardziej idealna katecheza kerygmatyczna nie osiągnie celu, jeśli nie zaangażuje się w nią katechizowany³⁰. Katecheza o orientacji antropologicznej wychodzi od człowieka, jego problemów, sytuacji życiowej, dąży do ich

²² F. Blachnicki, *Kerygmatyczna odnowa katechezy. Zorientowanie w problematyce*, bw, Kraków 1966, s. 220.

²³ T. Panuś, *Główne kierunki katechetyczne XX wieku*, Wydawnictwo „M”, Kraków 2001, s. 70.

²⁴ Por. KK 23, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje...*, 42 (dalej KL).

²⁵ J. Charytański, *W kręgu zadań...*, s. 65.

²⁶ A. Fossion, *La catéchèse scolaire...*, s. 8.

²⁷ J. Charytański, *Synod 1977 a orientacja antropologiczna w katechezie*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II...*, t. 2, s. 82.

²⁸ M. Majewski, *Propozycja katechezy integralnej...*, s. 31.

²⁹ J. Charytański, *W kręgu zadań...*, s. 65–66.

³⁰ M. Majewski, *Propozycja katechezy integralnej...*, s. 32.

interpretacji w świetle objawienia i odnalezienia w nich wezwania Bożego. We współczesnym świecie człowiek często może czuć się zagubiony, pozbawiony sensu życia, świadomy własnej niewystarczalności. Jak zauważa Mieczysław Majewski, katecheza powinna skoncentrować się na podmiocie „rozważanym osobowo i wspólnotowo, który rozwija się zgodnie z naturalnymi procesami oraz jest ściśle związany ze swoją epoką i środowiskiem”³¹. Katecheza o orientacji antropologicznej uczy patrzeć na życie jako owoc zbawczej miłości Bożej i czytać znaki czasu, w których dziś objawia się wola Boża³². Celem tak rozumianego głoszenia jest doprowadzenie do wiary dojrzałej, opartej na wszechstronnym rozwoju człowieka skierowanego na Boga³³. Orientacja antropologiczna wprowadziła do katechezy elementy doświadczenia i kultury, a w objawieniu dostrzegła charakter dynamiczny oraz personalny³⁴.

Niebezpieczeństwem tego modelu jest zbyt intensywne zgłębianie problemów człowieka, bez odniesienia się do Pisma Świętego. Strona teologiczna katechezy traci znaczenie na rzecz uwarunkowań psychologicznych i społecznych katechizowanego. W wielu wypadkach zdegradowano Pismo Święte do czynnika raczej wychowawczego, do roli pewnego rodzaju magazynu możliwych rozwiązań problemów ludzkich³⁵.

Dokumenty Kościoła, doceniając ruch odnowy katechetycznej, nie promują tylko jednego kierunku, dostrzegając w każdym z nich wartości ważne dla owocnej posługi słowa we wspólnocie wierzących. Bp J. Stroba zauważał, że oba kierunki odnowy uzupełniają się wzajemnie, gdyż stronom słabym jednego – odpowiadają mocne drugiego i rozwój katechezy nie polega na wzajemnym przeciwstawianiu tych modeli, lecz na łączeniu w jeden³⁶. Uświadomiono sobie także, że bez Biblii nie ma katechezy, a bez odniesienia do sytuacji życiowej człowieka i jego problemów pozostaje ona oderwana od życia³⁷. W Polsce próby połączenia wartości różnych kierunków katechetycznych podjął się M. Majewski, opowiadając się za katechezą

³¹ Tamże, s. 31.

³² J. Stroba, *Przepowiadanie i interpretacja*, Pallottinum, Poznań 1981, s. 104.

³³ T. Panuś, *Główne kierunki katechetyczne...*, s. 94.

³⁴ M. Majewski, *Katecheza antropologiczna na tle współczesnych tendencji katechetycznych*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1977, s. 165.

³⁵ J. Charytański, *W kręgu zadań...*, s. 75.

³⁶ J. Stroba, *Przepowiadanie i interpretacja...*, s. 105.

³⁷ J. Szpet, *Ważniejsze akcenty w polskiej katechezie XX wieku*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/0002V_01.html# (dostęp 20.07.2024).

integralną³⁸. Ta z kolei „znajduje podstawy w Objawieniu Bożym i doświadczeniu ludzkim, uczestniczy w życiu świata i Kościoła, włącza się w rozwój osoby, wspólnoty, otwiera perspektywy człowiekowi i kształtuje w nim postawę odpowiedzialności za świat”³⁹. Jan Charytański podkreślał, że poszukiwania katechetyczne w Polsce ze względu na specyficzne warunki przebiegały inaczej niż w zachodniej Europie, ale prowadziły do podobnych rozwiązań jak w Kościele powszechnym⁴⁰. Odczytywano znaki czasu, by towarzyszyć człowiekowi w drodze do Boga.

2.1.1. Program ramowy katechezy z 1971 roku i jego realizacja w diecezji

Ruch odnowy katechetycznej, Sobór Watykański II i wydane z jego inspiracji dokumenty oraz zmieniająca się sytuacja nauczania religii w Polsce miały wpływ na powstanie nowego programu katechezy. W pierwszych latach po wojnie obowiązywał ten przyjęty przez Konferencję Episkopatu Polski w 1935 r., zatwierdzony do użytku przez Ministerstwo Oświaty w 1947 r.⁴¹ Po decyzji władz państwowych o usunięciu nauczania religii ze szkół, katecheza w punktach katechetycznych realizowała program stosowany do tej pory w warunkach szkolnych. Szybko okazało się, że nie odpowiada on nowej sytuacji, w jakiej znalazło się nauczanie religii. Obowiązujący program był przeładowany materiałem i niedostosowany do rozwoju psychicznego dzieci. Wskazywano, że zmiany – jakie dokonały się po wojnie zarówno w treściach nauczania szkoły, jak i w życiu społecznym i postawie młodzieży – domagają się nowych rozwiązań programowych⁴².

Prace nad nowym programem trwały do początku lat 70., w czasie których odbył się Sobór Watykański II. Komisja programowa nie mogła pogodzić ze sobą napływających diametralnie różnych projektów, dostrzegała też różnice w katechizacji, jakie istnieją w poszczególnych diecezjach⁴³. Postanowiono przygotować je-

³⁸ T. Panuś, *Główne kierunki katechetyczne...*, s. 161.

³⁹ M. Majewski, *Propozycja katechezy...*, s. 8.

⁴⁰ J. Charytański, *La catéchèse en Pologne*, „Lumen Vitae” 1970, nr 25, s. 506.

⁴¹ J. Stroba, *Przepowiadanie i interpretacja...*, s. 108.

⁴² Tamże, s. 110.

⁴³ Tamże, s. 114.

den program ramowy, do którego w diecezjach będzie można opracować programy szczegółowe. 25 lutego 1970 r. przewodniczący Podkomisji Programowej przedstawił założenia programu ramowego dla dwunastu klas, ujęte w trzech cyklach: pierwszy – eucharystyczny, czyli wprowadzenie w życie chrześcijańskie (kl. I–IV); drugi – dojrzałości chrześcijańskiej, przedstawiał syntezę prawd wiary, przygotowując do sakramentu bierzmowania (kl. V–VIII); trzeci – wychowania młodzieży do świadomego chrześcijańskiego życia osobistego i społecznego (liceum)⁴⁴. Po naniesieniu poprawek zgłoszonych przez Komisję Katechetyczną, Konferencja Episkopatu Polski zatwierdziła program ramowy 1 kwietnia 1971 r. i wyraziła zgodę, by plany szczegółowe podlegały zatwierdzeniu Komisji ds. Katechizacji⁴⁵.

Program ramowy podawał ogólne wytyczne, zaś program szczegółowy był konkretną formą jego realizacji⁴⁶. Nowy program był owocem odczytania zadań katechezy w duchu soboru i odnowy kerygmatycznej, brał pod uwagę zmienione warunki katechizacji w Polsce⁴⁷. Ramowy program wykorzystując osiągnięcia ruchu kerygmatycznego, zrezygnował z przedmiotowego ujęcia programu na rzecz równoległego i równorzędnego powiązania czterech elementów (moralnego, liturgicznego, dogmatycznego, biblijnego)⁴⁸. Istotnym minusem ramowego programu było pominięcie katechezy dzieci przedszkolnych i niezauważenie problemu różnorodności szkół średnich⁴⁹.

⁴⁴ J. Doppke, *Katechizacja w Polsce 1945–1990*, Bernardinum, Pelplin 1998, s. 147.

⁴⁵ J. Stroba, *Przepowiadanie i interpretacja...*, s. 115.

⁴⁶ Tamże, s. 115. Na zebraniu w dniu 12 maja 1971 r. Komisja ustaliła, pod jakimi warunkami będzie zatwierdzać programy szczegółowe. Musiały one być zgodne z programem ramowym, zawierać nowe wartości w stosunku do programów szczegółowych już zatwierdzonych, posiadać własną bazę podręcznikową lub przynajmniej własne katechezy, które podlegają zatwierdzeniu Komisji ds. Katechizacji. Nowe programy szczegółowe mogą być wprowadzane tylko z początkiem roku katechetycznego.

⁴⁷ Zarzucano nowemu programowi zbyt małe zaakcentowanie strony antropologicznej katechezy. J. Charytański wyjaśniał, że polscy katecheci nie byli gotowi na tak daleko idące zmiany i zachęcał do wprowadzenia elementów antropologicznych do programów szczegółowych. Zob. J. Charytański, *Nowy program*, „Katecheta” 1972, nr 16, s. 18–19.

⁴⁸ J. Doppke, *Katechizacja w Polsce...*, s. 149.

⁴⁹ J. Michalski, *Katecheza parafialna w Polsce...*, s. 57. Jak zauważa ks. R. Murawski, nie było osobnego programu dla 5-letnich techników i 3-letnich szkół zawodowych, co wynikało ze specyficznej sytuacji katechezy młodzieżowej w naszym kraju. Grupy katechetyczne młodzieży skupiały w parafiach uczniów uczęszczających do różnego typu szkół. Zob. R. Murawski, *Program katechezy w szkołach ponadpodstawowych*, w: *Katecheza w szkole*, red. J. Krucina, Wrocław 1992, s. 94. W latach 80. ukazał się program dla przedszkoli *Jezus Chrystus z nami*.

W diecezji szczecińsko-kamieńskiej korzystano z programu jezuickiego pod redakcją ks. J. Charytańskiego, do którego opracowano podręczniki dla klas I–IV – *Bóg z nami* dla klas starszych – *Katechizm religii katolickiej*. Dzięki staraniom bp. J. Stroby i Wydziału Nauki Katolickiej diecezja rozpoczęła drukowanie podręczników do klas I–II, a przy współpracy sąsiednich diecezji – do klas V–VIII⁵⁰. Wydawanie podręczników było utrudniane przez władze państwowe, które wyrażały zgodę na druk określonej liczby katechizmów. Czasami, mimo pozytywnej decyzji władz zezwalającej na drukowanie, nie przydzielano odpowiedniej ilości papieru. Ze względu na trudności w wydrukowaniu nowych podręczników bp J. Stroba zabiegał o możliwość wydania *Katechizmu religii katolickiej* dla klas V–VIII w Paryżu w wydawnictwie *Éditions du Dialogue*. Starania zostały uwieńczone sukcesem i w 1977 r. wydrukowano katechizmy za granicą.

W diecezji szczecińsko-kamieńskiej starano się podjąć próby dostosowania katechezy do przemian zachodzących w Kościele posoborowym i zmieniających się warunków społeczno-politycznych oraz kulturowych w Polsce. Przez realizację nowego programu katecheza realizowana przy parafii weszła na drogę odnowy kerygmatycznej, z elementami nurtu egzystencjalnego. W początkach diecezji szczególne zasługi w tym względzie miał bp J. Stroba, który jako przewodniczący Komisji Szkolnej, a później Katechetycznej Episkopatu Polski najnowsze rozwiązania wypracowane na gruncie ogólnopolskim starał się wprowadzać w Kościele lokalnym, powierzonym jego pieczy. Dla katechetów organizowano stałe kursy doszkalcające, lekcje pokazowe, na których prezentowano sposób prowadzenia zajęć w formie dostosowanej do możliwości uczniów. O wejściu na drogę odnowy katechetycznej świadczą tematy podejmowane w *Biuletynie Katechetycznym*⁵¹, skupione wokół zagadnień szczególnie zaakcentowanych w dokumentach posoborowych, a dotyczących: Pisma

⁵⁰ A. Offmański, *Diecezja szczecińsko-kamieńska...*, s. 59. W latach 1973–1976 staraniem Wydziału Nauki Katolickiej wydano katechizm *Bóg z nami* dla dzieci z klasy I–II, po 10 tys. egzemplarzy i dla klas starszych *Katechizm Religii Katolickiej* – 15 tys. Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1973–1976*, b. sygn. W kolejnych latach wydano 40 tys. katechizmów dla klasy I–II oraz 80 tys. dla klasy III–IV, na pozostałe poziomy podręczniki sprowadzano, po 3 tys. na każdą klasę. Zob. AKSK, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1977–1981*. Zaopatrzenie katechizowanych w podręczniki zwiększało się corocznie. W latach 1982–1987 wydrukowano 50 tys. katechizmów do klasy II, 20 tys. do klasy I, dla pozostałych grup młodzieży sprowadzano corocznie ok. 5 tys. podręczników. Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1982–1987*, b. sygn.

⁵¹ „Biuletyny Katechetyczne” były przygotowywane przez kurię diecezjalną szczecińsko-kamieńską i ukazywały się cztery razy w roku oraz okazjonalnie, jeśli zachodziła taka potrzeba: na okres

Świętego (DCG 14), liturgii (DCG 25), zaangażowania w życie Kościoła (DCG 35, 65–66), wprowadzania w przeżywanie roku liturgicznego (DCG 24)⁵².

2.2. Katecheza w świetle dokumentów katechetycznych wydanych po 1992 roku

Z okazji 20. rocznicy zakończenia Soboru Watykańskiego II w Rzymie odbyło się nadzwyczajne zgromadzenie Synodu Biskupów, które zwróciło uwagę na potrzebę opracowania katechizmu całej nauki katolickiej w dziedzinie wiary i moralności „dostosowanego do życia dzisiejszych chrześcijan i odpowiadającego na pytania stawiane przez naszą epokę”⁵³. Opracowanie katechizmu było nowatorską próbą nawiązania dialogu ze współczesnym człowiekiem, który szuka wiadomości o interesujących go zagadnieniach i przeżywa niepokój o właściwe rozumienie nauki Kościoła⁵⁴. Redakcja katechizmu była żywym świadectwem wiary, jaką Kościół żyje, stanowiła kompendium mające służyć za narzędzie wypełniania misji głoszenia Ewangelii⁵⁵.

Celem ukazania się Katechizmu Kościoła Katolickiego było „przedstawienie organicznego i systematycznego wykładu istotnych i podstawowych treści nauki katolickiej, obejmujących zarówno wiarę, jak i moralność w świetle Soboru Watykańskiego II i całości Tradycji Kościoła”⁵⁶. Był on odpowiedzią na pragnienie wszystkich ochrzczonych otrzymania „dostępu do całościowego wykładu wiary Kościoła

---

Wielkiego Postu i Wielkanocy, od Wielkanocy do rozpoczęcia nowego roku katechetycznego, na okres od września do listopada, na okres Adwentu i Bożego Narodzenia (dalej BK).

⁵² Wybrane tematy zaproponowane do przeprowadzenia katechez: *Moje uczestnictwo we mszy świętej, Msza święta i modlitwa świadectwem naszej wiary, Permanentna modlitwa, W modlitwie dziecko rozmawia z Ojcem, Człowiek współczesny w Kościele – dawanie świadectwa, Apostolskość Kościoła – kościół diecezjalny, Jakich zadań w Kościele mogą się podjąć młodzi?, Omówienie świadomości sakramentu bierzmowania* oraz tematy dotyczące roku liturgicznego. Zob. BK 2/77, 4/77, 6/77, 3/78, 1/79.

⁵³ Jan Paweł II, *Konstytucja Apostolska „Fidei Depositum” ogłoszona z okazji publikacji Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Rzym 1992.

⁵⁴ S. Jasioneck, *Katechizm Kościoła Katolickiego darem dla współczesnej katechezy*, „Katecheta” 1997, nr 3, s. 132.

⁵⁵ T. Lenczewski, *Recepcja Katechizmu Kościoła Katolickiego we współczesnych podręcznikach dla młodzieży*, w: *Abyśmy podtrzymywali nadzieję*, red. P. Tomasiak, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2005, s. 162.

⁵⁶ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 11, Pallottinum, Poznań 1994 (dalej KKK).

w zrozumiałej formie” (DK 185). Dokument w pierwszej kolejności był adresowany do odpowiedzialnych za katechezę, czyli biskupów, następnie kapłanów, katechetów i wiernych. „Katechizm nie proponował adaptacji wykładu i metod katechetycznych, jakich wymagają zróżnicowania kultury, wieku, życia duchowego oraz sytuacji społecznych i ekologicznych tych, do których kieruje się katecheza”⁵⁷. Nie był katechizmem w znaczeniu pedagogicznym, co jest właściwe katechizmom lokalnym, ale miał być zapisem autentycznej nauki doktryny katolickiej, do którego będą się mogli odnosić twórcy katechizmów lokalnych⁵⁸. W dzisiejszym świecie naznaczonym rozdrobnieniem wiedzy, brakiem odniesień do stałych wartości, katechizm stał się środkiem zapewnienia „pożądaną jedności wiary”⁵⁹.

W katechizmie zastosowano tradycyjny układ podziału treści na cztery części: wyznanie wiary, sakramenty, przykazania, modlitwa. Taka struktura odpowiada czterem podstawowym zadaniom katechezy: rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formacja moralna, nauczanie modlitwy⁶⁰. Taka struktura ma pomóc w spotkaniu z Chrystusem, bo „łączy wiarę wyznawaną, celebrowaną, przeżywaną i przemadlaną” (DK 190).

Zmieniające się warunki realizacji posługi słowa oraz publikacja nowych dokumentów Stolicy Apostolskiej wpłynęły na fakt, że po 26 latach w 1997 r. Kongregacja ds. Duchowieństwa przepracowała *Directorium Catechisticum Generale* i opublikowała *Dyrektorium ogólne o katechizacji*. Nowa redakcja musiała uwzględnić trzy podstawowe wymagania: kontekst katechezy w ramach ewangelizacji postulowanej przez Pawła VI w *Evangelii nuntiandi*⁶¹ i ustalenia Jana Pawła II w *Catechesi tradendae* i *Redemptoris missio* oraz treści wiary przedstawione w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*⁶². Nowe dyrektorium i katechizm są komplementarne. Katechizm jest

⁵⁷ Por. J. Charytański, *Katecheza sakramentalna w Katechizmie Kościoła Katolickiego. Wskazania dla polskiej katechezy*, SSK 1995, nr 6, s. 77 (KKK, 24).

⁵⁸ J. Corbon, *La prière chrétienne dans le Catéchisme de l'Église Catholique*, „Nouvelle Revue Théologique” 1994, nr 116/1, s. 23.

⁵⁹ K. Misiaszek, *Katechizm Rzymski – katechizm Kościoła Katolickiego*, w: *Abyśmy podtrzymywali nadzieję...*, s. 83.

⁶⁰ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, 85, 122 (dalej DOK).

⁶¹ Paweł VI, *Posynodalna adhortacja „Evangelii nuntiandi” o ewangelizacji w świecie współczesnym*, Rzym 1975 (dalej EN).

⁶² J. Szpet, *Nowe światło troski o posługę katechetyczną*, „Katecheta” 1998, nr 1, s. 4.

skoncentrowany na treści, a dyrektorium wskazuje, w jaki sposób należy te treści przekazywać⁶³.

Autorzy dyrektorium zaznaczają, że nie wszystkie jego części mają takie same znaczenie. Te mówiące o Objawieniu Bożym, o naturze katechezy obowiązują wszystkich. Odnoszące się do sytuacji obecnej, do metodologii i sposobu dostosowania katechezy do różnych grup wiekowych powinny być przyjęte jako wskazania oraz służyć pomocą przy redagowaniu dyrektorium krajowych. Wynika to z zasady inkulturacji, która domaga się zastosowania praktycznego ogólnych norm i zasad podanych przez *Dyrektorium ogólne o katechizacji* i odczytania ich w kontekście sytuacji duszpasterskiej danego kraju⁶⁴.

Biorąc pod uwagę te wskazania oraz zmieniającą się sytuację polskiej katechezy po powrocie religii do szkół Konferencja Episkopatu Polski opracowała *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*. Oba dyrektoria są w stosunku do siebie komplementarne oraz wyznaczają normatywne i organizacyjne ramy, według których ma kształtować i rozwijać się katecheza w naszym kraju⁶⁵.

Dokumenty umieszczają katechezę w ramach posługi słowa, zatem jest ona aktem Kościoła, który w ten sposób realizuje misyjny nakaz Chrystusa. Kościół podejmując posłanie Jezusa nakazujące nauczanie wiary, zawsze staje się podmiotem katechezy⁶⁶. Pierwsze dyrektorium sytuowało katechezę w procesie ewangelizacji jednak dominował w nim model katechezy tradycyjnej, koncentrującej się na wierzących, potrzebujących dalszego pouczenia w wierze⁶⁷. W nowej odsłonie dokumentu można dostrzec ściślejszy związek obu procesów – katecheza jest działaniem ewangelizacyjnym w ramach wielkiej misji Kościoła (DOK 11). Nową grupę zauważaną przez autorów dyrektorium stanowią ludzie ochrzczeni, którzy nie zbudowali żywej relacji z Chrystusem albo utracili ją w dorosłym życiu. Odnajduje to odzwierciedlenie w de-

⁶³ T. Panuś, *Geneza i główne wskazania Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, „Studia Katechetyczne” 2017, nr 13, s. 19.

⁶⁴ R. Murawski, *Dyrektorium katechetyczne dla Polski*, w: *Wychowanie religijne u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, red. R. Chałupniak, J. Kostorz, WTUO, Opole 2001, s. 203. Jak zauważa A. Kiciński jest to pierwszy dokument katechetyczny, który poświęca cały rozdział inkulturacji. Zob. A. Kiciński, *Leksykon katechetyczny...*, s. 78.

⁶⁵ W. Janiga, *Katecheza szkolna: kryzysy i nadzieje*, w: *Współczesna katecheza: kryzysy i nadzieje*, red. R. Chałupniak, Redakcja Wydawnictw, Opole 2010, s. 93.

⁶⁶ Z. Marek, *Katecheza w świetle nowego dyrektorium*, „Horyzonty Wiary” 1999, nr 1, s. 27.

⁶⁷ W. Osiał, *Directorium Catechisticum Generale...*, s. 20.

finiowaniu pojęcia ewangelizacji jako procesu, przez który Kościół, poruszany przez Ducha Świętego, głosi i rozpowszechnia Dobrą Nowinę na całym świecie. A także procesu, który dzieli się na trzy etapy: „działania misyjne dla niewierzących i dla żyjących w obojętności religijnej, katechezę dla tych, którzy wybierają Ewangelię oraz czują potrzebę uzupełnienia i odnowienia swego wtajemniczenia oraz stałe wychowanie wiary dla dojrzałych wiernych” (DOK 49). Sytuuje to katechezę w szeroko rozumianym procesie ewangelizacji.

Dokumenty nie podają jednej stałej definicji katechezy, określają ją opisowo, charakteryzując jej naturę⁶⁸. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* opisuje ją jako proces⁶⁹ „kształtujący nawrócenie do Jezusa Chrystusa” (DOK 63), „organiczną i systematyczną formację wiary” (DOK 67), „formację do życia chrześcijańskiego” (DOK 68), „uporządkowane i systematyczne wprowadzenie w Objawienie Boże” (DOK 66), „pastoralne działanie o charakterze eklesjalnym” (DOK 78).

Mocno zaznaczony zostaje chrystocentryczny charakter posługi słowa, który wynika z faktu, że „Jezus Chrystus jest pełnią Objawienia” (DOK 41), to w Zbawicielu osiągnęło ono „punkt kulminacyjny i jest przeznaczone dla całej ludzkości” (DOK 42). Wszystkie wydarzenia historii zbawienia przygotowywały ludzkość do misterium paschalnego Chrystusa, przez które objawia On prawdę o Ojcu kochającym grzesznika. Przez ewangelizację Kościół zaprasza do wiary, która jest „nawróceniem do Jezusa Chrystusa, pełnym i szczerym przylgnięciem do Jego Osoby oraz decyzją pójścia za Nim” (DOK 53). Wiara nie jest rzeczywistością statyczną, lecz jako dar od Boga jest w procesie wzrostu, który trwa całe życie (por. DOK 56). Poprzez katechezę rozumianą jako „stałe wychowanie wiary” (DOK 69) Kościół pragnie towarzyszyć tym, którzy się nawrócili, by „włączać ich we wspólnotę, która żyje wiarą, celebrytuje ją i o niej świadczy” (DOK 68).

Aby doprowadzić ochrzczonego do – „bycia w komunii z Jezusem Chrystusem” (DOK 80–81) katecheza realizuje szczegółowe zadania: „rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formację moralną, nauczanie modlitwy, wychowanie do życia wspólnotowego i wprowadzenie do misji” (DOK 85–86).

⁶⁸ R. Murawski wyjaśnia, że jest to zrozumiałe, ponieważ pojęcie *katechezy* jest pojęciem rozciągniętym, w ciągu wieków przechodziło ewolucję i niezwykle trudno jest wyrazić za pomocą jasnej definicji całe bogactwo treści, które to pojęcie w sobie zawiera. Zob. R. Murawski, *Co to jest katecheza?...*, s. 27.

⁶⁹ P. Skiba, *Katecheza ewangelizacyjna w nowych ruchach i wspólnotach kościelnych. Studium katechetyczne wybranych ruchów i wspólnot kościelnych*, Polihymnia, Szczecin 2006, s. 47.

Miłość do Boga wzbudza w człowieku chęć poznawania Go coraz bardziej (por. DOK 85). Katecheza bez względu na to, gdzie jest realizowana, jest przede wszystkim formacją wiary. Zadanie to ujęte jest nie tylko w aspekcie funkcji nauczania, ponieważ poznanie właściwe wierze nie oznacza jedynie rozumowego poznania prawdy⁷⁰. Współczesne uwarunkowania domagają się, by katechizowany nie tylko znał prawdy katechizmowe, ale potrafił kierować się nimi w codziennym życiu i potrafił je uzasadnić. Aby mógł to uczynić prawdy wiary wymagają intelektualnego pogłębienia (por. PDK 24). Pomoc katechizowanemu w realizacji tego zadania winni nieść dobrze przygotowani katecheci, którzy po odbyciu formacji początkowej przez cały okres pracy dbają o własny rozwój intelektualny, zapoznając się na bieżąco z aktualnymi dokumentami Magisterium Kościoła.

Istotną rolę katechezy – jak już wspomniano – jest wychowanie liturgiczne, gdyż: „Komunia z Jezusem Chrystusem prowadzi do celebracji Jego zbawczej obecności w sakramentach, a szczególnie w Eucharystii” (DOK 85). Wychowanie takie dokonuje się zarówno przez nauczanie, które wyjaśnia tajemnice wiary i sposoby jej celebrowania, jak i przez sam udział w celebracji (por. PDK 25). Katecheza powinna prowadzić do liturgii, wyjaśniać ją, uczyć uczestnictwa w niej w sposób pełny, świadomy i czynny⁷¹. Wychowanie ma na celu kształtowanie w katechizowanym postaw, poprzez które będzie mógł odpowiedzieć Bogu, zwracając się do niego w modlitwie – dziękczynnej, błagalnej, pokutnej, uwielbienia – wyrażającej jego aktualny stan ducha⁷². Formacja liturgiczna powinna prowadzić do zrozumienia symboli i oddawania chwały Bogu nie tylko indywidualnie, lecz także we wspólnocie wierzących (DOK 85).

Kolejnym zadaniem katechezy jest kształtowanie w wierzących zdolności upodabniania się do Chrystusa w postawach zajmowanych w codziennym życiu⁷³. Wychowanie moralne jest częścią szeroko rozumianego wychowania chrześcijańskiego, które powinno być realizowane zarówno w szkole, rodzinie, jak i w parafii,

⁷⁰ P. Tomasiak, *Katechetyka fundamentalna*, w: *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, red. J. Stala, Biblos, Tarnów 2003, s. 306.

⁷¹ A. Hajduk, *Wychowanie liturgiczne w katechezie*, w: *Katechetyka materialna*, red. J. Stala, Biblos, Tarnów 2002, s. 104.

⁷² A. Rayzacher-Majewska, *Zadania katechezy w dyktoriach z lat 1971–2020*, „Studia Katechetyczne” 2021, nr 17, s. 67.

⁷³ Z. Marek, *Podstawy i założenia katechetyki fundamentalnej*, WAM, Kraków 2007, s. 113.

ponieważ pogłębia ono formację osobową katechizowanych. Samo podanie prawdy religijnej, na płaszczyźnie intelektualnej, co jest dobre, a co złe – nie wystarczy, konieczna jest formacja sumienia. „Podstawową normą formacji moralnej jest przykazanie miłości” (PDK 26). Tylko człowiek otoczony miłością i kierujący się nią w życiu może kształtować w sobie postawę nawrócenia. Wzorem, do którego zmierza wychowanie moralne, jest ukształtowanie w katechizowanym postaw wypływających z ośmiu błogosławieństw (DOK 85).

Ponadto kolejnym „celem katechezy jest to, by słowo Boże było rozważane w modlitwie osobistej, aktualizowane w modlitwie liturgicznej oraz stale uwewnętrzniane, by wydało swój owoc w nowym życiu” (KKK 2688). Współcześnie wiele rodzin nie wypełnia zadania nauczania dzieci modlitwy, więc obowiązek ten w większym stopniu powinien być realizowany przez katechezę szkolną czy parafialną. „Katecheza w żadnej ze swoich form nie może rezygnować z nauczania modlitwy i wdrażania do jej praktykowania, bo bez modlitwy nie ma prawdziwego i autentycznego życia chrześcijańskiego” (PDK 27). Nie chodzi tylko o pamięciowe wyuczenie formuł modlitewnych, ale o odkrycie modlitwy jako spotkania z Bogiem, który pomaga człowiekowi poznać prawdę o jego grzeszności i miłosierdziu Stwórcy. Benedykt XVI przypominał, że „prawidłowa modlitwa jest procesem oczyszczenia wewnętrznego, który czyni nas otwartymi na Boga i przez to właśnie otwartymi na ludzi”⁷⁴.

Dyrektoria akcentują eklezjalny charakter wiary⁷⁵, bowiem wiara osobista i wiara wspólnotowa wzajemnie się uzupełniają, nie są wyizolowanymi bytami (por. KKK 166–167). Wychowanie do życia wspólnotowego powinno uwzględniać różne społeczności, w których funkcjonuje katechizowany, przede wszystkim rodzinę, naród, Kościół. W człowieku, szczególnie młodym, jest dążenie do odnalezienia swojego miejsca w otaczającym go świecie. I to właśnie w parafii – w działających na jej terenie różnych grupach i stowarzyszeniach – człowiek powinien doświadczyć żywej wspólnoty Kościoła (por. PDK 28). Poczucie przynależności do Kościoła i identyfikacja z jego nauką nie będzie możliwa bez świadomości, że Kościół jest wspólnotą, bez doświadczenia jego wspólnotowego charakteru⁷⁶. Wreszcie katecheza powinna pro-

⁷⁴ Benedykt XVI, *Encyklika o nadziei chrześcijańskiej, Spe Salvi*, Wydawnictwo M, Kraków 2007, nr 33.

⁷⁵ A. Offmański, *Założenia treściowe odnowy katechetycznej w kontekście nowej ewangelizacji*, ZK 1998, nr 10, s. 14.

⁷⁶ H. Wrońska, *Katecheza w stowarzyszeniach, ruchach i grupach*, w: *Miejsca katechezy. Rodzina, parafia, szkoła*, red. S. Kułpaczynski, Polihymnia, Lublin 2005, s. 116.

wadzić do świadomości, że przez zjednoczenie z Chrystusem stajemy się Kościołem⁷⁷ i wraz z innymi tworzymy wspólnotę, która jest w drodze na spotkanie z Ojcem.

Od momentu chrztu chrześcijanie są wezwani do uczestniczenia w misji ewangelizacyjnej Kościoła. Odpowiedzialność misyjna powinna wyrażać się przede wszystkim w dawaniu świadectwa (por. PDK 29). Paweł VI nauczał, że „świat dziś potrzebuje bardziej świadków niż nauczycieli, a nauczycieli wtedy, kiedy są świadkami” (EN 41). Zaangażowanie apostolskie powinno być realizowane przez wszystkich katechizowanych w życiu rodzinnym, zawodowym i społecznym. Dokumenty akcentują potrzebę katechezy o charakterze ewangelizacyjnym⁷⁸, dzięki niej wierzący, podejmując nową ewangelizację, przyczynią się do odnowy wiary ludzi, którzy na różnych etapach swojego życia zagłuszyli łaskę otrzymaną na chrzcie świętym.

Wymienione zadania katechezy powinny być rozumiane integralnie podczas tworzenia programu katechetycznego, ponieważ pominięcie któregoś z nich sprawi, że „wiera chrześcijańska nie osiągnie w pełni swego rozwoju” (DOK 87). W Polsce są one brane pod uwagę przy konstruowaniu kolejnych programów katechetycznych, ponieważ ułożenie treści programowych w kontekście zadań katechezy gwarantuje odniesienie do wszystkich wymiarów życia chrześcijańskiego⁷⁹.

2.2.1. Zmiany programowe w Polsce od 2001 roku

Opublikowanie nowych dokumentów katechetycznych, wprowadzenie nauki religii do szkół i zmieniająca się sytuacja społeczno-religijna polskiego społeczeństwa sprawiły, że podjęto decyzję o opracowaniu nowego programu⁸⁰. Ze względu na duże zróżnicowanie religijności młodych ludzi uczestniczących w szkolnych lekcjach katechezy (od osób bardzo mocno zaangażowanych po obojętnych religijnie) program

⁷⁷ J. Charytański, *Z Dobrą Nowiną w szkole*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1991, s. 67–68.

⁷⁸ A. Offmański, *Założenia treściowe odnowy...*, s. 12.

⁷⁹ A. Rayzacher-Majewska, *Zadania katechezy w dyrektorach...*, s. 74.

⁸⁰ Program ramowy katechizacji przyjęty w 1971 roku obowiązywał nadal po wprowadzeniu religii do szkół. Dokonywano kilkakrotnie jego modyfikacji dostosowując go do warunków katechezy szkolnej. Program ten zakładał wiarę u wychowanków wyniesioną z domu rodzinnego, a przed katechetą stawiał zadanie umacniania i rozbudzania wiary, z jaką uczniowie przychodzili do salek parafialnych.

powinien umożliwić katechecie na dopasowanie treści nauczania do potrzeb konkretnych uczniów⁸¹.

Przyspieszenie prac było spowodowane wprowadzeniem reformy oświaty przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w 1999 r. W nowej sytuacji słusznie zdecydowano, by program nauki religii był spójny ze szkolnym procesem kształcenia⁸². Nowy dokument *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*⁸³ został przyjęty podczas 313 zebrania Konferencji Episkopatu Polski w dniu 20 czerwca 2001 r. Stanowił on fundament i ramy dla katechezy w Polsce oraz bazę dla programów szczegółowych, które miały powstać. *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*⁸⁴ został zatwierdzony przez Komisję Wychowania Katolickiego 20 września 2001 r.⁸⁵ Oba dokumenty zawierały wskazania dla katechezy rodzinnej i parafialnej, broniąc stanowiska, że nauczanie religii w szkole nie wypełnia całkowicie zadań postawionych przed katechezą i domaga się uzupełnienia przez rodzinę i środowisko parafialne⁸⁶. W dokumentach po każdym etapie edukacyjnym został wprowadzony podpunkt zatytułowany: *Współpraca środowisk*. Taki zapis miał na celu zaangażowanie szkoły, rodziny i parafii w naukę katechezy dzieci i młodzieży.

Autorzy dokumentów podjęli decyzję, że będą one napisane językiem zrozumiałym dla władz oświatowych oraz będą odpowiadały w swej formie podstawie programowej kształcenia ogólnego i programom nauczania innych przedmiotów,

⁸¹ Zob. *Bilans dziesięciolecia*. Z Księdzem Biskupem Kazimierzem Nyczem Przewodniczącym Komisji Episkopatu Polski ds. Wychowania Katolickiego rozmawiają Maria i Janusz Poniewierscy, „Znak” 2000, nr 9, s. 85.

⁸² J. Szpet, *Podstawa programowa katechezy*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. S. Dziekoński, Verbinum, Warszawa 2003, s. 29.

⁸³ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, WAM, Kraków 2001 (dalej PP).

⁸⁴ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii*, WAM, Kraków 2001 (dalej PNR).

⁸⁵ PNR ukonkretniał PP i przekonywał, że istnieje możliwość stworzenia do niej programu. Z. Marek zaznacza, że PNR stanowi zbiór wielu programów. Dla poszczególnych etapów edukacji religijnej zostały zatwierdzone osobne programy posiadające własny numer. Zostały one zebrane i wydane w jednym dokumencie PNR. Zob. Z. Marek, *Program nauczania religii Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych...*, s. 43, 46.

⁸⁶ K. Misiaszek zarzuca nowym dokumentom, że nie ma w nich zarysu katechezy dorosłych ani *nawet pewnego rodzaju programowego otwierania się na potrzebę chrześcijańskiego formowania osób dorosłych w Kościele*. Zob. K. Misiaszek, *Programy nauczania religii w szkole*, „Ateneum Kapłańskie” 2004, t. 142, s. 472.

zachowując przy tym własny charakter właściwy dokumentom katechetycznym. Podstawa programowa i program dzieliły proces katechetyczny na etapy odpowiadające stopniom edukacji szkolnej przewidzianym w przygotowanej reformie⁸⁷.

W założeniach oba dokumenty przedstawiały w sposób integralny i całościowy orędzie zbawienia, nie pomijając treści trudnych i niewygodnych. Podstawa programowa zakładała „uwzględnienie w przekazie całości depozytu wiary w szkole podstawowej, rozłożone na dwa etapy oraz podobnie w szkołach ponadpodstawowych”⁸⁸.

Nie ulega wątpliwości, że podmiotem działań katechetycznych jest uczeń będący na różnych etapach rozwoju i to on stanowi kryterium doboru materiału, np. jego możliwości, stawiane pytania⁸⁹. Cały proces edukacyjny, w tym również realizowany na zajęciach katechetycznych, dąży do harmonijnego i integralnego rozwoju człowieka. Ze względu na różny poziom procesu rozwoju wiary uczniów lekcja religii w szkole realizuje mniej funkcje wtajemniczenia, a bardziej funkcję ewangelizacyjną – pierwszego zainteresowania osobą Jezusa Chrystusa.

W 2010 r. nastąpiła zmiana podstawy programowej i programu nauczania. Główną przyczyną wprowadzonych zmian była nowelizacja ustawy o systemie oświaty⁹⁰ i wprowadzenie w życie nowej podstawy programowej kształcenia

⁸⁷ Wymieniają: katechezę przedszkolną – wprowadzającą w życie religijne; katechezę klas I–III – inicjacji w sakramenty pokuty i pojednania oraz Eucharystii; katechezę klas IV–VI – wprowadzającą w historię zbawienia; katechezę w gimnazjum – wyznania i rozumienia wiary; katechezę szkół ponadgimnazjalnych – świadectwa wiary oraz katechezę osób szczególnej troski. Jednym z głównych założeń reformy edukacji była integracja treści nauczania, czemu miało służyć nauczanie zintegrowane w klasach I–III oraz ścieżki edukacyjne i bloki przedmiotowe od klasy IV. Szkolne lekcje religii w nowej sytuacji muszą uwzględniać korelację przedmiotową i wchodzić w treści ścieżek edukacyjnych. Również dokumenty katechetyczne podkreślają, że *nauczanie religii w szkole nie sytuuje się jako element dodatkowy, ale jako element koniecznego dialogu interdyscyplinarnego* (DOK 73). Korelacja powinna spełniać funkcje: integrującą, uzupełniającą lub jeśli to konieczne – polemiczną (por. PDK 83). PP od drugiego etapu edukacyjnego (kl. IV–VI) zawiera rozdział poświęcony korelacji z innymi przedmiotami i ścieżkami przedmiotowymi. W założeniach wprowadzanych zmian religia w szkole ma spełniać funkcję integracyjną w stosunku do wszystkich dyscyplin wiedzy przekazywanej w szkole „poprzez ukazanie wymiaru transcendentnego otaczającej rzeczywistości”. Zob. R. Niparko, *Nowy program katechetyczny, nowe podręczniki. Zaproszenie do dyskusji*, „Katecheta” 1998, nr 1, s. 52.

⁸⁸ J. Szpet, *Podstawa programowa katechezy...*, s. 32.

⁸⁹ Por. J. Szpet, *Założenia nowego programu kształcenia religijnego*, w: *Katecheza wobec zadań nowej szkoły*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 1999, s. 64.

⁹⁰ *Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw*, Dz.U. 2009 nr 4, poz. 17.

ogólnego⁹¹. Zgodnie z przyjętą filozofią, w myśl której podstawa i program nauczania religii miały być sformułowane w języku zrozumiałym przez władze oświatowe i zgodne z terminologią odpowiadającą standardom szkolnym (jako obowiązujący przyjęto język efektów kształcenia⁹²), podjęto decyzję o ponownym opracowaniu wyżej wymienionych dokumentów⁹³. Konferencja Episkopatu Polski 8 marca 2010 r. przyjęła odnowioną i poprawioną *Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. W treści dokumentu dokonano przesunięcia materiału pomiędzy niektórymi etapami edukacji, co pociągnęło za sobą przeformułowanie koncepcji nauczania religijnego w ramach tych etapów⁹⁴. Komisja Wychowania Katolickiego pod przewodnictwem bp. Marka Mendyka zatwierdziła 9 czerwca 2010 r. nowy *Program nauczania religii*⁹⁵, w którym zwrócono uwagę na potrzebę położenia większego

⁹¹ Rozporządzenia MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz.U. 2009 nr 4, poz. 17.

⁹² Wynika to z przyjętych w polskim systemie oświaty tzw. europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie. Wiadomości i umiejętności, które uczeń ma nabyć na każdym etapie edukacji przedstawione są jako efekty kształcenia.

⁹³ We wstępie do PP czytamy, że „dokonana nowelizacja dokumentu z roku 2001 wynikała z konieczności dostosowania nauczania religii do zmian zachodzących w strukturze świeckich przedmiotów nauczania, a także z potrzeby usunięcia niedoskonałości poprzedniej Podstawy”. KEP, *Podstawa programowa...*, s. 12.

⁹⁴ M. Falkowski, *Katechizacja w archidiecezji warszawskiej w latach 1992–2017*, Papieski Wydział Teologiczny, Warszawa 2021, s. 131.

⁹⁵ Zmienione dokumenty przenoszą treści z jednych etapów do innych, co skutkuje zasadniczą zmianą koncepcji nauczania i katechezy na danym etapie. Przygotowanie do sakramentu pokuty i pojednania oraz Eucharystii zostało rozłożone na 3 lata. W klasie I podstawowym źródłem treści jest sakrament chrztu świętego, w klasie II uczeń jest wprowadzany w przeżywanie roku liturgicznego i poznanie wybranych postaci biblijnych. Klasa III to bezpośrednie przygotowanie do przyjęcia sakramentów. Klasy IV–VI to okres katechezy mistagogicznej, wprowadzającej w historię zbawienia i nakłaniającej do coraz pełniejszego korzystania z sakramentów. Katecheza na III etapie edukacyjnym nastawiona jest głównie na wprowadzenie katechizowanych w wyznanie wiary i praktykę życia chrześcijańskiego, odkrycie przez młodzież swojego miejsca we wspólnocie Kościoła. Program nauczania religii dla szkół ponadgimnazjalnych przygotowuje młodego człowieka wchodzącego w dorosłe życie do składania świadectwa wiary w Kościele, w świecie, w rodzinie. Nowością jest stworzenie odrębnego, rozłożonego na 4 lata programu nauczania religii w technikum. Zob. P. Tomasik, *Katecheza w Polsce dwadzieścia lat po powrocie lekcji religii do szkoły. Współczesne wyzwania i odnowione dokumenty programowe*, w: *Katecheza w szkole współczesnej*, red. M. Zając, KUL, Lublin 2010, s. 38.

nacisku na ewangelizacyjny charakter lekcji religii⁹⁶. Zmiana *Podstawy programowej* przyczyniła się do powstania nowych programów i podręczników.

W 2018 r. w związku z nową reformą szkolnictwa opublikowano *Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*⁹⁷ oraz *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*⁹⁸. W dokumentach podkreślono, że punktem wyjścia dla działań katechetycznych powinna być ocena sytuacji, w jakiej młodzież i dzieci dorastają oraz troska o głoszenie Ewangelii w różnych środowiskach (rodzina, parafia, szkoła). Przyjęto stopniowe, zgodne z etapem rozwojowym, objaśnianie dzieciom i młodzieży tajemnicy zbawienia: katecheza wprowadzająca w życie religijne (przedszkole), inicjacja w sakrament pokuty i pojednania oraz Eucharystii (klasy I–IV), katecheza mistagogiczna wprowadzająca w historię zbawienia (klasy V–VIII), katecheza tożsamości chrześcijańskiej (szkoła ponadpodstawowa). Przewidziano osobny program dla szkoły specjalnej – *Pozwólcie dzieciom przychodzić do mnie*.

W diecezji szczecińsko-kamieńskiej po wprowadzeniu nowych dokumentów katechetycznych zapoznano z nimi katechetów, zalecano wyposażać w nie biblioteki katechetyczne w każdej parafii⁹⁹ oraz omawiano zagadnienia w nich poruszane w pismach diecezjalnych¹⁰⁰. W czasie spotkań formacyjnych były wygłaszane referaty¹⁰¹

⁹⁶ P. Tomasiak, *Podstawowe założenia Programu nauczania religii z 2010 roku*, w: *Programy nauczania religii i katechetyczne (1920–2020)*, red. R. Ceglarek, K. Misiaszek, A. Wołkiewicz, Regina Poloniae, Częstochowa 2021, s. 368–370.

⁹⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2018.

⁹⁸ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2018.

⁹⁹ Lista publikacji, które powinny być dostępne w parafii i udostępniane wszystkim katechetom były uaktualniane i drukowane w „Prezbiterium” 1996, nr 9–10, s. 297–298; 1998, nr 9–10, s. 310–311.

¹⁰⁰ Zob. „Zeszyty Katechetyczne”: J. Kordzikowski, *Założenia dydaktyczne odnowy katechetycznej*, ZK 1998, nr 10, s. 32–40; A. Offmański, *Założenia treściowe odnowy katechetycznej w kontekście nowej ewangelizacji*, ZK 1998, nr 10, s. 11–19; J. Szpet, *Program katechetyczny w zreformowanej polskiej szkole*, ZK 1999, nr 12–13, s. 8–27; R. Murawski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, ZK 2001, nr 21, s. 35–46; Z. Marek, *Teologiczne założenia serii podręczników ze słowem „droga” w tytule*, ZK 2002, nr 26, s. 31–42; J. Szpet, *Założenia poznańskiej serii podręczników do programu „Życiem odpowiadamy na wezwania Boże”*, ZK 2002, nr 26, s. 31–42; R. Murawski, *Działania katechetyczne w parafii w świetle Dyrektorium ogólnego o katechizacji i dyrektorium polskiego*, ZK 2002, nr 27, s. 3–20.

¹⁰¹ W czasie „Szczecińskich Dni Katechetycznych” poruszano tematy: *Założenia treściowe odnowy katechetycznej w kontekście ewangelizacji* (A. Offmański, 1998); *Założenia dydaktyczne odnowy katechezy według nowego dyrektorium* (J. Kordzikowski, 1998); *Nowe programy katechizacji w nowym tysiącleciu* (J. Szpet, 1999); *Korelacja nauki religii z programem szkolnym i duszpasterskim* (P. Tomasiak

i zachęcano do podejmowania dyskusji na kanwie tematów poruszanych w dokumentach. W sprawozdaniach *Ad limina apostolorum* przedstawianych Stolicy Apostolskiej stwierdzono, że we wszystkich parafiach wprowadzono zasady *Directorium, adhortacji Catechesi tradendae*¹⁰² oraz *Katechizmu Kościoła Katolickiego*¹⁰³, *Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce, Podstawy programowej katechizacji Kościoła katolickiego w Polsce oraz Programu nauczania religii w szkole*¹⁰⁴. Wynika z tego, że podjęto recepcję tych dokumentów, a przez działania starano się je wprowadzać w życie.

Podczas spotkań metodycznych katecheci mogli w małych grupach zapoznać się z nowymi podręcznikami i pomocami katechetycznymi opracowanymi do nowej podstawy programowej. W porozumieniu z proboszczami podejmowali decyzję na jakich katechizmach chcą pracować z uczniami. Spośród dopuszczonych przez metropolitę programów można było wybrać ten, który najlepiej odpowiadał potrzebom katechizowanych z zastrzeżeniem, że nie można zmieniać serii w trakcie realizacji poszczególnych (3-letnich) cykli katechizacji. W archidiecezji na wszystkich etapach edukacyjnych istniała możliwość, aby do tego samego poziomu nauczania wykorzystywać różne serie podręczników opracowanych pod redakcją: Władysława Kubika, Zbigniewa Marka, Jana Szpeta, Piotra Tomasika¹⁰⁵. Od września 2020 r.

2000); *Programy i materiały serii krakowskiej* (Z. Marek, 2002); *Programy i materiały serii poznańskiej* (J. Szpet, 2002). Podczas spotkań katechetów kwalifikowanych wygłaszano referaty: *Korelacja nauczania religii z innymi przedmiotami* (E. Masojć, T. Borecka, 2000); *Nowe programy katechetyczne* (A. Offmański, 2001); *Filozofia założeń nowego programu* (A. Offmański, 2002); *Prezentacja założeń serii podręczników* (J. Szpet, D. Jackowiak, 2002).

¹⁰² Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1982–1987; 1988–1992*, b. sygn.

¹⁰³ Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1992–1996*, b. sygn.

¹⁰⁴ Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 2008–2012*, b. sygn.

¹⁰⁵ Z. Kamiński, *Zatwierdzenie programów katechetycznych i podręczników z dnia 15 czerwca 2002 r.*, „Prezbiterium” 2002, nr 5–6, s. 164–169. W kolejnym roku katechetycznym zatwierdzono do użytku w diecezji do przedszkola programy pod red. S. Łabendowicza i R. Czekalskiego. Zob. „Prezbiterium” 2003, nr 7–8, s. 232–236. W kolejnych latach można było korzystać z serii podręczników wyd. Jedność (poza etapem gimnazjalnym). Zob. ZK 2006, nr 1–2, s. 4–10. W późniejszym okresie dołączono podręczniki wyd. Gaudium. W sprawozdaniu „*Ad limina apostolorum*” 2008–2012 czytamy: „w wystarczającej ilości wprowadzono do placówek oświatowych na terenie archidiecezji nowe podręczniki do nauki religii opracowane według nowej podstawy i nowego programu przez zespoły katechetów i metodyków skupionych przy wydawnictwach katolickich”. Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 2008–2012*, b. sygn.

decyzją abp. A. Dzięgi na terenie archidiecezji w przedszkolach i szkołach obowiązują podręczniki Wydawnictwa św. Wojciech z Poznania¹⁰⁶.

2.3. Katecheza w świetle *Dyrektorium o katechizacji*

23 marca 2020 r. papież Franciszek zatwierdził nowe *Dyrektorium o katechizacji*, które jest pokłosiem synodu poświęconego *Nowej ewangelizacji dla przekazu wiary chrześcijańskiej* oraz publikacji adhortacji *Evangelii Gaudium*. Jego autorem jest Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, która od 16 stycznia 2013 r. – data ukazania się *motu proprio Fides per doctrinam* – posiada kompetencje administracyjne w sprawach katechezy, którymi dotychczas cieszyła się Kongregacja ds. Duchowieństwa¹⁰⁷.

Autorzy dokumentu wskazują na nowy kontekst kulturowy zmieniający uwarunkowania posługi Słowa – zjawisko kultury cyfrowej i globalizację, które wpływają na życie współczesnego człowieka

zanurzonego w świecie cyfrowym. Nie chodzi już tylko o „używanie” narzędzi komunikacji, ale o życie w kulturze głęboko skomputeryzowanej, która ma bardzo mocny wpływ na pojęcie czasu i przestrzeni, na postrzeganie siebie, innych i świata, na sposób komunikowania, uczenia się, zdobywania informacji, nawiązywania relacji z innymi¹⁰⁸.

W dyrektorium podejmuje się wyzwania antropologiczne wynikające z tego zjawiska i czyni je przedmiotem rozeznania, a nie szuka rozwiązań technicznych do wprowadzenia na katechezę¹⁰⁹. Dostrzega się pozytywny wymiar dostępu do internetu umożliwiający nowy sposób komunikacji, poszukiwania wiadomości, szybkiego przepływu informacji i dostępu do wiedzy. Jednak środowisko cyfrowe może być

¹⁰⁶ A. Dzięga, *Dekret określający podręczniki do religii obowiązujące w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, AKSK, Kancelaria, b. sygn.

¹⁰⁷ Benedykt XVI, *Fides per doctrinam*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/motu_proprio/documents/hf_ben-xvi_motu-proprio_20130116_fides-per-doctrinam.html (dostęp 16.08.2024).

¹⁰⁸ Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska „Christus vivit”*, Wydawnictwo M, Kraków 2019, 86 (dalej CV).

¹⁰⁹ A. Kiciński, *Dokumenty katechetyczne Kościoła powszechnego*, w: *Leksykon katechetyczny*, red. J. Kocheł, J. Kostorz, Jedność, Kielce 2022, s. 80.

również obszarem samotności, manipulacji, cyberprzemocy, „uzależnienia aż do postępującej utraty kontaktu z rzeczywistością, utrudniając rozwój autentycznych relacji międzyludzkich” (CV 88. 90).

Dzisiejsze dzieci i młodzież – tzw. cyfrowi tubylcy – są pierwszym pokoleniem postinternetowym, mającym od urodzenia stały kontakt ze światem wirtualnym¹¹⁰. Spotykają się oni z tzw. cyfrowymi imigrantami, którzy w ten świat wkraczali stopniowo (DK 362). Autorzy dyktorium piszą o przemianie antropologicznej wywołanej przez wpływ narzędzi cyfrowych. Zmianie uległy procesy poznawcze i komunikacyjne (por. DK 237). Dzisiaj bardziej przemawia obraz niż słowo, intuicja i emocjonalność zamiast analizy, snucie opowieści przedkłada się nad tradycyjne formy dyskursu (DK 363). Młodzi używają narzędzi cyfrowych przede wszystkim do zabawy, obecności w mediach społecznościowych, a dopiero wtórnie do podtrzymywania kontaktu z osobami w realnym świecie¹¹¹. Może to mieć wpływ na radzenie sobie z emocjami i proces budowania tożsamości (DK 216). W najmłodszych pokoleniach, dla których głównym źródłem informacji o świecie są media przedstawiające selektywny obraz rzeczywistości, słabiej rozwija się zdolność krytycznego myślenia, dlatego konieczna jest edukacja medialna, która nauczy oceniać informacje płynące z internetu pod względem jakości i prawdziwości (DK 363. 368).

Zjawiskiem łączącym się z cyfrowością jest kultura tymczasowości, która „głosi, że trzeba «cieszyć się» chwilą, że nie warto angażować się na całe życie, podejmować decyzji ostatecznych (...)” (CV 264). Jest to trend współczesnego świata, który promuje brak odpowiedzialności, oczekiwanie nieustannie na coś nowego, zastrzega sobie prawo do zmiany podjętych już decyzji¹¹². Papież Franciszek w odniesieniu do tego zjawiska używa również określenia „kultura fragmentu, która charakteryzuje się tym, że budzi potrzebę, aby mieć zawsze «boczne drzwi», otwarte na inne możliwości, podsyca konsumpcjonizm (...) i przyczynia się do rozpowszechniania

¹¹⁰ A. Kielian, *Przyszłość nauczania religii. Kontekst kultury cyfrowej, nowa dydaktyka i wskazania do tworzenia podręczników*, Unum, Kraków 2021, s. 8.

¹¹¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa...*, s. 29.

¹¹² Szerzej o tym zjawisku pisze P. Sproncel, *Kultura tymczasowości jako wyzwanie dla duszpasterstwa Kościoła w świetle nauczania papieża Franciszka*, Scriptum, Kraków 2022.

relatywizmu, w myśl którego wszystko jest oceniane w perspektywie samorealizacji, niejednokrotnie niemającej związku z wartościami Ewangelii”¹¹³.

Człowiek żyjący w takiej rzeczywistości jest właśnie adresatem działań Kościoła, co winno się przełożyć na wypracowanie nowych modeli formacji. Autorzy dyktorium dostrzegają szansę wykorzystania narzędzi cyfrowych w dziele ewangelizacji pod warunkiem inkulturacji wirtualnego świata (DK 372). Katecheta winien zachęcać uczniów do wylogowania się z przestrzeni cyfrowej na rzecz spotkania z Jezusem w modlitwie i w sakramentach¹¹⁴.

Po zarysowaniu uwarunkowań, w których dzisiaj dokonuje się posługa Słowa, autorzy dokumentu wskazują na konstytutywne jej elementy. W *Dyktorium o katechizacji* podkreśla się ścisłą więź między ewangelizacją a katechizacją, proponując proces rozwoju wiary, który zakłada przenikanie się nawzajem pierwszego głoszenia z dojrzewaniem trwałych postaw chrześcijańskich. Ewangelizacja jako rzeczywistość złożona jest „nie tyle niesieniem nauki, ale uobecnianiem i głoszeniem Jezusa Chrystusa” (DK 29), „procesem eklezjalnym, natchnionym i wspieranym przez Ducha Świętego, przez którego Ewangelia głoszona jest i rozpowszechniana na całym świecie” (DK 31). Katecheza jest w dokumencie definiowana jako „uprzywilejowany etap ewangelizacji” (DK 56), który powinien być inspirowany katechumenatem (DK 2). Wprowadzenie w wiarę, czyli doprowadzenie do „żywego spotkania z Chrystusem” (DK 75), które zmienia życie i przygotowuje do realizacji zbawczego posłannictwa – głoszenia królestwa Bożego od samego początku było w Kościele związane z przepowiadaniem i życiem we wspólnocie. Zwyczajną formą stawania się dojrzałym chrześcijaninem i odpowiedzialnym członkiem Kościoła był katechumenat¹¹⁵, który na przestrzeni dziejów przybierał różne formy: od instytucji katechumenatu starożytnego przez katechumenat rodzinny, parafialny i szkolny. Dariusz Kurzydło zauważa, że w kontekście nieobecności katechumenatu jako zwyczajnego sposobu

¹¹³ Franciszek, *Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/zkonsektrowane_28012017.html (dostęp 3.01.2025).

¹¹⁴ A. Rayzacher-Majewska, R. Mazur, *Nauczanie religii w szkole wobec rzeczywistości cyfrowej*, „Studia Katechetyczne” 2020, nr 16, s. 54.

¹¹⁵ M. Szram, *Katechumenat*, w: *Leksykon pedagogiki religii*, red. C. Rogowski, Verbinum, Warszawa 2007, s. 312–316.

życia wspólnoty Kościoła katecheza musi przeżywać poważny kryzys¹¹⁶. Wskazuje się jako kluczowe zadanie duszpasterskie wypracowanie modelu katechezy, która stanie się „autentycznym katechumenatem”¹¹⁷. *Dyrektorium o katechizacji* precyzyjniej niż poprzednie dokumenty wyjaśnia jak katechumenat może stać się dla katechezy źródłem inspiracji¹¹⁸ – które „nie oznacza ślepego naśladownictwa, lecz przyjęcie właściwego mu stylu i dynamizmu formacyjnego” (DK 64). W dokumencie wymienia się konstytutywne elementy, które po niezbędnym rozeznaniu i aktualizacji mogą być uwzględnione w formacji dzisiejszego katechizowanego. Zwraca się uwagę na charakter paschalny, wtajemniczający, liturgiczny, wspólnotowy i stopniowy katechumenatu oraz na potrzebę ciągłego nawracania się i dawania świadectwa (DK 64).

Kerygmat – pierwsze przepowiadanie, które jest „ogniem Ducha udzielającego się pod postacią języków i sprawiającego, że wierzymy w Jezusa Chrystusa, który przez swą śmierć i zmartwychwstanie objawia nam i komunikuje nieskończone miłosierdzie Ojca” – stanowi centrum całej formacji chrześcijańskiej¹¹⁹. Orędzie to powinno towarzyszyć człowiekowi przez całe życie, należy do niego „stałe powracać i słuchać na różne sposoby” (EG 164), by odnosiło się do codzienności nadając jej sens w świetle Bożego planu. Przyjęcie z wiarą kerygmy „wywołuje w życiu osoby i jej działaniach pierwszą i zasadniczą reakcję: pragnąć, szukać i mieć na sercu dobro innych” (EG 178). Papież Franciszek przypomina, żeby przekazywać kerygmat w języku używanym przez dzisiejszą młodzież (CV 211).

Skuteczność katechezy, która jest „katechumenatem zależy od tego, czy ponownie uda się stworzyć wspólnotę, w której wiara żyje i w której jej słów można doświadczyć jak słów dających życie”¹²⁰. Dojrzewanie w wierze dokonuje się we wspólnocie Kościoła, który przechowuje żywą pamięć o wydarzeniach zbawczych i nadaje

¹¹⁶ D. Kurzydło, *Pedagogia przejścia. Wprowadzenie do metodologii katechetyki skoncentrowanej na do-rastaniu*, WN UKSW, Warszawa 2020, s. 208.

¹¹⁷ T. Kopiczko, *Wychowanie do służby w szkolnym nauczaniu religii Kościoła katolickiego w Polsce. Studium teoretyczno-empiryczne*, WN UKSW, Warszawa 2021, s. 80.

¹¹⁸ P. Tomasiak, *Poszukiwanie optymalnego modelu katechezy – w kręgu dziedzictwa ks. Franciszka Blachnickiego*, „Studia Katechetyczne” 2022, nr 18, s. 51.

¹¹⁹ Franciszek, *Adhortacja apostolska o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie „Evangelii Gaudium”*, Wydawnictwo M, Kraków 2013, 164 (dalej EG).

¹²⁰ J. Ratzinger, *Chrystus i Kościół. Aktualne problemy teologii – konsekwencje dla katechezy*, w: *Opera omnia. Wiara w Piśmie i Tradycji*, t. IX/2, red. K. Gózdź, M. Górecka, Wydawnictwo KUL, Lublin 2018, s. 871.

wierze charakter relacyjny i wspólnotowy (DK 21). W dyrektorium wielokrotnie podkreśla się znaczenie towarzyszenia w procesie formacji, które człowiek ma prawo otrzymać od wspólnoty wierzących, która jest pierwszym jego podmiotem (DK 111). Zadaniem katechezy jest towarzyszyć w dojrzewaniu wiary w sposób spersonalizowany, odpowiadający na potrzeby konkretnego człowieka, pomagając mu odkrywać sens w tym, co przeżywa i odnaleźć w tych wydarzeniach miłującą obecność Boga (DK 113. 371–372). Papież Franciszek zwraca uwagę na fakt, że „Kościół będzie musiał wprowadzić swoich członków – kapłanów, zakonników i świeckich – do sztuki towarzyszenia (...), by prowadzić do Boga, w którym możemy osiągnąć prawdziwą wolność” (EG 169–170). Szczególną grupą, która oczekuje towarzyszenia we wzroście wiary i odkrywaniu powołania są ludzie młodzi (CV 242).

W *Dyrektorium o katechizacji* dostrzegamy nowe spojrzenie na adresatów katechezy. Poprzednie dyrektoria wymieniały ich według kryterium wieku. *Ogólna instrukcja katechetyczna* wyróżnia następujące grupy: dzieci, młodzież i dorosłych, dyrektorium z 1998 r. zmienia kolejność i poświęca kolejne punkty osobom dorosłym, dzieciom, młodzieży i osobom starszym. Omawiając w następnym rozdziale, katechezę wobec osób znajdujących się w szczególnych sytuacjach (DOK 189–192). Najnowsza odsłona wskazań Magisterium Kościoła odnośnie do katechizacji całkowicie odmiennie rozkłada akcenty. Rozpoczyna od katechezy rodzinnej, od której „w dużej mierze zależy przyszłość człowieka, wspólnoty ludzkiej i kościelnej” (DK 226). To rodzina jest naturalnym miejscem, gdzie następuje głębsze wtajemniczenie w życie chrześcijańskie (DK 227). W dokumencie omawia się zakres katechezy rodzinnej, zwracając uwagę na potrzebę współpracy z rodziną oraz wsparcia jej w procesie wprowadzania nowych członków do wspólnoty Kościoła. Następnie wymienia się katechezę z dziećmi, młodymi, z dorosłymi, z osobami starszymi, z niepełnosprawnymi, z imigrantami, z emigrantami, z osobami zmarginalizowanymi.

To, co będzie wymagało dużej zmiany mentalności, to użycia zaimka 'z' w stosowaniu katechezy do różnych potrzeb, wieku i sytuacji życiowej adresatów¹²¹. „W swej godności dzieci Bożych wszyscy wierzący są aktywnymi podmiotami propozycji katechetycznej, nie zaś biernymi użytkownikami, czy też odbiorcami jakiejś usługi” (DK 4). Implikuje to potrzebę wypracowania nowego modelu katechezy, w którym jej adresaci staną się pierwszoplanowymi uczestnikami. W dyrektorium

¹²¹ A. Kiciński, *Dokumenty katechetyczne...*, s. 80.

zauważa się, że Kościół jest przyzwyczajony do komunikacji jednokierunkowej (DK 214), ażeby „dawać świadectwo Ewangelii, konieczna jest autentyczna komunikacja, która stanowi owoc rzeczywistej interakcji między ludźmi” (DK 214. 217).

Dyrektorium o katechizacji stawia przed katechezą następujące zadania (DK 79–89): „prowadzić do poznania wiary, wtajemniczyć w sprawowanie misterium, formować do życia w Chrystusie, uczyć modlitwy, wprowadzać do życia wspólnotowego”. Jak zauważa Elżbieta Młyńska powtórzenie zadań za *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* z zastosowaniem nowego języka w ich sformułowaniu niesie z sobą dynamizm ewangelizacyjny¹²². W najnowszym dokumencie katechetycznym Kościoła powszechnego pominięto jedno ze zadań wymienionych w jego poprzedniej wersji – wprowadzenie do misji. W punkcie 89., ostatnim w którym omawia się zadania katechezy, czytamy, że ma „ona formować do pocucia współodpowiedzialności za Kościół, by jego członkowie aktywnie uczestniczyli w budowaniu wspólnoty i jako uczniowie-misjonarze przyczyniali się do jego wzrostu”. Jednak w całym dokumencie odnajdujemy szereg odniesień do misyjności Kościoła, czego dowodem jest wielokrotne użycie sformułowania *uczeń-misjonarz*, czy katecheza jako dzieło „misyjnego wychodzenia”, co prowadzi do przekonania, że autorzy dyrektoriów misję wpisują w naturę katechezy, a nie wyodrębniają jako jedno z jej zadań. Aneta Rayzacher-Majewska zauważa, że takie rozłożenie akcentów sprawiło, że nie pojawia się w omawianym dokumencie pojęcie misji *ad-gentes*¹²³.

W porównaniu z wcześniejszymi dyrektoriami dodano jedno źródło katechezy – piękno, które może być ścieżką pomagającą w spotkaniu z Bogiem z zastrzeżeniem, że kryterium jego autentyczności nie może być jedynie estetyczne (DK 108).

W *Dyrektorium o katechizacji* zachęcono do opracowania dyrektoriów krajowych, które będą przekładały ogólne wskazówki na język poszczególnych wspólnot kościelnych (DK 10).

¹²² E. Młyńska, *Ewolucja katechezy dorosłych w dyrektoriaty z lat 1971–2020*, „Studia Katechetyczne” 2021, nr 17, s. 152.

¹²³ A. Rayzacher-Majewska, *Zadania katechezy w dyrektoriaty...*, s. 76–77.

2.4. Katecheza w świetle prawa partykularnego (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej

Ostateczne ramy organizacyjne katechizacji nad Odrą i Bałtykiem nadawali jej kolejni biskupi. Poprzez prawo partykularne dostosowywali wskazania dokumentów Kościoła powszechnego i polskiego do uwarunkowań diecezji powierzonej ich pieczy. W tej części opracowania podjęto próbę przedstawienia zaproponowanych rozwiązań dotyczących tylko katechezy sakramentalnej i organizacji rekolekcji. Kwestie dotyczące lekcji religii w szkole, katechetów oraz nadzoru nad katechezą zostaną podjęte w następnych rozdziałach. Zagadnienia związane z działalnością katechetyczną były również przedmiotem rozważań podejmowanych przez pierwszy po II wojnie światowej synod archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej zwołany przez abp. Z. Kamińskiego, a następnie pierwszy w historii Kościoła nad Odrą i Bałtykiem oraz drugi w Polsce posoborowej synod metropolitalny. Wypracowały one postulaty dążące do zdynamizowania działań związanych z wychowaniem i posługą nauczania.

2.4.1. Organizacja katechezy sakramentalnej i rekolekcji wielkopostnych

Po powrocie religii do szkół rozluźnił się związek dzieci i młodzieży z parafią. Kolejni biskupi w wydawanych dokumentach podejmowali próby diagnozy zaistniałej sytuacji i wyznaczali kierunki pokonywania rodzących się trudności. Jako przyczynę nieobecności katechizowanych w parafii wskazywali: zanik więzi między katechetami uczącymi w różnych szkołach a dziećmi z parafii, przekonanie uczniów, że przez udział w lekcji religii spełniają całkowicie swój obowiązek religijny, brak świadomości u rodziców, że szkoła i parafia pełnią jedynie rolę pomocniczą wobec ich obowiązku religijnego wychowania swojego potomstwa, niedostateczna oferta duszpasterstwa dzieci i młodzieży w parafii¹²⁴. Biskupi od 1990 r. przez kolejne lata¹²⁵

¹²⁴ M. Przykucki, *Rozporządzenie o trosce duszpasterskiej nad dziećmi i młodzieżą w roku szkolnym 1993/1994*, „Prezbiterium” 1993, nr 7–8, s. 207.

¹²⁵ Pierwszą wydał abp K. Majdański, *Instrukcja o katechezie sakramentalnej z 15 listopada 1990 r.*, „Prezbiterium” 1992, nr 4–6, s. 184–185. Poza ogólnymi normami dołączono do niej listę tematów do zrealizowania w wymienionych grupach podczas katechezy parafialnej.

przypominali, że przygotowanie do przyjęcia sakramentów: eucharystii, bierzmowania i małżeństwa odbywa się na trzech płaszczyznach – katechezy szkolnej, formacji duszpasterskiej w parafii zamieszkania, katechezy dorosłych i wychowania rodzinnego¹²⁶. Katecheci szkolni zostali zobowiązani do wręczenia uczniom z klas II i VIII na początku września listów polecających na katechezy sakramentalne w ich parafii i sprawdzenia, czy tam się zgłosili. Duszpasterze przed wyrażeniem zgody na przyjęcie sakramentu mieli upewnić się u katechety szkolnego, czy kandydat systematycznie uczestniczy w lekcjach religii w szkole. Poza ogólnymi wskazaniem odnoszącymi się do życia sakramentalnego dzieci i młodzieży biskupi wydawali instrukcje poświęcone przygotowaniu do poszczególnych sakramentów.

W 1999 r. w związku ze zmianą struktury szkolnictwa (pojawienie się 3-letniego gimnazjum), pogłębiającą się laicyzacją, kumulacją przygotowań do bierzmowania w jednym roku, mniejszą dojrzałością kandydatów abp. Z. Kamiński wydał *Instrukcję duszpastersko-katechetyczną przygotowania młodzieży szkolnej do sakramentu bierzmowania w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*¹²⁷. Podjęto w niej próbę wypracowania modelu rozwiniętego przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania prowadzonego na trzech płaszczyznach: w gimnazjum podczas szkolnych lekcji religii, w parafiach na spotkaniach duszpasterskich i liturgicznych oraz przez formację w grupach rówieśniczych oraz w domach rodzinnych. W myśl instrukcji całość przygotowania winna być rozłożona na trzy etapy: ewangelizacyjny (kl. I gimnazjum), katechizacyjny (kl. II gimnazjum), mistagogiczny (kl. III gimnazjum). Etap pierwszy miał doprowadzić do obudzenia wiary otrzymanej na chrzcie św., zafascynowania młodego człowieka Ewangelią. Winien się zakończyć obrzędem gotowości podjęcia katechumenatu, wyrażonej na piśmie skierowanym do proboszcza. Celem drugiego etapu było pogłębienie świadomości przynależności do Kościoła i odpowiedzialności za wspólnotę. Formacja w drugim roku miała doprowadzić do odkrycia, że wiara nadaje życiu nowe ukierunkowanie i w jej świetle można dokonywać codziennych wyborów. Rok ten winien się zakończyć złożeniem na ręce arcybiskupa metropolity prośby o udzielenie sakramentu bierzmowania. Trzeci rok miał charakter wprowadzający

¹²⁶ Zob. WWK, *Pro memoria katechetyczne z 7 lipca 1997*, Znak N 1a-3/97. WWK, *Pro memoria na temat katechezy z 7 maja 1996*, Znak: C 8a-2/96. *Pro memoria dotyczące katechizacji*, „Prezbiterium” 1994, nr 3–4, s. 100.

¹²⁷ Z. Kamiński, *Instrukcja duszpastersko-katechetyczna przygotowania młodzieży szkolnej do sakramentu bierzmowania w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Prezbiterium” 2000, nr 11–12, s. 358–364.

w poszczególne etapy sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej. Czas ten można było uformować na wzór katechumenatu w *skrutynia*, podczas których młodzi mieli przyjąć: symbol wiary, modlitwę pańską, ewangelię, a także towarzyszące im znaki. Dla wspólnoty parafialnej (także rodziców, rodzeństwa, świadków), w której młodzi ludzie otrzymają sakrament bierzmowania, winny być wygłoszone katechezy mistagogiczne.

Również w czasie posługi tego metropolity wydano *Pastoralno-liturgiczne przygotowanie do pełnego uczestnictwa we mszy świętej*. W dokumencie zaakcentowano potrzebę katechumenatu rodzinnego realizowanego w parafii zamieszkania dziecka. Aby pomóc rodzicom, należało ich zapraszać systematycznie (raz w miesiącu) na konferencje wychowawcze, w których powinna się znaleźć zachęta do rozwiązywania rodzących się problemów w duchu Ewangelii, podanie konkretnych wskazówek dotyczących formacji liturgiczno-modlitwnej. W dokumencie zwrócono uwagę, że okres przygotowania dzieci do sakramentów można wykorzystać jako możliwość nowej ewangelizacji rodziców. W ramach przygotowania w parafiach powinny być odprawiane msze święte z udziałem dzieci, *quasi-skrutynia* z okazji poświęcenia i przekazania dzieciom symboli religijnych (znaku krzyża, różańca, medalika, modlitewnika, świecy chrzcielnej), seria mszy świętych inicjacyjnych wprowadzających dzieci w życie eucharystyczne¹²⁸. Podkreślono, że dzień pierwszego pełnego uczestnictwa w Eucharystii winien być przeżyciem duchowym i rodzinnym.

W związku z przyjęciem przez sejm nowelizacji ustawy oświatowej obejmującej obowiązkiem szkolnym dzieci 6-letnie Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski podjęła decyzję o zachowaniu terminu przystępowania do pełnego uczestnictwa w Eucharystii dzieci w wieku lat dziewięciu. Abp A. Dzięga celem ujednolicenia praktyki duszpasterskiej na nowo określił *Normy porządkujące zasady przygotowania i przeżywania Pierwszej Spowiedzi Świętej i Pierwszej Komunii Świętej w parafiach Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej*¹²⁹. Przypominał w nich, że inicjatywa w sprawie przystąpienia do pierwszego pełnego udziału w Eucharystii ma zawsze wychodzić od rodziców, którzy rozeznają duchową i intelektualną zdolność swojego dziecka, a nie jest warunkowana uczęszczaniem dziecka do konkretnej

¹²⁸ Propozycja czasowa *skrutyniów*: wrzesień – wręczenie znaku krzyża, październik – przyjęcie różańca, listopad – otrzymanie modlitewnika, grudzień – przyjęcie medalika, luty – wręczenie świecy chrzcielnej, marzec – pierwsza spowiedź.

¹²⁹ A. Dzięga, *Normy porządkujące zasady przygotowania i przeżywania Pierwszej Spowiedzi Świętej i Pierwszej Komunii Świętej w parafiach Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej*, CK-76/2013.

klasy. Prośba ta ma być wyraźna, a nie domniemana, nie ma też przeszkód, by była złożona na piśmie, zgodnie z wiarą wyznawaną przez rodziców¹³⁰. Jednak ostateczną decyzję o dopuszczeniu kandydata podejmuje proboszcz po zapoznaniu się z opinią szkolnego katechety. W dokumencie wskazano dwie formy przystąpienia do tego sakramentu: indywidualną (rodzinną) lub grupową. Pierwsza z nich jest szansą na przeżycie tej uroczystej chwili tylko w gronie osób najbliższych dziecku, bez kamer i błysku fleszy aparatów, które często towarzyszą uroczystościom grupowym.

Zagadnieniem podejmowanym przez biskupów była również kwestia rekolekcji szkolnych. Rozporządzenie ministerialne w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych przyznawało trzy dni wolne od zajęć w okresie Wielkiego Postu na przeprowadzenie rekolekcji. W diecezjalnych wskazaniach¹³¹ dotyczących tego wydarzenia określano zasady porządkujące ich przebieg oraz uczyniono odpowiedzialnymi za ich przygotowanie księdza proboszcza z księżmi wikariuszami. Dzieci miały uczestniczyć w rekolekcjach w parafii, na terenie której położona jest szkoła¹³², a młodzież w parafii zamieszkania¹³³. Wskazywano, że termin rekolekcji dla uczniów powinien być różny od tych dla dorosłych. Dzieci szkół podstawowych winny być podzielone na trzy grupy¹³⁴: młodsze, starsze, i kończące szkołę, w przypadku młodzieży tylko maturzyści mieli wysłuchać nauk specjalnie dla nich przeznaczonych. Do obowiązków organizatorów rekolekcji należało zapewnienie uczestnikom zajęcia przez 2–4 godziny dziennie i spotkań popołudniowych. Zwrócono uwagę na przemyślane zorganizowanie spowiedzi, by uczestnicy rekolekcji byli do niej przygotowani i odbyli ją bez pośpiechu. Sugerowano przeprowadzenie

¹³⁰ Zob. tamże, s. 416.

¹³¹ K. Majdański, *Rekolekcje wielkopostne – instrukcja*, „Prezbiterium” 1992, nr 1–2, s. 51–54. Wydział Wychowania Katolickiego, *Pro memoria 1/98, cz. I – Szkolne rekolekcje wielkopostne*, „Prezbiterium” 1998, nr 1–2, s. 58–60. Z. Kamiński, *Instrukcja dotycząca szkolnych rekolekcji wielkopostnych dzieci i młodzieży*, s. 118–120, w: *Dekrety i materiały I Synodu Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej (1999–2009)*, dokumenty robocze (dalej DSD).

¹³² Dotyczyło to uczniów szkół podstawowych po 1999 r. również gimnazjów.

¹³³ W latach 90. w przypadku uczniów szkół podstawowych uczęszczających najczęściej do placówki oświatowej najbliższej domu teren parafii pokrywał się z obwodem szkoły. Dla młodzieży szkół ponadpodstawowych wyznaczono na terenie diecezji stały termin (trzy pierwsze dni po IV niedzieli Wielkiego Postu, później trzy dni V tygodnia Wielkiego Postu – środa, czwartek, piątek), aby mogli uczestniczyć w rekolekcjach w swojej parafii bez względu na to, gdzie uczęszczają do szkoły.

¹³⁴ Po zmianie struktury szkolnictwa i wprowadzeniu szkół gimnazjalnych radzono dokonać podziału dzieci szkół podstawowych na dwie grupy: klasy I–III i IV–VI.

nabożeństwa pokutnego, a nawet wspólnotowego przeżywania sakramentu pojednania z indywidualnym wyznaniem grzechów i rozgrzeszeniem.

2.4.2. Wychowanie katolickie i zadania ewangelizacyjne katechezy w dokumentach synodu diecezjalnego i metropolitalnego

Na synodzie diecezjalnym dokument¹³⁵ poświęcony zagadnieniom katechetycznym został opracowany w Komisji ds. Nauki i Wychowania pod tytułem *Wychowanie katolickie jako propozycja ewangelizacyjna na nowe czasy*¹³⁶. Autorzy dokumentu stwierdzają, że wychowanie młodego pokolenia powinno być przedmiotem troski całego społeczeństwa. Zauważają, że potrzeba oparcia wychowania na wartościach chrześcijańskich jest nie tylko aktualna i zasadna, ale także jest znakiem czasu, ponieważ współcześnie obserwuje się kryzys wychowania. W I części dokumentu wymieniono syndromy kryzysu, szczególną uwagę zwrócono na te, które są charakterystyczne dla regionu¹³⁷. Po przedstawieniu zagrożeń postuluje się potrzebę wypracowania spójnego programu wychowawczego, który byłby realizowany w szkole, parafii i rodzinie. W dokumencie wychowanie katolickie jest rozumiane jako

całokształt sposobów i procesów pomagających osobie ludzkiej przez interakcje, a zwłaszcza dialog, urzeczywistniać swoje człowieczeństwo, stawać się osobowością, której najpełniejszy wzór dał Jezus Chrystus. Zatem wychowanie jest prowadzeniem

¹³⁵ W publikacji oparto się na dokumentach roboczych, ponieważ na takim etapie prac synod został zawieszony. Nowy metropolita nie kontynuował dzieła podjętego przez abp. Z. Kamińskiego.

¹³⁶ Pierwszy Synod Diecezjalny, *Wychowanie katolickie jako propozycja ewangelizacyjna na nowe czasy*, w: *Dekrety i materiały I Synodu...* Komisji ds. Nauki i Wychowania przewodniczył ks. A. Offmański, w jej skład weszli: B. Chęć, ks. T. Czapiga, ks. L. Gieros, L. Górka, M. Hajdul, A. Iwankiewicz, B. Kromolicka, ks. S. Krzyżanowski, A. Książek-Szczepanikowa, E. Masojć, U. Nowysz, ks. W. Olaszewski, A. Sobczak, A. Sowiński, ks. P. Superlak, ks. J. Szczepaniak, ks. H. Wejman, ks. Z. Wichrowski, W. Wojtkiewicz. W 2005 r. w skład komisji został włączony C. Urban.

¹³⁷ Negatywny wpływ na młode pokolenia ma postmodernistyczna wizja świata i człowieka, relatywizm moralny, który wątpi w istnienie wartości obiektywnych i odrzuca w wychowaniu wszelkie autorytety, dyscyplinę, potrzebę pracy nad charakterem. Zaakcentowano zagrożenia płynące z niewłaściwego korzystania z *mass mediów*, które stają się często groźnym narzędziem manipulacji człowiekiem. Zauważono istnienie wielkich obszarów zagrożeń moralnych i zła (pornografii, narkomanii, agresji). Autorzy zwrócili uwagę na dwa charakterystyczne zagrożenia na terenie Pomorza Zachodniego: młodzież nie zna historii i wielkich postaci tego regionu kraju, na wsiach popegeerowskich i ubogich osiedlach, na obrzeżach miast czuje się mało wartościowa i zepchnięta na margines.

do doskonałości osoby, będącej zdolną dokonywać właściwych wyborów dobra, współtworzyć i współuczestniczyć w jego pomnażaniu jako dobru wspólnym (DSD 6).

Poprzez tak rozumiane wychowanie należy przeciwstawiać się współczesnym zagrożeniom i uwrażliwiać młode pokolenie na to, co dobre, prawdziwe i piękne.

Rodzice są pierwszymi i głównymi wychowawcami swoich dzieci. W rodzinie, która powinna być wspólnotą życia i miłości młody człowiek przygotowuje się do stawiania czoła przeciwnościom życiowym i egzystowania we współczesnym świecie, niosącym wielkie możliwości, ale też rozmaite zagrożenia. Powinnością rodziców jest nauczanie dzieci modlitwy, systematycznego uczestniczenia w Eucharystii i życiu Kościoła oraz umiejętności korzystania z czasu wolnego. Autorzy dokumentu zwrócili uwagę na fakt, że w starzejącym się społeczeństwie polskim niezwykle ważne jest ukazanie młodym ludziom „chrześcijańskiego wymiaru cierpienia, choroby i przeżywania starości” (DSD 10).

Pomocą dla rodziny w tak trudnym zadaniu powinna być wspólnota parafialna, w ramach której należy prowadzić „grupy o charakterze katechumenalnym i apostołskim na różnym poziomie wiekowym czy dodatkowo duszpasterstwo rodzin, które łączy ewangelizację i działalność opiekuńczo-charytatywną” (DSD 15). W dokumencie zaakcentowano potrzebę współpracy parafii z radami osiedli oraz zachęcono do zakładania klubów parafialnych i świetlic w celach towarzyskich, rekreacyjnych lub kształceniowych. Ważnym elementem działalności parafii są stowarzyszenia oraz ruchy religijne, dzięki którym „chrześcijanin ma możliwość doświadczenia Kościoła jako wspólnoty, odkrycia w nim swojego miejsca i zaangażowania się w realizację misji zleconej przez Chrystusa” (DSD 25).

Trzecie ogniwo wychowawcze stanowi szkoła, a za priorytetowe jej zadania autorzy uznali: wychowanie młodego pokolenie na ludzi krytycznych i otwartych na nowość, ale jednocześnie szanujących głos autorytetów; przygotowanie uczniów do pełnienia ważnych ról społecznych w poczuciu odpowiedzialności za siebie i innych oraz wspieranie rodziny (por. DSD 20). Nauczyciel, który dla swoich uczniów winien być mistrzem i autorytetem moralnym, potrzebuje wsparcia Kościoła w „wędrowce ku pełni człowieczeństwa” (DSD 22), dlatego należy rozwijać duszpasterstwo nauczycieli i wychowawców.

Druga część dokumentu synodalnego została poświęcona zadaniom ewangelizacyjnym katechezy. We wstępie omówiono jej naturę i podmiot. Zaakcentowano

jedno z zadań katechezy, jakim jest włączenie we wspólnotę Kościoła, by każdy mógł w niej wzrastać w wierze. Aby wypełnić to zadanie synod zachęca do tworzenia grup i wspólnot katechetycznych przy każdej parafii; otoczenia opieką katechetyczno-wychowawczą wszystkich dzieci i całą młodzież¹³⁸; prowadzenia okazjonalnych spotkań z młodzieżą uczącą się i pracującą poza parafią; organizowania rekolekcji i różnego rodzaju form wypoczynku w czasie ferii zimowych lub wakacji dla dzieci i młodzieży; prowadzenia duszpasterstwa pracowników oświaty¹³⁹; organizowania świetlic terapeutycznych i ośrodków spędzania czasu wolnego przez dzieci i młodzież zaniechaną (DSD 28).

W dokumentach synodalnych podkreślono, że katechezą permanentną powinni być objęci wszyscy chrześcijanie, a nie tylko dzieci i młodzież. Synod zobowiązuje do „zorganizowania katechezy ciągłej, ogarniającej wierzących na każdym etapie ich życia, by mogli odnajdywać odpowiedź ewangeliczną na swoje problemy życiowe, by zdążali do dojrzałości w wierze i tworzyli coraz bardziej zintegrowaną wspólnotę wiary” (DSD 39). Zaakcentowano potrzebę prowadzenia katechezy dla dzieci przedszkolnych¹⁴⁰, dzieci i młodzieży w wieku szkolnym¹⁴¹, studentów¹⁴² oraz dla dorosłych¹⁴³.

¹³⁸ Także te przybywające w domach dziecka, ośrodkach szkolno-wychowawczych i zakładach specjalnych.

¹³⁹ Autorzy dokumentu synodalnego zachęcali do organizowania spotkań parafialnych, dekanalnych, ogólnodiecezjalnych dni skupienia, pielgrzymek, spotkań formacyjnych.

¹⁴⁰ Dla dzieci nieuczęszczających do przedszkola zajęcia katechetyczne winny być organizowane przy parafii.

¹⁴¹ Wyniki całorocznej katechizacji winny być odnotowane w arkuszach klasyfikacji przechowywanych w parafii miejsca szkoły po zakończeniu roku szkolnego. Osobny paragraf poświęcono duszpasterstwu katechetycznemu młodzieży szkół ponadgimnazjalnych, które powinno być realizowane przy każdej parafii. Zalecono organizowanie pielgrzymek maturzystów, wyjazdów na spotkania w Lednicy czy „Przystanku Jezus”, a także piesze pielgrzymki do sanktuariów. W formie aneksu dołączono *Instrukcję duszpasterstwa katechetycznego przy parafii młodzieży szkół ponadgimnazjalnych*, w której wskazano na cztery grupy tematów, które winny być poruszane na spotkaniach: rola wspólnoty w życiu współczesnego człowieka, wzrost dojrzałości chrześcijańskiej, rola wiary w konstruowaniu wszelkiej wspólnoty, a zwłaszcza małżeństwo-rodziny, wspólnota małżonków w Chrystusie.

¹⁴² Synod zobowiązał do tworzenia ośrodków duszpasterstwa akademickiego nie tylko w dużych ośrodkach, ale także w parafiach mniejszych miast, gdzie mieszkają studenci studiów podyplomowych i niestacjonarnych. Dla koordynowania działań różnych ośrodków zostało powołane kolegium duszpasterzy, które powinno opracowywać roczne programy dla działalności ośrodków. Zob. DSD 58–60.

¹⁴³ Synod poucza, że katecheza dla dorosłych powinna odbywać się systematycznie w cyklu tygodniowym lub miesięcznym, np. w formie seryjnych spotkań, konferencji katechizacyjnych lub kursów

Katecheza prowadzi do modlitwy i życia sakramentalnego, dlatego synod zobowiązuje każdą parafię do: organizowania pełnego, przynajmniej 6-miesięcznego katechumenatu dla nieochrzczonych dorosłych; przeprowadzania odpowiedniego przygotowania – zarówno dzieci, jak i ich rodziców – do przyjęcia sakramentów oraz obchodów ich rocznic; organizowania specjalnych nabożeństw okolicznościowych dla dzieci i młodzieży oraz włączanie ich w świętowanie uroczystości parafialnych, organizowanie niedzielnych mszy świętych z czynnym udziałem dzieci i młodzieży (DSD 48).

W zakończeniu dokumentu stwierdzono, że „skuteczność oddziaływania wychowawczego i ewangelicznego na dzieci, młodzież i dorosłych zależy w dużej mierze od atmosfery i poczucia odpowiedzialności wszystkich wierzących za dzieło katolickiego wychowania” i wysunięto postulat powołania Archidiecezjalnej Rady Wychowawczej (Katechetycznej), wspierającej arcybiskupa radą w podejmowaniu problemów wychowawczych.

W uroczystość Chrystusa Króla Wszechświata 21 listopada 2015 r. w bazylice archikatedralnej pw. św. Jakuba złożono jako dar ołtarza dokument roboczy zatytułowany „*Porta Fidei*” – *Kościół nad Odrą i Bałtykiem na drogach ewangelizacji. Dokumenty Pierwszego Synodu Metropolitalnego*. Postulaty wprost odnoszące się do katechizacji znajdują się w części zatytułowanej *Ewangelizacja w posłudze nauczania*¹⁴⁴. Autorzy dokumentu podkreślają, że „w dzisiejszych uwarunkowaniach społeczeństwa w poważnym stopniu zlaicyzowanego katecheza musi mieć także wymiar ewangelizacyjny” (DSM 133), aby pomóc osobom odnaleźć Jezusa Chrystusa, bowiem nie doświadczyły one wiary w rodzinnych domach. Przypomniano, że rodzice są pierwszymi wychowawcami swoich dzieci, a Kościół winien ich wspierać¹⁴⁵. Za priorytetową w posłudze słowa uznano „funkcję wtajemniczającą, rozumianą jako realizację inicjacji chrześcijańskiej, a nie jedynie jako przygotowanie do sakramentów. Inicjacja

---

biblijnych. Zob. DSD 46.

¹⁴⁴ „*Porta Fidei*” – *Kościół nad Odrą i Bałtykiem na drogach ewangelizacji. Dokumenty I Synodu Metropolitalnego, dokumenty robocze* (dalej DSM).

¹⁴⁵ Postulowano, by obok poszczególnych form już wypracowanych konferencji czy katechez dla rodziców, odnawiano i ożywiano w rodzicach sakrament przyjęty przed laty bezpośrednio przed przystąpieniem do tegoż sakramentu ich dzieci, by rodzina stała się miejscem uświęcania. Zob. DSM 138.

ta powinna się dokonywać nie tyle poprzez informację, ile przede wszystkim na drodze formacji osobowej wiary¹⁴⁶.

Skupiono się na katechezie realizowanej w parafii, „która powinna być miejscem doświadczania wiary, wtajemniczenia chrześcijańskiego i ożywienia życia sakramentalnego” (DSM 132). Postulowano podejmowanie w każdej parafii procesów socjalizacyjnych skierowanych do młodych, aby mogli oni odnaleźć swoje miejsce we wspólnocie Kościoła. Wymaga to tworzenia młodzieżowych grup formacyjnych i wspólnot nieformalnych, włączania młodych w życie liturgiczne oraz rozmaite formy wolontariatu¹⁴⁷. Zalecano tworzenie i integrowanie parafialnych zespołów katechetycznych, czyli skupienie wokół idei wychowania w wierze jak najszerszej grupy osób. Katecheza powinna mieć charakter permanentny, czyli obejmować wszystkie grupy wiekowe, w tym seniorów, „by nie czuli się zmarginalizowani w kontekście starzenia się polskiego społeczeństwa”¹⁴⁸.

Podkreślono wymiar ewangelizacyjno-kerymatyczny nauczania religii w szkole oraz potrzebę jego skorelowania z edukacją szkolną. Katecheza ma ponadto uzupełniać braki w zakresie edukacji historyczno-kulturowej (DSM 160). Zauważono, że prawidłowa formacja katechetów zapewni właściwy poziom katechezie szkolnej, dlatego też synod akcentuje potrzebę stałej ich formacji i dostrzega możliwości podjęcia wspólnych działań w tym zakresie przez trzy diecezje¹⁴⁹.

¹⁴⁶ Osobne punkty poświęcono zagadnieniu przygotowania dzieci i młodzieży do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, sugerując położenie większego akcentu na rodzinne i parafialne inicjowanie życia chrześcijańskiego, większe wsparcie rodziców przez katechezę i systematyczną pedagogizację religijną (DSM 142). Synod zalecił opracowanie spójnego modelu inicjacji w sakrament bierzmowania o charakterze katechumenalno-wtajemniczającym realizowanego w małych grupach pod opieką animatorów, co miałoby się przyczynić do przełamania masowego, nie zawsze dojrzałego przystępowania do tego sakramentu. Zob. DSM 149.

¹⁴⁷ Ciekawą propozycją był postulat wspólnej oferty rekolekcyjno-formacyjnej dla młodzieży całej metropolii. Zob. DSM 145.

¹⁴⁸ W pracy z dorosłymi warto intensyfikować formy tradycyjne (spotkania z rodzicami, rekolekcje parafialne), ale też poszukiwać form nowatorskich (kursy ewangelizacyjne, kręgi biblijne). Zalecono też podjęcie form współpracy na obszarze całej metropolii. Zob. DSM 155–156.

¹⁴⁹ Synod postulował wypracowanie jednolitej i bardziej dynamicznej formacji duchowej studentów przygotowujących się do pełnienia posługi katechetycznej w szkole oraz podjęcie próby stworzenia „Szkoły animatora katechezy parafialnej” czy „Szkoły nowej ewangelizacji”. Doprecyzowania wymagają sposób obecności katechety w parafii oraz urealnienie funkcjonowania w parafiach rad katechetycznych. Zob. DSM 164.

Poświęcono osobne wskazania szkołom katolickim jako szczególnym środowiskom wychowawczym, których cechą charakterystyczną jest różnorodność i spontaniczność działania (DSM 168). Zauważono brak dostatecznych możliwości wymiany informacji między katolickimi placówkami oświatowymi i zalecono stworzenie centrum wymiany doświadczeń.

Istotnym elementem działań katechetycznych wobec młodzieży mają być duszpasterstwa akademickie, w których młodzi pogłębiają swoją wiarę, znajdują pomoc w rozwiązywaniu problemów. Autorzy dokumentu oceniają, że duszpasterstwa borykają się z licznymi problemami i wskazują drogę zaradzenia trudnościom¹⁵⁰.

W zakończeniu dokumentu zaakcentowano, że podejmowanie nowych działań ewangelizacyjnych dążących do doprowadzenia ludu Bożego tych ziem do głębokiej zażyłości z Chrystusem „nie może uronić niczego, co stanowi dotychczasowe bogate dziedzictwo wiary Kościoła na północno-zachodniej stancyi naszej Ojczyzny” (DSM 179).

Podsumowując analizę dokumentów Magisterium dotyczących katechizacji wydanych po Soborze Watykańskim II, należy zauważyć, że wspólnota Kościoła odczytywała znaki czasu oraz podejmowała próby rozpoznania sytuacji człowieka, który ma usłyszeć orędzie zbawienia, by pomóc mu w jego konkretnej sytuacji życiowej odnaleźć sens i drogę do spotkania Boga, siebie samego oraz bliźniego. Dowodem na to jest wydanie w okresie posoborowym trzech dyrektorii katechetycznych, co wskazuje na poszukiwanie rozwiązań adekwatnych do potrzeb wspólnoty wierzących.

Również Kościół w Polsce na przestrzeni lat odczytywał dokumenty Kościoła powszechnego i biorąc pod uwagę lokalne uwarunkowania oraz liczne reformy oświaty dokonywał ich recepcji, wydając polskie dyrektorium i kolejne odsłony podstawy programowej katechezy i programów nauczania religii.

Biskupi (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej, analizując sytuację Kościoła partykularnego powierzonego ich pieczy, poprzez wydawanie instrukcji i zaleceń starali się konstruować wskazania do pracy katechetycznej w parafii, rodzinie i szkole.

---

¹⁵⁰ Synod zaleca koordynację działań duszpasterstwa akademickiego w metropolii poprzez: stworzenie wspólnych planów działania, z zachowaniem specyfiki poszczególnych ośrodków; formację duszpasterzy akademickich, stworzenie dla nich odpowiednich warunków do pracy oraz organizowanie wspólnych spotkań w celu wymiany doświadczeń; podejmowanie wspólnych inicjatyw w miastach; stworzenie ośrodków kompleksowej pomocy i formacji osobowej studentów. Zob. DSM 177.

Wnikliwa lektura tych dokumentów oraz materiałów wypracowanych przez synod diecezjalny i metropolitalny pokazuje jak cenne i dalekowzroczne były pomysły w nich zawarte. Znamienne jest, że praca nad materiałami synodalnymi została zatrzymana na etapie dokumentów roboczych, co świadczy o pewnym braku „ewangelicznego zapału” i marazmie, w którym pogrążyła się diecezja w ostatnich latach. Można przypuszczać, że wprowadzenie w życie postanowień zawartych w tych dokumentach zmieniłoby sytuację, w której dzisiaj znajduje się katechizacja w diecezji szczecińsko-kamieńskiej.

3. Organizacja nauczania religii

„Katecheza jako jedna z uprzywilejowanych form posługi słowa w Kościele, głosi ludziom Dobrą Nowinę o Bożej miłości, a jednocześnie aktywnie uczestniczy w procesie wszechstronnego rozwoju człowieka”¹. Dokumenty katechetyczne podkreślają, że przez katechezę Kościół kontynuuje posłanie otrzymane od Jezusa Chrystusa głoszenia Ewangelii całemu światu². Wspólnota wierzących realizowała tę misję w różnych czasach i miejscach, dostosowując sposób nauczania do warunków panujących na danym terenie oraz możliwości odbiorców. Po zakończeniu wojny nauczanie religii odbywało się w szkole, później w – punktach katechetycznych (powoływanych z dużą troską o religijne wychowanie młodych) i po 1990 r. ponownie – w placówkach oświatowych.

3.1. Katecheza parafialna do czasu powrotu religii do szkół

W powojennej Polsce, kiedy trwało odbudowywanie kraju i odradzanie systemu edukacji, Kościół włączył się w to zadanie, organizując dla młodego pokolenia, pozabawionego katechezy w okresie wojennym, systematyczne nauczanie religii. Był to stały element konfliktu między komunistycznymi władzami a Kościołem. Ostatecznym celem rządzących było całkowite przejęcie szkolnictwa, aby kształcić młodzież w duchu socjalistycznym.

---

¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, 13 (dalej PDK).

² Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, 78 (dalej DOK).

3.1.1. Nauczanie religii w szkołach i punktach katechetycznych w latach 1945–1972

Ze względu na potrzebę odbudowania kraju po ogromnych zniszczeniach wojennych, początkowo władza państwowa – mająca małe poparcie wśród społeczeństwa, które było przywiązane do wartości katolickich – nie sprzeciwiała się obecności Kościoła w szkole. W roku szkolnym 1945/1946 obowiązywały przepisy oświatowe uchwalone przed wybuchem wojny, również te dotyczące religii³.

Zerwanie konkordatu 12 września 1945 r. dawało władzom administracyjnym szerokie możliwości do dowolnej interpretacji przepisu dotyczącego nauczania religii w szkołach⁴. Pierwszym aktem ograniczającym nauczanie religii był *okólnik Ministra Oświaty z dnia 13 września 1945*⁵, który stanowił, że z udziału w lekcjach religii będą zwolnieni ci uczniowie, których rodzice wyrażają taką wolę. Stwarzano oficjalnie możliwość nieuczęszczania na lekcje religii⁶.

Jako alternatywa dla szkół z nauczaniem religii od 1947 r. zaczęły powstawać szkoły świeckie, które miały wychować „świadomego obywatela Polski Ludowej”⁷.

³ Nauczanie religii w szkołach podstawowych i średnich było obowiązkowe (Konstytucja marcowa z 1921 r. art. 120), co zostało potwierdzone rozporządzeniem K. Bartla z 9 grudnia 1926 r. Konkordat z 1925 r. przypieczętował ten stan prawny. Por. J. Żaryn, *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, DiG, Warszawa 1997, s. 70; J. Doppke, *Katechizacja w Polsce 1945–1990*, Bernardinum, Pelplin 1998, s. 54; A. Mezglewski, *Usunięcie i przywrócenie nauczania religii do szkół*, w: *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*, red. W. Janiga, A. Mezglewski, Wydawnictwo diecezjalne, Krosno–Sandomierz 2000, s. 97.

⁴ S. Wójcik, *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego: na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska w latach 1945–1961*, Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1995, s. 93.

⁵ Dz. Urz. M. O. 1945 nr 4, poz. 189: „Uczniowie, których rodzice (prawni opiekunowie) zadeklarują, iż nie życzą sobie, by dzieci pobierały naukę religii, ponieważ nie odpowiada to ich przekonaniom religijnym, są od nauki tego przedmiotu zwolnieni”.

⁶ S. Wójcik, *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego...*, s. 92.

⁷ Powstawały szkoły świeckie zakładane przez Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci. Zakładano je często bez zgody i wiedzy rodziców. W roku szkolnym 1949/1950 na Pomorzu Zachodnim towarzystwo dysponowało 8 szkołami (podstawowymi i liceami ogólnokształcącymi), zaś w roku szkolnym 1956/1957 było ich 42 (w województwie szczecińskim – 20). Zob. K. Kowalczyk, *Rola szkół Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w walce z religią i Kościołem katolickim*, w: *Spółeczeństwo – Państwo – Kościół (1945–2000)*, red. K. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, WNUS, Szczecin 2000, s. 101–102. Kiedy skompromitowały się szkoły Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, postanowiono otworzyć szkoły bez nauki religii pod inną nazwą. 2 stycznia 1957 r. proklamowano Towarzystwo Szkoły Świeckiej. Władze komunistyczne, zakładając szkoły świeckie, jednocześnie dążyły do likwidacji szkół katolickich

Podjęto działania skierowane przeciwko katechizującym siostram zakonnym i księżom prefektom, starając się na podstawie donosów pozbyć się ich ze szkół. Materiały kompromitujące, mające stanowić podstawę do odebrania prawa nauczania religii w placówkach oświatowych, przygotowywane przez Urząd Bezpieczeństwa, często były bezpodstawne i celowo sfabrykowane⁸.

Począwszy od 1950 r. uprawnienia do nauczania religii w szkołach mieli tylko księża legitymujący się zezwoleniami z Wydziałów ds. Wyznań, które były corocznie odnawiane⁹. Władze państwowe nie przedłużały zezwoleń katechetom, a nowym kandydatom na te stanowiska nie wydawały uprawnień. Pomimo apeli Episkopatu wprowadzano kolejne zarządzenia utrudniające katechezę, a w planach szkolnych na rok szkolny 1949/1950 przesunięto religię na ostatnie lekcje w danym dniu¹⁰.

14 kwietnia 1950 r. podpisano porozumienie między rządem a Episkopatem, w którym punkt 10. wraz z aneksem regulował kwestię nauczania religii¹¹. Strona rządowa zapewniała, że nie zamierza utrudniać nauczania religii w szkołach, zastrzegając sobie prawo do sporządzenia programu nauczania, nominowania oraz dokonywania

---

prowadzonych w przeważającej większości przez zakony, które kształciły dzieci i młodzież na bardzo wysokim poziomie. Episkopat występował w obronie szkolnictwa zakonnego, podkreślając jego zasługi i trud włożony w kształceniu młodych pokoleń Polaków na przestrzeni wieków. Bp Z. Chromański – sekretarz Episkopatu w piśmie do Ministra Oświaty napisał: „Szkoły katolickie, ściślej mówiąc zakonne, utrzymywane dotąd w ciągłej niepewności swego istnienia, przez Kuratoria Szkolne ulegają stopniowej i planowanej likwidacji. Dzieje się to wszystko w Polsce katolickiej, w której Kościół w szkolnictwo włożył poprzez wieki tyle trudu i dobrze się zasłużył narodowi polskiemu”. Zob. *17 lat nauczania religii w Polsce Ludowej. Wybór dokumentów*, red. H. Konopka, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 1998, s. 52.

⁸ H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim w świetle dokumentów MSW*, Bellona, Warszawa 2000, s. 109.

⁹ Tamże, s. 113.

¹⁰ *Zarządzenie Ministra Oświaty z 2 sierpnia 1949 r. o rozkładzie przedmiotów w roku szkolnym 1949/1950*, Dz. Urz. M. O. 1949 nr 12, poz. 209.

¹¹ Porozumienie zawarte między przedstawicielami rządu i Episkopatu z 14 kwietnia 1950 r. „Rząd nie zamierza ograniczać obecnego stanu nauczania religii w szkołach; programy nauczania religii będą opracowane przez władze szkolne wspólnie z przedstawicielami Episkopatu; szkoły będą zaopatrzone w specjalne podręczniki; nauczyciele religii, świeccy i duchowni, będą traktowani na równi z nauczycielami innych przedmiotów; wizytatorów nauki religii władze szkolne będą powoływać w porozumieniu z Episkopatem. Władze nie będą stawiały przeszkód uczniom w braniu udziału w praktykach religijnych poza szkołą. (...) Szkoły prowadzone przez Kościół katolicki będą mogły korzystać z praw szkół państwowych na ogólnych zasadach, określone przez odpowiednie ustawy i zarządzenia władz szkolnych”, w: *17 lat nauczania religii...*, s. 63.

inspekcji nauczycieli¹². W czasie wakacji w 1954 r. podjęto jednak decyzję o usunięciu z siatki godzin nauki religii w szkołach zawodowych¹³ oraz o akcji eliminowania praktykowanej modlitwy przedlekcyjnej i zastąpienie jej apelami porannymi. Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych, czyli religii, w wyniku zarządzenia z 7 grudnia 1956 r. przestali być członkami rad pedagogicznych¹⁴. 11 grudnia 1956 r. w wydanym okólniku zezwolono na prowadzenie szkół bez lekcji religii, jeśli większość rodziców nie wyraziła życzenia, aby ich dzieci uczęszczały na katechezę¹⁵.

Władze za pomocą środków masowego przekazu informowały o rzekomej klerykalizacji szkoły, nietolerancji katechetów, prześladowaniu dzieci, które nie uczęszczały na katechezę¹⁶. W marcu 1957 r. zabroniono wpisywać ocenę z religii na świadectwo maturalne i ukończenia szkoły¹⁷, a rok później zakaz rozszerzono na wszystkie typy świadectw¹⁸. Stawiano kolejne wymagania odnośnie do kwalifikacji

¹² Z. Zieliński, *Kościół w Polsce*, Polwen, Radom 2003, s. 93.

¹³ W notatce w sprawie uzasadnienia usunięcia nauki religii z planów lekcyjnych szkół zawodowych czytamy, że „W nowych ramowych planach nauczania szkół zawodowych nie ma przedmiotu «religia». Młodzież masowo korzysta z możliwości nieuczęszczania na naukę tego przedmiotu. Wytworzyła się sytuacja, w której nauka religii utrzymywała się w ok. 5 proc. ogólnej liczby szkół zawodowych. W tych warunkach pozostawienie nauki religii w planach nauczania prowadziłoby do narzucania nauki religii młodzieży wbrew jej woli oraz do pogwałcenia wolności sumienia, zagwarantowanej w art. 70 Konstytucji PRL”, w: *17 lat nauczania religii...*, s. 126.

¹⁴ *Zarządzenie Ministerstwa Oświaty z 7 grudnia 1956 r. w sprawie udziału nauczycieli przedmiotów nadobowiązkowych w posiedzeniu rad pedagogicznych*, Dz. Urz. M. O. 1956, nr 16, poz. 155. „Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych nie wchodzi w skład rad pedagogicznych. Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych mogą w razie potrzeby na zaproszenie kierownika (dyrektora) szkoły brać udział w posiedzeniach pedagogicznych – z głosem doradczym”.

¹⁵ *Okólnik Ministra Oświaty w sprawie wykonania zarządzenia z dn. 8 grudnia 1956 r. o nauczaniu religii w szkołach*, Dz. Urz. M. O. 1956, nr 16, poz. 157. Od 1959 r. o powstaniu klasy lub szkoły bez nauczania religii decydowali nie rodzice, a inspektoraty oświaty. Zob. Dz. Urz. M. O. 1959, nr 4, poz. 39.

¹⁶ H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL...*, s. 259.

¹⁷ *Zarządzenie Ministra Oświaty w sprawie zmiany regulaminu klasyfikowania i promowania uczniów*, Dz. Urz. M. O. 1957, nr 13, poz. 167. „Oceny z przedmiotów nadobowiązkowych wpisuje się na świadectwach półrocznych i na świadectwach rocznych po przedmiotach obowiązkowych. Nie wpisuje się ocen z przedmiotów nadobowiązkowych na świadectwach ukończenia szkoły i świadectwach dojrzałości”.

¹⁸ *Załącznik do Zarządzenia Ministra Oświaty z dn. 3 grudnia 1958 r. w sprawie regulaminu klasyfikowania i promowania uczniów oraz wydawania świadectw szkolnych w szkołach ogólnokształcących*, Dz. Urz. M. O. 1958, nr 13, poz. 208. „Promocję do klasy następnej w zakresie szkoły podstawowej i w zakresie liceum otrzymuje uczeń, który uzyskał ze wszystkich przedmiotów obowiązkowych oraz

zawodowych katechetów, jednocześnie zakazując nauczania religii przez nauczycieli innych przedmiotów¹⁹ i osoby zakonne²⁰, starano się zmniejszyć ich liczebność.

Episkopat, w związku z coraz większą liczbą dzieci i młodzieży pozbawionych nauki religii, pozostawiał biskupom diecezjalnym decyzję o rozpoczęciu katechezy parafialnej w zależności od miejscowych warunków. W okręgu szczecińskim w roku szkolnym 1946/1947 we wszystkich szkołach podstawowych i średnich odbywały się lekcje religii, jednak już w styczniu 1950 r., z powodu braków kadrowych na 1414 szkół podstawowych w całym województwie szczecińskim, katecheza była realizowana w 567 placówkach²¹. Zaczęto organizować nauczanie religii przy parafiach, a katecheci dokładali starań, by nie pozostawić dzieci i młodzieży bez systematycznej katechezy. W materiałach Służby Bezpieczeństwa czytamy:

Po odprawach dekanalnych widać było znaczne ożywienie poszczególnych księży na tym odcinku, którzy zaczęli szerzej stosować różne formy przyciągania młodzieży jak organizowanie wycieczek (...). Kupowanie projektorów do wyświetlania filmów i przeźroczy, np. wszyscy księża chrystusowcy z powiatu stargardzkiego zaopatrzyli się w projektory, gdyż takie otrzymali polecenie od dziekana, inni księża w parafiach również zakupili takowe. Poszczególni księża rozszerzyli godziny nauczania religii, wprowadzając jednocześnie naukę religii dla młodzieży z internatu w dni świąteczne i niedziele. Ponadto szereg księży wprowadził naukę religii dla dzieci w wieku przed-szkolnym, czego nie robili w latach ubiegłych²².

Ustawa o rozwoju systemu oświaty i wychowania z 15 lipca 1961 r. zakończyła ostatecznie obecność nauczania religii w powojennej szkole. Od tego momentu

---

ze sprawowania oceny roczne co najmniej dostateczne. Z przedmiotów nadobowiązkowych nie wpisuje się ocen w arkuszach ocen ani na świadectwach szkolnych”.

¹⁹ *Zarządzenie Ministra Oświaty z 8 grudnia 1956 r. w sprawie nauczania religii w szkołach*, Dz. Urz. M. O. 1956, nr 16, poz. 156. „Nauczycielem religii nie może być nauczyciel przedmiotów świeckich”.

²⁰ *Zarządzenie Ministra Oświaty w sprawie nauczycieli religii z 4 sierpnia 1958 r.*, Dz. Urz. M. O. 1958, nr 9, poz. 121. „Nauczycielami religii w szkołach państwowych nie mogą być osoby przynależne do zgromadzeń zakonnych”.

²¹ K. Kowalczyk, *Nauczanie religii w szkołach na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1956*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2003, z. 3, s. 72, 80.

²² Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie (dalej AIPN Sz), 008/641, t. 1, *Stan pracy Samodzielnej Sekcji VI na odcinku rozpracowywania kleru i sekt religijnych z 19 kwietnia 1956*, k. 7.

w myśl założeń rządzących szkoła miała mieć charakter świecki²³ i na jej terenie nie będzie miało miejsca wychowanie religijne. Argumentowano, że dzięki wprowadzeniu w życie ustawy placówki oświatowe będą bardziej tolerancyjne i wolne od konfliktów na tle religijnym między samymi dziećmi, ale również między rodzicami i nauczycielami²⁴. Starano się ograniczyć wpływ Kościoła na wychowanie dzieci i młodzieży wprowadzając do dokumentu następujący zapis: „wszelka pozaszkolna działalność oświatowa i wychowawcza oraz inne formy pracy z dziećmi i młodzieżą podlegają nadzorowi Ministra Oświaty, który może ustalać zasady i warunki prowadzenia tej działalności lub pracy”²⁵. Wydając kolejne dyrektywy, chciano nadać ramy prawne służące ograniczaniu działalności katechetycznej m.in.: *Zarządzenie z 19 sierpnia 1961 r. w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych*²⁶, *Instrukcję z 12 września 1961 r. w sprawie rejestracji punktów katechetycznych*²⁷ oraz *Instrukcję z 21 listopada 1961 r. w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych*²⁸.

Kiedy weszła w życie ustawa z 15 lipca 1961 r. na ogólną liczbę 21,5 tysiąca szkół w Polsce, religia była tylko w 5–6 tysiącach placówek oświatowych, czyli zaledwie w ok. 25 proc. wszystkich placówek²⁹. W województwie szczecińskim we wrześniu 1960 r. na 801 istniejących szkół podstawowych, nauka religii nie odbywała się w 567 szkołach z powodu braku nauczycieli (brak zezwoleń państwowych na nauczanie) albo ze względu na podjęcie uchwały przez komitety rodzicielskie o likwidacji lekcji religii³⁰.

W okresie powojennym w zależności od lokalnych uwarunkowań i kolejnych utrudnień ze strony władz Kościół obejmował katechezę parafialną coraz większą

²³ *Ustawa o rozwoju systemu oświaty i wychowania* z 15 lipca 1961 r. Dz.U. 1961 nr 32, poz. 160.

²⁴ Tezy Wydziału Nauki i Oświaty KC PZPR w sprawie laicyzacji szkolnictwa, Warszawa, sierpień 1961 r., w: H. Konopka, *17 lat nauczania religii...*, s. 246.

²⁵ *Ustawa o rozwoju systemu oświaty i wychowania* z 15 lipca 1961 r. Dz.U. 1961 nr 32, poz. 160.

²⁶ *Zarządzenie z 19 sierpnia 1961 r. w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych*, Dz. Urz. M. O. 1961 nr 10, poz. 124.

²⁷ *Instrukcja z 12 września 1961 r. w sprawie rejestracji punktów katechetycznych*, Dz. Urz. M. O. 1961 nr 11, poz. 144.

²⁸ *Instrukcja z 21 listopada 1961 r. w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych*, Dz. Urz. M. O. 1961 nr 13, poz. 177.

²⁹ H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL...*, s. 273–274.

³⁰ Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej AP Sz), Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (dalej PWRN), Wydział do Spraw Wyznań (dalej WdSW), 3902, *Religia w szkole*, k. 1.

liczbę dzieci i młodzieży. Przeniesienie jednak całkowicie formacji religijnej poza szkołę wymagało odpowiedniej liczby pomieszczeń.

W myśl *Zarządzenia z 19 sierpnia 1961 r.* punkty katechetyczne mogły być prowadzone w kościołach i pomieszczeniach parafialnych, dopiero *Instrukcja z 21 listopada 1961 r.* dopuszczała możliwość prowadzenia zajęć w domach prywatnych. Po nacisku ze strony władz kościelnych zrezygnowano z obowiązku rejestracji punktów w kościołach oraz cofnięto wymóg posiadania przez księży zezwoleń na nauczanie religii. Punkty znajdujące się poza murami parafii podlegały rejestracji. Jednak z działalności katechetycznej, niezależnie od lokalizacji, trzeba było przedstawiać sprawozdanie. Szczególne obostrzenia dotknęły zakony, osoby konsekrowane nie mogły uczyć religii³¹ jak również w pomieszczeniach należących do nich nie wolno było organizować punktów katechetycznych. *Instrukcja z 12 września* zawierała wzór karty rejestracyjnej punktu, składającej się m.in. ze szczegółowych pytań odnośnie do rozmiarów, położenia, warunków higieniczno-sanitarnych pomieszczenia katechetycznego. Władze oświatowe wymagały wglądu w listę dzieci uczęszczających na zajęcia i zastrzegały sobie prawo do wizytacji zajęć i kontroli pomieszczeń. Za odmowę rejestracji lub brak sprawozdania groziło postępowanie administracyjne i nałożenie kary finansowej. Dla lojalnych księży, podejmujących współpracę z władzami gwarantowano wynagrodzenie w wysokości 1000 zł miesięcznie.

Kościół przypominał, że praca katechetyczna jest normalną działalnością duszpasterską i nie podlega nadzorowi ze strony państwa. Sekretarz Episkopatu Polski przesłał pismo do biskupów, w którym zachęca księży do zachowania jednolitej postawy na wypadek wezwania do inspektoratów szkolnych bądź rad narodowych:

na wezwanie (...) proboszczowie mogą iść, lecz powinni zająć stanowisko jak niżej – Pod nazwą punktów katechetycznych można rozumieć tylko nauczanie poza kościołem /terenowe/, nauczanie w kościołach, w kaplicach, na plebaniach nie jest punktem katechetycznym, lecz normalną pracą duszpasterską. Nauczanie w kościele jest poza dyskusją: księża nie mogą podpisywać żadnych kontraktów /umowa o pracę/ ani też pobierać pieniędzy. Ci, którzy podpisali powinni wycofać swoje podpisy. Punkty katechetyczne poza kościołem /terenowe/ zarówno te dawne jak i nowo powstające można zgłaszać /to nie jest rejestracja/ u władz szkolnych. W terenowych punktach

³¹ Wyjątek stanowili zakonnicy, którzy byli administratorami parafii.

katechetycznych można dopuścić wizytatora szkolnego; natomiast w nauczanie w kościele wizytator nie ma prawa wglądu³².

Dopuszczono możliwość rejestracji punktów mieszczących się w domach prywatnych, by nie narażać ich właścicieli na trudności ze strony władz.

14 lutego 1962 r. w Warszawie odbyło się spotkanie diecezjalnych wizytatorów religii, na którym przedyskutowano instrukcję *Parafialna nauka religii a przepisy państwowe*³³, która omawiała jak należy rozumieć dyrektywy państwowe odnośnie do punktów katechetycznych. Na terenie administracji gorzowskiej bp Jerzy Stroba wskazał szereg zaleceń opracowanych przez Komisję Katechetyczną Episkopatu Polski, m.in.: kontynuować naukę w punktach katechetycznych, podnosząc ich poziom przez spotkania z katechetami i szkolenia oraz przestrzegać zaleceń Episkopatu odnośnie do zakazu rejestracji punktów oraz nie składania z ich działalności sprawozdań³⁴.

Wobec dyskryminującej polityki państwowej wspólnoty parafialne przystosowywały istniejące pomieszczenia parafialne na potrzeby nauki religii. Jeżeli nie było

³² AIPN Sz 008/131 t. 2, *Wytoczne odnośnie punktów katechetycznych*, k. 226.

³³ Dokument składał się z trzech części: omówienia instrukcji Ministerstwa Oświaty z 21 listopada 1961 r., wypunktowania przepisów, które nie były możliwe do przyjęcia przez Kościół oraz podanie konkretnych rozwiązań i argumentów, którymi może się posłużyć katecheta, kiedy zostanie wezwany do wydziału oświaty. Częstym zarzutem stawianym przez wizytatorów były nieodpowiednie warunki lokalowe. Instrukcja podaje, jak ustosunkować się do tych zarzutów: „przeciwko decyzji wzywającej do usunięcia braków, jakie rzekomo zostały stwierdzone należy wnieść odwołanie przez inspektora do Kuratorium, jeżeli zakreślony jest czasookres usunięcia, wnieść w piśmie odwoławczym o wstrzymanie wykonalności do czasu rozpatrzenia sprawy przez Kuratorium. Braki, o ile są drobne i niekosztowne, można mimo to naprawić, znacznych uzupełnień i kosztownych można nie dokonywać, raczej w odwołaniu zwalczać ich celowość i konieczność. Co do szkół podstawowych, też są liczne «wymogi», które w praktyce są nieprzestrzegane, bo liczba dzieci szkolnych przekracza możliwości lokalowe. Są szkoły, które wykazują istotny brak wymogów lokalowych, a mimo to nauka jest prowadzona w trudnych warunkach. W Polsce bowiem jest jeszcze mimo przymusu szkolnego znaczna liczba dzieci bez szkół (ok. 100 000 dzieci podała prasa). Nie można więc oceniać tak surowo punktów katechetycznych, szczególnie że w szkole, w złych warunkach uczą się 4–6 godz. dziennie, a w katechetycznych 1–2 godziny tygodniowo”, AIPN Sz, 008/131, t. 2, Instrukcja *Parafialna nauka religii a przepisy państwowe*, k. 183. Por: K. Lemek, *Działalność punktów katechetycznych w województwie szczecińskim w latach 1961–1970*, w: *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 2, 1956–1972, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, IPN Szczecin, Szczecin 2017, s. 210.

³⁴ AIPN Sz, 008/131, t. 2, *Informacja dotycząca konferencji diecezjalnych wizytatorów religii*, k. 171–173.

takich możliwości, a starano się, by punkty znajdowały się jak najbliżej szkoły, bez konieczności dojeżdżania do nich, organizowano je w domach prywatnych³⁵.

W latach 60. nauka religii odbywała się w skromnych warunkach, bez właściwego zaplecza sanitarnego:

Z posiadanego przez jednostki Służby Bezpieczeństwa rozeznania wynika, że większość punktów katechetycznych zorganizowanych zarówno w kościołach, jak i w domach prywatnych nie posiada wystarczających urządzeń sanitarnych. Istniejące zaś są w antyhygienicznych warunkach. Dotyczy to szczególnie urządzeń sanitarnych w domach prywatnych, gdzie z uwagi na ich brak młodzież zmuszona jest załatwiać się na wolnym powietrzu. Ponadto pomieszczenia w wielu punktach katechetycznych są brudne, nieopalone dostatecznie w okresie zimowym i pozbawione ławek³⁶.

Biskupi administracji gorzowskiej zachęcali księży do zakładania nowych punktów, co odnotowały służby państwowe:

(...) wzmociono nacisk na wszystkich proboszczów, aby tworzyli punkty katechetyczne w każdej wsi, gdzie istnieje szkoła. Ponieważ rezultaty tej akcji były niewielkie – biskupi wzywali indywidualnych wikarych do kurii i zobowiązywali do otwierania nowych punktów katechetycznych z czego później mieli składać sprawozdania³⁷.

Ponadto biskupi nakłaniali do zwiększania kadry katechetycznej przez włączanie do niej coraz większej liczby osób świeckich³⁸.

Pracownicy kurii gorzowskiej kwestię objęcia katechizacją wszystkich dzieci i młodzież w wymiarze dwóch spotkań tygodniowo traktowali priorytetowo, kontrolując w terenie wprowadzanie w życie rozwiązań wypracowanych przez Konferencję Episkopatu Polski. W sprawozdaniu Służby Bezpieczeństwa czytamy:

³⁵ *Sprawozdanie Kierownika Samodzielnej Sekcji IV Służby Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Szczecinie za I półrocze 1963 r.*, AIPN Sz, 008/132, t. 3, k. 208.

³⁶ AIPN Sz, 008/132, t. 3, *Sprawozdanie z organizowania i przebiegu nauczania w punktach katechetycznych za I półrocze roku szkolnego 1962/1963*, k. 208–209. Za: K. Lemek, *Działalność punktów katechetycznych...*, s. 209.

³⁷ *Sprawozdanie Samodzielnej Sekcji IV SB za okres 1965*, AIPN Sz, 008/641, t. 1, k. 62.

³⁸ AIPN Sz, 008/641, t. 1, *Ocena postaw kleru oraz innych organizacji i związków wyznaniowych na terenie województwa szczecińskiego w latach 1968/1969*, k. 125.

Jak już zostało podkreślone, w bieżącym roku szkolnym kler zwiększył aktywność na odcinku przyciągania młodzieży na lekcje religii. Źródła tego dopatruje się zarówno w tym, że coraz mniej młodzieży uczęszcza na religię, jak i we wzroście nacisku Kurii Gorzowskiej na kler parafialny. Na każdej konferencji rejonowej, na każdej konferencji dekanalnej sprawa nauczania młodzieży religii jest stawiana jako jedno z najważniejszych zadań dla kleru. Ponadto w okresie sprawozdawczym obserwujemy wzrost ilości kontroli nauki religii przez kurialistów gorzowskich oraz przez wizytatorów dekanalnych. O ile jeszcze w roku ubiegłym wizytacje kurialistów były wyjątkiem, to obecnie mają one miejsce coraz częściej. A to nie pozostaje bez wpływu na aktywność dołowego kleru w zakresie katechizacji³⁹.

W przeprowadzaniu kontroli i utrudnianiu działalności katechetycznej współdziałały organy państwowe: Służba Bezpieczeństwa, milicja, Urząd ds. Wyznań, kolegia karno-administracyjne i inspektoraty oświaty. Główny nacisk położono na sprawę rejestracji punktów, pogłębianie rozbieżności między kurią a księżmi odnośnie do zarządzeń państwowych oraz dezinformowanie opinii publicznej⁴⁰. Władza państwowa dążyła do przejęcia pełnej kontroli nad parafialnym nauczaniem religii, domagając się sprawozdań z działalności i prowadzenia ewidencji dzieci uczęszczających na zajęcia⁴¹, za brak wykonania zaleceń karano grzywnami⁴². Inspektorzy oświaty

³⁹ AIPN Sz, 008/132, t. 3, *Sprawozdanie z organizowania i przebiegu nauczania w punktach katechetycznych za I półrocze roku szkolnego 1962/1963*, k. 209, Za: K. Lemek, *Działalność punktów katechetycznych...*, s. 213.

⁴⁰ 12 września 1961 r. komendy wojewódzkie milicji otrzymały wytyczne odnośnie do punktów, w których MSW instruowało: „W świetle dotychczasowej oceny sytuacji w dziedzinie stosunków Kościół–Państwo najważniejszym problemem jest sprawa rejestracji punktów katechetycznych przez kler (...). Taktyka władz idzie w następujących kierunkach: praca polityczna, która polegała na poinformowaniu opinii publicznej o zasadniczych założeniach zarządzenia, w celu rozbijania argumentacji hierarchii kościelnej o zagrożeniu nauczania w punktach katechetycznych i naruszaniu praw kościoła i rodziców; (...) W pracy operacyjnej należy skoncentrować się na pogłębieniu rozbieżności między kurią a klerem dołowym. Nastawić się na szeroką penetrację kleru w celu rozpoznania stanowiska poszczególnych proboszczów do zarządzenia. Zebrane w ten sposób informacje mają posłużyć władzom administracyjnym w prawidłowym ustawieniu się podczas ponownych rozmów z proboszczami. (...) Jeżeli w ustalonym terminie, mimo wysiłku władz, punkt katechetyczny nie zostanie zarejestrowany, stosować sankcje karno-administracyjne w stosunku do proboszcza i właściciela domu, lecz nie czynić tego masowo”. AIPN Sz, 008/131 t. 2, *Wytyczne odnośnie do punktów katechetycznych*, k. 233–234.

⁴¹ Zob. AIPN Sz, 008/639, *Informacje na naradę służbową 24 lutego 1965 r.*, k. 124.

⁴² Prowadzono ewidencję spraw wymierzonych przeciwko duchowieństwu, zob. AIPN Sz, 008/140; AIPN Sz, 008/603. Zob. AIPN Sz, 008/140, *Notatka dotycząca przestępstw i wykroczeń kleru i jego świeckiego aktywu prowadzone przez Wydział Śledczy Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Szczecinie*, k. 138.

przeprowadzali kontrole punktów, sprawdzając m.in. warunki sanitarne i domagając się wglądu w listę dzieci. Trudno ustalić liczbę zarejestrowanych punktów, złożonych sprawozdań i podpisanych umów⁴³.

Wkład Kościoła w organizację i prowadzenie punktów katechetycznych oddają dane statystyczne. Na terenie całego kraju w 1964 r. Kościół katolicki prowadził 15 551 punktów, a w 1979 r. – 21 229⁴⁴. W województwie szczecińskim w roku szkolnym 1962/1963 działało 613 punktów⁴⁵, w styczniu 1965 r. – 658⁴⁶, a w styczniu 1969 r. – 691⁴⁷. Objętych katechizacją było 77 proc. uczniów klas I–IV, 66 proc. uczniów klas V–VIII, 34 proc. uczących się w liceach i 27 proc. w szkołach zawodowych⁴⁸. Na tym samym terenie 30 stycznia 1972 r. działało 661 punktów katechetycznych, z ich funkcjonowania złożono 548 sprawozdań, co stanowiło 83 proc.⁴⁹ Frekwencja dzieci zapisanych na zajęcia wahała się od 60 do 90 proc.⁵⁰

Po ponad 10 latach działania katechezy parafialnej punkty katechetyczne były coraz lepiej wyposażone w magnetofony, rzutniki, przeźrocza, plansze, obrazy⁵¹. Uczniowie otrzymywali świadectwa uczestnictwa w zajęciach w danym roku szkolnym. Spotkania były organizowane dwa razy w tygodniu po lekcjach szkolnych, a w Szczecinie również przed ich rozpoczęciem dla dzieci chodzących do szkoły na drugą zmianę⁵².

⁴³ W dokumentach WdSW odnajdujemy notatkę: „Na podstawie wykazów posiadanych przez Kuratoria nie można ustalić liczby faktycznie zarejestrowanych i niezarejestrowanych punktów katechetycznych. Inspektorzy Oświaty w swoich sprawozdaniach pomieszczeni bowiem te punkty, które wymagają rejestracji, z punktami nie podlegającymi rejestracji”. AP Sz, PWRN, WdSW, 3903, k. 15.

⁴⁴ A. Potocki, *Sekularyzacja systemu oświaty w Polsce po II wojnie światowej a katechetyczna praca Kościoła*, w: *Katecheta i katecheza w polskiej szkole*, red. K. Misiaszek, A. Potocki, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1995, s. 67.

⁴⁵ AIPN Sz, 008/132, t. 3, *Sprawozdanie z organizowania i przebiegu nauczania w punktach katechetycznych za I półrocze roku szkolnego 1962/1963*, k. 204.

⁴⁶ AP Sz, PWRN, WdSW, 3902, *Religia w szkołach*, k. 17.

⁴⁷ AP Sz, PWRN, KOS, 12897, *Sprawozdania dotyczące punktów katechetycznych z dnia 20 stycznia 1969 r.*, k. 5.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ AP Sz, PWRN, KOS, 12899, *Sprawozdania o punktach katechetycznych z dnia 30 stycznia 1972 r.*, k. 13.

⁵⁰ Tamże, k. 1.

⁵¹ Tamże, k. 5–6.

⁵² Tamże, k. 11.

3.1.2. Próby wychowania młodzieży w duchu socjalistycznym

Pomimo prób i zaangażowania różnych organów państwowych przejęcie kontroli nad działalnością punktów katechetycznych zakończyło się porażką władz komunistycznych. Poprzez reformy systemu oświaty chciano ograniczyć wpływ rodziców i Kościoła na wychowanie młodego pokolenia i zastąpić oba te środowiska szkołą o światopoglądzie ateistycznym i materialistycznym. Utworzono Ministerstwo Oświaty i Wychowania, do którego zakresu działań należały „sprawy nauczania i wychowania dzieci i młodzieży w duchu umiłowania Ojczyzny oraz wpajania socjalistycznego światopoglądu (...)”⁵³. 12 kwietnia sejm przyjął uchwałę *O zadaniach narodu i państwa w wychowaniu młodzieży i jej udziale w budowaniu socjalistycznej Polski*⁵⁴, a wcześniej wprowadzono zarządzenie o organizacji szkoły gminnej⁵⁵, w którym zapewniano, że państwo pokryje koszty dojazdu dzieci, opieki świetlicowej i zajęć dodatkowych. Podano do wiadomości opinii publicznej, że celem wprowadzanych zmian jest wyrównanie szans edukacyjnych dzieci mieszkających na wsi i w mieście oraz oparcie wychowania realizowanego w różnych środowiskach (przy ich wyliczaniu pominięto Kościoł, a rodzinę wymieniono na ostatnim miejscu) „na fundamencie idei socjalistycznych zawartych w programie Polski Zjednoczonej Partii Robotniczej (...)”⁵⁶. Zakładano, że powszechną formą placówek edukacyjnych będą szkoły przedłużonej pracy, w których dzieci będą spędzać cały dzień, wracając do domu wieczorem. 13 października sejm przegłosował uchwałę *W sprawie systemu edukacji narodowej*⁵⁷, w której usankcjonowano gminne szkoły zbiorcze i nauczanie dla dzieci 6-letnich⁵⁸. Na terenie województwa szczecińskiego w roku szkolnym 1973/1974 powołano 16 zbiorczych szkół gminnych, a w roku 1974/1975 kolejnych

⁵³ Ustawa o utworzeniu urzędu Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 29 marca 1972, Dz.U. 1972, nr 11, poz. 71.

⁵⁴ Uchwała z 12 kwietnia 1972 r. *O zadaniach narodu i państwa w wychowaniu młodzieży i jej udziale w budowaniu socjalistycznej Polski*, Monitor Polski 1973, nr 18, poz. 110.

⁵⁵ J. Doppke, *Katechizacja w Polsce...*, s. 112.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Uchwała z 13 października 1973 r. *w sprawie systemu edukacji narodowej*, Monitor Polski 1973, nr 44, poz. 260.

⁵⁸ J. Doppke, *Katechizacja w Polsce...*, s. 113–114.

25 takich szkół⁵⁹. Dalszy rozwój tego typu placówek został zahamowany przez problemy z ich finansowaniem⁶⁰.

Bp Jerzy Stroba w czasie kazań i spotkań z diecezjanami przestrzegał przed zagrożeniami płynącymi z prób wychowania dzieci i młodzieży w duchu założeń socjalistycznych bez odniesienia do wartości chrześcijańskich⁶¹, podkreślając jednocześnie, że Kościół nie jest przeciwko podnoszeniu poziomu nauczania i wyrównywaniu szans edukacyjnych⁶².

Na terenie diecezji szczecińsko-kamieńskiej przeprowadzono badania ankietowe, w których wzięło udział 23 księży, 10 katechetek, 12 nauczycieli i 28 rodziców dzieci uczęszczających na zajęcia⁶³. Pytano ich o to, w jakim stopniu organizacja szkół gminnych wpływa na katechizację i w jaki sposób władza utrudnia udział w niej dzieciom⁶⁴. Ankietowani alarmowali o różnych trudnościach m.in. autobusie, który celowo odjeżdża przed zakończeniem przez dzieci zajęć z religii⁶⁵, licznych zajęciach popołudniowych i obowiązkowych czynach społecznych organizowanych

⁵⁹ Zob. C. Plewka, *Oświata Zachodniopomorska w latach 1945–2002. O ideach i praktykach edukacyjnych*, Wydawnictwo Zapol, Szczecin 2003, s. 465.

⁶⁰ J. Doppke, *Katechizacja w Polsce...*, s. 114.

⁶¹ AIPN Sz, 008/641, t. 1, *Informacja*, Boże Ciało 22 czerwca 1973 r., k. 296.

⁶² Na spotkaniu katechetycznym z księżmi podkreślano, że reforma uderza w wychowanie religijne z dwóch stron: administracyjnej i ideologicznej. Apelowano o organizowanie spotkań z rodzicami, by uświadamiać ich o prawach i obowiązkach rodzicielskich oraz przestrzegać przed skutkami reformy. Przypominano, że „nikt nie ma prawa zwolnić rodziców z ich obowiązków rodzicielskich, bo to godzi w fundamenty rodziny, a rodziców sprowadza do roli dostarczycieli państwu jednostek żywych, które zostaną wychowane tak jak będzie dyktowała polityka”. Zob. Archiwum Kurii Szczecińsko-Kamieńskiej (dalej AKSK), Wydział Wychowania Katolickiego (dalej WWK), *Protokół ze spotkania katechetycznego z sierpnia 1973 r.*, b. sygn. AIPN Sz, 008/641, t. 1, *Informacja z konferencji prezbiteratu diecezjalnego w dniu 11 września 1973 r.*, k. 315.

⁶³ Zob. AKSK, WWK, *Wpływ reformy oświaty na katechizację – opinie*, b. sygn.

⁶⁴ AIPN Sz 008/641, t. 1, *Informacja z 27 września 1973 r.*, k. 329.

⁶⁵ Zob. AKSK, WWK, *Pismo wysłane do Komisji Episkopatu ds. Katechizacji o wpływie reformy oświaty na katechizację w diecezji szczecińsko-kamieńskiej z 21 marca 1974 r.*, b. sygn. Podczas spotkania z naczelnikiem gminy Pyrzyce z proboszczami ks. Terlikowski mówił o trudnościach, jakie napotyka ze strony nauczycieli szkoły w nauce religii. Dzieci odwożone autobusem szkolnym nie zawsze są zabierane, gdy biorą udział w nauce religii. Chodzi o dzieci z miejscowości Turze i Nieborowo. AIPN Sz, 0012/226, t. 1, *Notatka służbowa ze spotkania inż. Władysława Jachimowicza naczelnika miasta i gminy Pyrzyce z proboszczami parafii odbytego w dniu 3 listopada 1977 r.*, k. 49. Za: K. Lemek, *Posługa katechetyczna w kontekście budowania Kościoła diecezjalnego w okresie posługi duszpasterskiej bp. Jerzego Strobę*, w: *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 3, 1972–1978, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, IPN Szczecin, Szczecin 2018, s. 388.

w niedzielę, w których dzieci zbierały punkty za tzw. prace społeczne, by mieć wyższą ocenę ze sprawowania⁶⁶. Nakładano na nauczycieli obowiązek organizacji kółek zainteresowań w dni powszednie popołudniami oraz wycieczek lub rajdów w niedzielę⁶⁷. Zauważali oni jednak, że dzieci chcące uczestniczyć w lekcjach religii lub innych wydarzeniach w parafii są gotowe opuścić zajęcia organizowane w szkole⁶⁸. Pytani rodzice dostrzegali we wprowadzanej reformie szansę na zdobycie przez ich dzieci lepszego wykształcenia jednocześnie przyznawali, że boją się publicznie domagać zapewnienia im czasu wolnego na udział w katechezie⁶⁹.

Utrudniano uczniom mieszkającym w internatach udział w katechizacji przez zabranianie im opuszczania pokoi, ogłaszano czas na naukę własną w czasie, kiedy odbywały się lekcje religii⁷⁰.

⁶⁶ Zob. AKSK, WWK, *Wpływ reformy oświaty na katechizację – opinie*, b. sygn. Zob. AP Sz, PWRN, KOS, 12899, *Sprawozdanie o punktach katechetycznych w województwie szczecińskim stan na 30 stycznia 1972 r.*, k. 5.

⁶⁷ Zob. AP Sz, PWRN, KOS, 12899, *Sprawozdanie o punktach katechetycznych w województwie szczecińskim stan na 30 stycznia 1972 r.*, k. 5. 3 kwietnia 1979 r. wyznaczono czyn społeczny uczniów szkół ponadpodstawowych w Szczecinie. Miało w nim wziąć udział 3 tys. uczniów, co stanowi 15–18 proc. młodzieży uczącej się w tych szkołach. Bp J. Gałęcki telefonował z protestem do I wicewojewody. Czyn społeczny się nie odbył, ponieważ padał deszcz. W niedzielę w kościołach odczytano komunikat, że w związku z czynem młodzieży w godzinach przedpołudniowych – duszpasterze zwracają się z apelem do rodziców, by dopilnowali, by ich synowie i córki wzięli udział w nabożeństwach popołudniowych i wieczornych, Zob., AIPN Sz, 0012/226, t. 1, *Notatka służbowa z 23 kwietnia 1979 r.*, k. 110.

⁶⁸ Nauczyciele zauważali, że w okresie Wielkiego Postu, w piątki, w czasie odprawiania drogi krzyżowej spada frekwencja na zajęciach pozalekcyjnych. Zob. AKSK, WWK, *Wpływ reformy oświaty na katechizację – opinie*, b. sygn.

⁶⁹ Zob. AKSK, WWK, *Wpływ reformy oświaty na katechizację – opinie*, b. sygn.

⁷⁰ „15 stycznia 1985 r. z uzyskanych informacji wynika, że do kierownictwa internatu Studium Nauczycielskiego w Szczecinie interweniował telefonicznie ks. A. Rasiński z parafii św. Rodziny, dla czego nie są zwalniane z internatu uczennice na lekcje religii. Uzyskał wyjaśnienie, że w tym czasie odbywają się nauki własne. Jednocześnie do kierownictwa szkoły wpływają prośby rodziców o zwalnianie uczennic na lekcje religii. Zainspirowano Wydział ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego do podjęcia interwencji w kurii”. AIPN Sz, 0012/222, t. 1, *Meldunek operacyjny 022/85*, k. 37. „W dniu 2 kwietnia 1984 r. do kierownika internatu Zespołu Szkół Samochodowych w Szczecinie zgłosiło się 2 księży /ustalenia w toku/ z interwencją w sprawie rzekomego utrudniania udziału uczniom w lekcji religii. Zgłosili m.in. zarzut, iż w godzinach popołudniowych kierownictwo internatu zabrania im opuszczania pomieszczeń celem udania się na religię. (...) Jedynie mieszkający w internacie uczniowie w okresie tzw. nauki własnej, w godz. 16.30–19.00 nie mogą opuszczać internatu, co jest zgodne z zarządzeniami władz oświatowych”. AIPN Sz, 0012/223, t. 1, *Meldunek operacyjny 0203/84*, k. 199.

W wydawanych instrukcjach katechetycznych przypomniano odpowiedzialnym za katechezę w poszczególnych parafiach, aby elastycznie ustalali godziny katechizacji, ułatwiając dzieciom udział w niej. Zakładano nowe punkty katechetyczne w miejscu szkoły zbiorczej⁷¹ i podejmowano współpracę w ramach dekanatów, by w razie potrzeby zorganizować katechezę międzyparafialną.

Na terenie diecezji przestrzegano postanowień Episkopatu o zakazie likwidacji punktów katechetycznych bez wiedzy kurii oraz zakazie ich rejestracji i składania sprawozdań, co przypominał na konferencjach diecezjalnych bp J. Stroba⁷². Odsetek księży podpisujących umowy z władzami na prowadzenie punktów spadał, z 39 umów zawartych w 1975 r. do 33 – w 1979 r., co stanowiło 11,3 proc. ogółu kapłanów⁷³.

Szkoła realizująca program materialistycznego i ateistycznego wychowania zaprogramowana była na podważanie wartości chrześcijańskich i zasad wpajanych dzieciom na lekcjach religii⁷⁴. Nacisk światopoglądowy wywierała przez narzucanie uczniom lektur i wychowanie socjalistyczne w organizacjach młodzieżowych⁷⁵. W niektórych miastach uniwersyteckich wprowadzono do szkół dla uczniów klas maturalnych studium marksizmu, którego zajęcia kończyły się podczas obozu letniego w czasie wakacji⁷⁶. Organizowano zabawy, spotkania taneczne oraz studniówki

⁷¹ A. Offmański, *Diecezja szczecińsko-kamieńska*, „Prezbiterium” 1974, nr 6–8, s. 58.

⁷² AIPN Sz 008/641, t. 1, *Informacja z konferencji diecezjalnej księży* (29 stycznia 1973 r.), k. 252.

⁷³ Liczba umów o nauczanie religii: 1975 r. – 39; 1976 r. – 38; 1977 r. – 35; 1978 r. – 35; 1979 r. – 33 umowy na 291 księży. AIPN Sz. 0012/226, t. 2, *Podstawowe dane obrazujące kształt stosunków wyznaniowych w pięcioleciu 1975–1979*, k. 13. „Uwagę naszą zwraca malejąca liczba umów o organizację punktów katechetycznych zawarta przez księży rzymskokatolickich (...). Zmniejszenie się ilości umów powodowane jest głównie przyczynami obiektywnymi, jak śmierć lub przeniesienie księdza poza województwo i tylko 1 ksiądz wypowiedział w 1977 r. umowę o organizację punktu katechetycznego. Niekorzystnym zjawiskiem jest jednak to, że na miejsce umów wygasłych nie przybywa wystarczająco liczba umów nowych”. AP Sz, IV/701, *Informacje dotyczące stanu punktów katechetycznych w roku szkolnym 1978/1979*, k. 55; AIPN Sz, 0012/226, t. 1, *Informacje dotyczące stanu punktów katechetycznych w roku szkolnym 1978/1979*, k. 93.

⁷⁴ „Komisja Episkopatu zauważała, że z programu nauczania w klasie wstępnej wynika wyraźnie, że chodzi o zaszczepienie w umysłach małych dzieci podstawowych zasad marksizmu, aby w szkole podstawowej były chłonniejsze na przyjęcie całego ateistycznego systemu oświaty i wychowania”. AKSK, WWK, Komisja Episkopatu ds. Katechizacji, *Wpływ reformy szkolnej na katechizację*, b. sygn.

⁷⁵ AKSK, WWK, *Pismo wysłane do Komisji Episkopatu ds. Katechizacji o wpływie reformy oświaty na katechizację...*

⁷⁶ AKSK, WWK, Komisja Episkopatu ds. Katechizacji, *Wpływ reformy szkolnej na katechizację*, b. sygn.

w okresach wielkiego postu i adwentu⁷⁷, podważając tym samym zasady tradycji religijnych, zmuszając młodzież do łamania zasad moralnych, w których zostali wychowani i kształtowania w nich postawy konformizmu.

Kontynuacja ateistycznego wychowania realizowanego w szkole miała miejsce również podczas wakacji. Władze oświatowe zabraniały wychowawcom kolonijnym uczestniczyć wraz z podopiecznymi w niedzielnej mszy świętej. W 1975 r. Episkopat skierował list do Ministerstwa Oświaty i Wychowania, w którym przypominał, że utrudnianie sprawowania praktyk religijnych godzi w prawo do wolności religijnej i łamie artykuł 70. Konstytucji⁷⁸. 19 czerwca 1983 r. odczytano w kościołach komunikat o porozumieniu zawartym między rządem a Episkopatem, w którym potwierdzono prawo do udziału we mszy świętej, apelując do rodziców, by odwiedzali dzieci w czasie pobytu na koloniach i dopilnowali przestrzegania prawa⁷⁹. Mimo zapewnień ze strony władzy nadal utrudniano dzieciom sprawowanie praktyk religijnych. Księża zachęcali rodziców, aby wysyłając dzieci na kolonie, dawali im pisemną prośbę adresowaną do kierownictwa kolonii o możliwość swobodnego wykonywania

⁷⁷ „W dniu 3 marca 1986 r. w godzinach wieczornych w kościele pw. św. Ottona w Pyrzycach ksiądz (...) poddał podczas kazania krytyce wychowanie młodzieży, a szczególnie grono pedagogiczne Szkoły Podstawowej nr 3 w Pyrzycach za to, że podczas postu organizuje zabawę taneczną dla młodzieży, wyraził obawy o właściwy model wychowania”. AIPN Sz, 0012/285, *Informacja z 3 marca 1986 r.*, k. 46. „(...) Ostatnio jeden z księży wystosował list do kierownika szkoły z protestem o to, że w okresie adwentu prowadzi naukę na instrumentach muzycznych”. AIPN Sz, 008/641, t. 2, *Informacja na temat pracy Wydziału IV*, k. 179. „Proboszcz parafii Brojce napiętnował władze szkolne, że w dniu 22 lipca zorganizowano dla dzieci i młodzieży imprezę sportową. Proboszcz uważa, że było to działanie celowe, aby nie poszły do kościoła. Administrator parafii św. Stanisława Kostki w Szczecinie występował z protestem podczas kazania, które następnie przesłał do dyrektora szkoły przeciwko organizowaniu w okresie postu zabawy dla dzieci i młodzieży”. AIPN Sz, 008/641, t. 2, *Działania operacyjne zmierzające do ograniczenia wpływów kleru na młodzież*, k. 250. Treść protestu: AIPN Sz, 0012/226, t. 1, *Pismo z parafii Brojce adresowane do WdSW*, k. 67.

⁷⁸ *List Sekretarza Episkopatu bp. B. Dąbrowskiego do Ministra Oświaty i Wychowania w sprawie wolności sumienia i wyznania dzieci uczestniczących w koloniach*, w: P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, W drodze, t. 3, Poznań 1996, s. 13–14.

⁷⁹ „W sprawie praktyk religijnych na koloniach i obozach do odczytania z ambon w niedzielę 19.06 br. Powołując się na ustalenia Komisji Wspólnej, podaje się w nim do wiadomości, co następuje: zagwarantowana została dzieciom i młodzieży możliwość udziału we Mszach Świętych niedzielnych i świątecznych, i codziennych modlitwach; istnieje możliwość odprawienia Mszy Świętej na terenie kolonii lub obozu w przypadku zbyt dużych odległości kolonii od kościoła; zachęca się rodziców do jak najczęstszego odwiedzania dzieci i młodzieży oraz dbałości o korzystanie z przysługujących im praw odbywania praktyk religijnych”. AIPN Sz, 0012/220, t. 3, *Meldunek operacyjny 0355/83*, k. 136–137.

praktyk religijnych⁸⁰. W związku z reformą wprowadzającą nauczanie dla 6-latków Kościół zintensyfikował działania, podejmowane już wcześniej⁸¹, dążące do objęcia katechizacją najmłodszych⁸². Zgodnie z zaleceniami Komisji Katechetycznej Episkopatu Polski⁸³ nakazującej wprowadzenie w każdej parafii katechezy dzieci przedszkolnych, od września 1976 r. nakazano obowiązkowo na terenie diecezji utworzenie osobnych grup dla dzieci 6-letnich, które w klasach wstępnych podejmowały przygotowanie do szkoły. Po roku objętych nauką religii było 4475 6-latków⁸⁴. W kolejnych latach liczba ta wzrastała, wynosząc w 1981 r. 12 700 dzieci uczęszczających na katechezę, co stanowiło 62 proc. wszystkich dzieci w wieku przedszkolnym⁸⁵. Do prowadzenia zajęć z dziećmi w tym wieku przygotowywano matki i licealistki w czasie spotkań formacyjnych⁸⁶.

⁸⁰ „Do kierownictwa kolonii – obozów. Powołując się na art. 82 Konstytucji PRL oraz art. 18 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z dn. 19 grudnia 1977 r. nr 38 poz. 167, które zapewniają obywatelom wolność sumienia i wyznania oraz wychowanie religijne i swoich dzieci prosimy, aby nasz /a/ syn /córka/ miał /a/ możliwość swobodnego wypełniania obowiązków religijnych – łącznie z uczestnictwem we Mszy Świętej w niedzielę i święta. Podpis rodziców”. AIPN Sz, 0012/271, t. 2, *Meldunek operacyjny 0299/86*, k. 153. W komunikacie biskup apelował do rodziców, żeby zaopatrzyli dzieci wyjeżdżające na kolonie w oświadczenia mówiące o tym, że życzą sobie, by ich dzieci miały możliwość odbywania praktyk religijnych i mogły uczestniczyć w niedzielnej Mszy Świętej. Zob. „Prezbiterium” 1984, nr 6, s. 163.

⁸¹ W materiałach archiwalnych znajdujemy przykłady realizacji katechezy z dziećmi przedszkolnymi już w latach 60. „Nauczanie prawd wiary obejmuje całego człowieka, tj. od urodzenia do śmierci, nie wyłączając więc dzieci w wieku przedszkolnym. Niemniej, z uwagi na konieczność uwzględnienia stanu umysłowego dzieci w wieku przedszkolnym, Kościół obejmuje swą pracą duszpasterską dzieci szkolne. W myśl tradycji swej nie prowadzi «nauki» z dziećmi przedszkolnymi, lecz «pogadanki na tematy religijne» dostosowane do umysłowości dzieci przedszkolnych. Pogadanki te należałoby bezwzględnie kontynuować jak dotychczas”. AIPN Sz, 008/131, t. 2, *Spotkanie diecezjalnych wizytatorów religii. Parafialna nauka religii a przepisy państwowe (10 stycznia 1962 r.)*, k. 191. W Pyrzycach w parafii św. Ottona naukę religii dla dzieci przedszkolnych prowadziły siostry już w 1965 r. „Twierdzą, że wdrożona w takim wieku religijność stanie się jak gdyby odruchem warunkowym i jest podstawowym warunkiem związania młodego pokolenia z kościołem”. AIPN 008/641, t. 1, *Sprawozdanie z pracy operacyjnej Samodzielnej Sekcji IV za okres roku 1965*, k. 113.

⁸² Katecheza 4-latków i 5-latków była realizowana w 1973 r. w 95 parafiach na 138, a w 1977 r. – w 128 na 160 parafii. Zob. AKSK, *Kancelaria, Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1973–1976*, b. sygn.

⁸³ Tekst *Zalecenia Komisji Katechetycznej Episkopatu Polski*, „Prezbiterium” 1976, nr 9, s. 269. Dołączono również tymczasowy program katechizacji 6-latków *Z Jezusem*, s. 269–271.

⁸⁴ AKSK, *Kancelaria, Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1973–1976*, b. sygn.

⁸⁵ AKSK, *Kancelaria, Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1977–1981*, b. sygn.

⁸⁶ Szerzej o formacji pomocniczej do katechezy dzieci przedszkolnych i klas wstępnych w rozdziale IV.

Problem pozwoleń na budownictwo sakralne był jednym z głównych tematów sporu Kościoła z władzami państwowymi. Szybki rozwój wielkich osiedli, na których nie pozwolono wznosić świątyń, stanowiły poważne wezwanie dla biskupów⁸⁷. Dla potrzeb prowadzenia nauki religii Kościół starał się o pozwolenia na budowę obiektów katechetycznych. Składano wnioski do Wydziału ds. Wyznań, uzasadniając potrzebę ich budowy dużą odległością istniejących punktów katechetycznych od szkoły. W większości sytuacji nie uzyskano zgody na budowę⁸⁸. W 1980 r. mimo negatywnych decyzji, kuria składała nowe wnioski o zgodę na budowę jedenastu punktów katechetycznych, w tym sześciu w Szczecinie. Władze państwowe planowały wydać tylko jedną decyzję pozytywną na budowę w Nowogardzie, natomiast na pozostałe obiekty decyzje negatywne, motywując to brakami materiałowymi⁸⁹. Odrzucano wnioski o budowę sal katechetycznych na terenie nowych osiedli, gdzie nie było kościołów, obawiając się, że będą w nich odprawiane nabożeństwa⁹⁰. Czasami, mimo wydania przez Wydział ds. Wyznań pozwolenia na budowę, prac nie rozpoczynano z powodu braku materiałów lub braku wsparcia miejscowej ludności⁹¹.

W tabeli 1 przedstawiono poniżej liczbę punktów katechetycznych istniejących w diecezji.

⁸⁷ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Znak, Kraków 2003, s. 311.

⁸⁸ W latach 1973–1976 na 32 wnioski o pozwolenie na budowę pomieszczeń katechetycznych na 25 władze nie wyraziły zgody. Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1973–1977*, b. sygn.

⁸⁹ AIPN Sz, 0012/226, t. 2, *Notatka służbowa dotycząca budowy obiektów sakralnych i kościelnych na terenie województwa szczecińskiego 1980 r.*, k. 137.

⁹⁰ Tamże, k. 138. Straszono administratorów zamknięciem punktu katechetycznego z powodu wykorzystywania go do celów sakralnych. Na początku 1973 roku w województwie szczecińskim władze odnotowały 6 przypadków odprawiania obrzędów religijnych w punktach katechetycznych. Prezydium Powiatowej Rady Narodowej wydało zgodę na nabożeństwo w jednym z mieszkań prywatnych. AIPN Sz, 008/641, t. 1, k. 249.

⁹¹ „Ks. W. Szczęsny – proboszcz z Płot mówił o trudnościach z nauką religii w Mechowie, gdzie oprócz nieogrzewanego kościoła nie ma miejsca na nauczanie. Dzieci marzną i chorują. Ma nasze zezwolenie na budowę punktu katechetycznego, ale ludność miejscowa, a szczególnie sołtys nie chcą pomóc w budowie. Na budowę punktu katechetycznego naciska natomiast biskup, o budowę pyta też WdSW, a tymczasem budowa nie rusza z miejsca”. AIPN Sz, 0012/226, t. 1, *Notatka służbowa z odbytego w dniu 16 grudnia 1977 r. spotkania Naczelnika Miasta i Gminy w Płotach z ks. proboszczami z tego terenu*, k. 58.

Tabela 1. Pomieszczenia katechetyczne w latach 1973–1990

Rok	Pomieszczenia katechetyczne			
	prywatne*	parafialne	wędrowne	ogółem
1972	236	415		651
1973	237	431		668
1974	264	425		689
1975	227	416		643
1976	236	415	41	651
1977	220	431		651
1978	190	442		632
1979	173	421	50	594
1980	91	471	67	629
1981	94	444	46	584
1982	94	460	38	592
1983	125	528		653
1984	147	498		645
1985	92	517		609
1986	103	527		630
1988	119	564		683
1989	124	610		734
1990	115	604		719

* Przez pomieszczenia prywatne rozumiano pokoje mieszkalne udostępnione na czas katechizacji, wynajęte pokoje i adoptowane salki; pomieszczenia parafialne: zakrystie, salki w wieżach kościoła, prowizoryczne salki pod chórem kościoła, kaplice. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1973–1976*, b. sygn.

Źródło: AKSK, Dane statystyczne Wydziału Wychowania Katolickiego.

Z analizy danych statystycznych wynika, że od momentu powstania diecezji do powrotu religii do szkół wzrosła liczba pomieszczeń katechetycznych. Zmniejsza się liczba zajęć prowadzonych w pomieszczeniach prywatnych, czyli pokojach mieszkalnych udostępnionych na czas katechizacji i wynajętych lokalach, a wzrastała organizowana w salkach parafialnych (jeśli takie nie istniały, to na potrzeby zajęć adaptowano zakrystie, kaplice, wolne przestrzenie w wieżach kościołów i pod chórami)⁹².

Cechą charakterystyczną katechizacji na omawianym terenie były tzw. punkty wędrowne (ruchome). Aby nie narażać właścicieli mieszkań prywatnych na szyskany

⁹² AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1973–1976*, b. sygn.

ze strony władz lekcje religii za każdym razem organizowano u innego gospodarza. Najczęściej dzieci czekały na katechetę na przystanku lub w innym wyznaczonym miejscu i informowały go, gdzie tym razem odbędzie się spotkanie. Trudno o precyzyjne dane statystyczne odnoszące się do tego typu pomieszczeń, ponieważ były one często wliczane do lokali prywatnych w podawanych przez proboszczów ankietach. W okresie, gdy zajęcia z religii odbywały się poza szkołą, dzięki ofiarności i kreatywności lokalnych wspólnot przystosowano lub wybudowano 200 pomieszczeń katechetycznych mieszczących się na terenie parafialnym. O zaangażowaniu świeckich świadczy udostępnianie miejsca w swoich domach na potrzeby katechizacji oraz najczęściej naprzemienne ogrzewanie w okresie zimy salek parafialnych.

3.1.3. Zabiegi Kościoła o zdynamizowanie katechezy parafialnej w kontekście katechezy dorosłych

W walce o kierunek wychowania młodzieży Kościół nie ograniczał się jedynie do biernej obrony posiadanych pozycji⁹³. Poza działalnością katechetyczną realizowaną na lekcjach religii, starał się docierać do młodych ludzi poprzez wspólnoty, organizowanie różnych form spędzania wolnego czasu, systematyczne spotkania z kołami ministrantów i lektorów⁹⁴. Działania te były wymierzone przeciwko laickiemu wychowaniu realizowanemu w szkole. Zmierzały one do związania młodzieży z Kościołem. Organizowano systematyczne spotkania dla młodych, m.in. pielgrzymki

⁹³ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce...*, s. 334.

⁹⁴ Zob. „Prezbiterium” 1973, nr 3–4, s. 42; 1975, nr 3, s. 89–93. Organizowano spotkania ministrantów, m.in. w ramach „Dni Wspólnoty Służby Liturgicznej”. Zob. „Prezbiterium” 1974, nr 12, s. 25; 1975, nr 12, s. 375–376; 1977, nr 5, s. 156; 1978, nr 1, s. 25; 1980, nr 11, s. 343. W 1976 r. na spotkanie ministrantów starszych ze Szczecina przybyło 240 uczestników. Mszy Świętej przewodniczył bp J. Gałęcki, który za wzór do naśladowania postawił młodym chłopcom św. Stanisława Kostkę. Zob. H. Boguszewski, „Prezbiterium” 1976, nr 12, s. 363. Młodzież męską szkół średnich służącą przy ołtarzu promowano na lektorów w uroczystość Chrystusa Króla. W 1976 r. promocję lektorską przyjęło 186 młodych. Zob. J. Cyrulik, *Promocja lektorów w Szczecinie*, „Prezbiterium” 1976, nr 12, s. 364. Działania te były pod czujną obserwacją służb: „Generalnym celem kościoła jest przeciwstawianie się młodzieży laickiemu wychowaniu w szkołach. W realizacji tego kierunku działania niektórzy księża dopuszczają się nietolerancji lub naruszeń prawa. Sytuacja ta wymaga od nas wszystkich wzmożonej czujności oraz właściwej reakcji na zauważone nieprawidłowości”. AIPN Sz, 0012/226, t. 1, *Ocena aktywności na płaszczyźnie społeczno-politycznej, jak i pracy duszpasterskiej*, k. 65.

do katedry maturzystów⁹⁵, dzieci komunijnych⁹⁶ i dzieci kończących naukę w szkole podstawowej⁹⁷. Animowano dni wspólnoty osobne dla młodzieży męskiej i żeńskiej⁹⁸. Zapraszano dzieci i młodzież poza godzinami katechizacji na wspólną modlitwę, adorację do kościoła. Poprzez rozwijające się i coraz prężniej działające duszpasterstwa akademickie starano się otoczyć opieką młodych, wchodzących w dorosłe życie⁹⁹.

Największą popularność w tym czasie zyskał „Ruch Światło-Życie” (tzw. ruch oazowy) założony przez ks. F. Blachnickiego. W diecezji szczecińsko-kamieńskiej główne ośrodki tego ruchu mieściły się przy parafii pw. św. Stanisława Kostki w Szczecinie¹⁰⁰ i w Świnoujściu, skupiały w 1978 r. ok. 160 członków¹⁰¹. Miejscem

⁹⁵ Maturzyści spotykali się na wspólnej modlitwie w katedrze z okazji zakończenia roku szkolnego, przed maturą pielgrzymowali na Jasną Górę. Zob. „Prezbiterium” 1974, nr 12, s. 24; 1976, nr 5–6, s. 189; 1977, nr 5, s. 156; 1980, nr 3–4, s. 119; 1986, nr 1–3, s. 37; 1987, nr 4–6, s. 89; 1988, nr 1–3, s. 75.

⁹⁶ Zob. „Prezbiterium” 1976, nr 7–8, s. 243–244; 1977, nr 7–8, s. 248; 1978, nr 9, s. 283.

⁹⁷ Zob. „Prezbiterium” 1973, nr 5–6, s. 53; 1976, nr 7–8, s. 243; 1977, nr 7–8, s. 249; 1984, nr 6, s. 176.

⁹⁸ Po raz pierwszy osobne nabożeństwa dla młodzieży męskiej z okazji uroczystości św. S. Kostki oraz dla młodzieży żeńskiej w dniu Niepokalanego Poczęcia NMP zorganizowano w 1978 r. Zob. „Prezbiterium” 1978, nr 2, s. 57–58.

⁹⁹ W Szczecinie we wszystkich większych parafiach podjęto duszpasterstwo studentów i słuchaczy szkół ponadpodstawowych. Obok ośrodków z tradycjami, jak duszpasterstwa akademickie przy kościołach św. A. Boboli, NSPJ, działały również duszpasterstwa na Pogodnie, Niebuszewie, Grabowie i Dąbiu. Ośrodki te objęły swoim działaniem ok. 8–10 proc. młodzieży studiującej. Zob. A. Ofmański, *W posłudze ludowi Pomorza Zachodniego*, „Zeszyty Katechetyczne” (dalej ZK) 1997, nr 6, s. 29. Na początek i zakończenie roku akademickiego młodzież studiująca gromadziła się w katedrze na wspólnej modlitwie pod przewodnictwem biskupa. Zob. „Prezbiterium” 1973, nr 5–6, s. 53; 1973, nr 12, s. 26–27; 1974, nr 12, s. 26; 1976, nr 7–8, s. 244; 1976, nr 10–11, s. 330; 1977, nr 7–8, s. 251; 1977, nr 12, s. 383–384. W 1978 r. duszpasterstwa akademickie istniały w Szczecinie przy 12 parafiach, zrzeszając 300 studentów na 15 tys. studiujących. Zob. AIPN Sz, 008/641, t. 2, *Działania zmierzające do ograniczenia wpływu kleru na młodzież (10 października 1978 r.)*, k. 249. Zalecano, by proboszczowie rozdawali młodzieży udającej się na studia krótki list polecający do duszpasterstwa akademickiego i przypominali, że formacja religijna nie kończy się na świadectwie maturalnym, lecz przedłuża się na okres studiów i pracy zawodowej. W 1977 r. w Szczecinie duszpasterstwa akademickie działały przy parafiach pw. św. Jakuba, św. Rodziny, NSPJ, św. A. Boboli, św. J. Chrzcziciela, św. Krzyża, św. S. Kostki, św. Józefa, Najświętszego Zbawiciela, św. Kazimierza, Niepokalanego Poczęcia NMP oraz przy kaplicy na osiedlu Głębokim. Zob. *Duszpasterstwo akademickie*, „Prezbiterium” 1977, nr 5, s. 19–21. Szerzej o duszpasterstwie akademickim w: Z. Fenrych, *Duszpasterstwo akademickie w życiu młodzieży studenckiej Szczecina w latach 1947–1990*, IPN Szczecin, Szczecin 2021.

¹⁰⁰ AIPN Sz, 008/641, t. 2, *Organizacja działań operacyjno-profilaktycznych w zakresie zabezpieczenia imprez religijnych i działań aktywności kościelnej (15 sierpnia 1977 r.)*, k. 204.

¹⁰¹ Zob. AIPN Sz, 008/641, t. 2, *Działalność operacyjna zmierzająca do ograniczenia...*, k. 249.

obozów rekolekcyjnych były miejscowości: Rzepin, Moryń, Kołczewo, Kamień Pomorski, Pęzino koło Stargardu Szczecińskiego, Dębno¹⁰². Oaza obejmowała młodzież starszych klas podstawówek, szkół średnich i studentów¹⁰³. Przynależność ludzi młodych do oazy wywoływała zaniepokojenie instytucji państwowych, niepozwalających uczniom nosić oznak ruchu w szkole¹⁰⁴. Formacja młodych dokonywała się przez modlitwę, dzielenie się Ewangelią, rekolekcje oraz dni wspólnot młodzieżowych. Miała ich uzdolnić do aktywnego włączenia się w życie parafii. W czasie spotkania duszpasterzy młodzieży w kurii pod przewodnictwem bp. J. Gałęckiego postulowano, by informacja o tym sposobie kształtowania elit laikatu w parafiach dotarła do wszystkich kapłanów¹⁰⁵. W diecezji organizowano diecezjalne dni skupienia dla młodzieży oazowej, w ramach których młodzi wspólnie uczestniczyli we mszy świętej, integrowali się, poznawali założenia ruchu¹⁰⁶.

Z analizy ankiet katechetycznych¹⁰⁷ wynika, że na terenie diecezji w latach 1972–1989 rozwijały się liczne zajęcia pozakatechetyczne. Profil zajęć różnił się w zależności od miejsca ich realizacji. Inne działania podejmowano w miastach, inne na terenach wiejskich. Na obszarach wiejskich angażowano młodzież do dekoracji kościołów, przygotowywania żłobków i grobów pańskich, sprzątania w świątyniach i wokół nich, pomocy przy remontach i budowie plebanii. W Szczecinie większy

¹⁰² AIPN Sz, 0012/226, t. 5, *Informacja o ruchu oazowym*, k. 75.

¹⁰³ AIPN Sz, 008/641, t. 2, *Organizacja działań operacyjno-profilaktycznych w zakresie zabezpieczenia...*, k. 205.

¹⁰⁴ „21 września 1984 r. uzyskano informację, że ks. J. Malec z parafii Chrystusa Króla w Świnoujściu złożył wizytę dyrektorze Liceum Ogólnokształcącego. W trakcie rozmowy usiłował wywrzeć nacisk na władze szkolne, aby zezwoliły na noszenie przez uczniów oznak ruchu oazowego. (...) Sytuacja jest kontrolowana”. AIPN Sz, 0012/223, t. 3, *Meldunek operacyjny 0642/84*, k. 57.

¹⁰⁵ Zob. S. Czubak, *Duszpasterze młodzieży w kurii szczecińskiej*, „Prezbiterium” 1977, nr 7–8, s. 249–250.

¹⁰⁶ Zob. J. Kazieczko, *Diecezjalny dzień wspólnoty młodzieży w Szczecinie*, „Prezbiterium” 1976, nr 12, s. 362.

¹⁰⁷ AKSK, WWK, *Ankiety katechetyczne z lat 1972–1989*, b. sygn. „Oddziaływanie i łączenie ludzi z kościołem odbywa się na kilku płaszczyznach. Najważniejsza z nich to katechizacja, czyli zorganizowane i ujęte w odpowiednie programy nauczania religii; nabożeństwa i nauki dla młodzieży, w tym organizowane specjalne rekolekcje; organizacje przykościelne, takie jak: koła ministrantów, koła różańcowe i chóry kościelne; pozareligijne kontakty kleru z młodzieżą wyrażające się m.in. w organizowaniu przez księży wolnego czasu młodzieży w formie zajęć sportowych, kulturalno- rozrywkowych”. AIPN Sz, 008/641, t. 2, *Analiza działalności duszpasterstwa stanowo-zawodowego (1 czerwca 1977 r.)*, k. 213.

nacisk był położony na duszpasterstwo akademickie oraz wspólnoty m.in.: „Pomocnicy Maryi Matki Kościoła”, „Odnowa w Duchu Świętym”, „Neokatechumenat”, „Eucharystyczny Ruch Młodych” czy harcerstwo. Na terenie całej diecezji działały grupy charytatywne i opiekujące się chorymi. Księża zapraszali młodzież na wspólne oglądanie filmów o tematyce religijnej albo wyświetlanie przeźroczy. Przy wielu parafiach działały *shole*, zespoły muzyczne (nauka gry na gitarze, instrumentach dętych). Młodzi przygotowywali gazetki w gablotach lub wspólnie grali w piłkę. Dużą popularnością cieszyły się pielgrzymki. Zapraszano młodzież do grup liturgicznych przygotowujących niedzielą liturgię słowa, zrzeżeń biblijnych (krąg biblijny, godzina biblijna), odmawiania różańca (żywy różaniec).

W czasie spotkań katechetycznych z księżmi-katechetami poruszano zagadnienia katechezy młodzieżowej, aby dzieląc się różnymi doświadczeniami pracy z tą grupą, wypracować nowe strategie duszpasterskie i katechetyczne¹⁰⁸.

Zintensyfikowana praca z młodzieżą przynosiła efekty. Młodzi ludzie bardziej świadomie domagali się uczestnictwa Kościoła w życiu publicznym. Zawieszano krzyże, zapraszano księży z wizytą kolędową do internatów i akademików, do czego władze oświatowe nie chciały dopuścić i w związku z tym podejmowały interwencje w kurii¹⁰⁹.

¹⁰⁸ W pierwszych miesiącach 1976 r. w czasie spotkania ks. J. Czerkies wygłosił referat: *Trudności w przekazie Ewangelii na katechezie młodzieżowej*. Później pod przewodnictwem ks. wizytatora diecezjalnego przeprowadzono dyskusję na temat ożywienia postawy młodzieży na Mszy Świętej. Zob. „Prezbiterium” 1976, nr 3, s. 95. Na przełomie maja i czerwca 1976 r. na spotkaniu wysłuchano wykładu ks. T. Czapigi *Duszpasterstwo młodzieży trudnej i zaniedbanej na przykładzie Szczecina*. Dyskutowano o dialogu w katechezie młodzieżowej. Zob. „Prezbiterium” 1976, nr 7–8, s. 243. Jedno ze spotkań było poświęcone katechizacji młodzieży szkół zawodowych. Zob. „Prezbiterium” 1977, nr 5, s. 153–154. Na spotkaniu duszpasterzy w lutym 1984 r. omówiono formy i trudności duszpasterstwa młodzieży. Skupiono się na trzech zagadnieniach: ruchu oazowym, duszpasterstwach powołaniowym i służbie liturgicznej. Zob. „Prezbiterium” 1984, nr 1–2, s. 21.

¹⁰⁹ „W dniu 27.01.1981 r. uczennice Zawodowego Studium Medycznego nr 2 zamieszkałe w internacie przy ul. Wojska Polskiego 63 w Szczecinie nawiązały kontakt z księdzem i wystąpiły z inicjatywą objęcia pomieszczeń internatu wizytami kolędowymi. O fakcie tym informował wywieszony w internacie afisz. Internat leży na terenie parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa. Pod nieobecność administratora parafii chrystusowców oraz biskupa, dyrektor Wydziału ds. Wyznań podjął w tej sprawie interwencję u kanclerza kurii ks. E. Cybulskiego. Kanclerz interwencji nie przyjął, motywując, że Konstytucja zapewnia wolność wyznania. Wobec stanowiska kanclerza kurii zainspirowano czynniki polityczne, administracyjne i oświatowe do podjęcia stosownych przeciwdziałań”. AIPN Sz, 0012/221, t. 3, *Informacje z 28 stycznia 1981 r.*, k. 93–94. „W dniu 23 stycznia br. do Kuratorium Oświaty i Wychowania w Szczecinie zatelefonował ks. Czesław Śliwa z parafii pw. św. Wojciecha w Świnoujściu protestując przeciwko zakazowi Kuratorium wpuszczenia księży na teren szkół średnich i zawodowych.

Cechą charakterystyczną działań katechizacyjnych inspirowanych przez kurie w latach 70. na terenie diecezji było podjęcie szerokiej współpracy z rodzicami – pierwszymi katechetami swoich dzieci. Zadanie kształtowania w dorosłych poczucia odpowiedzialności za wychowanie religijne dzieci zostało wpisane w program duszpasterski na rok 1974/1975 z podanymi propozycjami jego realizacji (spotkania, rady katechetyczne, pogadanki)¹¹⁰. W planie na kolejny rok nałożono na proboszczów obowiązek spotkań z rodzicami (w tym jedno spotkanie tylko dla ojców) określając ich częstotliwość¹¹¹. Z racji przygotowania do przyjęcia sakramentów dorośli uczestniczyli w cyklu spotkań¹¹². Rodzice najmłodszych dzieci 5- i 6-letnich co dwa tygodnie mieli katechezę z proboszczem w tym samym czasie, gdy ich dzieci uczestniczyły w zajęciach prowadzonych przez katechetkę w innym pomieszczeniu¹¹³. Katecheza rodziców dzieci przedkomunijnych obejmowała 3 katechezy w ciągu roku

---

Stwierdził, że będzie w tej sprawie interweniował w kurii biskupiej. W odpowiedzi ks. Cz. Śliwa uzyskał odpowiedź, że kuratorium podtrzymuje swoje dotychczasowe stanowisko w sprawie wizyt kolędowych na terenie internatów. Informacja wiarygodna”. AIPN Sz, 0012/223, t. 1, *Meldunek operacyjny* 040/84, k. 47.

¹¹⁰ *Plan duszpasterski na rok 1974/1975*, „Prezbiterium” 1974, nr 9–11, s. 64.

¹¹¹ J. Stroba, *Program duszpasterski diecezji szczecińsko-kamieńskiej na rok 1975/1976. Powołani do przyjaźni z Bogiem*, „Prezbiterium” 1975 nr 11, s. 344–345.

¹¹² Z racji przygotowania do przyjęcia sakramentów chrztu i komunii św. obowiązywał przynajmniej półroczny katechumenat. Kandydaci do sakramentu bierzmowania uczestniczyli w 14 katechezach (uczniowie klas V–VIII w cotygodniowej katechezie *Dojrzałość chrześcijańska* oraz cyklu 14 nauk równoległe z nią prowadzonych); świadkowie i rodzice bierzmowanych brali udział w 3 katechezach, których tematyka ogniskowała się na Kościele, współodpowiedzialności za rodzinę, czyli domowy Kościół, na apostołstwie w środowiskach społecznych, czyli na ewangelizacji świata przez świeckich. Młodzież przygotowującą się do sakramentu małżeństwa obowiązywał kurs przedmałżeński, podczas którego formowano świadomość sakramentalności małżeństwa i świętości rodzin oraz 5 nauk przedślubnych. Przed chrztem rodzice dziecka i chrzestni wysłuchiwali najmniej jednej katechezy ukazującej teologię sakramentu chrztu oraz cele i zobowiązania wynikające z jego przyjęcia. Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1973–1976*, b. sygn.; A. Offmański, *Katecheza dla dorosłych na tle praktyki parafialnej w diecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Prezbiterium” 1978, nr 10–11, s. 338–344.

¹¹³ Ponieważ centralną postacią katechezy przedszkolnej był Jezus Chrystus w tajemnicach roku liturgicznego, również katechezy dla rodziców tej grupy dzieci miały charakter chrystocentryczny, por. *Chrystus dziś żyjący w Kościele poznaje nasze problemy i uczy nas je rozwiązywać*. A. Offmański, *Katecheza dla dorosłych...*, s. 342. Systematyczną katechezę dla rodziców dzieci 5- i 6-letnich w pełnym wymiarze (co dwa tygodnie) prowadziło niewiele parafii (ok. 10 proc.). Za przyczynę podawano trudności zgromadzenia rodziców, wiele zajęć kapłanów, rozproszenie punktów katechetycznych, brak pełnego przygotowania księży. Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1977–1981*, b. sygn. W 1978 r. podjęto następujące tematy dla rodziców dzieci przedszkolnych i klas wstępnych: *Msza Święta i nasz trud*, *Uaktywnienie laikatu*, *Cechy rodziny jako kościoła domowego*.

skoncentrowane wokół Eucharystii, sakramentu pokuty i pojednania¹¹⁴ oraz 3 spotkania wychowawcze tzw. wywiadówki. Rodziców dzieci i młodzieży starszych klas systematycznie zapraszano na konferencje. Tematykę podejmowaną podczas tych spotkań opracowywał Wydział Katechetyczny i publikował w *Biuletynie Katechetycznym*¹¹⁵, który był kwartalnikiem. Osobną grupą, którą chciano objąć systematyczną katechezą byli rodzice ministrantów. W 1978 r. w 60 proc. parafii była odprawiana

¹¹⁴ Katecheza dla rodziców dzieci klas I dotyczyła tematów: *Kościół jako rodzina Boża, W chrzcie Chrystus czyni nas synami Bożymi i włącza w rodzinę Kościoła, Jak rozumiem problem grzechu?*; dla rodziców dzieci klas II: *Zgromadzenie Eucharystyczne wyrazem jedności wierzących z Chrystusem, Msza Święta Ofiarą Chrystusa i wspólnoty, Jak pragnę się przemienić w sakramencie pokuty*. W kolejnych latach tematyka nadal była skoncentrowana na tych samych zagadnieniach, ale inaczej sformułowano poszczególne tematy. Dla rodziców dzieci klas I: *Przez chrzest Chrystus tworzy rodzinę Bożą; Zgromadzenie Eucharystyczne wyrazem jedności wierzących z Chrystusem w Kościele; Co znaczy, że Msza Święta jest ofiarą i uczta?* Dla rodziców dzieci klasy II: *Czy jest możliwe dziś ustrzec się grzechu? Dlaczego sakrament pokuty jest dziś aktualny? Rachunek sumienia człowieka dorosłego*. Zob. *Katechizacja dorosłych, „Prezbiterium”* 1979, nr 2, s. 50–62.

¹¹⁵ W „Biuletynie Katechetycznym” (dalej BK) 2/77 zaproponowano, by ostatnie spotkanie z rodzicami miało charakter podsumowujący i było poświęcone tematyce: dla rodziców dzieci przedkomunijnych – *Problem rozwodów a trwałość małżeństwa*; dla rodziców dzieci klas III–VII – *Prawo do wolności religii*; dla rodziców klas VIII – *Dążność młodzieży do kształcenia się*. W numerze powakacyjnym (BK 4/77) autorzy proponowali, by pierwsze spotkanie katechetyczne z rodzicami uformować jako dni skupienia z nabożeństwem pokutnym oraz Mszą Świętą z konferencją. Tematyka konferencji była powiązana z zagadnieniami omawianymi przez dzieci w czasie katechezy. Dla rodziców dzieci przedszkolnych i klas wstępnych – *Wychowawcze ukształtowanie czasu wolnego dzieci*; dla rodziców dzieci klas I–IV – *Wolność religii wyrażająca się w prawie do katechezy, do budowy kościołów*; dla rodziców dzieci klas V–VIII – *Ateizacja dzieci i młodzieży przez środki masowego przekazu*; dla rodziców młodzieży – *Chrześcijański stosunek do pracy*. W BK 6/77 proponuje się, by spotkania miały charakter dyskusyjny, by stały się etapem w uformowaniu rady katechetycznej. Dla rodziców dzieci przedszkolnych i klas wstępnych oraz klas I–IV zaproponowano do przedyskutowania problem: *Msza Święta w ich rodzinie i życiu dziecka*; rodzice dzieci klas V–VIII mieli podjąć problem systematyczności modlitwy, a rodzice młodzieży *Zobowiązania i łaski sakramentu bierzmowania*. BK 2/78 proponował dla rodziców dzieci klas młodszych temat: *Msza Święta – inspiracją działania apostolskiego*; rodzicom dzieci klas starszych: *Kościół diecezjalny – Kościół powszechny*; dla rodziców młodzieży *Uaktywnienie laikatu*. BK 3/78 przewidywał dla rodziców dzieci przedkomunijnych temat: *Mój systematyczny udział we Mszy Świętej niedzielnej*; dla rodziców dzieci klas młodszych: *Przyrzeczenia chrzcielne i zobowiązania wynikające z sakramentu bierzmowania*; dla rodziców młodzieży: *Modlitwa indywidualna*. BK 5/78, dla rodziców dzieci klas młodszych przewidywał zagadnienie: *Sakrament chorych a odpowiedzialność za członków rodziny*; dla rodziców klas starszych: *Wychowanie do życia w rodzinie*; dla rodziców młodzieży należało zorganizować dzień skupienia pod hasłem: *Chrystus w rodzinie*. BK 1/79 – dla rodziców dzieci klasy I i II proponowano dzień skupienia pod hasłem: *Wychowanie do trzeźwości*; dla ojców dzieci klas III–IV konferencje: *Rodzina w służbie życia*; dla rodziców uczniów klas V–VIII: *Ożywienie sakramentu chorych*; dla rodziców młodzieży: *Wychowanie do życia w rodzinie*.

Zob. J. Stroba, *Program duszpasterski na rok jubileuszowy 1973/1974. Budujemy nasz Kościół diecezjalny, „Prezbiterium”* 1973, nr 9, s. 18.

godzina święta w intencji powołań kapłańskich, po której proboszczowie prowadzili katechezę z rodzicami, a opiekunowie okresową zbiórkę liturgiczną¹¹⁶. Niezależnie od formy, jaką przyjmowała katecheza dorosłych, według zaleceń diecezjalnych powinna pomagać rozwiązywać problemy, z jakimi przychodzili jej odbiorcy w świetle objawienia Bożego¹¹⁷. Zakładano, że katecheta, prowadzący spotkanie, winien być towarzyszem we wspólnych poszukiwaniach Boga, a nie specjalistą dającym gotowe odpowiedzi.

3.1.4. Zmiany w prawie państwowym lat 80. dotyczące zajęć katechetycznych

Wzmagający się kryzys gospodarczy, fala strajków w 1980 r., powstanie *Solidarności* i zmiany ekip partyjno-rządowych zmusiły władze do nawiązania dialogu z Kościołem¹¹⁸. Wydano dyrektywę cofającą dyskryminujące zapisy o organizacji punktów katechetycznych¹¹⁹ – uznano katechezę za wewnętrzną sprawę Kościoła oraz umożliwiono sprawowanie sakramentów i prowadzenie nauki religii w zakładach dla trudnej młodzieży¹²⁰, w sanatoriach, prewentoriach resortu zdrowia i opieki społecznej¹²¹.

Na mocy nowych uregulowań prawnych administratorzy parafii zyskiwali prawo, które mogli egzekwować od dyrektorów szkół – wglądu w plany lekcji w szkole oraz uzgadniania z nimi siatki godzin katechezy, by nie nakładały się z zajęciami

¹¹⁶ A. Offmański, *Katecheza dla dorosłych...*, s. 343.

¹¹⁷ W czasie spotkań z dorosłymi zalecano realizować katechezę o orientacji antropologicznej zawierającą trzy stałe elementy: odczytanie problematyki religijnej w życiu uczestników, podjęcie prób znalezienia rozwiązania w Objawieniu, udzielenie odpowiedzi życiowej na apel Boży objawiony w znakach czasu. Zob. tamże, s. 344.

¹¹⁸ J. Doppke, *Katechizacja w Polsce...*, s. 114.

¹¹⁹ Zarządzenia Ministerstwa Oświaty i Wychowania z dnia 23 października 1981 r. w sprawie umożliwienia dzieciom i młodzieży szkolnej uczestniczenia w katechizacji parafialnej, „Prezbiterium” 1981, nr 12, s. 366–368.

¹²⁰ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 września 1981 r. w sprawie wykonywania praktyk i posług religijnych w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, „Prezbiterium” 1981, nr 12, s. 371–374.

¹²¹ 9 marca 1982 r. Minister Zdrowia i Opieki Społecznej wydał instrukcję w sprawie katechizacji dzieci i młodzieży przebywających w sanatoriach i prewentoriach resortu zdrowia i opieki społecznej. Zob. S. Skuza, *Nauczanie religii w Polsce w świetle prawa państwowego po roku 1945 r.*, w: *Nowa ewangelizacja*, Pallottinum, Poznań 1993, s. 252.

dotatkowymi w placówkach oświatowych. Zlikwidowano ograniczenia dotyczące ulokowania punktu katechetycznego oraz dopuszczono możliwość organizacji lekcji religii w pomieszczeniach mieszczących się w budynkach państwowych za odpowiednią opłatą.

Wnioski o udostępnienie lokali państwowych były kierowane drogą oficjalną przez biskupa do wojewody. Ordynariusz na przełomie roku szkolnego 1981/1982 złożył podania, uzasadniając je trudnościami lokalowymi, o udostępnienie pomieszczeń w 13 miejscowościach – wszystkie zostały oddalone¹²². Odbywało się to po konsultacji z proboszczami i lokalnymi przedstawicielami władzy – inspektorami oświaty lub naczelnikami gmin¹²³. Rozmowy te miały na celu znalezienie argumentów przedstawianych później stronie kościelnej, że nie wyczerpano innych możliwości lokalowych na organizację punktu katechetycznego. Odmienne interpretacja przepisów prawa stanowiła punkt sporny. Przedstawiciele władzy państwowej bronili stanowiska, że udostępnienie pomieszczeń może mieć miejsce tylko wtedy, kiedy nie ma innych możliwości¹²⁴. Strona kościelna argumentowała, że nauczanie religii w pomieszczeniach szkolnych ma poprawić warunki katechetyczne dzieci i młodzieży, a nie odnosi się jedynie do sytuacji, w których nie ma jakichkolwiek innych perspektyw¹²⁵.

Odnajdujemy w dokumentach archiwalnych dowody na podejmowanie przez Wydział IV SB działań mających na celu niedopuszczenie do przekazania lokali państwowych na potrzeby katechizacji. Odbywało się to przez „rozmowy profilaktyczne, w wyniku których inicjatywy były neutralizowane”¹²⁶ lub znajdowaniu – w momencie

---

¹²² Wniosek do wojewody o udostępnienie pomieszczeń szkolnych w Troszynie – parafia Wolin; Koniewie – parafia Żarnowo; Bielkowie i Zelowie – parafia Kobylanka; Dołujach, Stobnie, Będargowie – parafia Mierzyn, Prusinowie – parafia Górzycza; Bronisławie, Siadło Dolnym, Przecławiu – parafia Kołbaskowo; Załomiu – parafia Szczecin-Dąbie, Górki Pomorskie w parafii Jarszewo. AP Sz, UW, WdSW, IV/702, k. 32. 27. 15.

¹²³ AP Sz, UW, WdSW, IV/ 702. k. 19–26.

¹²⁴ Tamże, k. 17–18. AIPN Sz, 0012/226, t. 3, *Notatka służbowa*, k. 114–115.

¹²⁵ AP Sz, UW, WdSW, IV/702, *Notatka służbowa*, k. 18. AIPN Sz, 0012/226, t. 3, *Notatka służbowa*, k. 115.

¹²⁶ Zob. AIPN Sz, 0012/220, t. 5, *Meldunek operacyjny* 0638/83, k. 91.

złożenia przez parafię wniosku o udostępnienie konkretnego budynku – instytucji państwowej, która to pomieszczenie zaczynała właśnie użytkować¹²⁷.

Zarządzenie w sprawie umożliwienia dzieciom i młodzieży szkolnej uczestniczenia w katechizacji parafialnej dawało podstawy prawne do prowadzenia lekcji religii w specjalnych zakładach wychowawczych oraz gwarantowało dzieciom przebywającym w domach dziecka, internatach i innych placówkach opiekuńczo-wychowawczych możliwość uczestniczenia w tych zajęciach w najbliższym punkcie katechetycznym, przy czym opiekę podczas drogi miał zapewnić administrator parafii. Powołując się na zapisy zarządzenia, bp K. Majdański 21 grudnia 1981 r. wystosował pismo do kuratora z prośbą o umożliwienie katechizacji w 13 ośrodkach na terenie diecezji¹²⁸, władze oświatowe wyraziły zgodę na nauczanie religii w 7 zakładach¹²⁹. Również dzieci przebywające w sanatoriach i prewentoriach miały zapewnione prawo uczestnictwa w religii po otrzymaniu zgody od rodziców i lekarza. Ze względu na stan zdrowia dziecka zajęcia mogły odbywać się w zakładzie lub poza nim. W 1982 r. 60 proc. dzieci i młodzieży, a w 1987 r. – 75 proc. uczestniczyło w nauczaniu religii w zakładach zamkniętych, placówkach wychowawczych i szpitalach dziecięcych¹³⁰.

Przepisy wydane przez Ministerstwo Sprawiedliwości odnoszące się do katechizacji w zakładach poprawczych pozwalały na odprawianie w nich mszy świętej w niedzielę i święta oraz dawały możliwość uczestniczenia nieletnim w Eucharystii sprawowanej poza placówką oraz wprowadzały jedną godzinę lekcji religii. Dyrektor zakładu na podstawie skierowania od ordynariusza zawierał umowę z księdzem

¹²⁷ Sytuacja taka miała miejsce w Stargardzie i odnosiła się najpierw do nieużytkowanego lokalu należącego do Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, z którego chciała korzystać parafia – po interwencji SB przejęły go władze oświatowe, a później ta sama parafia wystąpiła o użytkowanie pustostanu należącego do Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych – po przeprowadzeniu remontu i umeblowaniu wypowiedziano im umowę najmu. Zob. AIPN Sz, 0012/284, t. 1, *Informacja z 13 lutego 1985 r.*, k. 63. AIPN Sz, 0012/222, t. 1, *Meldunek operacyjny 055/85*, k. 108. AIPN Sz, 0012/271, t. 2, *Meldunek operacyjny 036/86/0216/85*, k. 42. AIPN Sz, 0012/282, *Informacja z 3 marca 1986 r.*, k. 45.

¹²⁸ AP Sz, UW, WdSW, IV/702, *Pismo ordynariusza do Kuratora Oświaty i Wychowania o umożliwienie katechezy w zakładach*, k. 33–34.

¹²⁹ AP Sz, UW, WdSW, IV/702, *Pismo UW KOS do kurii*, k. 16. Nauczanie religii mogło się rozpocząć w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla dzieci kalekich w Policach, w Państwowym Zakładzie Wychowawczym dla Dzieci Głuchych w Szczecinie, w Państwowym Zakładzie Wychowawczym w Podgrodziu, w Państwowym Zakładzie Wychowawczym nr 1 w Szczecinie, w Państwowym Młodzieżowym Zakładzie Wychowawczym w Szczecinie, w Państwowym Zakładzie Wychowawczym w Dargobądzii, w Państwowym Zakładzie Wychowawczym w Zajezerzu.

¹³⁰ Zob. AKSK, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1977–1981; 1982–1987*.

o nieodpłatne wykonywanie obowiązków kapelana¹³¹. Katecheza w ośrodkach resocjalizacji była mocno utrudniona zarówno ze strony władz państwowych, jak i samych wychowanków. W 1987 r. odbywała się w 5 zakładach¹³².

Biskup K. Majdański wydał instrukcję duszpasterską do zarządzenia ministerialnego z 23 października 1981 r., w którym apelował, aby wbrew utrudnieniom władz „wszystkie osoby na terenie parafii (niezależnie od miejsc przebywania i pobierania nauki) objęte obowiązkiem katechizacji mogły ten obowiązek spełniać, przy odpowiedniej organizacji pracy katechetycznej i ofiarności duszpasterzy oraz ich współpracowników”¹³³. W instrukcji przypomniano księżom, że to biskup oficjalnie występuje z wnioskiem do wojewody o udostępnienie lokalu na naukę religii i wyraża zgodę na każdą umowę najmu¹³⁴.

Wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. zakończyło oficjalne próby ułożenia poprawnych stosunków z Kościołem i władza wróciła do starej polityki siłowego wprowadzania idei światopoglądu materialistycznego oraz walki z wartościami chrześcijańskimi. Pod naciskiem władz politycznych rozpoczęto akcję usuwania krzyży w pomieszczeniach szkolnych, a następnie w planach nauczania młodzieży od września 1986 r. umieszczono nowy przedmiot religioznawstwo¹³⁵.

Poszerzenie wiedzy o religiach mogłoby być dla młodzieży korzystne, gdyby nie to, że religioznawstwo miało być przedstawiane w duchu marksistowskim¹³⁶. Ujęcie to uważało religię „za jedną z najbardziej zachowawczych form świadomości, co znajduje swój wyraz zarówno w światopoglądowej istocie religii, jak i w jej funkcjach społecznych – zatem partia jest do niej ustosunkowana ze względów zasadniczych

¹³¹ W piśmie z 21 grudnia 1981 r. kierowanym do UW WdSW ks. bp K. Majdański powiadamia, że mianował księży kapelanów w następujących zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich: 1. Schronisko dla nieletnich w Szczecinie, ul. Modra – ks. Stanisław Włodek; 2. Zakład poprawczy – Iglice, parafia Resko – ks. Eugeniusz Jamroz. AP Sz, Urząd Wojewódzki (dalej UW), WdSW, IV/701, k. 82.

¹³² AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1982–1987*, b. sygn.

¹³³ „Prezbiterium” 1981, nr 12, s. 370.

¹³⁴ „Każdorazowa umowa o wynajem (nieodpłatny) musi być poprzedzona zgłoszeniem i omówieniem ze strony rządcy parafii w Kurii Biskupiej (Referat Katechetyczny) i otrzymaniem zezwolenia ze strony Biskupa Diecezjalnego, który wysyła odpowiedni wniosek do Wojewody”. *Instrukcja duszpasterska*, „Prezbiterium” 1981, nr 12, s. 370–371.

¹³⁵ J. Doppke, *Katechizacja w Polsce...*, s. 115–116.

¹³⁶ S. Skuza, *Nauczanie religii w Polsce...*, s. 253.

negatywnie”¹³⁷. Religioznawstwo w rozumieniu marksistowskim dowodziło, że religia jest „zjawiskiem historycznym, przejściowym, powstała na pewnym etapie rozwoju ludzkości i na określonym etapie nieuchronnie też musi zniknąć”¹³⁸. W liceach ogólnokształcących miał to być przedmiot obowiązkowy, realizowany w wymiarze 30 godzin lekcyjnych; w liceach zawodowych i technikach miał to być jeden z dziewięciu przedmiotów fakultatywnych, obejmujący 60 godzin. Autorzy programu *Problemy religioznawstwa* wymieniali cele nauczania tego przedmiotu:

poszerzenie ogólnej wiedzy o człowieku i społeczeństwie, podniesienie kultury i poziomu wykształcenia humanistycznego, rozbudzenie zainteresowań religioznawczych, wyjaśnienie prawidłowości powstania, rozwoju oraz obumierania religii jako zjawiska społecznego i historycznego, kształtowanie świadomości obywatelskiej w rozumieniu polityki wyznaniowej socjalistycznego państwa, kształtowanie głęboko humanistycznej, tolerancyjnej i życzliwej postawy w stosunku do ludzi posiadających odmienne przekonania światopoglądowe¹³⁹.

W uwagach o realizacji programu zapisano, że „przekazywanie zawartych w programie treści może napotkać na określone opory psychiczne, ponieważ religia jest traktowana jako *sacrum*, w związku z czym istnieje niechęć do przyjmowania treści podważających jej wiarygodność”¹⁴⁰. Tak ujęte cele odrzucają naukowe podejście do religii, wchodząc na grunt ideologii. Potwierdzał to kanon lektur, na podstawie którego uczniowie mieli przygotowywać się do zajęć¹⁴¹.

¹³⁷ AIPN Sz, 008/458, t. 3, S. Markiewicz, *O niektórych zagadnieniach dotyczących stosunku partii do religii i kościoła*. Wyd. Wyższa Szkoła Nauk Społecznych przy KC PZPR, Katedra Filozofii i Socjologii w Warszawie, k. 1–2.

¹³⁸ AIPN Sz, 008/453, t. 3, k. 3.

¹³⁹ ZK 1986, nr 2, s. 45–46.

¹⁴⁰ Tamże, s. 51–53.

¹⁴¹ Wśród wskazanych lektur znalazły się m.in.: W. Lenin, *O religii*; K. Marks, F. Engels, *O religii*; T. Jaroszewski (red.), *Problemy światopoglądu marksistowskiego*. Dobór lektur wskazywał jednoznacznie na realizację programu w duchu wartości marksistowskich. Duże zastrzeżenia kierowano pod adresem podręczników przygotowanych do nauczania religioznawstwa. Projekt przygotowany przez pracowników Podyplomowego Studium Religioznawstwa Uniwersytetu Warszawskiego został odrzucony przez recenzentów ze środowiska marksistowskiego. Szerzej o dyskusji o podręcznikach pisze A. Potocki – jeden z autorów odrzuconej pozycji. Zob. A. Potocki, *Religioznawstwo w szkole – antidotum na katechezę*, w: *Wychowanie religijne w polskich przemianach. Studium socjologiczno-pastoralne*, red. A. Potocki, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2007, s. 101–136.

Dostrzegając zagrożenie dla wychowania młodzieży, wynikające z realizacji nowego przedmiotu rozpoczęto w całej Polsce zbieranie podpisów pod protestem przeciw tej inicjatywie¹⁴². Episkopat jednoznacznie ocenił projekt „jako przejaw zaprogramowanej laicyzacji życia i zagrożenie dla wiary i moralności polskiego społeczeństwa, a zwłaszcza młodzieży”¹⁴³.

W diecezji zorganizowano spotkanie szkoleniowe dla duszpasterzy młodzieży, w czasie którego wykładowcy akademicki wyjaśnili nauczanie Kościoła odnoszące się do najbardziej kontrowersyjnych treści prezentowanych w programie religioznawstwa¹⁴⁴. W wielu szkołach ze względu na brak kadry, odpowiednich pomocy dydaktycznych, a przede wszystkim narastające trudności gospodarcze nie wprowadzono nowego przedmiotu.

W tabeli 2 przedstawiono dane statystyczne prezentujące frekwencje dzieci i młodzieży na katechezie realizowanej w punktach katechetycznych.

Podsumowując rozważania dotyczące katechizacji – władza państwowa walczyła z obecnością religii w szkole, a później z działalnością punktów katechetycznych oraz dążyła do wychowania młodego pokolenia w duchu wartości socjalistycznych – Kościół zaś podejmował szereg zabiegów, aby objąć katechezą dzieci i młodzież oraz pokazać im inny system wartości oparty na Ewangelii.

¹⁴² „My parafianie parafii pod wezwaniem... protestujemy przeciwko wprowadzeniu religioznawstwa w szkołach. Swoj protest motywujemy tym, że narzucony szkole program Religioznawstwa przekazywany naszym dzieciom wierzącym i praktykującym nie będzie służył stabilizacji ich postawy. Dzieci nasze wdrażane do życia w wierze, będą przymuszane do uczenia się przedmiotu w szkole stojącego w kolizji ze światopoglądem, który wyznają. Takie działania będą zaprzeczeniem Konstytucji PRL, która gwarantuje wolność wyznania każdemu obywatelowi”. AIPN Sz, 0012/285, *Informacja z 8 września 1986 r.*, k. 234. AP Sz, UW, WdSW, IV/ 702, k. 111. „W dniu 7 września 1986 w czasie trwania przedpołudniowych nabożeństw na terenie Szczecina i województwa stwierdzono zbieranie podpisów pod petycją Protest przeciwko wprowadzeniu religioznawstwa. W trzech kościołach na terenie Szczecina, tj. św. S. Kostki, Najświętszego Zbawiciela, Matki Bożej Nieustającej Pomocy (...) w wyniku przeprowadzonej akcji zebrano łącznie ok. 1200 podpisów”. AIPN Sz, 0012/285, *Informacja z 8 września 1986 r.*, k. 237.

¹⁴³ AIPN Sz, 0012/281, *Stenogram telekonferencji z 8 kwietnia 1986 r. z udziałem dyrektora Departamentu IV plk. Szczygiel o sytuacji w oświacie*, k. 147.

¹⁴⁴ Zob. AKSK, WWK, *Protokół ze spotkania księży wizytatorów z 6 października 1986 r.*, b. sygn.; *Religioznawstwo w szkole. Sesja w kurii biskupiej w Szczecinie*, „Prezbiterium” 1986, nr 10–12, s. 257.

Tabela 2. Liczba osób objętych nauczaniem religii w punktach katechetycznych w latach 1973–1990

Rok	Katechizowani ujęci w				
	przedszkolach (ilościowo)	klasach wstępnych (ilościowo)	szkołach podstawowych (procentowo)	liceach i szkołach zawodowych (procentowo)	katechezie pozaszkolnej (ilościowo)
1973	2 936	–	76,40	37,60	3 747
1974	3 835	–	80,00	40,80	5 578
1975	4 913	–	80,60	42,30	4 965
1976	6 124	–	87,00	44,60	5 303
1977	7 829	–	87,60	47,00	5 192
1978	3 779	6 648	87,90	45,70	4 743
1979	3 706	8 016	88,60	40,00	4 587
1980	4 166	8 891	88,70	42,00	4 996
1981	3 979	9 679	86,00	40,70	4 187
1982	4 200	10 180	83,00	39,70	4 051
1983	5 277	12 611	91,30	35,40	3 943
1984	4 643	13 460	90,90	38,50	4 493
1985	4 296	13 233			3 329
1986	4 399	13 015	95,40	35,80	3 409
1988	4 184	13 886	97,60	39,00	3 076
1989	4 792	13 068	99,88	39,30	2 981
1990	4 075	13 457	96,05	36,70	2 297

Źródło: AKSK, Dane statystyczne Wydziału Wychowania Katolickiego.

Zabiegano o formację dorosłych, szczególnie rodziców, organizując dla nich spotkania oparte na materiałach przygotowywanych przez organy kurii. Niestety nie ma możliwości weryfikacji, czy propozycje te były realizowane w poszczególnych wspólnotach (nie prowadzono takich statystyk). Celem katechezy dorosłych było pogłębienie ich osobistej relacji z Bogiem oraz wzbudzenie odpowiedzialności za religijne wychowanie dzieci.

Poza parafialnym nauczaniem religii organizowano spotkania modlitewne i integracyjne, wspólne wyjazdy, wspierano działalność ruchów i wspólnot. W tym wymagającym okresie poza intensyfikacją działań podjęto odnowę form katechetycznych w duchu inspiracji soborowych. W odniesieniu do najmłodszych (przedszkola, szkoły podstawowe), gdy o uczęszczaniu dziecka na zajęcia decydowali rodzice, zabiegi te przynosiły oczekiwane rezultaty. Na przestrzeni 17 lat wzrastała liczba dzieci

objętych katechizacją z 76 proc. w 1973 r. do 96 proc. w ostatnim roku katechezy realizowanej przy parafii. W odniesieniu do młodzieży, na którą mniejszy wpływ mieli rodzice, skutki działań podejmowanych przez Kościół były zróżnicowane. Obserwujemy wzrost frekwencji na katechezie w okresach przełomowych wydarzeń (wybór Jana Pawła II, powstanie *Solidarności*, obrady Okrągłego Stołu), wtedy osiągała ona poziom ponad 40 proc. W okresach spokoju społecznego była niższa (ok. 35 proc.).

3.2. Szkolne nauczanie religii po 1990 roku

Po 1989 r. polski system oświaty wszedł na drogę długofalowych reform, oczyszczania z wpływów socjalizmu i wprowadzania elementów europejskiej polityki oświatowej. W roku szkolnym 1990/1991 nauczanie religii powróciło do szkół i objęło swoim zasięgiem większą liczbę dzieci i młodzieży niż podczas katechezy realizowanej przy parafii. Kolejne reformy oświaty i zmiany społeczne stanowiły impuls do poszukiwania adekwatnych do zmienionych czasów sposobów głoszenia Ewangelii.

3.2.1. Reformy edukacji w państwie demokratycznym

Po II wojnie światowej szkoła była narzędziem w ręku władzy służącym indoktrynacji młodego pokolenia, które wychowywano nie do podejmowania samodzielnych decyzji tylko do wykonywania zarządzeń państwowych. System edukacji był mocno scentralizowany, opierał się na zhierarchizowanym systemie pionowych powiązań łączących szkołę z kuratorium i ministerstwem¹⁴⁵. Był oparty na lęku wszystkich przed wszystkimi¹⁴⁶. Jan Paweł II, w czasie spotkania z nauczycielami w 1991 r., tak opisywał sytuację polskiej szkoły po zakończeniu wojny: „stała się po prostu terenem walki ideologicznej, miejscem laicyzacji i sprzeczności między oficjalnym nauczaniem państwowym, a tym, co czuł naród, czego pragnęła przeciętna polska

¹⁴⁵ A. Potocki, *Polska szkoła w sytuacji przemian*, w: *Katecheta i katecheza...*, s. 28.

¹⁴⁶ Tamże, s. 28.

rodzina, zwłaszcza rodzina wierząca”¹⁴⁷. System komunistyczny, ograniczając prawa rodziny do decydowania o wychowaniu dzieci, przenosił całą odpowiedzialność na państwo. To urzędnicy, a nie rodzice mieli decydować o programach realizowanych w szkole w duchu wartości socjalistycznych, służących nie dobru jednostki, a partii. Prymasowska Rada Społeczna w dokumencie opracowanym w 1990 r. podkreślała, że system oświaty promował lojalność i umiejętność przystosowania do sytuacji, „funkcjonowanie w nim wymagało nierzadko ukrywania swych przekonań, posługiwania się na co dzień półprawdami, niedomówieniami i kłamstwem”¹⁴⁸. Młodzi obywatele w wielu sytuacjach udawali postawy i zachowania oczekiwane przez wychowawców, co wpłynęło na utratę autorytetu nauczycieli i samej szkoły. Uczono wiadomości encyklopedycznych, nie rozwijano samodzielnego myślenia, fałszowano wiedzę z przedmiotów społecznych.

Edukacja realizowana na dobrym poziomie jest jedną z podstawowych szans owocnych przemian społecznych i gospodarczych¹⁴⁹. To instytucje edukacyjne są najważniejszym czynnikiem umacniania fundamentalnych zasad życia demokratycznego¹⁵⁰, dlatego po przełomie 1989 roku kolejne ekipy rządowe podejmowały próby ich reformy. Po poprzednim systemie odziedziczono edukację niedostosowaną do wyzwań zmieniającej się rzeczywistości. Czyniono starania, by podnieść poziom edukacji w Polsce, ułatwić młodym Polakom funkcjonowanie w warunkach transformacji ustrojowej i jednoczącej się Europy. W społeczeństwach wiedzy kształtujących się w krajach rozwiniętych inwestuje się w wykształcenie obywateli, dofinansowuje się edukację permanentną, ponieważ poziom wykształcenia społeczeństwa jest silnie powiązany z poziomem rozwoju gospodarczego i społecznego¹⁵¹. Edukacja, która jest podstawowym prawem obywatela, daje mu szansę oparcia swojej pozycji i roli spo-

¹⁴⁷ Jan Paweł II, *Przemówienie do katechetów, nauczycieli i uczniów*, Włocławek 6 czerwca 1991, w: *Jan Paweł II. Homilie i przemówienia z pielgrzymek – Europa, cz. I, Polska*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 522.

¹⁴⁸ Prymasowska Rada Społeczna, *Problemy wychowania w Polsce roku 1990*, „Prezbiterium” 1990, nr 7–8, s. 199.

¹⁴⁹ J. Szempruch, *Główne tendencje i wyzwania polskich przemian edukacyjnych*, w: *Polska szkoła: system oświatowy w procesie przeobrażeń*, red. R. Geisler, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Częstochowa–Katowice 1999, s. 243.

¹⁵⁰ I. Wagner, *Zadania, rola i cele szkoły polskiej*, w: *Polska szkoła...*, s. 115.

¹⁵¹ M. Niezgoda, *Jak patrzeć na zmianę edukacyjną w Polsce*, w: *Społeczne skutki zmiany oświatowej w Polsce*, red. M. Niezgoda, Wydawnictwo UJ, Kraków 2011, s. 23.

łecznej na wiedzy, a nie pochodzeniu czy posiadanym majątku. Dobre ogólne wykształcenie umożliwia samodzielne rozwijanie własnych zainteresowań i uzdolnień oraz stwarza podstawy do przemyślanego kierowania własnym życiem¹⁵².

W momencie transformacji ustrojowej uznano potrzebę odchodzenia od biurokratycznego autorytaryzmu do społecznienia szkoły, od centralizacji do decentralizacji w zarządzaniu oświatą¹⁵³. Oczyszczano programy nauczania z treści o charakterze ideologicznym. Prymasowska Rada Społeczna już w 1990 r. wskazała na właściwe kierunki przemian – zadania wychowawcze i edukacyjne stojące przed społeczeństwem. Wymieniła potrzebę przywrócenia rodzinie zasadniczej roli w wychowaniu dzieci, zapewnienia różnorodności programów wychowania i kształcenia na wysokim poziomie, przygotowania młodego pokolenia do udziału w demokratycznych przemianach¹⁵⁴.

Pierwszym etapem zmian było przyjęcie *Ustawy o systemie oświaty* z 7 września 1991 r., w której zaznaczono, że „szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności”¹⁵⁵. Podkreślić należy, że w ustawie doceniono rolę rodziny w wychowaniu młodego pokolenia, przypisując szkole jedynie rolę wspierającą. Zapewniono szkole większą autonomię, nauczyciele mogli sami dokonywać wyboru podręczników i mieli możliwość pisania własnych programów autorskich, zgodnych z minimum programowym. Wzmocniono pozycję dyrektora szkoły, wybieranego drogą konkursu na 5-letnią kadencję, zlecono mu część zadań nadzoru pedagogicznego. Dopuszczono możliwość zakładania i prowadzenia placówek niepublicznych.

W 1999 r. przystąpiono do nowej reformy¹⁵⁶, jej twórcom przyświecały liczne cele m.in.: podniesienie jakości edukacji, upowszechnienie wykształcenia średniego i wyższego, wyrównanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży ze środowisk ma-

¹⁵² A. Czerkawski, D. Dziuba, A. Roter, *Priorytety edukacyjne Unii Europejskiej w perspektywie reformy oświatowej w Polsce*, w: *Polska szkoła...*, s. 102.

¹⁵³ J. Kordzikowski, *Nauczanie religii w kontekście przemian w szkolnictwie polskim na progu trzeciego tysiąclecia*, ZK 2000, nr 3, s. 129.

¹⁵⁴ Prymasowska Rada Społeczna, *Problemy wychowania...*, s. 202–204.

¹⁵⁵ *Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r.*, Dz.U. 1991, nr 95, poz. 425., preambuła.

¹⁵⁶ *Rozporządzenie MEN w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego z dnia 15 lutego 1999*, Dz.U. 1999, nr 14, poz. 129.

jących utrudniony dostęp do edukacji¹⁵⁷. Reforma ta zmieniała strukturę szkolnictwa na trójstopniową. Wprowadzono 6-letnią szkołę podstawową z podziałem na 2 cykle dydaktyczne: w klasach I–III nauczanie zintegrowane oraz IV–VI nauczanie blokowe. Nowym typem szkół były 3-letnie gimnazja, przesuwające o rok (do 16. roku życia) decyzję o dalszym kształceniu. Kolejny szczebel to 3-letnie liceum ogólnokształcące lub profilowane, 4-letnie technikum i 2-letnia szkoła zawodowa¹⁵⁸. Tworząc nowy typ szkół (gimnazja) reformatorzy chcieli wyrównania szans młodzieży pochodzącej ze szkół mniejszych (wiejskich), słabszych w obsadzie kadrowej i zaopatrzenia w pomoce naukowe¹⁵⁹. Gimnazjum było szkołą najbardziej obciążoną skutkami reformy, ponieważ miało stać się wizytówką nowego systemu, a jednocześnie kształcić młodzież w najtrudniejszym etapie rozwoju. W gimnazjach jako nowym typie szkoły chciano podnieść jakość nauczania przez dobre wyposażenie szkół, przede wszystkim w pracownię komputerowe, obligatoryjne nauczanie drugiego języka obcego, wykwalifikowaną kadrę pedagogiczną. Lokalizacja gimnazjum w większej miejscowości miała zwiększyć możliwości spełnienia tych zapowiedzi i wyrównać szansę młodzieży ze wsi na lepsze warunki edukacji.

Zasadniczym elementem zmian była reforma programowa, w myśl której miało nastąpić odejście od encyklopedyzmu, a skupienie się na wypracowaniu w uczniach umiejętności logicznego wiązania zdobytych wiadomości i wykorzystywania ich w życiu. Najważniejszym aktem prawnym w zreformowanej szkole były podstawy programowe, które stanowiły fundament do opracowywania programów nauczania poszczególnych przedmiotów¹⁶⁰. Trzy elementy: wiedza, umiejętności i postawy powinny zespolić się w świadomości uczniów. Uczniom posiadającym fragmentaryczną wiedzę z różnych przedmiotów i niepotrafiącym jej połączyć i zastosować w życiu, twórcy reformy zaproponowali ścieżki edukacyjne¹⁶¹, „uzupełniające dziedziny

¹⁵⁷ MEN, *Biblioteczka reformy*, t. 9, *O reformie programowej III etap edukacyjny gimnazjum (klasy I–III)*, Warszawa 1999, s. 17.

¹⁵⁸ MEN, *Biblioteczka reformy*, t. 1, *O reformie*, Warszawa 1998, s. 11.

¹⁵⁹ MEN, *Biblioteczka reformy*, t. 9, *O reformie programowej III etap...*, s. 9.

¹⁶⁰ K. Misiaszek, *Koncepcja nauczania religii katolickiej w publicznej szkole polskiej*, Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego, Warszawa 2010, s. 179.

¹⁶¹ Zestaw treści i umiejętności o istotnym znaczeniu wychowawczym, których realizacja może odbywać się w ramach nauczania różnych przedmiotów (bloków przedmiotowych) lub w postaci odrębnych zajęć.

wiedzy o nową tematykę, aktualną w czasach współczesnych, a nie znajdującą dotychczas w pełni należnego sobie miejsca w przedmiotach tradycyjnych”¹⁶².

Nowością był system oceniania zewnętrznego, podsumowujący realizację zadań każdego cyklu kształcenia, który miał się przyczynić do uzyskania oceny obiektywnej i porównywalnej w skali kraju¹⁶³.

Twórcy reformy zwracali uwagę, że dotychczasowe dokumenty odnoszące się do edukacji zbyt mało miejsca poświęcały wychowaniu, dlatego nałożono na szkoły obowiązek napisania programu wychowawczego¹⁶⁴, który stałby się wizytówką danej placówki i świadomie wskazał kierunek podejmowanych działań. Cele wychowawcze¹⁶⁵ powinny być zróżnicowane w zależności od etapu edukacji: w szkole podstawowej postawiono na aktywność, w gimnazjum na samodzielność, a w szkołach ponadgimnazjalnych na dojrzałość¹⁶⁶. Mirosław Handke – minister edukacji, nadając ostateczny kształt reformie szkolnej, powrócił do personalizmu chrześcijańskiego, kładł nacisk na integralny rozwój dziecka, oparł wychowanie na wartościach oraz podkreślał spójność działań podejmowanych przez szkołę, dom, oraz inne instytucje, m.in. Kościół¹⁶⁷. Wychowanie personalistyczne z wyjątkowości człowieka wy-

¹⁶² Zob., MEN, *Biblioteczka reformy*, t. 9, *O reformie programowej III etap...*, s. 7–8.

¹⁶³ B. Śliwierski, *Problemy współczesnej edukacji. Dekonstrukcja polityki oświatowej III RP*, Warszawa 2009, s. 160. Po klasie VI szkoły podstawowej uczniowie pisali sprawdzian wiedzy i umiejętności, w klasie III gimnazjum przystępowali do testu preorientującego, którego wyniki były sygnałem i rodzajem egzaminu dla szkół (MEN, *Biblioteczka reformy*, t. 1, *O reformie...*, s. 20). W celu przeprowadzania zewnętrznych egzaminów utworzono centralną i okręgowe komisje egzaminacyjne. Zapowiedziano prace przygotowujące nową maturę, która miała stanowić zwieńczenie pracy w liceum i pełnić funkcję egzaminu wstępnego na studia.

¹⁶⁴ Program wychowawczy szkoły zawierać powinien całościowy opis zadań wychowawczych, których chce się podjąć dana szkoła i które są realizowane przez wszystkich nauczycieli. Zadania te częściowo są określone w ustawach oświatowych i rozporządzeniach, inne powinny być określone przez dyrektora i nauczycieli w konsultacji z rodzicami. Zob. MEN, *Biblioteczka reformy*, t. 13, *O wychowaniu...*, s. 42–43.

¹⁶⁵ Rada Prymasowska opracowując problemy wychowawcze w Polsce roku 1990 przyjęła, że „ogólnym ideałem wychowawczym naszej kultury byłby człowiek nie tyle zdolny, ile zobowiązany do poznania prawdy i życia w prawdzie, do czynienia dobra, człowiek kierujący się miłością, ceniący wolność, człowiek starający się zapewnić innym warunki realizacji wartości ludzkich, dostrzegający piękno świata, podziwiający go i zdolny do cieszenia się nim, wreszcie człowiek kształtujący w sobie cnoty roztropności, męstwa, sprawiedliwości i umiarkowania”. Prymasowska Rada Społeczna, *Problemy wychowania...*, s. 201.

¹⁶⁶ MEN, *Biblioteczka reformy*, t. 13, *O wychowaniu...*, s. 57.

¹⁶⁷ Tamże, s. 10.

prowadza jego prawo do własnej indywidualnej drogi rozwoju prowadzącej do dobra wspólnego i celu ostatecznego¹⁶⁸. W tak rozumianym wychowaniu, rola wychowawcy, jest pomocnicza, ukierunkowuje wychowanka na wartości i chroni go przed pseudowartościami. Aby szkoła mogła realizować postawione przed nią cele wychowawcze powinna być wspólnotą tych, którzy są włączeni w ten proces: nauczycieli, rodziców i uczniów¹⁶⁹. Niestety kolejne nowelizacje ustawy odeszły od określonej filozofii wychowania. K. Misiaszek zauważa, że zmiany te były podyktowane, jakimś rodzajem konformizmu etycznego zgodnego z głoszoną powszechnie poprawnością polityczną¹⁷⁰.

Następne ekipy rządowe, gdy przejmowały władzę po wygranych wyborach, przeprowadzały kolejne reformy. Jedną z nich została wprowadzona przez rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 r.¹⁷¹ i dotyczyła objęcia obowiązkiem szkolnym dzieci 6-letnich, obowiązkową naukę jednego języka obcego od I klasy szkoły podstawowej i dwóch w gimnazjum. Zmieniono język podstaw programowych na język efektów kształcenia oraz koncepcje edukacji w szkołach ponadgimnazjalnych. Zlikwidowano ścieżki edukacyjne, których treści zostały włączone do nauczania różnych przedmiotów.

Wprowadzanie nowej reformy szkolnictwa rozpoczęło się od 1 września 2017 roku¹⁷². Nowa struktura systemu polskiej oświaty obejmowała: 8-letnią szkołę podstawową podzieloną na dwa etapy (klasy I–III – edukacja wczesnoszkolna i klasy IV–VIII), szkoły ponadpodstawowe (4-letnie liceum ogólnokształcące, 5-letnie technikum, 3-letnią branżową szkołę I stopnia, 3-letnią szkołę specjalną przysposabiającą do pracy, 2-letnią branżową szkołę II stopnia, szkołę policealną dla osób posiadających wykształcenie średnie lub wykształcenie średnie branżowe). Zmiany określone w ustawie wprowadzono etapami. Rozpoczęto m.in. od likwidacji sprawdzianu szóstoklasisty oraz zniesienia obowiązku szkolnego dla 6-latków.

¹⁶⁸ Zob. F. Adamski, *Wprowadzenie: personalizm – filozoficzny nurt myślenia o człowieku i wychowaniu*, w: *Wychowanie personalistyczne*, red. F. Adamski, WAM, Kraków 2005, s. 13.

¹⁶⁹ J. Bagrowicz, *Środowiska wychowania religijnego*, w: *Wychowanie religijne u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, red. R. Chałupniak, J. Kostorz, WTUO, Opole 2001, s. 157.

¹⁷⁰ K. Misiaszek, *Koncepcja nauczania religii...*, s. 185.

¹⁷¹ Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz.U. 2009, nr 4, poz. 17.

¹⁷² Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo Oświatowe, Dz.U. z 2020 r., poz. 910, art. 18.

Mało stabilna sytuacja polityczna – w której polskie przemiany oświatowe były zależne od wyników wyborów i pomysłów na ulepszenie systemu edukacji kolejnych ministrów – nie sprzyjała tworzeniu jednolitego i spójnego systemu. W tym procesie można dostrzec brak regularności¹⁷³, niekorzystanie z doświadczeń poprzedników, kwestionowanie rozwiązań wprowadzanych przez przeciwników politycznych, brak szeroko zakrojonych konsultacji społecznych. B. Śliwierski zaznacza, że po 1989 r. nikogo nie rozliczono za wynikające z ciągłych zmian marnotrawstwo publicznych pieniędzy oraz ludzkiego zaangażowania, które poświęcane były na kolejne projekty czy reformy oświatowe¹⁷⁴. Wprowadzający reformy zapominali, że o ich skuteczności w głównej mierze zadecydują nauczyciele, których trzeba przygotować na zmiany¹⁷⁵. P. Tomasik zauważa, że niestety w demokratycznej Polsce nie udało się zbudować kompromisu politycznego w odniesieniu do edukacji¹⁷⁶.

3.2.2. Powrót lekcji religii do szkół

Po prawie 30 latach 1 września 1990 r. lekcje religii wróciły do szkół, stając się integralną częścią systemu edukacji. Pozwoliły na to przemiany społeczno-polityczne, jakie dokonały się w Polsce po 1989 r. Jan Paweł II w 1991 r. w czasie pielgrzymki do Polski apelował: „Kochana młodzieży, drodzy rodzice, katecheci i katechetki, bardzo was proszę, byście nie żalowali trudu i pomysłowości, aby lekcje religii miały swój blask i świeżość, a także ten szczególny urok, jaki z natury Objawienia Bożego jest im właściwy”¹⁷⁷.

¹⁷³ B. Śliwierski, *Polityka resortów edukacji w posocjalistycznej Polsce jako czynnik erozji kapitału społecznego*, „Studia Edukacyjne” 2012, nr 22, s. 31.

¹⁷⁴ Tenże, *Problemy współczesnej edukacji. Dekonstrukcja polityki oświatowej III RP*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 19.

¹⁷⁵ J. Szempruch, *Główne tendencje i wyzwania...*, s. 246.

¹⁷⁶ P. Tomasik, *Religia w dialogu z edukacją. Studium na temat korelacji nauczania religii katolickiej z polską edukacją szkolną*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2004, s. 108.

¹⁷⁷ Jan Paweł II, *Przemówienie do katechetów...*, s. 523.

Podkomisja powołana przez przedstawicieli rządu i episkopatu opracowała *Instrukcję MEN* określającą zasady wprowadzania nauczania religii w roku szkolnym 1990/1991¹⁷⁸. Komisja wspólna, uzasadniając swoje stanowisko, stwierdziła, że

... nauka religii jest nośnikiem podstawowych wartości w procesie wychowawczym, co oznacza, że otwarcie na religię oraz na chrześcijańskie wartości etyczne będzie istotnym wzbogaceniem tego procesu i przyczyni się do ukształtowania właściwych postaw młodego pokolenia Polaków¹⁷⁹.

Zajęcia w wymiarze 2 godzin tygodniowo miały być organizowane we wszystkich państwowych przedszkolach, szkołach podstawowych i ponadpodstawowych w tym szpitalnych i specjalnych dla dzieci i młodzieży, których rodzice sobie tego życzą¹⁸⁰. Z powodu braku kadry katechetycznej zezwolono na zmniejszenie liczby godzin zajęć. Nauczycielem religii zostawało się na podstawie misji kanonicznej od biskupa diecezjalnego. Osoby świeckie i zakonne na podstawie tego skierowania mogły być przyjęte do pracy mimo braku pełnych kwalifikacji i miały być wynagradzane tak jak inni nauczyciele¹⁸¹. Księża ze względu na złą sytuację ekonomiczną państwa zrezygnowali z wynagrodzenia. Wszystkie osoby uczące religii wchodziły w skład rady pedagogicznej, nie podejmowały jednak zadania bycia wychowawcą klasy. Obowiązywały programy nauczania wykorzystywane dotychczas w katechezie parafialnej, które miały zostać przedstawione do wiadomości władzom oświatowym. Dokument gwarantował trzy dni wolne od zajęć edukacyjnych na przeprowadzenie rekolekcji wielkopostnych. Katecheci mieli obowiązek wpisywać temat każdej zrealizowanej lekcji do dziennika szkolnego. W klasach, w których większość uczniów

¹⁷⁸ *Instrukcja MEN dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/1991 z 3 sierpnia 1990 r.*, „Prezbiterium” 1990, nr 7–8, s. 191–195. 24 sierpnia wydano instrukcję, która rozszerzała możliwość nauczania religii na Kościoły i związki wyznaniowe, jeżeli w szkole zgłosi się co najmniej 8 osób danego wyznania.

¹⁷⁹ Tamże, s. 192.

¹⁸⁰ Warto zwrócić uwagę na pkt. 2 omawianej instrukcji – zakładała ona, że „uczniowie, których rodzice nie życzą sobie ich religijnego wychowania nie mają obowiązku uczęszczania na lekcje religii w szkole. Dla nich w miarę możliwości szkoła powinna zorganizować lekcje, których celem byłoby poznanie zasad etycznych lub inne zajęcia, a w każdym przypadku zapewnić odpowiednią opiekę i bezpieczeństwo”. Tamże, s. 192. Niestety w niewielu szkołach udało się wprowadzić lekcje etyki dla uczniów nieuczęszczających na zajęcia z religii.

¹⁸¹ Do stażu pracy wliczano im posługę w katechezie parafialnej.

uczestniczy w zajęciach z religii, mógł wisieć krzyż i można było odmawiać modlitwę przed i po zajęciach szkolnych.

W związku z licznymi pytaniami dotyczącymi omawianej instrukcji Ministerstwo Edukacji Narodowej wydało objaśnienia, w których m.in. zaapelowało do pracowników szkół „o tworzenie w swoich środowiskach klimatu szacunku i tolerancji dla osób o odmiennych poglądach religijnych i niewierzących”¹⁸².

Szybkie tempo wprowadzanych zmian, brak szeroko zakrojonych konsultacji społecznych powodowały, że w wielu środowiskach rodziły się wątpliwości dotyczące obecności religii w szkole. W związku z tym Konferencja Episkopatu Polski w dokumencie wydanym w sierpniu 1990 r. podkreślała, że

Wątpliwości i sprzeciw wyrażają nie tylko ludzie o orientacji antyklerykalnej, ale także osoby sympatyzujące z Kościołem, a także osoby określające się jako katolicy, w tym również niektórzy duchowni. Dlatego z jednej strony należy dążyć do właściwego naświetlenia tej kwestii kapłanom i wiernym oraz całej opinii publicznej, z drugiej zaś strony ów stan świadomości społecznej musi być brany pod uwagę przy podejmowaniu konkretnych decyzji wykonawczych¹⁸³.

Do wytworzenia niewłaściwej atmosfery wokół powrotu religii do szkół przyczyniły się *mass media*. Temat ten był często podejmowany przez redaktorów *Gazety Wyborczej*, którzy argumentowali, że wprowadzane zmiany w kwestii organizacji katechezy są elementem „dyktatu Kościoła – nacisku episkopatu na rządzących oraz zarzucano wady legislacyjne w sposobie ich wprowadzania – bezprawie”¹⁸⁴.

Dnia 7 września 1991 r. została przez sejm przyjęta *Ustawa o systemie oświaty*, która w art. 12. regulowała sprawę nauczania religii, „uznając prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci, gdzie szkoły publiczne podstawowe organizują naukę religii na życzenie rodziców, szkoły publiczne ponadpodstawowe – na życzenie rodziców bądź samych uczniów; a po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki religii

¹⁸² *Objaśnienie do Instrukcji MEN dotyczącej powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/1991*, „Prezbiterium” 1990, nr 7–8, s. 195–196.

¹⁸³ *Pro memoria KEP, Uwagi na temat powrotu nauczania religii do szkoły*, AKSK, WWK, segregator: *Zarządzenia*, b. sygn.

¹⁸⁴ M. Wójcik, *Nauczanie religii w rzymskokatolickiej w polskiej szkole w świetle artykułów prasowych „Gazety Wyborczej” z lat 1990–2019*, Wydawnictwo Unum, Kraków 2024, s. 21–84.

decydują uczniowie”¹⁸⁵. W świetle ustawy lekcje religii w polskim systemie szkolnym miały być realizowane w modelu fakultatywnym – to rodzice lub pełnoletni uczniowie składają oświadczenie o chęci uczestniczenia w zajęciach.

Punkt 2. omawianego artykułu 12. nakładał na MEN obowiązek wypracowania „w porozumieniu z władzami Kościoła Katolickiego i Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych rozporządzenia określającego warunki i sposoby organizacji lekcji religii w szkole”¹⁸⁶.

Rozporządzenie takie zostało przygotowane i podpisane dnia 14 kwietnia 1992¹⁸⁷. Było stanowiskiem wspólnie wypracowanym przez ministerstwo oraz kościoły i związki wyznaniowe nauczające religii w szkole. Wprowadzono w nim możliwość uczestniczenia w lekcjach religii lub etyki na terenie szkoły, sposobność pobierania lekcji religii poza systemem szkolnym lub całkowitą rezygnację z tego typu zajęć. Uczeń, biorący udział w jednej z wyżej wymienionych form nauczania, otrzymywał ocenę, która była umieszczana na świadectwie bezpośrednio pod notą z zachowania.

Konkordat zawarty między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany 28 lipca 1993 r., potwierdził prawo do nauczania religii w szkołach i przedszkolach. W artykule 12. tej umowy zapisano:

uznając prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci oraz zasadę tolerancji Państwo gwarantuje, że szkoły publiczne podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola, prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej, organizują zgodnie z wolą zainteresowanych naukę religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych¹⁸⁸.

¹⁸⁵ *Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 r.*, Dz.U. 1991 nr 95, poz. 425, s. 1279.

¹⁸⁶ Tamże.

¹⁸⁷ *Rozporządzenie MEN w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych z dnia 14 kwietnia 1992*, Dz.U. 1992, nr 36, poz. 155. Rozporządzenie było kilkakrotnie nowelizowane. Ostatnia zmiana miała miejsce 7 czerwca 2017 r. Dz.U. 14.06.2017, poz. 1147.

¹⁸⁸ *Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993 r.*, Dz.U. 1998 nr 51, poz. 318. Konkordat potwierdzał, że podręczniki oraz programy nauczania religii opracowuje władza kościelna, podając do wiadomości władzom oświatowym; nauczyciel religii pracuje na podstawie misji kanonicznej wydanej przez biskupa diecezjalnego; w sprawach treści nauczania i wychowania religijnego katechezi podlegają przepisom kościelnym; kościół może swobodnie organizować katechezę dla dorosłych i duszpasterstwo akademickie.

Konstytucja z 1997 r.¹⁸⁹ zagwarantowała prawo rodziców do wychowania dzieci w duchu wyznawanych przez nich wartości:

rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami. Wychowanie to powinno uwzględnić stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz przekonania (art. 48 ust. 1) oraz umożliwiała nauczanie religii w szkole: religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszana wolność sumienia i religii innych osób (art. 53 ust. 4).

3.2.3. Lekcje religii w szkole a katecheza parafialna

Kolejne okrągłe rocznice powrotu religii do szkoły wywołują dyskusję nad pozytywnymi i negatywnymi skutkami tej decyzji. Jan Paweł II podkreślał, że „szkoła stwarza katechezie możliwości nie do pogardzenia”¹⁹⁰. Warto się zastanowić, na ile w ciągu ponad 30 lat Kościół i szkoła wykorzystały szansę współpracy dla dobra polskich dzieci i młodzieży. Za największe zalety szkolnych lekcji religii uważa się: przezwyciężenie dychotomii w nauczaniu i wychowaniu, wzrost zaangażowania świeckich w dzieło katechizacji, zwiększenie systematyczności katechezy¹⁹¹. Zwraca się uwagę na fakt, że powrót religii do szkół przyczynił się do powstania nowych programów, pomocy dydaktycznych i podręczników, udoskonalenia kształcenia katechetów¹⁹². W *Dyrektorium katechetycznym Kościoła katolickiego w Polsce* zostało podkreślone, że obecność lekcji religii w szkole stworzyła nowe możliwości ewangelizacji nauczycieli i pracowników oświaty (por. PDK 84). Kazimierz Nycz zaznacza, że religia w szkole to powrót do normalności, czyli akceptacji edukacji religijnej jako czynnika ważnego

¹⁸⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483.

¹⁹⁰ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Catechesi tradendae” o katechizacji w naszych czasach*, Referat Katechetyczny, Szczecin 1996, 69 (dalej CT).

¹⁹¹ A. Bałoniak, *Rozmowy końca wieku...*, „Katecheta” 2000 nr 12, s. 58–59; T. Panuś, *10 razy „tak”*, czyli próba bilansu 20 lat nauczania religii w polskiej szkole, „Katecheta” 2009, nr 9, s. 44.

¹⁹² A. Bałoniak, *Rozmowy końca wieku...*, s. 59.

w wychowaniu dziecka i komplementarnego wobec zadań szkoły¹⁹³. Waldemar Janiga dodaje, że sama obecność katechezy w szkole może inspirować i prowadzić do poszukiwania sensu życia oraz wzmacniać proces wychowawczy szkoły przez przekaz wartości chrześcijańskich¹⁹⁴. Andrzej Potocki zwraca uwagę, że religia w szkole usprawnia organizację dnia pracy ucznia, który nie musi po zajęciach w szkole, po południu uczęszczać do punktu katechetycznego w parafii¹⁹⁵.

Dostrzega się również problemy związane z organizacją zajęć z religii w szkole, m.in.: brak konsekwencji w równym traktowaniu zajęć jako przedmiotu szkolnego, osłabienie życia religijnego parafii, rozluźnienie kontaktów katechety z rodzicami, którzy – posyłając dziecko na lekcje w szkole – poczuli się zwolnieni z obowiązku kontrolowania ich efektów. Kwestiami do dyskusji i analizy jest stopień wykorzystania tych możliwości ewangelizacyjnych, które zostały ujęte w prawie oświatowym: modlitwy szkolnej, działalności organizacji religijno-społecznych, szkolnych rekolekcji wielkopostnych¹⁹⁶.

Ustawa o systemie oświaty z 1991 r. nakłada na szkołę obowiązek kształcenia, zapewnienia opieki, ale również wychowania. Po czasach PRL-u, kiedy szkoła zamiast wychowywać indoktrynowała uczniów i traktowała ich przedmiotowo, przemiany w oświacie zmierzają do przywrócenia uczestnikom procesu edukacyjnego podmiotowości. Osoba, która posiada wolność i nieutralną godność wynikającą z faktu stworzenia, ma prawo do wychowania, które „dąży do kształtowania osoby ludzkiej, mając na uwadze jej cel ostateczny i dobro społeczeństw, których człowiek jest członkiem i w których obowiązkach będzie on uczestniczył, gdy dorośnie”¹⁹⁷. U podstaw rozumienia wychowania jako „prowadzenia ludzkości wzwyż”¹⁹⁸ znajduje

¹⁹³ *Bilans dziesięciolecia*. Z Księdzem Biskupem Kazimierzem Nycem Przewodniczącym Komisji Episkopatu Polski ds. Wychowania Katolickiego rozmawiają Maria i Janusz Poniewierscy, „Znak” 2000, nr 9, s. 77.

¹⁹⁴ W. Janiga, *Katecheza szkolna: kryzysy i nadzieje*, w: *Współczesna katecheza: kryzysy i nadzieje*, red. R. Chałupniak, Redakcja Wydawnictw, Opole 2010, s. 93, 95.

¹⁹⁵ A. Potocki, *Katecheta między niebem a ziemią – między parafią a szkołą*, „Katecheta” 2001, nr 2, s. 14.

¹⁹⁶ W. Janiga, *Katecheza szkolna...*, s. 102.

¹⁹⁷ Sobór Watykański II, *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002, 1 (dalej DWCH).

¹⁹⁸ A. Nossol, *Wychowanie religijne jako wyzwanie dla współczesnej Europy*, w: *Wychowanie religijne u progu...*, s. 21.

się pełna teoria człowieka¹⁹⁹. Celem jej nie jest urobienie wychowanka, wtłoczenie go we wcześniej przygotowane ramy, ale pomoc w tym, by stawał się coraz bardziej sobą, by odkrywał te dary i zdolności, które otrzymał w momencie stworzenia, aby uczył się bardziej *być* niż *mieć* i pojmował swoje życie jako bycie z drugim i dla drugich²⁰⁰. Celem wychowania chrześcijańskiego jest to, by człowiek przylgnął do Jezusa i stał się współpracownikiem Boga, który świadomie przemienia świat zgodnie z zamysłem Stwórcy²⁰¹. Wychowanek ma odkrywać własną drogę życiową, a rolą instytucji wychowawczych jest towarzyszenie mu i zapewnienie korzystnych warunków rozwoju.

Podmiotami odpowiedzialnymi za realizację prawa do pełnego wychowania są: rodzina, państwo i Kościół. To rodzina jest pierwotnym miejscem, gdzie dziecko otoczone miłością najbliższych winno wzrastać i się rozwijać. Szkoła i Kościół pełnią rolę pomocniczą, a kierunek działalności realizowany przez te instytucje nie może być sprzeczny z wolą rodziców. Współcześnie, kiedy życie rodzinne przeżywa kryzys i nie wywiązuje się z wypełniania swoich funkcji, to pozostałe środowiska wychowawcze powinny wspomagać rodzinę i dążyć do integralnego rozwoju młodego człowieka. Rodzice mają prawo do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi, czego konsekwencją jest możliwość uczestniczenia w nauczaniu religii w szkole²⁰².

Uczeń ma prawo do pełnego wychowania – wszechstronnego rozwoju obejmującego wszystkie sfery osobowości: intelektualną, emocjonalną, duchową. W *Dyrektorium katechetycznym* czytamy, że „(...) czynnik religijny jest jednym z wymiarów istnienia i nie można go pomijać w takim miejscu jak szkoła, która ma na celu

¹⁹⁹ Z godności człowieka wynika jego autonomia, zdolność do kierowania sobą i brania odpowiedzialności za swoje działanie. Człowiek jest bytem potencjalnym – „jest bytem ku czemuś”. Tym czymś jest jego wizja samego siebie, takiego jakim chciałby być. Pracując nad sobą, to coś próbuje zaktualizować w sobie. Zob. Z. Matulka, *Wartości u podstaw wychowania personalistycznego*, w: *Wychowanie personalistyczne...*, s. 225.

²⁰⁰ J. Bagrowicz, *Godność osoby fundamentem wychowania*, w: *Wychowanie personalistyczne...*, s. 207. Por. Jan Paweł II, *Przemówienie do młodzieży na Westerplatte w dniu 12 czerwca 1987*, w: *Jan Paweł II. Homilie i przemówienia...*, s. 375.

²⁰¹ P. Tomasik, *Nauka religii wobec reformy*, w: *Katecheza wobec zadań nowej szkoły*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 1999, s. 16.

²⁰² A. Grześkowiak wyjaśnia, że w sprawie nauczania religii punktem wyjścia są trzy podstawowe prawa człowieka: prawo do wolności religii zawierające w sobie także prawo do publicznego nauczania w tej dziedzinie, prawo każdego do wykształcenia i prawo rodziców do nauczania i wychowania dzieci zgodnie z ich przekonaniami religijnymi. Zob. A. Grześkowiak, *Religia w szkole a prawa człowieka*, w: *Nauczanie religii w szkole w państwie demokratycznym*, red. J. Krukowski, Lublin 1991, s. 41.

harmonijne rozwijanie osobowości” (DK 314). Powrót religii do szkoły stwarza możliwość całościowego rozwoju wychowanka, bez pomijania jakiegokolwiek z tych sfer. Religia jest istotnym elementem osoby i znaczącym faktem w kulturze, o którym uczeń ma prawo wiedzieć, aby w pełni w niej funkcjonować²⁰³. Zadaniem nauczania religii w szkole „jest przekazanie uczniom wiedzy o tożsamości chrześcijaństwa i chrześcijańskiego życia” (DK 313). Obecność katechezy w szkole wzmacnia proces wychowawczy, „przywraca mu właściwą płaszczyznę aksjologiczną” (PDK 85), wnosząc do niego trwały system wartości, w którym obecne są wartości najwyższe, dążąc do ich internalizacji i przygotowuje do pracy nad sobą. W sposób naturalny wzmacnia wkład wychowawczy szkoły i Kościoła przez ich współpracę. Integruje osobowość ucznia, przełamując lansowany przez miniony system dualizm nauka–wiera, przewyższa niebezpieczeństwo przeciwstawiania ról ucznia i chrześcijanina²⁰⁴.

Szczególnie ważna są szkolne lekcje religii w krajach postkomunistycznych, w których przez 50 lat „urabiano” ludzi na posłusznych wykonawców działań zamierzonych przez władze, niszczone niepowtarzalność i godność człowieka. Lekcje religii, które powróciły do szkół, mają za zadanie odbudować poczucie odpowiedzialności za własne czyny i troskę o wspólne dobro. Ważnym ich zadaniem jest ukazanie sensu i wartości pracy, obudzenie ducha inicjatywy oraz zdolności do współdziałania²⁰⁵. Aby przyjęty program wychowawczy okazał się skuteczny, nie należy go ograniczać jedynie do przekazu wiedzy etycznej, ale kształtować w uczniach własną wrażliwość moralną²⁰⁶. Uczeń po zakończonej edukacji powinien posiadać wypracowany system wartości, którym będzie się kierował przez całe dorosłe życie oraz będzie świadom potrzeby ciągłego rozwoju własnej osoby. Jest to wymóg konieczny w świecie pełnym sprzecznych wartości, poglądów i zmieniających się trendów.

Warto podkreślić, że nauczanie religii nie jest dodatkiem, czymś odrębnym od pozostałych przedmiotów szkolnych, lecz stanowi element dyskusji interdyscyplinarnej (por. PDK 83), „powinno przyjąć postawę gotowości do pełnego szacunku i otwartego dialogu” (DK 315). Ponadto nauczanie to wprowadza ucznia w kulturę

²⁰³ K. Misiaszek, *Wychowawcze wartości lekcji religii*, „Na Drogach Katechezy” 2011, nr 1, http://www.ndk.archibial.pl/art.php?id_artykul=121 (dostęp 15.07.2024).

²⁰⁴ A. Potocki, *Katecheta między niebem a ziemią...*, s. 14.

²⁰⁵ J. Charytański, *Lekcje religii w Europie środkowo – wschodniej*, „Katecheta” 1992, nr 1, s. 6.

²⁰⁶ K. Korab, *Wychowanie – fundamentalnym zadaniem szkolnym*, w: *Katecheza wobec zadań...*, s. 35.

zakorzenioną w wartościach chrześcijańskich i ukazuje związek religii z poszczególnymi dziedzinami wiedzy i życia²⁰⁷. Pozwala także wykształtować w uczniach spójny obraz świata niepodzielnego na wycinki różnych dziedzin nauki. Ułatwia zrozumienie początków świata, sensu historii, przeznaczenia człowieka i jego relacji z naturą (por. DOK 73). Dzięki korelacji religii z innymi przedmiotami szkolnymi uczniowie zyskują szerszą perspektywę w patrzeniu na otaczający świat i zjawiska w nim zachodzące.

Jan Paweł II, wymieniając miejsca katechizacji przypomina, że parafia „powinna pozostać krzewicielką i inspiratorką katechezy” (CT 67). Po powrocie religii do szkół parafia nie przestała być „podstawowym miejscem katechezy dzieci i rodziców” (KKK 2226). To w parafii w sposób najbardziej namacalny odczuwa się wspólnotowość Kościoła, przyjmuje sakramenty i spotyka na modlitwie. Parafia pozostaje podstawową wspólnotą wiary, kultu i miłości służebnej²⁰⁸, gdzie człowiek powinien doświadczyć żywej wspólnoty Kościoła. Katecheza, niezależnie od miejsca realizacji, jest działaniem parafii. Katecheta, pracując w szkole, musi być świadom, że miejscowa parafia posyła go do konkretnej placówki oświatowej²⁰⁹.

Kościół włożył ogromny trud w zorganizowanie lekcji religii, w taki sposób aby szkolny katecheta mógł realizować wszystkie zadania i cele²¹⁰. Dobrze przygotowane zajęcia wywiązują się z zadań stojących przed procesem nauczania, wspierają działania wychowawcze, jednak nie mogą w pełni zrealizować funkcji inicjacyjnej: „Katecheza jest podstawowym elementem wtajemniczenia chrześcijańskiego oraz jest ściśle związana z sakramentami wtajemniczenia” (DOK 66), „jest czymś więcej niż

²⁰⁷ R. Niparko, „*To należało czynić i tamtego nie zaniedbywać*” (Łk 11, 42). *O pokusie przeprowadzania się katechizacji z parafii do szkoły*, „Katecheta” 2006, nr 7–8, s. 7.

²⁰⁸ J. Przybyłowski, *Wyzwania pastoralne w dokumentach katechetycznych Kościoła katolickiego w Polsce*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. S. Dziekoński, Verbinum, Warszawa 2003, s. 156.

²⁰⁹ Obecnie częstym problemem jest brak pokrycia sieci szkół z siecią parafialną. Dzieci należą do innych parafii niż parafia na terenie, na którym znajduje się szkoła. Pokusą rodziców i katechetów szkolnych jest prowadzić przygotowanie do przyjęcia sakramentów w parafii szkoły, żeby dzieci z jednej klasy były razem. W ten sposób katechizowany w innej parafii był chrzczony, do I komunii św. przystąpił z klasą w innej parafii, a wybierzmowany został jeszcze w innej, bo na jej terenie chodził do gimnazjum. I w konsekwencji nie znajduje dla siebie miejsca w żadnej parafii i z żadną nie jest związany.

²¹⁰ T. Panuś, *Konieczność katechezy parafialnej, Katecheza parafialna – reaktywacja. Duszpasterstwo katechetyczne w parafii*, red. R. Chałupniak, J. Kochel, J. Kistorz, WNUO, Opole 2006, s. 117.

nauczaniem, jest pogłębieniem całego życia chrześcijańskiego” (DOK 67), „włącza we wspólnotę, która żyje wiarą, celebruje ją i o niej świadczy” (DOK 68).

Do wprowadzenia w życie chrześcijańskie i przygotowania do sakramentów potrzebna jest wspólnota wierzących. Lekcje religii są otwarte dla wszystkich uczniów: głęboko wierzących, tych z chwiejną wiarą oraz niewierzących. W grupie o tak zróżnicowanym odniesieniu osobistym do wiary²¹¹ trudno o pełną realizację celu katechezy, czyli doprowadzenia do głębokiej zażyłości z Chrystusem (por. CT 5). Dlatego katecheza w szkole, chcąc realizować wszystkie postawione przed nią zadania, ma prowadzić do parafii – wspólnoty wierzących. W *Dyrektorium katechetycznym Kościoła katolickiego w Polsce* czytamy, że

ten rodzaj katechezy napotyka na pewne trudności, zwłaszcza natury organizacyjnej, jednak winny one w każdej parafii być pomyślnie rozwiązane, aby dzieci i młodzież nie traktowały nauki religii wyłącznie jako jednego z przedmiotów nauczanych w szkole, lecz by mogły czerpać siłę z bezpośredniego kontaktu z Bogiem w liturgii i sakramentach świętych (PDK 106).

Po powrocie religii do szkół ani duszpasterze, ani katecheci nie mogą czuć się zwolnieni z prowadzenia katechezy parafialnej. Do czego są potrzebne dobra wola i zapał katechetów, dostrzeżenie szans ewangelizacji w pracy z małą grupą, stworzenie zespołu złożonego z księży, katechetów, animatorów, zaangażowanych świeckich oraz „niezniechęcanie się brakiem spektakularnych sukcesów”²¹².

Istotnym momentem w katechizacji jest bezpośrednie przygotowanie do przyjęcia sakramentów, ponieważ „katecheza z natury swej jest związana z całym sprawowaniem liturgii i sakramentów” (CT 23). Wdrożenie do życia sakramentalnego może być owocnie przeżywane tylko we wspólnocie parafialnej, która sprawuje liturgię. Spotkania formacyjne, które odbywają się w parafii, „nie powtarzają nauczania religii w szkole, lecz je uzupełniają, zwłaszcza w funkcji wtajemniczenia i wychowania” (PDK 107). To, czego uczeń dowiaduje się w szkole od strony teoretycznej, znajduje praktyczne odniesienie dopiero w kościele parafialnym. Wszystkie treści realizowane w powiązaniu z przygotowaniem do przyjmowania sakramentów, treści

²¹¹ P. Tomasik, *Katecheza a szkolne lekcje religii*, „Homo Dei” 1999, nr 1, s. 77.

²¹² J. Szpet, *Dlaczego katecheza parafialna?*, „Katecheta” 2006, nr 7–8, s. 11–12.

o charakterze biblijnymi czy liturgicznym przekazywane w szkole łączą się z rokiem liturgicznym przeżywanym we wspólnocie parafialnej²¹³.

Szansą na odnalezienie własnego miejsca w parafii, w trudnej dzisiejszej rzeczywistości, mogą być małe grupy katechetyczne tworzące więź wspólnotową pomiędzy dużą parafią a jej poszczególnymi członkami. Stanowią one ważny nurt katechezy parafialnej (por. PDK 111). Koncepcja parafii jako „wspólnoty wspólnot” zdaje się być obiecującą perspektywą skuteczności katechezy²¹⁴. Poczucie przynależności do Kościoła nie będzie możliwe do zrealizowania, jeżeli człowiek nie przeżyje Kościoła jako wspólnoty. Małe grupy mogą doskonale wypełnić to zadanie, umożliwiając one przebywanie w konkretnej wspólnocie, w której jej członkowie doświadczają radości bycia razem i poczucia jedności wiary²¹⁵.

3.2.4. Blaski i cienie nauczania religii w szkole w (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej

Po powrocie religii do szkół i wydawaniu przez ministerstwo kolejnych regulacji, nadających nauczaniu religii odpowiednie ramy organizacyjne, biskupi przygotowywali wskazówki ich realizacji w warunkach miejscowych²¹⁶. 14 sierpnia 1990 r. bp K. Majdański wydał zarządzenie w sprawie powrotu katechezy do szkół na terenie diecezji szczecińsko-kamieńskiej²¹⁷. Nałożył na wszystkich księży zatrudnionych w duszpasterstwie do ukończenia 65. roku życia obowiązek uczenia w szkole, a na katechetów świeckich i zakonnych udział w permanentnej formacji katechetycznej. To ksiądz proboszcz był odpowiedzialny za zorganizowanie lekcji religii we wszystkich typach placówek oświatowych na terenie swojej parafii, w tym celu powinien spotkać się z rodzicami i dyrektorami szkół. Troską wszystkich zaangażowanych w dzieło ka-

²¹³ R. Czekalski, *Korelacja nauczania religii w szkole z katechezą parafialną*, w: *Rodzina – Szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*, red. P. Tomasik, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2003, s. 108.

²¹⁴ B. Klaus, *Co z katechezą parafialną?*, w: *Katecheza w służbie wiary*, red. W. Janiga, T. Kocór, Przemysł 2004, s. 216.

²¹⁵ J. Bagrowicz, *Środowiska wychowania religijnego...*, s. 173.

²¹⁶ W tym paragrafie zostaną omówione tylko kwestie odnoszące się do nauczania religii w szkole. Troska o katechezę parafialną kolejnych biskupów została przedstawiona w rozdziale II.

²¹⁷ K. Majdański, *Zarządzenie w sprawie powrotu katechezy do szkół w diecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Prezbiterium” 1990, nr 7–8, s. 179–181.

techizacji było dołożenie wszelkich starań, żeby zajęcia religii w szkole nie straciły swego w pełni religijnego charakteru. Biskup przypominał, że katecheta jest świadkiem Chrystusa w szkole i do wszystkich winien odnosić się z szacunkiem i miłością oraz nie ma prawa nikogo usuwać z lekcji, nawet jeżeli byłaby to osoba niewierząca²¹⁸.

Pierwszy metropolita na początku 1992 r. ogłosił *Instrukcję dotyczącą katechizacji na terenie archidiecezji*²¹⁹. Utrzymał w niej regulacje wprowadzone przez swojego poprzednika, podnosząc wymagania odnośnie do wykształcenia katechetów. Aby mogli oni uczyć w szkole, powinni mieć pełne kwalifikacje zdobyte na wyższych studiach lub w Archidiecezjalnym Studium Katechetycznym. Nakładał na nauczycieli religii obowiązek prowadzenia podwójnej dokumentacji, jednej w szkole, drugiej skróconej, parafialnej dla celów sakramentalnych. Arcybiskup warunkował owocność katechezy szkolnej współpracą rodziny, szkoły i parafii, dlatego zachęcał duszpasterzy do prowadzenia spotkań formacyjnych z rodzicami i wychowawcami.

Rok później opublikowano *Rozporządzenie o trosce duszpasterskiej nad dziećmi i młodzieżą w roku szkolnym 1993/1994*²²⁰, poświęcając pierwsze punkty katechezie w szkole. Zauważono, że „pewne grupy społeczne nadal nie mogą się pogodzić z obecnością religii w życiu społecznym i walczą z katechezą w szkole nawet bardzo agresywnie (...) musimy dążyć do realizacji Rozporządzenia Ministerstwa Edukacji Narodowej w całej rozciągłości”²²¹. Przypomniano, że tylko za zgodą biskupa można zmniejszyć tygodniowy wymiar lekcji religii w szkole oraz że powodem wprowadzenia tych ograniczeń może być wyłącznie niewystarczająca liczba katechetów w parafii. Zaapelowano do katechetów o włączanie się w prace rad pedagogicznych, aby przyczynić się do odnowienia polskiej szkoły.

W *Pro memoria* dotyczącym katechizacji z 30 kwietnia 1994 r., powołując się na rozporządzenie MEN z 24 września 1992 r., wiele uwagi poświęcono wystawianiu ocen z religii, które uczeń powinien otrzymać za wiedzę i zaangażowanie w naukę

²¹⁸ Uzupełnieniem omawianej instrukcji był *Komunikat Kurii Biskupiej Szczecińsko-Kamieńskiej* z 8 lipca 1991 r., „Prezbiterium” 1991, nr 7–8, s. 229–230. Podkreślono w nim eklezjalny wymiar katechizacji – apelowano o odnowienie okresowych spotkań duszpasterskich wszystkich katechizujących w szkołach na terenie parafii.

²¹⁹ M. Przykucki, *Instrukcja metropolity szczecińsko-kamieńskiego dotycząca katechizacji na terenie archidiecezji*, „Prezbiterium” 1992, nr 4–6, s. 176–177.

²²⁰ M. Przykucki, *Rozporządzenie o trosce duszpasterskiej nad dziećmi i młodzieżą w roku szkolnym 1993/1994*, „Prezbiterium” 1993, nr 7–8, s. 205–208.

²²¹ Tamże, s. 206.

religii, a nie życie sakramentalne. W związku z przygotowaniem w szkole arkuszy organizacyjnych proboszcz powinien zgłosić do 31 maja (w placówkach mieszczących się na terenie parafii) przewidywane zmiany w liczbie godzin lekcji religii i zmiany personelu katechizującego. Wyrazem troski biskupa o katechetów świeckich i zakonnych był apel do proboszczów o zapewnienie im zatrudnienia przynajmniej na połowę etatu i zakaz zwalniania ich bez zgody kurii²²².

W 2001 r. w związku z wejściem w życie *Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce, Podstawy programowej katechezy i Programu nauczania religii* opracowano w diecezji *Wskazania katechetyczne*²²³. Osobne punkty poświęcono dziekanom i wizytatorom katechetycznym²²⁴, proboszczom, katechetom duchownym²²⁵, katechetom zakonnym i świeckim. We *Wskazaniach katechetycznych* przypomniano, że na terenie parafii za dobre i skuteczne funkcjonowanie katechezy jest odpowiedzialny proboszcz, któremu podlegają wszyscy katecheci w sprawach katechetyczno-duszpasterskich. Zobowiązano proboszczów do pracy katechetycznej w szkole (minimum 6 godzin tygodniowo). Dokument określał warunki, jakie trzeba spełnić, by otrzymać misję kanoniczną i jak postępować, gdy proboszcz chce cofnąć katechecie prawo do nauczania religii²²⁶. Przypomniano katechetom, że na terenie szkoły uczestniczą w prawach i obowiązkach wszystkich nauczycieli oraz dostosowują się do zaleceń i wymogów dyrekcji szkoły²²⁷. Dokument nakładał

²²² W rozporządzeniu czytamy: „Przy kierowaniu do szkół i przedszkoli siostr i pań katechetek, którym się zaleca nauczanie w kilku placówkach, należy zwrócić uwagę, by przynajmniej w jednej miały połowę wymiaru pracy aktualnie obowiązującego, w przeciwnym bowiem wypadku we wszystkich miejscach pracy katechetka może mieć godziny zlecone i nigdzie nie mieć zatrudnienia”. Zob. S. Stefanek, *Pro memoria dotyczące katechizacji*, „Prezbiterium” 1994, nr 3–4, s. 100.

²²³ Z. Kamiński, *Wskazania katechetyczne dla archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, ZK 2001, nr 2, s. 3–16.

²²⁴ O obowiązkach wizytatorów szerzej w następnym paragrafie.

²²⁵ Wszyscy katecheci będący duchownymi zaczynając pracę w szkole powinni posiadać skierowanie metropolity do pracy katechetycznej. Zobowiązani są do prowadzenia katechez w wymiarze godzin zbliżonym do etatu nauczyciela. Dokument przypomina obowiązki katechety duchownego na terenie szkoły, do których należy: sumienne prowadzenie wszystkich katechez w ciągu roku szkolnego, dyżurowanie podczas przerw, bycie duszpasterzem nauczycieli, z którymi pracuje w szkole, uczestniczenie w wywiadówkach (możliwość kontaktu z rodzicami). W parafii powinien prowadzić dynamiczne duszpasterstwo młodzieży. Zob. Z. Kamiński, *Wskazania katechetyczne...*, s. 9–11.

²²⁶ O misji kanonicznej szerzej w następnym paragrafie.

²²⁷ Dodatkowo przez pierwsze trzy lata pracy katechetycznej zobowiązani są do pisania szczegółowych konspektów katechez. Zachęca się katechetów do korzystania ze szkoleń metodycznych, by

też na katechetę obowiązki pozaszkolne – pomoc w organizowaniu życia religijnego w parafii²²⁸.

Powrót religii do szkół spowodował prawie całkowity zanik katechezy parafialnej, która realizowana jest tylko w okresie przygotowania do przyjęcia sakramentów²²⁹. Natomiast kontynuowane są tradycje, które zostały zainicjowane zaraz po powstaniu diecezji – pielgrzymki maturzystów do Częstochowy²³⁰ i do sanktuarium diecezjalnego²³¹ oraz inicjatywa, która zrodziła się kilka lat temu – pielgrzymka dzieci na początku września do sanktuarium Dzieci Fatimskich na osiedlu Kasztanowym²³². Organizuje się również w kilku miejscach w diecezji spotkania dzieci po pierwszej komunii świętej.

W syntezie synodalnej archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej czytamy: „pozytywny efekt przynosi duchowe towarzyszenie młodym w przygotowaniach do sakramentów i ich przeżywaniu, unikając ograniczenia posługi do odpytywania i kontroli”²³³. Ten model formacji jest szczególnie obecny w przygotowaniu młodzieży do bierzmowania, choć nie jest powszechnie realizowany w całej diecezji. Zależy od wsparcia proboszcza i od tego, czy pozyska on animatorów do prowadzenia spotkań w małych grupach.

---

poszukiwali nowych metod i sposobów interesującego przekazu treści. Każdy katecheta we własnym zakresie winien przygotowywać, zbierać, gromadzić i opracowywać pomoce katechetyczne oraz prowadzić koła biblijne i koła wiedzy religijnej dla uczniów. Powinien dbać o wystrój pracowni katechetycznej i gazetki o charakterze religijnym na terenie szkoły. Zob. Z. Kamiński, *Wskazania katechetyczne...*, s. 11–12.

²²⁸ „Do obowiązków pozaszkolnych katechety należy: systematyczny udział w miesięcznych spotkaniach katechetycznych w parafii, uczestnictwo wraz ze swoimi uczniami w niedzielnej i świątecznej mszy świętej oraz przygotowanie jej liturgii, pomoc duszpasterzom w organizowaniu i przeprowadzeniu nabożeństw okolicznościowych, czynny udział w rekolekcjach adwentowych i wielkopostnych”. Zob. tamże, s. 12–13.

²²⁹ W sprawozdaniu katechetycznym odnoszącym się do roku szkolnego 2007/2008 zapisano: „Najtrudniej z jej realizacją [katechezy parafialnej – K.L.] jest wobec młodzieży ponadgimnazjalnej. Tej formie katechezy trudno przebić się do mentalności młodzieży, a niekiedy i księży. Zaledwie w 118 parafiach jest prowadzona ta katecheza i obejmuje 2259 osób, tj. 5,20 proc. ogółu młodzieży”. Por. także AKSK, WWK, *Sprawozdanie katechetyczne archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej za rok szkolny 1992/1993...*

²³⁰ „Prezbiterium” 2018, nr 1, s. 21–22.

²³¹ „Prezbiterium” 2016, nr 4, s. 116; 2018, nr 4, s. 144.

²³² „Prezbiterium” 2019, nr 8, s. 345–346.

²³³ Synod Biskupów, *Ku Kościołowi synodalnemu: komunია, uczestnictwo, misja*. Synteza diecezjalna archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej. Temat dodatkowy: *Troska duszpasterska o młodzież*, nr 1. AKSK, Kancelaria, b. sygn.

W formacji młodzieży istotne znaczenie ma poczucie wspólnoty, doświadczenia bycia razem dlatego w diecezji „organizuje się «Archidiecezjalne Dni Młodych», spotkania formacyjne w parafiach, czuwania modlitewne i pielgrzymki»²³⁴. Systematyczne inicjatywy dla młodych podejmują zakony żeńskie, których początki istnienia związane są z diecezją szczecińsko-kamieńską – Zgromadzenie zakonne Sióstr Jezusa Miłosiernego w sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Myśliborzu²³⁵ i Wspólnota Sióstr Uczennic Krzyża w Szczecinie²³⁶. Spotkania te mają często charakter nocnego czuwania, a stałymi elementami są: konkretny temat, wokół którego oscyluje czuwanie, msza święta o północy, możliwość przystąpienia do sakramentu pokuty i pojednania, adoracja, konferencja, praca w grupach i *agapa*.

„Archidiecezjalne Dni Młodych” są kontynuacją wydarzenia, które rozpoczął bp J. Stroba zapraszając młodzież z całej diecezji do katedry w Niedzielę Palmową na wspólną modlitwę. Od 2003 r. spotkania te odbywają się poza Szczecinem i trwają trzy dni. Do tej pory miały miejsce w: Lipianach (2003, 2004), Kamieniu Pomorskim (2005, 2006, 2007), Myśliborzu (2008, 2009), Choszcznie (2010, 2011), Gryficach (2012, 2013), Barlinku (2014, 2015, 2016), Goleniowie (2017, 2018, 2019) i Chojnie (2020, 2021, 2022). W okresie przedpandemicznym odbywały się najczęściej w długi weekend majowy. Od 2022 r. rozpoczynają się w Boże Ciało i bierze w nich udział coraz mniejsza grupa ludzi młodych, co może być konsekwencją zmiany terminu, mniejszego zaangażowania duszpasterzy i katechetów w organizację wyjazdów na to wydarzenie albo brakiem zainteresowania młodych spotkaniami w tej formule.

Diecezja od kilku lat organizuje darmowe rekolekcje dla młodych od 14. roku życia w czasie ferii zimowych²³⁷. Zgłoszenia są przyjmowane wraz z opinią księdza katechety. Turnusy cieszą się zainteresowaniem młodych, którzy chętnie biorą w nich udział – oprócz czasu na wypoczynek i integrację – jest podczas nich realizowany program formacyjny. Jeden z wyjazdów jest co roku organizowany dla liturgicznej służby ołtarza.

²³⁴ Synod Biskupów, *Ku Kościołowi synodalnemu...*, nr 3.

²³⁵ „Prezbiterium” 2019, nr 11, s. 469; 2018, nr 3, s. 120; 2018, nr 6, s. 227

²³⁶ „Prezbiterium” 2010, nr 10, s. 530–531; 2019, nr 10, s. 403–404; 202, nr 11, s. 460; 2022, nr 2, s. 66–67; 2022, nr 5, s. 213; 2022, nr 10, s. 404–405.

²³⁷ „Prezbiterium” 2019, nr 11, s. 456–457; 2021, nr 12; s. 449–450; 2016, nr 11, s. 337; 2018, nr 11, s. 397–398.

Fundacja *Life Surfer* w 2018 r. zainicjowała „Charyzmatyczne Forum Młodych *Ogień z Nieba*” dla kandydatów do bierzmowania, młodzieży szkół średnich, studentów, młodzieży pracującej wraz duszpasterzami i katechetami²³⁸. To cykliczne spotkanie, podczas którego, jak piszą organizatorzy, „chcemy wołać o wylanie Ducha Świętego i rozpałać naszą wiarę”²³⁹, składa się z następujących części: wspólnotowej modlitwy, konferencji i świadectw zaproszonych gości oraz koncertu uwielbieniowego znanego zespołu. W pierwszym tego typu wydarzeniu uczestniczyło 1200 osób i 100 wolontariuszy.

W niektórych parafiach prowadzone są okresowe spotkania dla rodziców dzieci i młodzieży przygotowujących się do przyjęcia sakramentów i zaangażowanych w liturgiczną służbę ołtarza. Podejmuje się próby rozwoju duszpasterstwa stanowego i zawodowego: służby zdrowia, nauczycieli i wychowawców, ludzi ciężkiej pracy, ludzi morza.

Szczególną formą katechezy dorosłych jest duszpasterstwo akademickie. W latach 90. wskazywano, że ta dziedzina wymaga reformy zarówno pod względem dostarczenia do większej liczby studentów, jak i pod względem treści²⁴⁰. Dlatego też abp A. Dzięga ustanowił duszpasterzy wyższych uczelni w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej, „biorąc pod uwagę potrzebę otoczenia troską duszpasterską studentów i pracowników wyższych uczelni, a także konieczność koordynacji działań duszpasterskich związanych z ważnymi dla środowiska akademickiego wydarzeniami”²⁴¹. Głównym zadaniem tych duszpasterzy było utrzymanie kontaktu z władzami uczelni oraz proponowanie programu formacyjnego dla studentów.

Istotnym elementem pracy duszpasterskiej są grupy, ruchy i stowarzyszenia religijne, które rozwijają się na terenie diecezji i są skierowane zarówno do dzieci, jak i dorosłych. Do najliczniejszych należą: „Neokatechumenat”, „Światło-Życie”, „Wiara i światło”, „Eucharystyczny Ruch Młodych”, „Odnowa w Duchu Świętym”, „Przymierze Miłosierdzia”, „Akcja Katolicka”, „Stowarzyszenie wolontariuszy przy *Caritasie*”²⁴². Abp M. Przykucki 27 września 1993 r. dla koordynowania

²³⁸ „Prezbiterium” 2019, nr 3, s. 66.

²³⁹ <https://lifesurfers.pl/home> (dostęp 15.01.2025).

²⁴⁰ AKSK, WWK, *Sprawozdanie katechetyczne archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej za rok szkolny 1992/1993...*

²⁴¹ A. Dzięga, *Dekret ustanawiający urząd Duszpasterza Wyższej Uczelni*, „Prezbiterium” 2010, nr 10, s. 512–515.

²⁴² Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 2008–2012*, b. sygn.

działań wszystkich grup powołał Radę Ruchów Katolickich w archidiecezji²⁴³. Abp Z. Kamiński przypominał, że zrzeczenia:

stanowią (...) wyjątkowo cenną pomoc dla wielu ludzi w prowadzeniu życia zgodnego z wymaganiami Ewangelii. Są też czytelnym znakiem wspólnoty i jedności Kościoła w Chrystusie, a rola, jaką spełniają w społeczeństwach pluralistycznych (...) jest wprost nie do przecenienia²⁴⁴.

Metropolita apelował, by wspólnoty działające w parafii nie były zamkniętymi grupami, żyjącymi własnym życiem. Popierał rozwój „Akcji Katolickiej”, która powoli odradzała się w diecezji, ponieważ miała ona na celu współdziałanie świeckich i duchownych skupionych w różnych organizacjach kościelnych²⁴⁵.

W tabeli 3 przedstawiono dane statystyczne obrazujące udział dzieci i młodzieży w lekcjach religii w szkole.

Powrót lekcji religii do szkół podniósł frekwencje dzieci i młodzieży na tych zajęciach. Zdecydowanie liczniej uczestniczyli w nich uczniowie szkół ponadpodstawowych, gdzie wskaźniki wzrosły prawie o 50 proc., w odniesieniu do dzieci o 20 proc. Dane statystyczne wskazują, że frekwencja dzieci na lekcjach jest większa niż młodzieży. W *Sprawozdaniu katechetycznym archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej za rok szkolny 1992/1993 do Komisji Wychowania Katolickiego* wskazywano, że jedną z przyczyn są wyjazdy do szkół ponadpodstawowych, często poza miejscowość rodzinną, co wiąże się z utratą więzi z parafią i dotychczasowym środowiskiem wychowawczym. Przyczyn tego zjawiska doszukiwano się w polityce personalnej Kościoła – częste zmiany księży katechetów, mogą powodować spadek frekwencji młodzieży na lekcjach religii²⁴⁶.

²⁴³ G. Wejman, *Kalendarium (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej (1972–2005)*, w: *Kalendarium Kościoła na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej ze szczególnym uwzględnieniem lat 1945–2005*, red. G. Wejman, WNUS, Szczecin 2007, s. 423.

²⁴⁴ Z. Kamiński, *List pasterski na Wielki Jubileusz do kapłanów, sióstr zakonnych, katechetów, wychowawców, wiernych świeckich i członków stowarzyszeń kościelnych*, „Prezbiterium” 1999, nr 11–12, s. 357.

²⁴⁵ Por. Z. Kamiński, *List arcybiskupa metropolity szczecińsko-kamieńskiego do kapłanów, sióstr zakonnych, katechetów oraz członków ruchów i stowarzyszeń katolickich na Wielki Post 2002 r.*, Szczecin 2002, s. 12.

²⁴⁶ AKSK, WWK, *Sprawozdanie katechetyczne archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej za rok szkolny 1992/1993 do Komisji Wychowania Katolickiego KEP*, b. sygn.

Tabela 3. Liczba osób objętych nauczaniem religii w szkole w latach 1991–2022

Rok	Katechizowani (ujęci procentowo) w					Ogółem
	przedszkolach	szkołach podstawowych	gimnazjach	szkołach maturalnych	szkołach zawodowych	
1991	97,20	93,30	–	b.d.	b.d.	b.d.
1992	92,00	97,00	–	84,50	85,00	89,60
1993	97,00	95,00	–	85,00	86,00	90,75
1994	95,70	97,00	–	85,00	86,00	90,92
1995	b.d.	96,00	–	86,00	89,00	90,30
1996	98,00	97,00	–	88,00	91,00	93,50
1997	97,50	98,00	–	88,00	92,00	93,80
1998	98,50	96,70	–	90,30	91,70	94,30
1999	97,90	97,50	97,50	94,10	95,00	96,40
2000	96,70	98,70	91,20	89,60	91,20	93,40
2001	92,00	97,20	96,70	87,00	90,90	92,70
2002	94,70	97,40	96,50	88,80	89,60	93,40
2003	96,80	97,40	96,10	87,10	91,70	93,80
2004	96,80	97,70	96,50	87,10	90,00	93,60
2005	94,40	97,30	96,50	86,90	86,90	92,40
2006	92,10	98,50	94,50	85,10	98,80	93,80
2007	89,0	97,30	95,20	86,00	92,60	92,02
2018	b.d.	b.d.	–	b.d.	b.d.	85,20
2019	b.d.	b.d.	–	b.d.	b.d.	79,50
2020	90,73	88,77	–	49,46	16,07	80,45
2021	b.d.	b.d.	–	b.d.	b.d.	69,60
2022	63,37	84,73	–	35,12	39,38	55,65

Źródło: AKSK, Dane statystyczne Wydziału Wychowania Katolickiego. Dane z lat 2018, 2019, 2021 za: Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, *Annuaire Statisticum Ecclesiae in Polonia 1992–2022*.

Wysoki poziom – ponad 90 proc. uczestnictwa w katechezie szkolnej utrzymywał się przez pierwsze 20 lat obecności religii w szkole. Później liczba uczestników tych zajęć zaczęła spadać, dotyczyło to głównie młodzieży szkół ponadpodstawowych. Niestety brak precyzyjnych danych uniemożliwia dokładne prześledzenie tego procesu²⁴⁷, jednak należy podjąć próbę wyjaśnienia przyczyn omawianego zjawiska.

²⁴⁷ Wydział Wychowania Katolickiego Kurii Metropolitalnej Szczecińsko-Kamieńskiej od 2010 r. po przesłaniu danych statystycznych do Komisji Wychowania Katolickiego KEP nie archiwizuje ich. Jest dostęp do informacji sprzed 2010 roku i z lat 2019–2022.

Jedną z nich może być niezwykle trudny ewangelizacyjnie teren diecezji szczecińsko-kamieńskiej. Potwierdzają to dane zebrane przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego w Polsce (patrz tabela 4) podające liczby osób uczestniczących w niedzielnej Eucharystii (*dominantes*) i przystępujących do komunii świętej (*communicantes*). Od 2015 r. w diecezji co niedzielę uczestniczy we mszy świętej najmniejszy procent wiernych w odniesieniu do całej Polski. Na przestrzeni 8 lat spadek *dominantes* wyniósł 7,4 proc. Tym, co daje nadzieję jest wskaźnik *communicantes* tzw. względny, który pokazuje, że 47,42 proc. osób będących w 2022 r. na niedzielnej Eucharystii przystąpiło do komunii świętej. W okresie między 2014 a 2022 wskaźnik ten wzrósł o 2 proc. Obserwowalna zmiana wskaźników we wszystkich diecezjach nastąpiła po okresie pandemii. Okres izolacji, ograniczenia dostępu do kościołów przyczynił się najprawdopodobniej do zmian w przyzwyczajeniach. Do udziału w nabożeństwach po ustaniu obostrzeń pandemicznych wrócili wierni, którzy posiadają motywację inną niż tylko przywiązanie do tradycji.

Spadek religijności (autodeklaracja wiary i udział w niedzielnej Eucharystii) dotyczy szczególnie najmłodszego pokolenia (urodzonych po 1997 r.), a do tej grupy jest właśnie skierowana szkolna lekcja religii. Badania przeprowadzone przez Centrum Badania Opinii Społecznej porównujące religijność Polaków w sześciu kohortach wiekowych wskazują, że zmiany prawie wcale nie dotknęły wiary religijnej starszych pokoleń, natomiast proces porzucania praktyk religijnych w najmłodszej grupie jest gwałtowny²⁴⁸. Potwierdzają to badania zrealizowane przez amerykańską instytucję badawczą *Pew Research Center* opublikowane w 2018 r., które porównywały religijność ludzi przed i po ukończeniu 40. roku życia w 108 państwach świata w 4 kategoriach²⁴⁹. Młodzież z Polski ulega najszybciej procesom laicyzacji – spadku religijności z pokolenia na pokolenie – w dwóch badanych obszarach: udział w nabożeństwach i uznanie religii za bardzo ważną²⁵⁰.

²⁴⁸ Centrum Badania Opinii Społecznej, *Religijność młodych na tle ogółu społeczeństwa*, Warszawa 2021, s. 10–15.

²⁴⁹ Badano cztery wymiary religijności: identyfikacja z jakąkolwiek grupą religijną, uznawanie religii za bardzo ważną w życiu, udział w cotygodniowym nabożeństwie, codzienna modlitwa.

²⁵⁰ <https://www.pewresearch.org/religion/2018/06/13/the-age-gap-in-religion-around-the-world/> (dostęp 10.01.2025).

Tabela 4. *Dominicantes i communicantes* w Polsce i diecezji szczecińsko-kamieńskiej w latach 1992–2022

Rok	<i>Dominicantes</i>		<i>Communicantes</i>		Rok	<i>Dominicantes</i>		<i>Communicantes</i>	
	Polska	diecezja	Polska	diecezja		Polska	diecezja	Polska	diecezja
1992	47,00	35,00	14,00	11,40	2006	45,80	31,10	16,30	11,40
1993	43,10	36,80	13,00	12,30	2007	44,20	29,30	17,60	12,00
1994	45,60	31,50	13,10	10,30	2008	40,40	26,80	15,30	10,80
1995	46,80	31,20	15,40	11,00	2009	41,50	27,50	16,70	11,30
1996	46,60	31,30	14,50	11,00	2010	41,00	24,40	16,40	10,60
1997	46,60	31,80	15,20	11,50	2011	40,00	26,10	16,10	10,90
1998	47,50	32,30	17,60	12,10	2014	39,10	24,90	16,32	11,30
1999	46,90	32,50	16,30	11,90	2015	39,80	26,00	17,00	11,90
2000	47,50	32,30	19,40	12,80	2016	36,70	22,70	16,00	10,50
2001	46,80	31,90	16,50	11,60	2017	38,30	24,60	17,00	11,20
2002	45,20	31,30	17,30	12,00	2018	38,20	24,10	17,30	11,40
2003	46,00	30,10	16,90	11,80	2019	36,90	23,30	16,70	10,90
2004	43,20	29,10	15,60	11,30	2021	28,30	16,90	12,90	8,10
2005	45,00	30,00	16,50	11,80	2022	29,50	17,50	13,90	8,30

Źródło: Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia 1992–2022*.

Po powrocie religii do szkół zauważono poważne rozluźnienie więzi dzieci i młodzieży z parafią miejsca zamieszkania. Rodzice, uważając często, iż lekcja religii stanowi całą katechizację, poczuli się zupełnie zwolnieni z obowiązku przekazywania wiary swoim dzieciom oraz z kontrolowania jej efektów. Jak zauważa Dariusz Kurzydło nauka religii w szkole realizuje program jednakowy dla wszystkich uczniów, nie uwzględniając sytuacji poszczególnych uczestników, więc jest nieskuteczna w zadaniu prowadzenia do dojrzałej wiary²⁵¹. Potwierdzają to inne badania CBOS pod nazwą *Polski pejzaż religijny z bliższego planu* – szkolna edukacja religijna utrwała wzorce wiary lub niewiary wyniesione z domu rodzinnego i nie zmienia diametralnie tych postaw²⁵². Nie możemy oczekiwać, że same lekcje religii bez wsparcia katechezy rodzinnej i parafialnej wpłyną na przekazanie wiary młodemu pokoleniu.

²⁵¹ D. Kurzydło, *Pedagogika przejścia. Wprowadzenie do metodologii katechetyki skoncentrowanej na dorastaniu*, WN UKSW, Warszawa 2020, s. 211.

²⁵² Centrum Badania Opinii Społecznej, *Polski pejzaż religijny z bliższego planu*, Warszawa 2022, s. 10.

Refleksji wymaga też jakość lekcji religii i wykorzystanie możliwości ewangelizacyjnych, które dają dokumenty państwowe m.in. rekolekcje szkolne. Po 1990 r. zwiększyła się systematyczność tych zajęć, wypracowano nowe programy i podręczniki dostosowane do możliwości percepcyjnych odbiorców, zaangażowano dużą grupę katechetów objętych przygotowaniem zdobytym podczas studiów magisterskich i kontynuujących formację stałą. Jednak materiały archiwalne i statystyczne nie obrazują tego, jak nauczyciele religii prowadzą swoje zajęcia. Zagadnieniem, któremu trzeba poświęcić uwagę, jest kwestia jakości zajęć prowadzonych przez katechetów, ponieważ: „nauczanie religii katolickiej jako przedmiotu szkolnego musi charakteryzować się taką samą systematycznością i uporządkowaniem, co nauczanie innych przedmiotów, ponieważ tutaj improwizacja jest szczególnie szkodliwa i należy ją odrzucić” (DK 315).

W ostatnich latach można zauważyć brak reakcji Wydziału Wychowania Katolickiego na łamanie prawa. Głównie w dużych miastach dochodzi do sytuacji łączenia klas, w których na lekcje religii zapisało się więcej niż siedmiu uczniów, a także przesuwania tych zajęć na pierwsze lub ostatnie godziny lekcyjne, co w przypadku szkół ponadpodstawowych powodowało, że uczniowie często na lekcje religii czekali kilka godzin po zajęciach obowiązkowych. Takie działania mogły spowodować erozję systemu edukacji religijnej w części szkół na terenie diecezji, a w szczególności szkół średnich.

Kolejną przyczyną może być brak przemyślanego i skoordynowanego z innymi działaniami ewangelizacyjnymi programu pracy katechetycznej w parafiach diecezji. Podejmowane inicjatywy (często oddolne) są albo jednorazowe, albo nawet jeśli są cykliczne, to nie zapewniają całościowej formacji. Remigiusz Szauer w swoich badaniach dowiódł, że młodzież wybiera te wydarzenia, *którym towarzyszy silniejsza niż w przypadku tradycyjnych form liturgicznych ekspresja emocji*²⁵³, więc organizowane akcje duszpasterskie takie jak nocne czuwania, dni młodych, charyzmatyczne forum, mogą być dobrym początkiem kontaktu ze wspólnotą wierzących i rówieśnikami, ale winny znaleźć kontynuację w grupach formacyjnych.

²⁵³ R. Szauer, *Między potrzebą doznań a trwałością postaw. Religijność i moralność uczniów szkół średnich i studentów uczelni wyższych w diecezji koszalińsko-kołobrzesckiej. Studium socjologiczne*, Warszawa 2019, s. 256.

Jak zauważa Józef Ratzinger „kryzys naszego przepowiadania wpływa przede wszystkim z kryzysu wiary”²⁵⁴, więc podjęcie jakichkolwiek działań winno być poprzedzone ożywieniem osobistej relacji z Bogiem tych, którzy głoszą słowo Boże i są odpowiedzialni za przekaz wiary następnym pokoleniom. Brak zdecydowanej reakcji na procesy laicyzacji i podjęcia konkretnych działań dynamizujących katechezę po powrocie religii do szkół, na wzór inicjatyw podejmowanych w ubiegłym wieku na terenie diecezji, może świadczyć o zaniku przekonania wśród odpowiedzialnych za katechezę, że przekazywanie wiary „stanowi centralną funkcję życiową Kościoła”²⁵⁵.

3.3. Wydział Wychowania Katolickiego

„Katecheza jest działalnością o tak podstawowym znaczeniu w życiu Kościoła partykularnego, że każda diecezja powinna powołać swój własny referat katechetyczny” (DK 417)²⁵⁶. Polskie *Dyrektorium katechetyczne* wymienia zadania referatu, należące do nich: nadzór merytoryczny i metodyczny nad katechetami; sprawy personalne i organizacyjne dotyczące katechezy zarówno w szkole, jak i w parafii; koordynacja szkolnego nauczania religii z katechezą sakramentalną w parafiach; nadzór nad realizacją w parafiach planu katechetycznego diecezji, uwzględniającego katechezę dorosłych; nadzór nad organizacją rekolekcji dla dzieci i młodzieży; inspirowanie działań duszpastersko-katechetycznych w diecezji; organizacja kształcenia i dokształcania katechetów oraz wykonywanie innych zadań zleconych przez biskupa diecezjalnego (PDK 137). Autorzy *Dyrektorium katechetycznego* zwracają uwagę na jeszcze jedno niezwykle istotne zadanie – przeprowadzane analizy sytuacji społeczno-kulturowej i religijnej danej społeczności (DK 418). Ma ona służyć „ocenieniu stanu katechezy w ramach procesu ewangelizacji, by w duchu ewangelicznego rozeznania towarzyszyć we wzrastaniu wiary” (DK 419).

²⁵⁴ J. Ratzinger, *Rozważania o kryzysie przepowiadania*, w: *Opera Omnia, Wiara w Piśmie i Tradycji*, t. IX/2, red. K. Góźdź, M. Górecka, KUL, Lublin 2018, s. 755.

²⁵⁵ J. Ratzinger, *Pośredniczenie wiary i źródła wiary*, w: tamże, s. 820.

²⁵⁶ „Referat Katechetyczny Kurii Diecezjalnej jest narzędziem, którym posługuje się biskup – głowa wspólnoty i wykładowca nauki – dla kierowania całą działalnością katechetyczną w diecezji. Każda diecezja musi posiadać własny Referat Katechetyczny” (DCG 126).

W dokumentach katechetycznych zaleca się, by referatem kierował specjalista w dziedzinie katechezy we współpracy z osobami posiadającymi odpowiednie kompetencje (por. DCG 126, DK 417). Warto to zadanie powierzać kapłanom, osobom konsekrowanym i świeckim (DOK 267, DK 417).

3.3.1. Powstanie i reorganizacje

Jednym z pierwszych zadań biskupa J. Stroby było zorganizowanie pracy kurii diecezjalnej²⁵⁷. 14 sierpnia 1972 r. mianował ks. A. Offmańskiego wizytatorem diecezjalnym, zalecając mu zorganizowanie wydziału katechetycznego²⁵⁸.

Nowo utworzonemu wydziałowi²⁵⁹ przewodniczył biskup, referentem był wizytator diecezjalny, z którym współpracowały dwa organy: doradczy – Tymczasowa Rada Katechetyczna (6 duszpasterzy i 2 siostry katechetki)²⁶⁰, wykonawczo-kontrolny –

²⁵⁷ Problemem był brak odpowiedniego miejsca na siedzibę kurii. Początkowo część plebanii przy ul. Królowej Korony Polskiej przeznaczono na kurię biskupią. Wydział Duszpasterski i Wydział Nauki Katolickiej znalazły swoją siedzibę na plebanii parafii św. Józefa przy ul. Połabskiej. Od grudnia 1973 r. wszystkie wydziały pracowały już w pomieszczeniach mieszczących się przy parafii św. Rodziny. W 1982 r. kuria biskupia otrzymała pomieszczenie dawnego przedszkola przy ul. Królowej Korony Polskiej. 18 listopada 1998 r. poświęcono nowy budynek przy ul. Papieża Pawła VI. Zob. G. Wejman, *Zarys organizacji Zarys organizacji i instytucji kościelnych diecezji szczecińsko-kamieńskiej*, CTO 2002, nr 1, s. 38.

²⁵⁸ G. Wejman, *Kalendarium...*, s. 362. Ks. A. Offmański stał od 1972 r. na czele Wydziału do 2010 r., kiedy został osobistym delegatem arcybiskupa do spraw Archidiecezjalnej Rady Katechetycznej, z półroczną przerwą w czasie urlopu doktoranckiego w 1980 r. Wtedy wizytatorem religii i referentem nauki katolickiej był ks. Z. Zawitkowski. Zob. K. Majdański, *Zmiany wśród duchowieństwa*, „Prezbiterium” 1980, nr 1–2, s. 46–47.

²⁵⁹ Nowy organ kurii diecezjalnej otrzymał komplet dokumentów dotyczących katechezy odbywającej się na ziemiach włączonych do nowo powstałej diecezji szczecińsko-kamieńskiej, a przed 28 czerwca 1972 r. wchodzących w skład Administracji Gorzowskiej. Przekazano: 13 segregatorów (parafie wg dekanatów) z arkuszami sprawozdawczymi oraz pismami w sprawach katechetycznych od roku 1966 do 1972, w tym sprawozdania księży wizytatorów dekanalnych oraz dokumenty dotyczące wizytacji katechetycznych księży święconych do roku 1956; akta personalne katechetów świeckich, siostr zakonnych, katechetów, którzy ukończyli 2-letnie kursy katechetyczne i kurs roczny. Diecezja otrzymała również podręczniki i pomoce katechetyczne. Zob. AKSK, WWK, *Protokół zdawczo-odbiorczy Wydziału Nauki Katolickiej Kurii Biskupiej w Gorzowie Wielkopolskim*, segregator: *Pisma Ogólne*, b. sygn.

²⁶⁰ Pierwszy skład Tymczasowej Rady Wydziału: ks. E. Cybulski, ks. W. Jankowski, ks. E. Kawa, ks. W. Kowalski TChr, ks. S. Włodek, ks. A. Słomiński, s. K. Książek, s. M. Zakrzewska. Zob. *Schematyzm diecezji szczecińsko-kamieńskiej 1973*.

dekanalni wizytatorzy nauki religii (15 proboszczów)²⁶¹. Narady obu komisji odbywały się cztery razy w roku. Do obowiązków rady katechetycznej należała ocena materiałów katechetycznych rozprowadzanych w diecezji, służenie radą wydziałowi w zakresie organizacji katechezy, przygotowanie kadry katechetycznej, organizowanie kursów doszkoleniowych, przygotowywanie i opracowywanie pomocy katechetycznych oraz przedstawienie wydziałowi postulatów, jakie zgłaszają katecheci parafialni²⁶².

Po dokonaniu reorganizacji kurii szczecińsko-kamieńskiej referat katechetyczny działał w ramach Wydziału Duszpasterskiego w sekcji duszpasterstwa rodzin. Opiekę nad tą sekcją sprawował bp S. Stefanek. W każdym dekanacie katechizację koordynował mianowany przez biskupa wizytator dekanalny. W kolejnych latach powiększono grono pracowników referatu o wizytatora pomocniczego, szczególnie odpowiedzialnego za posługę katechetyczną młodszych kapłanów²⁶³ i siostrę wizytatorkę²⁶⁴ troszczącą się o katechizację prowadzoną przez siostry zakonne i osoby świeckie²⁶⁵. W proces kształcenia i doszkącania katechetów włączono sześć instruktorów zakonnych i świeckich.

W 1991 r. została powołana samodzielna sekcja katechetyczna działająca nadal w Wydziale Duszpasterskim, która obejmowała referat katechetyczny, referat pracowników naukowych i nauczycieli, referat duszpasterstwa akademickiego oraz referat młodzieży²⁶⁶. Moderatorem tej sekcji pozostał bp S. Stefanek.

²⁶¹ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1973–1976*, b. sygn.

²⁶² Tamże.

²⁶³ 8 września 1987 r. ks. W. Olszewski został pomocniczym wizytatorem religii; 1 września 1991 r. ks. A. Krzystek został nominowany na zastępcę diecezjalnego wizytatora religii (funkcję tę sprawował do 9 stycznia 1993 r.); 4 października 1997 r. diecezjalnym wizytatorem religii został ks. J. Kordzikowski (funkcję pełnił do 1 września 1998 r.); 1 lipca 1997 r. pomocniczym wizytatorem diecezjalnym został ks. P. Superlak; w roku szkolnym 2006/2007 funkcję wizytatora diecezjalnego zaczął pełnić ks. P. Skiba; w roku szkolnym 2012/2013 – ks. P. Płaczek. Zob. *Schematyzmy diecezji szczecińsko-kamieńskiej*.

²⁶⁴ Posługę siostr wizytatorek w diecezji szczecińsko-kamieńskiej pełniły do czerwca 2023 r. siostry ze Zgromadzenia Sióstr św. Feliksa z Kantalicjo – felicjanki: s. M.E. Kamińska, s. M.A. Piątkowska, s. M.I. Zakrzewska, s. M.E. Kos, s. J.I. Grudniewska, s. M.B. Lewicka oraz ponownie s. M.A. Piątkowska, s. T.M. Dąbrowska, s. E.E. Bojarska. Zob. tamże.

²⁶⁵ AKSK, WWK, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1982–1987*, b. sygn.

²⁶⁶ K. Majdański, *Dekret ustalający nową organizację szczecińsko-kamieńskiej kurii biskupiej z 28 sierpnia 1991 r.* Zob. „Prezbiterium” 1991, nr 7–8, s. 213–219. W sekcji katechetycznej pracowali: diecezjalny wizytator religii i referent pracowników naukowych i nauczycieli ks. A. Offmański, w referacie

Pierwszy metropolita abp M. Przykucki przeorganizował pracę referatu katechetycznego i zmienił jego nazwę na Wydział Wychowania Katolickiego. Zadaniem Wydziału były koordynowanie działań związanych z nauczaniem religii w szkole i katechezą parafialną oraz troska o formację permanentną katechetów. Od 1996 r. dyrektorem wydziału był wikariusz biskupi do spraw wychowania²⁶⁷, z którym współpracowali diecezjalni duszpasterze: młodzieży, studentów, szkół katolickich oraz nauczycieli i wychowawców²⁶⁸, a także siostra wizytatorka.

Dekretem z dnia 1 listopada 1997 r. abp M. Przykucki dokonał reorganizacji kurii biskupiej²⁶⁹. W Wydziale Wychowania Katolickiego powołano pięć sekcji: powołaniową,²⁷⁰ szkół katolickich²⁷¹, katechetyczną²⁷², duszpasterzy akademickich²⁷³, pastoralną²⁷⁴. Na czele całego wydziału stał jako wikariusz biskupi ks. A. Offmański. Z wydziałem były związane Archidiecezjalne Kolegium Teologiczne, Instytut Studiów nad Rodziną Akademii Teologii Katolickiej, Centrum Edukacyjne.

Kolejna reorganizacja została dokonana mocą dekretu z 27 września 2000 r. w czasie posługi abp. Z. Kamińskiego²⁷⁵. W Wydziale Wychowania Katolickiego

duszpasterstwa akademickiego o. J. Puciłowski OP oraz w referacie młodzieży („Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży” i „Ruch Światło-Życie”) ks. M. Koluczek. W kolejnych latach dołączono do sekcji katechetycznej referat duszpasterstwa harcerzy powierzony ks. D. Żarkowskiemu i duszpasterstwa młodzieży nieprzystosowanej społecznie z referentem ks. A. Dymere oraz referat szkół katolickich na czele z ks. A. Offmańskim.

²⁶⁷ 8 listopada 1996 r. ks. A. Offmański został mianowany wikariuszem biskupim. Zob. „Prezbiterium” 1996, nr 11–12, s. 356.

²⁶⁸ AKSK, WWK, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1992–1996*, b. sygn.

²⁶⁹ M. Przykucki, *Dekret ustanawiający nową organizację kurii metropolitalnej szczecińsko-kamieńskiej z 1 listopada 1997 r.*, „Prezbiterium” 1997, nr 9–10, s. 285–294.

²⁷⁰ W komisji powołaniowej pracowali: ks. J. Kordzikowski (referent), ks. J. Labuda (duszpasterz ministrantów i lektorów), ks. A. Krzystek (seminarium), ks. P. Superlak (duszpasterstwo młodzieży), s. H. Steć (osoby konsekrowane).

²⁷¹ Ta sekcja była jednoosobowa w jej skład wchodził tylko ks. J. Kordzikowski.

²⁷² Sekcja składała się z następujących osób: ks. J. Kordzikowski – wizytator diecezjalny, ks. P. Superlak – wizytator pomocniczy i s. M. Zakrzewska – wizytatorka katechetek oraz metodycy: A. Iwankiewicz, L. Górską, s. G. Lipęcka, E. Łopacińska, U. Nowysz, W. Wojtkiewicz, I. Ficner.

²⁷³ Przewodniczącym duszpasterzy akademickich został ks. K. Wojtkiewicz, a jego zastępcą ks. P. Leśniak.

²⁷⁴ W skład sekcji pastoralnej weszło 4 referentów: ks. P. Superlak – duszpasterz młodzieży, ks. D. Żarkowski – duszpasterz harcerzy, ks. J. Borowczyk – duszpasterz młodzieży nieprzystosowanej, ks. P. Superlak – duszpasterz nauczycieli i wychowawców.

²⁷⁵ Z. Kamiński, *Dekret ustalający organizację Kurii Metropolitalnej szczecińsko-kamieńskiej z 27 września 2000 r.*, „Prezbiterium” 2000, nr 9–10, s. 261–269.

powołano 4 sekcje: katechetyczną, szkół katolickich, pastoralną i duszpasterzy akademickich, a sekcję powołaniową poddano pod opiekę moderatorów seminarium. Pozostałe zmiany miały charakter personalny²⁷⁶. Dekret wymieniał instytucje współpracujące z Wydziałem Wychowania Katolickiego, zaliczając do nich: Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, Archidiecezjalne Centrum Edukacyjne, Archidiecezjalne Kolegium Teologiczne.

Od 2010 r. na czele Wydziału Wychowania Katolickiego stoi dyrektor (w latach 2010–2015 ks. Piotr Superlak, następnie ks. Paweł Płaczek) wspierany przez księdza wizytatora i siostrę wizytatorkę oraz doradców (doradcę) metodycznego.

3.3.2. Funkcje i zadania

Dokumenty diecezji szczecińsko-kamieńskiej określały zadania stojące przed Wydziałem Wychowania Katolickiego. Podstawowym działaniem była organizacja w diecezji pracy katechetycznej. W roku 2000 po dokonaniu reorganizacji kurii, opracowano zakres zadań tego organu²⁷⁷. Do podstawowych obowiązków pracowników wydziału należała troska o prawidłowe funkcjonowanie katechizacji szkolnej i parafialnej w archidiecezji.

Jak czytamy w *Dyrektorium o katechizacji* referat katechetyczny „biorąc pod uwagę przede wszystkim rzeczywiste potrzeby katechetów, a zarazem wymogi współczesnej wrażliwości stara się przygotować ofertę kształcenia uwzględniającą poszczególne wymiary katechezy (...)” (DK 425). Od początku swojej działalności ten organ diecezjalny czuwał nad ustawiczną formacją i doksztalcaniem katechetów

²⁷⁶ Wydziałowi nadal przewodniczył ks. A. Offmański. W sekcji katechetycznej pracowali wizytator diecezjalny ks. P. Superlak, wizytatorka katechetek s. M. Zakrzewska, wizytatorzy rejonowi (ks. K. Bochnak, ks. M. Eliasz, ks. W. Helak, ks. W. Jankowski, ks. W. Kołtowski TChr, ks. P. Korduła, ks. Z. Kutnik TChr, ks. E. Lose, ks. P. Listwoń, ks. J. Szczepaniak, ks. A. Wąsik, ks. M. Wdowiak, ks. T. Zaklukiewicz) oraz kolegium doradców metodycznych (I. Bieńkowska, I. Ficner, A. Iwaniewicz, S. Kozłowska, M. Kutyló, U. Nowysz, ks. W. Olszewski, ks. A. Wieczorek, W. Wojtkiewicz). Referentem w sekcji szkół katolickich został ks. A. Dymer. W sekcji pastoralnej zmianie uległa tylko obsada referatu duszpasterstwa harcerzy, referentami zostali ks. J. Broclawik i w Stargardzie ks. A. Kurasz. Poszerzona została konsulta duszpasterzy akademickich, w której duszpasterzem diecezjalnym został ks. R. Szymanik TChr, grupę doradców stanowili: ks. J. Bilicki TChr, o. J. Chwast OP, ks. M. Wenta, o. J. Pleskaczyński TJ, ks. M. Prątnicki, ks. T. Stroynowski.

²⁷⁷ AKSK, WWK, *Zakres zadań Wydziału Wychowania Katolickiego*, segregator: *Zarządzenia*, b. sygn.

duchownych, zakonnych i świeckich na terenie archidiecezji poprzez organizowanie spotkań, warsztatów, rekolekcji²⁷⁸. Dodatkowo wydział czuwał nad poprawnością głoszonej nauki i prawidłowym przebiegiem procesów katechizacji, dzięki prowadzeniu systematycznych wizytacji katechetycznych we wszystkich przedszkolach i szkołach różnego typu na terenie archidiecezji²⁷⁹. Pracownicy wydziału inicjowali i organizowali działania duszpastersko-katechetyczne z nauczycielami, dziećmi i młodzieżą. Poprzez współpracę z ośrodkami metodycznymi, cotygodniowy dyżur doradców metodycznych w siedzibie kurii, prowadzone warsztaty dążono do podniesienia kwalifikacji katechetów²⁸⁰. Wydział kontaktował się z władzami oświatowymi czuwając nad przestrzeganiem przepisów prawa, które odnosiły się do nauczania religii w szkołach, zapraszał na spotkania katechetyczne kuratorów oświaty, przedstawicieli delegatur oświatowych i przedstawicieli władz miast oraz powiatów²⁸¹.

Aby pomóc nauczycielom religii w ich posłudze pracownicy wydziału i zaproszeni do współpracy katecheci redagowali pomoce katechetyczne. W latach 70. wydawano *Biuletyn Katechetyczny*²⁸², opracowywano *Listy do Rodziców*²⁸³ i modlitewnik *Idę do Ojca*²⁸⁴.

---

²⁷⁸ Szerzej w rozdziale IV.

²⁷⁹ Szerzej o pracy wizytatorów w następnym paragrafie.

²⁸⁰ Szerzej o pracy doradców metodycznych w rozdziale IV.

²⁸¹ Zob. AKSK, WWK, segregator: *Korespondencja z władzami*, b. sygn. W „Szczecińskich Dniach Katechetycznych” uczestniczyli kuratorzy w 1997 r. C. Plewka, 1999 r. P. Bartnik oraz przedstawiciel MEN K. Korab. Zapraszano też przedstawicieli Urzędu Miasta Szczecina, dyr. E. Masojć i dyr. T. Borkowską.

²⁸² „Biuletyny Katechetyczne” ukazywały się cztery razy w roku oraz okazjonalnie, jeśli zachodziła taka potrzeba: na okres Wielkiego Postu i Wielkanocy, od Wielkanocy do rozpoczęcia nowego roku katechetycznego, na okres od września do listopada, na okres Adwentu i Bożego Narodzenia.

²⁸³ Służyły pomocą w kontakcie katechety z rodzicami. Opracowano listy na I i II rok przygotowania do I Komunii Świętej. W 1987 r. listy na pierwszy rok przygotowania powielono w liczbie 2 tys. egzemplarzy. Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1982–1987*, b. sygn. Wzorowano się na listach wydanych we Włoszech: M. Costa, *Il cammino di fede 2. Lettere per i genitori*, Asti 1975; T. Leumann, *Preparazione alla prima comunione. Veni al padre*, Asti.

²⁸⁴ Pod kierunkiem bp. J. Stroby opracowano modlitewnik *Idę do Ojca*, który tylko w 1977 r. wydano w nakładzie 25 tys. egzemplarzy. Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1973–1976*, b. sygn.

W latach 1990–1995 diecezja wydawała dwumiesięcznik – *Głos Katechety* poświęcony problematyce wychowania chrześcijańskiego²⁸⁵. Stanowił on dodatek do dwutygodnika *Kościół nad Odrą i Bałtykiem* (opublikowano 30 numerów). W 1996 r. został przekształcony w pismo edukacyjne pt. *Poszukiwania Mistrza. Dziesięć słów o wychowaniu*. Ukazało się 15 numerów, ostatni w 1998 r.

Od 1987 r. referat katechetyczny rozpoczął wydawanie kwartalnika *Zeszyty Katechetyczne* zawierającego opracowania i materiały służące pomocą katechetom w realizacji aktualnych problemów katechetycznych, np. religioznawstwa, wychowania eucharystycznego, nauczania papieskiego w katechezie²⁸⁶. Od 2011 r. przez cztery lata najnowsze opracowania problemów aktualnych z teologii i pracy katechetycznej zawarte były w piśmie diecezjalnym *Prezbiterium*. Od 2015 r. Wydział Wychowania Katolickiego przygotowuje rocznik – *Informator Katechetyczny* wydawany w nakładzie 1000 egzemplarzy. Zawiera on m.in. kalendarium formacji katechetycznej w diecezji, informacje o proponowanych szkoleniach, artykuły o tematyce teologicznej. Wydział prowadzi stronę internetową, która zawierała informacje bieżące związane z działalnością katechetyczną w archidiecezji²⁸⁷ oraz posiada profil na facebook-u.

Zespół pracowników referatu katechetycznego na przestrzeni lat przygotowywał pomoce do katechez związanych z aktualnymi wydarzeniami w życiu Kościoła lokalnego np. kolejnymi rocznicami utworzenia diecezji, nawiedzenia Maryi w znaku fatimskim, kongresem eucharystycznym²⁸⁸. Dla potrzeb katechetów i duszpasterzy opracowano pozycję poświęconą wtajemniczeniu eucharystycznemu dzieci klas II. Zawierała ona trzy artykuły wytyczające główne kierunki wychowania euchary-

²⁸⁵ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1988–1992*, b. sygn. Periodyk ten był dodatkiem do dwutygodnika *Kościół nad Odrą i Bałtykiem* i ukazywał się w latach 1990–1995 (opublikowano 30 numerów). W 1996 r. został przekształcony w pismo edukacyjne skierowane do katechetów, wychowawców i rodziców pt. *Poszukiwania Mistrza. Dziesięć słów o wychowaniu*. Zmieniono profil czasopisma, szerzej traktując problemy wychowawcze z silniejszym podkreśleniem związków szkoły, parafii z rodziną. Publikowano artykuły z pogranicza nauczania i kultury chrześcijańskiej. Ukazało się 15 numerów, ostatni w 1998 r.

²⁸⁶ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1982–1987*, b. sygn. Szerzej o tym kwartalniku pisze P. Skiba w artykule *Zeszyty Katechetyczne – wczoraj i dziś*. Zob. ZK 2006, nr 1–2, s. 77–78.

²⁸⁷ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 2008–2012*, b. sygn.

²⁸⁸ *30-lecie (Archi)diecezji Szczecińsko-Kamińskiej. Materiały katechetyczne*, Szczecin 2007; *Katecheza fatimska. Materiały katechetyczne*, Szczecin 2003; *Scenariusze katechez z racji objęcia posługi w archidiecezji szczecińsko-kamińskiej przez abp. Andrzeja Dzięgę*, Szczecin 4 kwietnia 2009 r.; *Chcę Ci dziękować. Śpiewnik archidiecezji szczecińsko-kamińskiej*, red. M.I. Zakrzewska, Ottonianum, Szczecin 2000.

stycznego w parafii, materiały do konferencji i katechez z rodzicami dzieci przygotowujących się do pełnego uczestnictwa we mszy świętej oraz obrzęd poświęcenia znaków religijnych²⁸⁹. Na podstawie homilii Jana Pawła II wygłoszonych podczas pielgrzymek do Polski zespół redakcyjny złożony z wykładowców szczecińskiego seminarium i katechetów opracował w formie książkowej katechezy poświęcone dekalogowi, błogosławieństwom i miłosierdziu²⁹⁰. Zawierały one konspekty do realizacji na różnych poziomach edukacji oraz konferencje dla dorosłych. Z okazji 10. rocznicy wizyty Jana Pawła II przygotowano opracowania katechetyczne oparte na przemówieniach Ojca Świętego z pielgrzymek do Gorzowa Wlkp., Szczecina i Koszalina, aby dać katechetom gotową pomoc do przybliżania dorosłym, młodzieży i dzieciom nauczania tego wielkiego Polaka²⁹¹.

W odpowiedzi na potrzeby rodzinnego przygotowania dziecka do pełnego życia eucharystycznego i aktywnego włączenia w nie rodziców pracownicy Wydziału i zaproszeni do współpracy katecheci oraz rodzice przygotowali *Domowniczek przygotowujący dziecko i rodzinę do I Komunii Świętej*²⁹².

W ramach przygotowań do 950-lecia misji św. Ottona z Bambergu, aby przybliżyć najmłodszym postać Apostoła Pomorza, przygotowano książkę pt. *O Józiu, który wędrował szlakiem misji Świętego Ottona*²⁹³.

Z związku ze zmianą podstawy programowej i programu nauczania religii w 2018 r. przedstawiciele archidiecezji uczestniczyli w opracowywaniu nowych podręczników do nauczania religii na poziomie szkoły podstawowej wydrukowanej przez Wydawnictwo Świętego Wojciecha.

²⁸⁹ A. Offmański, *W drodze do Eucharystii: inicjacja eucharystyczna. Materiały katechetyczno-duszpasterskie inicjacji eucharystycznej*, Ottonianum, Szczecin 1993.

²⁹⁰ A. Offmański (red.), *Dekalog na nowo odczytany*, Ottonianum, Szczecin 1993; tenże, *Błogosławieństwa na nowo odkryte*, Ottonianum, Szczecin 2003; tenże, *Miłosierdzie na nowo światu ukazane*, Ottonianum, Szczecin 2004.

²⁹¹ A. Draguła, K. Kantowski, A. Offmański, *Był wśród nas i mówił do nas nad Odrą i Bałtykiem*, Ottonianum, Koszalin–Szczecin–Zielona Góra 2006.

²⁹² P. Płaczek (red.), *Aha, o to chodzi! Domowniczek przygotowujący dziecko i rodzinę do I Komunii Świętej*, Wydawnictwo św. Wojciecha, Poznań 2020. Pierwsza wersja domowniczka nosiła tytuł *To nie takie trudne – domowniczek przygotowujący dziecko i rodzinę do pierwszej Komunii Świętej z dziećmi fatimskimi*, została wydana w Szczecinie w 2016 r. pod redakcją ks. P. Płaczka.

²⁹³ L. Cywińska, M. Freła, *O Józiu, który wędrował szlakiem misji Świętego Ottona*, Wydawca, Szczecin 2021.

Wydział Wychowania Katolickiego był w dniach 4–6 czerwca 2019 r. organizatorem ogólnopolskiego spotkania dyrektorów Wydziałów Katechetycznych z całej Polski i Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski.

Kolejne zadanie pracowników Wydziału to prowadzenie i analiza diecezjalnej dokumentacji dotyczącej katechizacji dzieci i młodzieży, m.in. rocznych sprawozdań katechetycznych z każdej parafii. Ułatwiało to monitorowanie pracy katechetycznej w całej diecezji i pozwalało na podjęcie szybkiego przeciwdziałania, gdy wymagała tego zaistniała sytuacja. Pracownicy wydziału przyjmowali interesantów i odpowiadali za prowadzenie korespondencji dotyczącej spraw katechetycznych.

Szczecińscy katechetycy włączali się w prace Komisji Katechetycznej Konferencji Episkopatu Polski, brali udział w ogólnopolskim zespole programowania i oceniającego nowych programów i materiałów katechetycznych²⁹⁴. Dzięki uczestnictwu w spotkaniach ogólnopolskich pracownicy wydziału byli na bieżąco z ustaleniami Kościoła w Polsce w kwestiach katechezy i wymieniali się doświadczeniami z przedstawicielami innych diecezji²⁹⁵.

Diecezja szczecińsko-kamieńska wraz z diecezją płocką została wybrana do przeprowadzenia w 2008 r. pilotażowego egzaminu maturalnego z religii. Na terenie Szczecina i Choszczna udział w nim wzięło 73 uczniów. Egzamin miał formę pisemną i składał się z 25 pytań testowych oraz rozprawki na jeden z dwóch tematów²⁹⁶. Pilotaż był koordynowany przez pracowników wydziału.

²⁹⁴ Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 2008–2012*, b. sygn. Ks. A. Offmański był od 1984 r. członkiem Komisji ds. Katechizacji, następnie konsultorem Komisji Wychowania Katolickiego oraz członkiem zespołu opracowującego *Podstawę programową i Program nauczania religii*. Zob. *Dekret powołujący ks. dr. A. Offmańskiego na członka Komisji ds. Katechizacji z 10 maja 1984 r.* (L. dz. A.104/84). *Dekret powołujący ks. dr. A. Offmańskiego na konsultora Komisji Wychowania Katolickiego z 8 marca 2000 r.* (SEP – 2.6.2 – 1); *Dekret powołujący ks. dr. hab. A. Offmańskiego na członka Zespołu do opracowania i nowelizacji Podstawy programowej i Programu nauczania religii z 9 lutego 2009 r.* (KWEP – C – 30/09).

²⁹⁵ Przedstawiciele diecezji uczestniczyli w trzydniowych kursach katechetycznych wizytatorów i instruktorów organizowanych przez Komisję Episkopatu. W 1977 r. uczestniczyli ks. J. Cyrulik, ks. B. Dąbrowski, ks. F. Szydłowski, s. J. Szczepańska. Zob. „Prezbiterium” 1977, nr 7 – 8, s. 252; W 1986 r. udział wzięli: s. E. Kamińska, ks. A. Rasiński, ks. J. Steckiewicz, ks. W. Olszewski, ks. A. Offmański. Zob. AKSK, WWK, segregator: *Zjazdy i kursy katechetyczne*, b. sygn. Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 2008–2012*, b. sygn.

²⁹⁶ Egzamin maturalny z religii katolickiej miał być egzaminem pisemnym sprawdzającym wiadomości i umiejętności określone w standardach wymagań egzaminacyjnych. W planach miał być zdawany tylko na poziomie rozszerzonym, ponieważ był przedmiotem dodatkowo wybranym. Miał trwać 180

Jednym z zadań Wydziału Wychowania Katolickiego (jako przedstawiciela kompetentnej władzy kościelnej) jest ustalanie warunków przyznawania misji kanonicznej – imiennego skierowania do nauczania religii w określonej szkole i jego wydawanie²⁹⁷. Szkoła zatrudnia nauczyciela religii na podstawie misji kanonicznej wydanej na czas określony lub na stałe²⁹⁸. Takie prawo powinno być zagwarantowane Kościołowi, gdyż nauczyciel religii jako katecheta jest nie tylko nauczycielem i wychowawcą danej szkoły, ale przede wszystkim nauczycielem oraz świadkiem prawd wiary tego Kościoła²⁹⁹. Kwestię tę reguluje konkordat: „nauczyciele religii muszą posiadać upoważnienie (*missio canonica*) od biskupa diecezjalnego. Cofnięcie tego upoważnienia oznacza utratę prawa do nauczania religii” (art. 12, ust. 3).

W archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej od 1 października 2006 r. wprowadzono nowy formularz poprzedzający wydanie misji kanonicznej, który zastąpił

---

minut i składać się z dwóch części, za które łącznie można było zdobyć 100 punktów. Mimo przeprowadzenia pilotażu, nie doszło do finalizacji rozmów z MEN i egzamin nie został wprowadzony.

²⁹⁷ „Kodeks Prawa Kanonicznego nakłada na ordynariusza miejsca obowiązek weryfikacji osób wyznaczonych do nauczania religii, aby odznaczały się one zdrową nauką, świadectwem życia chrześcijańskiego i umiejętnością pedagogiczną” (KPK kan. 804, par. 2). „W odniesieniu do własnej diecezji ordynariusz miejsca ma prawo mianowania lub zatwierdzania nauczycieli religii oraz usuwania lub żądania usunięcia, ilekroć wymaga tego dobro religii lub obyczajów” (KPK kan. 805).

²⁹⁸ Misja kanoniczna może być cofnięta bądź nieprzedłużona na kolejny rok. Cofnięcie misji kanonicznej możliwe jest zasadniczo w trzech przypadkach: gdy stosunek pracy nauczyciela religii musi zostać rozwiązany, gdy nauczyciel religii popełnił czyn, który dyskwalifikuje go jako nauczyciela oraz gdy podlega prawnej przeszkodzie wynikającej z prawa kanonicznego lub wymaga tego dobro religii lub obyczajów. Zob. A. Maćkowski, *Misja kanoniczna dla nauczyciela religii*, ZK 2008, nr 4, s. 30. *Wskazania katechetyczne* przewidywały procedurę, którą powinien zastosować proboszcz, który postanawia zwolnić katechetę wbrew jego woli lub z racji nieprzydatności do pracy katechetycznej. Zanim dojdzie do ostatecznej rozmowy zapowiadającej zwolnienie należało przedstawić katechecie zarzuty i wskazać, w czym powinien się poprawić, jeśli chce nadal pozostać w pracy katechetycznej. Następnie proboszcz powinien powiadomić wikariusza biskupiego o zamiarze zwolnienia katechety i przedstawić uzasadnione racje przemawiające za zwolnieniem katechety. Jeśli uwagi nie odniosły należytego skutku, wówczas należy uzgodnić zwolnienie z dyrektorem szkoły, a zainteresowanego powiadomić na piśmie na trzy miesiące przed terminem zwolnienia i skierować stosowne pismo do Wydziału Wychowania Katolickiego o wycofanie misji kanonicznej. Zob. Z. Kamiński, *Wskazania katechetyczne...*, s. 3–16.

²⁹⁹ A. Mezglewski, *Misja kanoniczna do nauczania religii – przepisy prawa polskiego i kanonicznego*, w: *Katecheza dzisiaj. Problemy...*, s. 117. A. Maćkowski zauważa, że konieczność posiadania przez katechetę misji kanonicznej do nauczania religii w szkole staje się dla katolickich rodziców gwarancją, że katecheza szkolna będzie dopełnieniem prowadzonego na łonie rodziny przekazu wiary, chroniąc w ten sposób ich fundamentalną funkcję wychowawczą. Zob. A. Maćkowski, *Misja kanoniczna dla nauczyciela religii*, ZK 2008, nr 4, s. 35.

dotychczasową formę składania podania³⁰⁰. Katecheta, prosząc o wydanie misji, podpisuje oświadczenie o prawdziwości podanych danych i zobowiązuje się do udziału w spotkaniach formacyjnych organizowanych przez Wydział Wychowania Katolickiego Kurii Metropolitalnej w Szczecinie³⁰¹.

Jedną z płaszczyzn działalności wydziału od 2016 r. jest inicjowanie i koordynowanie działalności misyjnej³⁰² – to próba odpowiedzi na wezwania płynące z dokumentów Kościoła m.in. *Dyrektorium katechetycznego*, którego autorzy przypominają, że „położenie akcentu na kerygmat i wymiar misyjny katechezy w obecnych czasach sprzyja nawróceniu duszpasterskiemu, a tym samym misyjnej przemianie Kościoła” (DK 421). Zaangażowanie katechetów w działalność misyjną rozpoczęło się od jesiennych warsztatów metodycznych, podczas których mieli okazję zapoznać się z możliwością dofinansowania edukacji dla dzieci z krajów misyjnych. Odbyły się dwa wyjazdy katechetów do Kenii³⁰³ celem doświadczenia Kościoła misyjnego i niesienia konkretnej pomocy materialnej³⁰⁴. Owocem tego pobytu były animacje misyjne na terenie diecezji³⁰⁵ i promocja w szkołach projektu *Adopcja ucznia w Kenii*³⁰⁶. Uczniowie ze szkół na terenie diecezji byli zapraszani do różnorodnych akcji niosących pomoc duchową i materialną dla dzieci z biedniejszych rejonów świata³⁰⁷.

³⁰⁰ Formularz zawiera dwie strony, pierwszą zawierającą informację dotyczącą placówek oświatowych, w których ma uczyć wskazany katecheta, wypełnia proboszcz, stronę drugą (dane osobowe) – katecheta. Do formularza należy dołączyć: zdjęcie, kserokopie dyplomów świadczących o wykształceniu teologicznym i przygotowaniu katechetyczno-pedagogicznym, o stopniu awansu zawodowego lub zaświadczenie z uczelni (po IV roku studiów) oraz opinię ks. proboszcza parafii zamieszkania (nie dotyczy księży i siostr zakonnych). Zob. Wydział Wychowania Katolickiego, *Formularz poprzedzający wydanie misji kanonicznej do katechizacji*, ZK 2006, nr 1–2, s. 14–16.

³⁰¹ Zob. tamże.

³⁰² Szerzej o tej działalności: P. Płaczek, *Katecheta – animator misyjny, na przykładzie posługi katechetów w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Lumen Gentium. Zeszyty misjologiczne” 2018, nr 2.

³⁰³ Pierwszy z wyjazdów odbył się w dniach 11–23.02. 2017 r. i wzięło w nim udział 14 osób, rok później w dniach 31.01–12.02.2018 r., uczestniczyło 9 osób.

³⁰⁴ Katecheci zawieźli m.in. 300 kg środków medycznych i pomocy szkolnych, wózek inwalidzki, przekazali 2 tys. dolarów, 25 materacy do szkolnego internatu w Kipsing oraz 700 kg kukurydzy. Zob. *Informator Katechetyczny na rok formacyjny 2017/2018*, Szczecin 2017, s. 3.

³⁰⁵ W dniach 30.09–28.10.2017 r. ks. Jeremy Kabuga odwiedził 64 szkoły na terenie archidiecezji.

³⁰⁶ Pomocą stypendialną (zależnie od roku) objęto od 200 do 500 uczniów w Kenii.

³⁰⁷ Np. akcja „Piórniki i lizaki dla ucznia z Kipsing”. Zebrano 6 tys. piórników.

Pracownicy wydziału spotykali się systematycznie na naradach, by ustalać plan pracy na bieżący rok, omawiać minione wydarzenia i wyciągać z nich wnioski na następne lata³⁰⁸.

3.3.3. Nadzór nad katechezą – wizytatorzy diecezjalni i rejonowi

Biskup na mocy sprawowanego urzędu czuwa nad procesem katechizacji w powierzonej sobie diecezji, przy wsparciu doświadczonych i godnych współpracowników (por. CT 63). Pierwszym delegatem biskupa do spraw katechezy jest dyrektor Wydziału Wychowania Katolickiego będący jednocześnie diecezjalnym wizytatorem religii. Na przestrzeni lat pomagali mu w tym wymagającym zadaniu wizytator pomocniczy – szczególnie odpowiedzialny za posługę katechetyczną młodszych kapłanów³⁰⁹ – i siostra wizytatorka troszcząca się o katechizację prowadzoną przez siostry zakonne i osoby świeckie³¹⁰.

Na terenie dekanatu za posługę katechetyczną odpowiadali wizytatorzy dekanalni³¹¹. Postępowali oni zgodnie z instrukcjami określającymi zakres ich obowiązków i wskazówki praktyczne dotyczące przebiegu wizytacji. Wizytator powinien

³⁰⁸ Zob. AKSK, WWK, *Protokoły narad Wydziału Wychowania Katolickiego*, b. sygn. Omawiano na nich m.in. stan katechizacji w diecezji, zastanawiając się, dlaczego jest tak dobrze na katechezie szkolnej, a ten stan nie przekłada się na życie parafialne; programowanie pracy w oparciu o program ogólnopolski, przebieg „Szcześcińskich Dni Katechetycznych” i problem z aktywizacją uczestników w trakcie ich trwania; przebieg diecezjalnych konkursów religijnych; problematykę dokształcania katechetów. Ustalano tematykę i przebieg warsztatów metodycznych, wizytacji oraz planowano udział w ogólnopolskich spotkaniach wydziałów katechetycznych.

³⁰⁹ Zadania księdza wizytatora to: ponoszenie odpowiedzialności za posługę katechetyczną w archidiecezji księży, odpowiedzialność za organizację i prowadzenie „Olimpiady Wiedzy Religijnej” i konkursów młodzieży; prowadzenie animacji duszpasterstwa młodzieży (opracowanie do 15 sierpnia programu na rok następny), organizacja centralnych uroczystości i pielgrzymki młodzieży, prowadzenie i dynamizowanie duszpasterstwa młodzieży (Rada Młodzieży); prowadzenie statystyki katechetycznej i do 30 listopada składanie sprawozdania, które poza danymi statystycznymi zawierało odpowiedzi na pytania o różne formy działalności duszpasterskiej podejmowanej w szkole i w parafii.

³¹⁰ Siostra wizytatorka odpowiada za posługę katechetek w archidiecezji; prowadzi ich systematyczną wizytację; organizuje w ustalonych rejonach ich doskonalenie; odpowiada za rekolekcje katechetek świeckich; prowadzi korespondencję wydziału.

³¹¹ Zob. AKSK, WWK, *Uwagi dla księży wizytatorów dekanalnych z 20 października 1980 r.* b. sygn. W *Sprawozdaniu „Ad limina apostolorum”, 1977–1981* czytamy, że w każdym dekanacie katechizację koordynuje mianowany przez biskupa wizytator dekanalny. W latach 80. dekanalny wizytator był równocześnie dekanalnym duszpasterzem rodzin. Liczba wizytatorów była zależna od liczby

wypełniać swoje zadania z taktem i delikatnością, wizytując w ciągu dwóch lat cały dekanat³¹². Do pozostałych jego obowiązków należały: pomoc księżom dekanatu w organizacji katechizacji; troska o organizację dekanalnych akcji katechetycznych np. rekolekcji, pielgrzymek, dni skupienia; rozeznanie w potrzebach dzieci i młodzieży; zabieganie o odpowiednie pomoce katechetyczne; troska o systematyczny wzrost poziomu katechizowania; udział w konferencjach organizowanych przez Wydział Katechetyczny; złożenie raz w roku na piśmie sprawozdania ze swojej działalności³¹³.

Dokumenty kurialne omawiały przebieg prawidłowo przeprowadzonej wizytacji, która rozpoczynała się od rozmowy z proboszczem³¹⁴, następnie wizytator hospitował katechezę³¹⁵, omawiał ją z katechetą³¹⁶, spotykał się ponownie z proboszczem i przysyłał sprawozdanie do kurii.

---

dekanatów. Funkcję tę pełniło w latach 1973–1976 15 proboszczów, w latach 1977–1981 18, w latach 1988–1992 29.

³¹² Zob. AKSK, WWK, *Uwagi dla księży wizytatorów dekanalnych z 20 października 1980 i z 15 lutego 1984 r.*, b. sygn.

³¹³ Zob. tamże. Bp J. Stroba 22 czerwca 1976 r. w czasie spotkania z wizytatorami powiedział, że „wizytator ma przede wszystkim być budzicielem świadomości i odpowiedzialności katechetycznej, następnie organizatorem i inspiratorem działania katechetycznego, a wreszcie przedstawicielem biskupa w dziedzinie katechizacji w dekanacie”. „Prezbiterium” 1976, nr 9, s. 282–283.

³¹⁴ W czasie spotkania z proboszczem wizytator orientował się w organizacji katechizacji w parafii. Zwracał uwagę na to, czy jest odpowiednia liczba salek katechetycznych, czy katecheza odbywa się na 3 poziomach (dzieci przedszkolne i klasy wstępne; dzieci szkół podstawowych, zawodowych, techników, liceów; młodzież dojeżdżająca i pozaszkolna), jak przedstawia się współpraca z rodzicami, jak zorganizowano pracę z ministrantami; jak rozwija się duszpasterstwo powołaniowe oraz duszpasterstwo dzieci i młodzieży (msza święta, rekolekcje, miesięczna spowiedź).

³¹⁵ Katecheza była oceniana z punktu dydaktycznego i wychowawczego. Po jej zakończeniu wizytator powinien znać odpowiedź na następujące pytania: czy jednostka była przygotowana pod względem metodycznym; jakie były jej mocne i słabe strony; czy była poprawna teologicznie; jakie było oddziaływanie wychowawczo-ascetyczne; czy tok katechetyczny został sprowadzony do aktualnych potrzeb dziecka; czy katecheza była dla dzieci przyjemna, interesująca czy nudna; czy dzieci były aktywne podczas katechez. W czasie katechez wizytator miał uchwycić mocne i słabe strony katechety.

³¹⁶ Podczas rozmowy należało podać konkretne, konstruktywne wnioski. Porozmawiać z katechetą, na podstawie jakich materiałów przygotowuje się do zajęć, zapytać, czy pisze konspekty. Zadaniem wizytatora była kontrola dziennika (czy był wpisany rozkład materiału), sprawdzenie czy zajęcia odbywają się regularnie. Zwracał uwagę na urządzenie salki (tablica, pomoce naukowe, Pismo Święte, miejsca do pisania). Oceniał współpracę katechety z rodzicami, częstotliwość spotkań z rodzicami. Wizytator powinien zapytać katechetę, z jakimi boryka się problemami i postarać się je rozwiązać.

Na początku lat 80. poza wizytatorami dekanalnymi na terenie Szczecina zostało powołanych 10 wizytatorów katechezy młodzieżowej, rekrutujących się z grona profesorów seminarium duchownego³¹⁷.

Narady wizytatorów dekanalnych miały miejsce cztery razy w roku w kurii biskupiej i przewodniczył im biskup³¹⁸. Przedstawiano na nich sprawozdania z katechizacji w danym dekanacie, poruszano bieżące problemy, wyciągano wnioski z dotychczasowej pracy i wyznaczano drogi rozwoju pracy katechetycznej dla całej diecezji³¹⁹. Często poruszonym zagadnieniem była katecheza dorosłych i sposoby jej zdynamizowania oraz zaangażowanie laikatu w pracę katechetyczną³²⁰.

W pierwszym okresie po powrocie nauczania religii do szkół osobami uprawnionymi do wizytacji nauki religii w szkołach i przedszkolach na terenie całej diecezji szczecińsko-kamieńskiej byli ks. A. Offmański i s. Maria Zakrzewska³²¹.

W opracowanej w 1995 r. nowej instrukcji poświęconej omówieniu przebiegu wizytacji czytamy, że

wizytatorzy nie są superkatechetami czy przełożonymi proboszczów, lecz zatroskanymi o ten dział duszpasterstwa w dekanacie braćmi w posłudze kapłańskiej. Z taktem

³¹⁷ Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1982–1987*, b. sygn. 6 października 1986 r. dekrety nominacyjne na wizytatorów katechezy młodzieżowej otrzymali: ks. J. Sosna, ks. J. Mazur, ks. M. Wittlieb, ks. T. Czapiga, ks. P. Kordula, ks. J. Sulkowski TJ. Zob. „Prezbiterium” 1986, nr 10–12, s. 245.

³¹⁸ Zob. AKSK, WWK, *Protokoły spotkań księży wizytatorów*, b. sygn.

³¹⁹ Podejmowano problemy duszpasterstwa liturgicznego (msze święte dla dzieci i młodzieży, nabożeństwa pokutne, duszpasterstwo służby liturgicznej), wyposażenia sal katechetycznych (problem ogrzewania w okresie zimowym), katechezy młodzieżowej oraz dni skupienia i rekolekcji dla tej grupy katechizowanych oraz wzbudzenie w nich odpowiedzialności za Kościół. Jedno ze spotkań 17.10.1984 r. było poświęcone zagadnieniu narkomanii wśród młodzieży, zagrożeniem narkomanią w diecezji i środkiem zaradczym. 24.02.1986 r. dyskutowano o katechezie prowadzonej przez księży. Szukano odpowiedzi na pytania: czy jest problem formacji kapłana jako katechety oraz dlaczego niektórzy księża traktują katechezę jako zło konieczne. Po przedstawieniu swojego punktu widzenia wizytatorzy doszli do wspólnego wniosku, że najważniejsze dla katechizowanych jest świadectwo życia księdza. Po wprowadzeniu przez władze oświatowe przedmiotu religioznawstwo, temu zagadnieniu poświęcono w całości jedno ze spotkań. Zob. AKSK, WWK, *Protokoły spotkań księży wizytatorów*, b. sygn.; „Prezbiterium” 1976, nr 9 s. 282–283; „Prezbiterium” 1979, nr 4, s. 127–128.

³²⁰ Szukano metod prowadzenia katechezy dla dorosłych i spotkań wychowawczych dla rodziców. Dla wizytatorów organizowano spotkania, na których pokazywano przykładowe rozwiązania w czasie zajęć praktycznych. Zob. „Prezbiterium” 1975, nr 10, s. 319–320; „Prezbiterium” 1976, nr 3, s. 26.

³²¹ AKSK, WWK, *Pismo do Kuratorium Oświaty i Wychowania z dnia 12 października 1990 r. w sprawie osób uprawnionych do prowadzenia wizytacji*, segregator: *Korespondencja z władzami*, b. sygn.

i sumiennością zadania swe spełniają w poczuciu odpowiedzialności za ewangelizację w dzisiejszym świecie³²².

Wizytator był powoływany na 5-letnią kadencję, w czasie której winien zhospitować wszystkich katechetów w swoim dekanacie. Do jego zadań należało m.in.: przygotowywanie sprawozdań ze stanu katechizacji w poszczególnych parafiach i przesyłanie ich do 15 października każdego roku do kurii, koordynowanie w dekanacie zaplanowanych wydarzeń: rekolekcji, dni służb liturgicznych, dni wdzięczności za sakramenty, pielgrzymki³²³.

Abp M. Przykucki w grudniu 1998 r. ustalił 13 rejonów katechetycznych i ustanowił na ich czele wizytatorów, którzy mieli koordynować działalność katechetyczną w podległych im rejonach. Dostosowano zasady posługi wizytatora do zmieniających się uwarunkowań³²⁴. Wizytator z wyprzedzeniem informował o planowanej hospitacji proboszcza³²⁵, dyrekcję szkoły i katechetów³²⁶.

We wskazaniach katechetycznych opracowanych w diecezji w 2001 r. osobne punkty poświęcono pracy wizytatorów rejonowych i dziekanów, którzy mieli

³²² M. Przykucki, *Posługa wizytatora dekanalnego. Instrukcja*, „Prezbiterium” 1995, nr 9–10, s. 320–321.

³²³ Tamże.

³²⁴ M. Przykucki, *Posługa wizytatora rejonowego. Instrukcja*, „Prezbiterium” 1998, nr 9–10, s. 306–311.

³²⁵ W czasie rozmowy z proboszczem wizytator orientował się, czy wszystkie poziomy dzieci, młodzieży i dorosłych są objęte katechizacją i w jakim wymiarze. Należało wysłuchać opinii proboszcza na temat trudności (zawieszanie krzyży w salach, modlitwy przed lekcjami i po lekcjach), zapytać, jak wygląda współpraca z rodzicami, dyrekcją szkoły i gronem pedagogicznym oraz katechizującymi (czy jest wystarczająca liczba katechetów, czy mają pełne etaty, jaki jest poziom ich wykształcenia, jak biorą udział w życiu szkoły, czy uczestniczą w doształcaniu organizowanym przez kurię, jak odbywają się narady katechetyczne). Wizytator orientował się, jak wygląda katecheza sakramentalna przy parafii (I komunie św., bierzmowanie, katecheza przedmałżeńska) oraz jakie grupy duszpasterskie, zwłaszcza młodzieżowe działają przy parafii. Poznawał bazę materialną katechezy (podręczniki, pomoce katechetyczne, jak wykorzystywane są sale katechetyczne, czy podjęto próbę stworzenia świetlicy środowiskowej).

³²⁶ W czasie hospitacji wizytator zwracał uwagę na następujące kwestie: jakie cele wyznaczył sobie katecheta w konkretnej jednostce tematycznej i jak je osiągnął; czy przeprowadzona katecheza miała charakter wychowawczy i angażowała wszystkich uczestników; jak prowadzący wykorzystał Pismo Święte, podręczniki metodyczne, pomoce katechetyczne; czy wszyscy uczniowie mają katechizmy i zeszyty; jakie jest odniesienie podjętej tematyki do aktualnego okresu liturgicznego. Na zakończenie lekcji wizytujący mógł zabrać głos, podkreślając wartość uczestnictwa w katechizacji i we wspólnej trosce o ewangelizację środowiska. Wizytator przeglądał dziennik i sprawdzał m.in. zapisy tematów, systematyczne stawianie ocen.

uprawnienia wizytatora dekanalnego na terenie swojego dekanatu³²⁷. Prawo wizytacji na terenie swojej parafii miał również proboszcz lub administrator.

Metropolita abp A. Dzięga dekretem z 1 października 2012 r. ustalił nową strukturę wizytatorów katechetycznych w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej. Z urzędu funkcję tę pełnią biskup diecezjalny, biskup pomocniczy oraz dyrektor Wydziału Wychowania Katolickiego, z nominacji ksiądz wizytator i siostra wizytatorka. Zatwierdzono też wizytatorów dla rejonów pastoralnych archidiecezji³²⁸. We wszystkich dekanatach archidiecezji działali wizytatorzy dekanalni – czuwający nad poprawnością doktrynalną i metodyczną katechezy szkolnej i parafialnej – wspierani przez czterech wizytatorów rejonowych stojących na czele rejonów archidiecezji³²⁹.

Zakres działalności Wydziału Wychowania Katolickiego, jak wskazuje sama nazwa, był szerszy niż sprawowanie pieczy tylko nad dziełem katechizacji. Koordynował on wszystkie działania wychowawcze i ewangelizacyjne podejmowane w archidiecezji. W odniesieniu do katechezy poza funkcją kontrolną wydział był wsparciem dla katechetów w ich trudnej pracy. Przez proponowanie różnych form dokształcania starał się odpowiadać na rodzące się potrzeby katechetów. Wydając pomoce katechetyczne, pobudzał nauczycieli religii do wymiany doświadczeń i dzielenia się wypracowanymi metodami pracy, szczególnie z uczniami wymagającymi wsparcia.

³²⁷ Do ich obowiązków należała opieka nad katechezą w dekanacie. Dziekan wraz z Wydziałem Katechetycznym pomagał proboszczom zapewnić 2 godziny religii tygodniowo w każdej placówce oświatowej, opracowywał grafik i terminarz bierzmowania na terenie dekanatu, dostarczał do kurii do 15 października kwestionariusz katechetyczny ze wszystkich parafii dekanatu, kontrolował protokoły miesięcznych porad katechetycznych w parafii, był odpowiedzialny za organizację dekanalnej pielgrzymki nauczycieli do sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej na osiedlu Słonecznym. Ksiądz wizytator organizował dwukrotnie w roku rejonowe konferencje katechetyczne o charakterze metodycznym, wraz z dziekanem odpowiadał za organizowanie i przeprowadzenie dekanalnego dnia wdzięczności za Eucharystię (dzieci komunijne i ich rodziny). Zob. Z. Kamiński, *Wskazania katechetyczne...*, s. 3–16.

³²⁸ Wizytatorzy dla rejonów pastoralnych archidiecezji: rejon Szczecin – ks. W. Jaźniewicz, rejon południowy – ks. Z. Kapłon, rejon wschodni – ks. J. Staszewski TChr, rejon nadmorski – ks. T. Stroynowski. Zob. „Prezbiterium” 2012, nr 10, s. 505. Od 2017 r. do dzisiaj wizytatorami są: rejon nadmorski – ks. A. Dowal, rejon szczeciński – ks. W. Jaźniewicz, rejon wschodni – ks. M. Elias, rejon południowy – ks. Z. Kapłon. Zob. *Schematyzmy archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej 2015-2022*.

³²⁹ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 2008–2012*, b. sygn.

4. Formacja pracowników posługi katechetycznej odpowiedzialnych za katechezę

Na mocy chrztu świętego i bierzmowania wszyscy chrześcijanie zostali włączeni w misję Chrystusa: Kapłana, Proroka, Nauczyciela¹. Jednak członkowie Kościoła posiadający różne powołania ponoszą zróżnicowaną odpowiedzialność za dzieło ewangelizacji. Działalność katechetyczna jest istotnym miejscem pełnienia tej posługi². „Kapłani, zakonnicy i świeccy wspólnie realizują katechezę, czynią to w sposób zróżnicowany, każdy odpowiednio do swojej szczególnej pozycji w Kościele”³. W dokumentach katechetycznych odpowiedzialność za dzieło katechizacji powierza się całej wspólnotie chrześcijańskiej, wymieniając grupy osób w różnych stanach życia. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* i polskie dyrektorium⁴ wylicza: biskupów, kapłanów, rodziców, osoby zakonne oraz katechetów świeckich (por. DOK 220–230). *Dyrektorium o katechizacji* wyszczególnia: szafarzy wyświęconych, osoby konsekrowane, wiernych świeckich⁵.

Działanie katechetyczne zawsze jest pełnieniem misji Kościoła „pod przewodnictwem prawowitej władzy kościelnej i należy do wszystkich członków Kościoła, w części każdemu właściwej”⁶. W dokumentach Magisterium Kościoła przypomina się, że „biskup jest pierwszym głosicielem Ewangelii słowem i świadectwem własnego

---

¹ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 1992, 1546 (dalej KKK).

² Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska „Catechesi tradendae” o katechizacji w naszych czasach*, Referat Katechetyczny, Szczecin 1996, 13 (dalej CT).

³ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Pallottinum, Poznań 1998, 219 (dalej DOK).

⁴ Konferencja Episkopatu Polski, 119–132, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, WAM, Kraków 2001 (dalej PDK).

⁵ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Jedność, Kielce 2020, 111 (dalej DK).

⁶ *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Pallottinum, Poznań 1994, kan. 774, par. 1 (dalej KPK).

życia”⁷. Określa się go jako pierwszego katechetę w swojej diecezji (CT 63). Kierownicza rola biskupa w katechizacji powierzonej sobie diecezji dotyczy następujących obszarów: zapewnienie warunków dla zagwarantowania jej pierwszeństwa wśród innych posług oraz inkulturacji wiary na swoim terenie; czuwanie nad autentycznością przekazywanej wiary; ustalenie w diecezji całościowego, szczegółowego i spójnego programu katechezy; wzbudzanie zapału katechetycznego i troska o odpowiednie przygotowanie katechetów; czuwanie nad jakością tekstów i narzędzi katechizacji (zob. DOK 223, PDK 124, DK 114). Kodeks Prawa Kanonicznego nakłada na biskupa diecezjalnego zadanie wydawania norm odnośnie do katechezy i troskę o dostarczenie odpowiednich pomocy katechetycznych, w razie potrzeby przygotowania również katechizmu oraz popierania i koordynowania poczynąń katechetycznych (KPK kan. 775, par. 1).

Kapłani, których Sobór Watykański II nazywa „wychowawcami w wierze”⁸, są najbliższymi współpracownikami biskupów i winni dokładać wszelkich starań, by objąć katechizacją wszystkich wiernych. Jan Paweł II apelował: „nie dopuście nigdy, by z braku gorliwości lub z powodu jakichś nieszczęsnych uprzedzeń wierni byli pozbawieni katechezy” (CT 6). Dokumenty katechetyczne nazywają prezbitarów „katechetami katechetów, którzy powinni się troszczyć o ich formację i pobudzać nowe powołania katechetyczne” (DOK 225, DK 116). W polskim dyrektorium czytamy, że kapłani w różnym zakresie podejmują obowiązki katechizacji w parafii i szkole, jednak zawsze winni to czynić sumiennie, bo ich stosunek do pracy jest świadectwem dla wierzących i niewierzących (por. PDK 125). *Dyrektorium katechetyczne* wymienia obok kapłanów również diakonów stałych, którzy ze względu na swój specyficzny stan życia, są w sposób szczególnie powołani do tego, by być wiarygodnymi świadkami piękna życia rodzinnego (por. DK 118).

Kolejną grupą zaangażowaną w dzieło katechizacji i wymienianą w dokumentach są osoby konsekrowane, które przez ślubowanie wierności zasadom ewangelicznym są żywym znakiem Królestwa Bożego i ich wkład w katechizację nie może być zastąpiony ani przez kapłanów, ani przez świeckich (por. DOK 228). „Osoby

⁷ Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska o biskupie słudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla na-dziei świata „Pastores gregis”*, Wydawnictwo M, Kraków 2003, nr 26.

⁸ Sobór Watykański II, *Dekret o posłudze i życiu prezbitarów „Presbyterorum ordinis”*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 478–508 (dalej DP).

zakonne znajdują w swoim życiu poświęconym Bogu znamienity środek skutecznego ewangelizowania”⁹. Jan Paweł II zachęcał je, by zgodnie z charyzmatem swojego zgromadzenia i z zachowaniem własnego charakteru katechezy „zechciały poświęcić maksimum zdolności i możliwości szczytnemu dziełu katechizacji” (CT 65).

Zdaniem autorów *Dyrektorium o katechizacji* „pierwszą katechezą, która przykuwa uwagę, jest sam wybór drogi życia i to, że osoby konsekrowane, żyjąc według ewangelicznego radykalizmu, są świadkami pełni, która możliwa jest dzięki życiu w Chrystusie” (DK 119). „Poprzez swoje zanurzenie w świat świeccy mogą pełnić cenną posługę na rzecz ewangelizacji” (DK 121) w środowiskach w których żyją. Powołanie osoby świeckiej do udziału w ewangelizacyjnej misji Kościoła wypływa z sakramentów chrztu i bierzmowania oraz jest umacniane w Eucharystii¹⁰. Poza wspólnym powołaniem do apostołstwa część wiernych odczuwa wezwanie Boga do stałego poświęcenia się katechizacji (DK 122–123). Odkrywając to powołanie i spełniając wymogi religijne, moralne i merytoryczne, świecki otrzymuje od Kościoła mi-
sję do pełnienia posługi katechetycznej.

Rodzice są pierwszymi katechetami swoich dzieci, ponieważ „katecheza rodzinna wyprzedza każdą inną formę katechezy, towarzyszy jej i poszerza ją” (CT 68). Dzieci, patrząc na świadectwo wiary swoich rodziców, wzrastają w atmosferze miłości i uczą się powierzać swoje życie Panu Bogu. Obecna trudna sytuacja polskich rodzin domaga się wsparcia ze strony Kościoła „przez kontakty osobiste, spotkania, kursy, a także katechezę dorosłych skierowaną do rodziców, którym trzeba pomagać w podjęciu zadania – dzisiaj szczególnie delikatnego – wychowania w wierze swoich dzieci” (DOK 227). Zauważa się niebezpieczną mentalność rezygnacji rodziców z wprowadzania swoich dzieci w wiarę i pozostawiania tej kwestii instytucjonalnym katechetom. Przeciwdziałać temu zjawisku można przez zorganizowanie katechizacji w stylu rodzinnym, czyniącą z rodziców aktywnych uczestników tego procesu (DK 124).

Chrzestni i dziadkowie zostali wymienieni w *Dyrektorium o katechizacji* obok rodziców, jako osoby najbliższe, które mają swój ważny udział w przekazie wiary.

⁹ Paweł IV, *Posynodalna adhortacja apostolska „Evangelii nuntiandi” o ewangelizacji w świecie współczesnym*, Pallottinum, Poznań 1975, 69 (dalej EN).

¹⁰ Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska „Christifideles laici” o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II*, Wydawnictwo M, Kraków 1996, 14, 23 (dalej ChL).

Zauważono, że kandydatom do misji ojca i matki chrzestnych należałoby przez „odpowiednią katechizację pomóc ponownie odkryć dar wiary i przynależności do Kościoła” (DK 125).

W szerokim znaczeniu katechetami są wszyscy wierzący, którzy na mocy przyjętych sakramentów są zobowiązani do głoszenia Ewangelii. Jan Paweł II przypominał, że świecki na mocy wspólnej godności chrztu jest „współodpowiedzialny (...) za misję Kościoła” (ChL 15) „i jako członek Kościoła posiada powołanie i misję głosiciela Ewangelii” (ChL 33). W znaczeniu węższym katechetę definiuje się jako:

teologicznie, pedagogicznie i duchowo przygotowanego urzędowego nauczyciela, wychowawcę, świadka wiary zaangażowanego w posługę katechetyczną Kościoła, mającego misję kanoniczną do nauczania religii w szkole i parafii. Pod względem formalnym występowanie tej grupy katechetów wiąże się bezpośrednio z systematyczną posługą katechetyczną w środowisku szkolnym, określaną w dokumentach państwowych i katechetycznych jako szkolne nauczanie religii¹¹.

Autorzy *Dyrektorium o katechizacji* wyjaśniają, że „katecheta to chrześcijanin, który otrzymuje szczególne powołanie od Boga. Przyjęte w wierze, uzdalnia go ono do posługi przekazywania wiary i dawania początku chrześcijańskiemu życiu” (DK 112). Wprowadzanie wierzących w synowską relację z Ojcem na wzór Jezusa we współpracy z Duchem Świętym (por. DK 112) stanowi cel jego misji. Podkreślany jest wymiar wspólnotowy tego zadania, które odbywa się w łonie Kościoła i do Kościoła wprowadza nowych członków (por. DK 111–112).

Ostatnim dokumentem kościelnym uzupełniającym dotychczasowe rozumienie słowa katecheta jest list apostolski w formie *motu proprio* papieża Franciszka *Antiquum ministerium*¹², w którym wprowadził w Kościele posługę katechety. Papież przypomina, że ta posługa sięga korzeniami do Kościoła starożytnego i jest obecna na kartach Nowego Testamentu oraz ma wartość powołaniową i wymaga właściwego rozważania przez biskupa, czego wyrazem ma być ryt ustanowienia. Poszczególne konferencje biskupów zostały zaproszone do określenia ram formacyjnych, opracowania

¹¹ A. Zellma, *Katecheta w: Leksykon pedagogiki religii*, red. C. Rogowski, Verbinum, Warszawa 2007, s. 255.

¹² Franciszek, *List apostolski w formie motu proprio „Antiquum ministerium”*, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210510_antiquum-ministerium.html (dostęp 1.12.2024).

normatywnych wymagań i wskazania odpowiednich form służby¹³. Na zebraniu plenarnym Konferencji Episkopatu Polski odbywającym się w Warszawie w dniach 14–15 marca 2022 r. zdecydowano o przyjęciu w polskich tłumaczeniach terminu *katechista* dla osoby pełniącej posługę katechety¹⁴.

4.1. Formacja katechetów w świetle dokumentów Kościoła

„Wobec złożoności i wymogów czasów, w których żyjemy, obowiązkiem Kościołów partykularnych jest przeznaczenie na formację katechetów stosownych sił i zasobów” (DK 130), dlatego uznaje to za zadanie niezmiernie ważne i „powierza skrupulatnej trosce biskupów” (DOK 234). Formacją są objęci wszyscy katecheci zarówno świeccy, jak i osoby zakonne, rodzice chrześcijańscy, diakoni i w sposób szczególny prezbiterzy¹⁵. Osoba, która chce podjąć posługę katechetyczną najpierw jest do tego zadania przygotowywana, a po tym etapie poddana permanentnej formacji przez cały okres pracy. Przez formację katechetów rozumie się „proces zmierzający do ukształtowania dojrzałej, służebnej, dialogicznej i twórczej osobowości katechety, zdolnej do wspólnotowej pracy”¹⁶. Kościół obejmuje głosicieli Słowa formacją stałą, by jak najlepiej głosili Dobrą Nowinę wszystkim, do których zostają posłani.

¹³ W dokumencie znajdziemy wymagania wobec osób – mężczyzn i kobiet, którzy mieliby podjąć się tej posługi. Winni być dojrzały, głęboko wierzący, otwarci na innych, gotowi na współpracę z prezbiterami oraz powinni brać udział w życiu swoich wspólnot i mieć zapał ewangelizacyjny. W ramach przygotowania do podjęcia posługi muszą otrzymać formację biblijną, teologiczną, duszpasterską i pedagogiczną. Zob. Franciszek, *List apostolski w formie motu proprio „Antiquum ministerium”...*, nr 8.

¹⁴ Uchwała wprowadza chaos terminologiczny, ponieważ w dokumentach Kościoła powszechnego termin *katechista* odnosi się do posługi na terenach misyjnych, a osoby zaangażowane w dzieło katechetyczne w szkole i parafii określane są terminem *katechety*. A. Rayzacher-Majewska, P. Tomasiak, *Glossa do uchwały 391. zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski*, „Studia Katechetyczne” 2022, nr 18, s. 279–282.

¹⁵ Por. DOK 234; Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Directorium Catechisticum Generale*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów*, red. W. Kubik, ATK, Warszawa 1985, s. 115 (dalej DCG).

¹⁶ S. Kulpaczyński, *Formacja katechetów*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, Wydawnictwo KUL, Lublin 1989, s. 389–390.

Stawanie się dobrym katechetą to długofalowy proces systematycznej pracy nad sobą i doskonalenia swej osobowości oraz warsztatu pracy¹⁷. Formacja katechetów powinna przebiegać w dwóch kierunkach: wertykalnym i horyzontalnym¹⁸. Pierwszy polega na pogłębieniu relacji z Bogiem, drugi powinien rozwijać umiejętność przekazywania Bożego orędzia. Celem formacji jest „uświadomienie katechetom, że są czynnymi podmiotami ewangelizacji i zostali uprawnieni przez Kościół do przekazywania Ewangelii oraz towarzyszenia i wychowania w wierze” (DK 132).

Dokumenty katechetyczne podkreślają wymiar chrystocentryczny i eklezjalny formacji. Katecheta, chcąc prowadzić katechizowanego do komunii ze Zbawicielem, sam musi pogłębiać wiarę i łączność z Mistrzem (por. DOK 235), „pielęgnować w sobie gotowość, by dać się przekształcać Chrystusowi”¹⁹. Pełniący posługę Słowa dąży do realizacji celu katechezy przez „ukazywanie centralnej roli Jezusa Chrystusa w historii zbawienia” (DK 132). Bliska relacja ze Zbawicielem pozwala katechecie patrzeć na katechizowanego jak na umiłowane dziecko Boga, co podnosi jego godność i ukazuje możliwości rozwoju²⁰.

„Miejscem formacji katechety jest chrześcijańska wspólnota” (DK 133), w której odkrył swoje powołanie i której służy. „Powinien być człowiekiem Kościoła, utożsamiać się ze wspólnotą, być zdolnym do przekazywania orędzia Bożego w jego imieniu” (PDK 149). Katecheci nie mogą pełnić posługi bez Kościoła, jak również wspólnota potrzebuje ich działalności. Szczególną rolę posiada zespół katechetów, który jest dla nich „stałym laboratorium formacyjnym” (DK 134). To w ramach spotkań tej grupy świeccy i kapłani umacniają swoje powołanie katechetyczne oraz misyjne. Chroni to ich przed „indywidualizmem, kameralnym zamknięciem się w sobie, kryzysem tożsamości i wygaśnięciem zapału” (DK 135).

Dokumenty katechetyczne wskazują na trzy wymiary przygotowania katechetów: być – formacja ludzka, chrześcijańska i apostołska; wiedzieć – formacja

¹⁷ M. Sondej, *Znaczenie świadectwa katechety*, w: „Szczecińskie Studia Kościelne” (dalej SSK), 1995, nr 6, s. 143.

¹⁸ A. Długosz, *Misja profetyczna katechetów świeckich w Kościele*, w: *Ku doświadczeniu wiary*, red. K. Kantowski, W. Lechów, WNUS, Szczecin 2012, s. 223.

¹⁹ Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostołska „Christus vivit” do młodych i całego Ludu Bożego*, Wydawnictwo M, Kraków 2019, 282 (dalej CV).

²⁰ H. Wrońska, *Formacja permanentna w służbie rozwoju osobowości katechety*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 2013, t. 5, s. 85.

biblijno-teologiczna i znajomość kontekstu społecznego; umieć działać – formacja pedagogiczna i metodologiczna (DOK 238, DK 136). Dopiero połączenie ich zapewnia integralny rozwój katechety²¹.

4.1.1. Formacja duchowa – troska o „być”

Owocność katechezy zależy od przygotowania katechetów, „którego nie można pojmować jedynie jako doskonalenie narzędzi pracy, ale głównie jako formację osoby katechety” (PDK 149). Jan Paweł II wyjaśnia:

formacja to stały proces osobistego dojrzewania i upodabniania się do Chrystusa, zgodnie z wolą Ojca, pod kierunkiem Ducha Świętego, której podstawą jest coraz pełniejsze odkrywanie przez nich własnego powołania i coraz większa gotowość do tego, by żyć nim w wypełnianiu własnej misji (ChL 57–58).

Katecheta powołany przez Chrystusa do misji głoszenia Ewangelii, prowadzenia innych do spotkania z Nim, sam musi trwać w przyjaźni z Bogiem (por. PDK 149), który zwrócił się do niego zachęcając go do ścisłej współpracy w dziele zbawienia. Daje to katechecie siłę i moc do przezwyciężenia trudności²². „To osobiste wezwanie Jezusa Chrystusa i relacja z Nim stanowią rzeczywistą pobudkę działania katechety” (DK 122), który „doświadczył Bożej miłości i tylko dlatego podejmuje się posługi głoszenia Królestwa” (DK 138). Pielęgnuje w sobie doświadczenie radości przyjaźni z Chrystusem, szczególnie pamiętając o słowach papieża Franciszka, że „osoba, która nie jest przekonana, która nie jest entuzjastą, która nie jest pewna tego i zakochana

²¹ Magisterium Kościoła wymienia podstawowe wymiary formacji kapłańskiej: ludzki, chrześcijański, duchowy, intelektualny, pastoralny (Jan Paweł II, *Adhortacja Pastores dabo vobis*, Rzym 1992, nr 42). A. Offmański zauważa, że analogicznie wymiary te można odnieść do katechetów. Zob. A. Offmański, *Katecheta permanentnie kształtujący się*, w: *Dzisiejszy katecheta. Stan aktualny i wezwania*, red. J. Stala, WAM, Kraków 2002, s. 186.

²² M. Sondej, *Świat potrzebuje świadectwa*, w: *W poszukiwaniu kształtu katechezy*, red. B. Klaus, Biblos, Tarnów 2000, s. 134.

w tym co głosi, nie przekonuje nikogo”²³. Zadanie katechizacji podjęte w Kościele i dla Kościoła jest drogą własnego uświęcenia i pełnienia apostołstwa²⁴.

Jan Paweł II porównuje powołanie katechety do misji Jana Chrzciciela, który:

ukazuje Jezusa jako oczekiwanego Mesjasza, Chrystusa. Zachęca innych, aby wpatrywali się w Jezusa i naśladowali Go, bo tylko On jest Nauczycielem, Panem, Zbawicielem. Katecheta nie może stawiać na pierwszym miejscu siebie, ale Chrystusa. Wszystko winno być skierowane ku Niemu (...) ²⁵.

Katecheta ciągle powinien sobie przypominać, że jest posłany, aby prowadzić uczniów do spotkania z Bogiem. Nie wiązać ich z sobą, tylko formować na ludzi otwartych na działanie Boga w ich życiu.

Zadanie powierzone katechezie domaga się od niego intensywnego życia sakramentalnego i duchowego, praktyki modlitwy, głębokiego zrozumienia wzniosłości chrześcijańskiego orędzia i jego skuteczności w przemianie życia, gorliwej miłości, pokory, roztropności, które pozwalają na owocne działanie Ducha Świętego w osobach katechizowanych (DCG 114).

Stanisław Łabendowicz zauważa, że proces powołania katechetycznego jest „permanentną drogą przeobrażeniową i kształceniową pod przewodnictwem Ducha Świętego, gdzie katecheta odnajduje siebie i realizuje się w nieustannym stawianiu się katechetą”²⁶. Kościół pokazuje środki do tak rozumianej formacji: uważne wsłuchiwanie się w słowo Boże i naukę Kościoła, ufną i wytrwałą modlitwę, korzystanie z kierownictwa duchowego, rozpoznanie w świetle wiary otrzymanych darów i talentów, a także sytuacji społecznych i historycznych (por. ChL 58). W *Dyrektorium*

²³ Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii Gaudium” o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, Wydawnictwo M, Kraków 2019, 266.

²⁴ R. Szewczyk, *Tożsamość katechety w świetle dokumentów Kościoła w latach 1965–1991*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1996, s. 72; Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, Pallottinum, Poznań 1986, nr 61.

²⁵ Jan Paweł II, *Głoszenie Chrystusa naszym powołaniem. Homilia wygłoszona 10 grudnia 2000 na placu św. Piotra do katechetów i nauczycieli religii* http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/katecheci_10122000.html# (dostęp 16.08.2015).

²⁶ S. Łabendowicz, *Formacja katechetów w dokumentach Kościoła i literaturze katechetyczno-dydaktycznej po Soborze Watykańskim II*, Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu, Lublin–Radom 1994, s. 55.

o *katechizacji* zachęca się katechetę do przyjęcia posługi towarzyszenia oferowanej mu przez Kościół, by mógł się rozwijać jako uczeń oraz uzyskać „pomoc w szukaniu właściwego sposobu przeżywania swojego autorytetu wyłącznie jako służby braciom” (DK 135.142). Henryk Wejman przypomina, że każdy katecheta wezwany do realizacji swojego powołania jest zaproszony do rozwoju swojej duchowości, ponieważ jako istota stworzona przez Boga na Jego obraz i podobieństwo jest „zadany sobie samemu”²⁷. To sam katecheta musi pragnąć wstąpić na drogę rozwoju życia duchowego i zabiegać o pogłębianie relacji z Tym, który go posłał.

Katecheta powinien być człowiekiem modlitwy, który ma świadomość nieustannej obecności Boga w swoim życiu. Prowadzi to do „wewnętrznej przemiany, bowiem zjednoczenie z żywym Bogiem nie może pozostać bez wpływu na styl życia i katechizowania”²⁸. Podtrzymuje on w sobie świadomość, że „przyjęcie orędzia przez katechizowanych, będąc owocem łaski i wolnej woli, jest ostatecznie niezależne od niego” (DCG 71). Kard. J. Ratzinger zwracając się do katechetów w roku 2000 powiedział, że wszystkie metody są jałowe, jeśli nie mają fundamentu w modlitwie²⁹.

Dynamiczny charakter wiary domaga się od katechety ciągłej pracy nad jej pogłębianiem, niezależnie, czy zaczyna pracę katechetyczną czy jest już doświadczonym katechetą. Dlatego każdy temat podejmowany na lekcji powinien ożywiać wiarę nie tylko katechizowanych, ale również głosicieli Słowa, ponieważ „katechizując innych, katechizują najpierw samych siebie” (DOK 239). Podjęcie pracy katechetycznej jest zadaniem trudnym, pełnym wyrzeczeń i niedającym natychmiastowych rezultatów. Usłyszane słowo może zaowocować w uczniu wiele lat po zakończonej katechizacji. Jezus Chrystus nie obiecywał swoim świadkom łatwego życia, zapowiadał prześladowania i brak zrozumienia. Aby żyć w takiej rzeczywistości trzeba nieustannie rozwijać swoje życie duchowe, przez modlitwę, bogate życie sakramentalne, jednoznaczną postawę moralną³⁰.

²⁷ H. Wejman, *Powinność troski katechety o swoją duchowość*, „Katecheta” 1998, nr 1, s. 15.

²⁸ J. Stala, *Troska o być nauczyciela religii i katechety. W kierunku formacji duchowej*, „Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2011, nr 2, s. 242.

²⁹ J. Ratzinger, *Nowa ewangelizacja. Przemówienie kard. J. Ratzingera, prefekta Kongregacji Nauki Wiary wygłoszone do katechetów i nauczycieli religii w Rzymie 9 grudnia 2000 r.* http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/inne/ratzinger_ewangelizacja.html (dostęp 15.07.2024).

³⁰ J. Stala, *Troska o być nauczyciela religii...*, s. 251.

W działalności katechetycznej istotne znaczenie ma osoba katechety, ponieważ „najszlachetniejsze przymioty ludzkie i chrześcijańskie katechety bardziej gwarantują owocność katechezy aniżeli wyszukane metody” (DCG 71)³¹.

³¹ Wielu autorów omawiało cechy oraz kompetencje, jakie powinien posiadać dobry katecheta – nauczyciel i wychowawca. M. Sondej w swoich artykułach zwraca uwagę na przymioty ludzkie katechety (cechy zewnętrzne: miły wygląd, pewna powaga naturalna, wyraz twarzy, panowanie nad mową, poczucie humoru i uśmiech, gotowość do ciągłego zdobywania wiedzy, zapał do samokształcenia i poszerzanie swoich zainteresowań) oraz przymioty pedagogiczne (poczucie odpowiedzialności za ucznia, umiejętność wpływu na innych, kontaktowość, życzliwość, takt pedagogiczny, znajomość wychowania, troska o jego dobro, twórcze nastawienie, autorytet). Zob. M. Sondej, *Duchowość nauczyciela*, w: *Szkoła katolicka na przełomie wieków*, red. A. Sowiński, A. Dymier, Kwadra, Szczecin 2001, s. 91–101; M. Sondej, *Osobowość katechety i jej wpływ na katechizowanych*, w: *Katecheta w szkole. Poradnik pedagogiczny*, red. M. Śnieżyński, Wydawnictwo Kurii Metropolitalnej, Kraków 1994, s. 7–24. E. Majcher zauważa, że nauczyciele i uczniowie pragną widzieć w katechezie doskonałą osobowość chrześcijańską i ideał moralny. Zob. E. Majcher, *Osobowość katechety*, w: *Katecheza w szkole*, red. J. Krucina, Wrocław 1992, s. 133–138. S. Uchacz wskazuje, że katecheta powinien posiadać odpowiednie cechy, które pomogą mu w pracy z uczniami. Do najważniejszych zalicza się zaangażowanie emocjonalne (zainteresowanie dziećmi i młodzieżą, chętnie przebywanie z nimi, nawiązywanie z nimi różnorodnych kontaktów pozaszkolnych, znajdowanie zadowolenia w pracy dydaktyczno-wychowawczej), zdolność do empatii, wrażliwość i takt pedagogiczny, który pozwoli mu dostosować swoje metody do każdego ucznia i różnorodnych zaistniałych sytuacji. Akcentuje też postawę dialogiczną jako najbardziej charakterystyczny rys osobowości katechety. Zob. S. Uchacz, *Osobowość katechety młodzieżowego*, w: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, red. R. Murawski, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1989, s. 364–373. A. Zellma zwraca uwagę na umiejętność integracji wiedzy z mądrością życiową, tworzenie więzi z uczniami, otaczanie troską każdej katechizowanej osoby. Tak rozumiane kompetencje wychowawcze znajdą swój wyraz w wytrwałej, wykonywanej z pasją, cierpliwością i odpowiedzialnością służbie dla dobra każdego ucznia. Zob. A. Zellma, *Nauczyciel religii jako wychowawca*, w: *Wychowanie w szkole: od bezradności ku możliwościom*, red. R. Chałupniak, WTUO, Opole 2014, s. 228–230. K. Misiaszek wymienia te cechy, sprawności lub cnoty, które charakteryzować go będą jako człowieka dojrzałego. Chodzi o otwartość, zdolność do dialogu i nawiązywania kontaktów z innymi ludźmi, umiejętność dostrzegania problemów i potrzeb innych, angażowania się na rzecz głoszonej prawdy, co przejawiać się będzie w postawie samokrytycznej i pełnej humoru. Zob. K. Misiaszek, *Katecheta – nauczyciel i świadek*, w: *Katecheta i katecheza w polskiej szkole*, red. K. Misiaszek, A. Potocki, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1995, s. 113. M. Zając, opisując nieustannie zmieniający się świat zauważa, że ważne miejsce wśród umiejętności dobrego katechety zajmuje kreatywne myślenie, zdolność do krytycznej samooceny, motywacja do wykorzystania swojego duchowego potencjału. Tylko dzięki tym cechom katecheta będzie w stanie zaproponować katechizowanym lekcje oryginalną i ciekawą. Zob. M. Zając (*Rewolucja myślenia o katechezie w szkole*, w: *Katecheza w szkole współczesnej*, red. M. Zając, KUL, Lublin 2010, s. 251–259. Ważnym głosem w dyskusji są badania empiryczne przeprowadzone wśród młodzieży, którą pytano, jakie cechy są cenne u katechety i jakie postawy ułatwiają mu kontakt z młodzieżą. Zob. S. Kulpaczyński, *Obraz katechety wyłaniający się z badań empirycznych*, w: *Katecheza w szkole współczesnej...*, s. 123–133. Podobne badania zostały przeprowadzone przez studentów katechetyki UKSW, wyniki zostały zebrane w 4 grupach: cechy osobowe, wychowawcze, religijne, dydaktyczne. R. Czekalski zaznacza, że w osobowości katechety powinno kryć się coś tajemniczego, coś, co pozwoli odczytać godność, wielkość wiary. Zob. R. Czekalski, *Profesjonalizm i wiarygodność katechety*, w: *Między tradycją a współczesnością. I Krajowy Kongres Katechetyczny*, red. A. Bałoniak, J. Szpet, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2008, s. 209–223.

„Najgłębszy wymiar formacji odnosi się do samego być katechety, do jego wymiaru ludzkiego i chrześcijańskiego” (DOK 238). Łaska buduje na naturze, dlatego katecheta winien dążyć do dojrzałej osobowości, która kształtuje się zawsze w odniesieniu do wyższych wartości³² i którą „potwierdza pewna wewnętrzna stałość, zdolność do podejmowania rozważnych decyzji, właściwy sposób osądzania zdarzeń i ludzi”³³. Tylko osoba o dojrzałej osobowości sprosta wymaganiom podjęcia misji powierzanej przez Chrystusa³⁴. Dojrzałość nie jest stanem danym człowiekowi, a do jej osiągnięcia prowadzi proces, który trwa przez całe życie. Wymaga ona, by człowiek w celu jej osiągnięcia podejmował wysiłek, współpracował z łaską Chrystusa i osobami formującymi³⁵. Maria Ryś dodaje, że dojrzałość polega „na odwadze bycia sobą, co często jest procesem trudnym i bolesnym”³⁶. Katecheta powinien dla owocności swojej posługi podjąć pracę nad wzrastaniem ku osobowości dojrzałej akceptującej siebie i widzącej w drugim człowieku bliźniego.

4.1.2. Wymiar intelektualny formacji

Zdobycie wiedzy jest następnym elementem formacji. Katecheta powinien znać orędzie Boże, które przekazuje swoim uczniom i uwarunkowania społeczne, w jakich oni żyją. „Winien otrzymać bardzo solidne przygotowanie biblijno-teologiczne³⁷, a jednocześnie przyswoić sobie dobrą znajomość psychologii i socjologii” (PDK 155).

³² K. Szveda, *Postawy katechetów wobec katechezy (aspekt teoretyczno-empiryczny)*, w: *Katechetyka i katecheza u progu XXI wieku*, red. A. Kiciński, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2007, s. 321.

³³ *Dekret o formacji kapłanów „Optatam totius”*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje...*, s. 11.

³⁴ Szerzej o dojrzałej osobowości katechety: R. Szewczyk, *Tożsamość katechety...*, s. 71–82.

³⁵ H. Wrońska, *Formacja permanentna...*, s. 82.

³⁶ M. Ryś, *Praca nad własnym rozwojem nauczyciela-wychowawcy – warunkiem wspierania rozwoju osobowego wychowanków*, w: *Ku doświadczeniu wiary*, red. K. Kantowski, W. Lachów, WNUS, Szczecin 2012, s. 260. Autorka zaznacza, że istotnym elementem dojrzałej osobowości jest obiektywna postawa wobec siebie. Człowiek dojrzały zna swoje mocne i słabe strony, wyciąga wnioski z popełnianych błędów, potrafi korzystać z uzasadnionej krytyki. Samoakceptacja jest podstawą prawidłowych relacji międzyludzkich opartych na empatii oraz naturalnych i spontanicznych kontaktach. Człowiek o dojrzałej osobowości ma własny światopogląd, zna sens swojego życia, trudności i problemy życiowe traktuje jako zadania do spełnienia, a nie powody do zmartwień. Tamże, s. 261–267.

³⁷ Formacja biblijno-teologiczna powinna mieć charakter syntetyczny, pomagać katechezie w dojrzewaniu jego wiary, łączyć treści doktrynalne z życiem konkretnego człowieka, by pomóc w kształtowaniu życia zgodnie z wymogami wiary (DOK 241).

Dyrektorium ogólne o katechizacji (DOK 240) wskazuje na treści doktrynalne, które katecheta winien poznać: etapy historii zbawienia (Stary Testament, życie Jezusa Chrystusa, historię Kościoła), filary orędzia chrześcijańskiego (symbol wiary, liturgię, życie moralne, modlitwę). *Dyrektorium o katechizacji* dodaje trzeci element – „podstawowe elementy nauczania Kościoła dotyczące głoszenia Ewangelii i katechezy” (DK 144). Podstawą tej formacji powinno być Pismo Święte, a *Katechizm Kościoła Katolickiego* i dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła punktem odniesienia (DK 143).

W każdym wypadku katecheta winien przyswoić sobie wiedzę religijną w takim stopniu, żeby mógł nie tylko przekazać poprawnie orędzie ewangeliczne, lecz ponadto przygotować dzieci na przyjęcie tego orędzia w sposób czynny oraz umieć ustalić, co na drodze duchowej osób katechizowanych jest zgodne z wiarą (DCG 112 a).

Wiedza jako przemyślany, ugruntowany i samodzielnie przepracowany systemem, a nie tylko pamięciowe opanowanie wskazanych treści winna charakteryzować katechetę³⁸.

Pomocą w lepszym poznaniu katechizowanych – m.in. uwarunkowań psychologicznych mających wpływ na człowieka – służą nauki humanistyczne, szczególnie psychologia. Wnoszą one wartościowy wkład w proces katechizacji i przyczyniają się do lepszego poznania katechizowanych. W trakcie formacji katecheci powinni być zapoznani z teoretycznymi i praktycznymi zasadami psychologii i nauk pedagogicznych³⁹, socjologii i nauki o komunikacji społecznej (DK 146).

Ważne jest, by katecheci poznali kontekst społeczno-kulturowy, eklezjalny, egzystencjalny, w którym katechizowany żyje i który na niego oddziałuje (por. DK 143). A. Potocki formację społeczną katechetów ujmuje w czterech punktach: katecheta powinien być autentycznie zainteresowany światem wartości dzieci i młodzieży, okazać się przewodnikiem w dyskusji z nimi, potrafić współpracować z katechizowanymi oraz być wzorem osobowym⁴⁰. K. Nycz podkreśla, że dobrze ukształtowany

³⁸ R. Chałupniak, *Asertywność i komunikacja katechety – w kierunku społecznej formacji katechetów*, w: *Dzisiejszy katecheta...*, s. 244.

³⁹ *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje...*, s. 236–258 (dalej DB).

⁴⁰ A. Potocki, *Spółeczna formacja katechetów*, w: *Katecheta i katecheza...*, s. 154.

katecheta będzie potrafił swobodnie poruszać się zarówno w świecie Bożych spraw, jak i w świecie spraw, problemów, którymi żyje młody człowiek⁴¹. *Ogólna instrukcja katechetyczna* akcentuje, że posługa słowa w świetle objawienia „wyjaśnia współczesne życie ludzkie, znaki czasu i sprawy tego świata, ponieważ w tym wszystkim realizuje się Boży plan zbawienia człowieka” (DCG 11). Czynniki natury społecznej, politycznej, kulturowej, a nawet ekonomicznej są dla katechezy równie ważne jak wymiar teologiczno-eklezyjalny, ponieważ służą inkulturacji wiary⁴². Nie wykonują właściwie swej misji katecheci, nawet bardzo pracowici, pobożni i związani z Kościołem, którzy nie odnajdują się we współczesnym świecie, w jego uwarunkowaniach społeczno-kulturowych⁴³.

4.1.3. Formacja duszpasterska – umiejętność działania

Umiejętność działania jest ostatnim elementem formacji katechety. „Postulowane przygotowanie teologiczno-doktrynalne dla osiągnięcia pewnego stopnia wiedzy nie stanowi kresu formacji, która osiąga swój szczyt, gdy zdobywa się odpowiedzialność i zdolność do przekazywania ewangelicznego orędzia” (DCG 111). Katecheta dobre przygotowanie pedagogiczne powinien zdobyć w czasie studiów i nieustannie pogłębiać je w czasie pracy zawodowej. Jan Paweł II napisał, że „wśród licznych i wspaniałych nauk humanistycznych jest bez wątpienia pedagogika, zastrzegając jednak, że wszelka metoda jest dla katechezy o tyle korzystna, o ile pomaga przekazaniu wiary i sztuce wychowania w niej” (CT 58). W *Dyrektorium o katechizacji* wymienia się postawy, jakie w czasie formacji pedagogicznej wypracowuje katecheta: „wewnętrzna wolność i bezinteresowność, umiejętność przekazywania wiary i opowiadania o niej, wykształcenie mentalności wychowawczej, spokojne układanie relacji wychowawczych, umiejętność opracowania drogi rozwijania wiary” (DK 149).

⁴¹ K. Nycz, *Katecheta jako nauczyciel religii w szkole*, „Katecheta” 1991, nr 3, s. 131.

⁴² K. Misiaszek, *Wyzwania współczesności dla formacji katechetów*, w: *Katecheta i katecheza...*, s. 160.

⁴³ E. Alberich, *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2003, s. 302.

Katecheta w przygotowywaniu lekcji powinien być twórczy w kwestii wykorzystywanych metod i środków dydaktycznych, w tym multimedialnych⁴⁴, niewątpliwie musi pamiętać o zasadach dydaktyki. Zalecane jest, by sam w trakcie posługi wypracował własny styl katechizowania, a znając odbiorców katechezy, „wybrał sposób owocnego i skutecznego przyjęcia ewangelicznego orędzia” (DCG 113). Metody, jakimi posłuży się katecheta w przygotowanej przez siebie jednostce katechetycznej, powinny brać pod uwagę katechizowanych, ich poziom intelektualny i cele, jakim ma służyć dana lekcja oraz środowisko nauczania (por. PDK 46, DB 14).

Katecheta powinien wiedzieć wiele i – w konkretnym momencie oraz w odpowiedni sposób – przekazać swoją wiedzę wychowankom, by przyczyniać się do wzrostu ich wiary. Zawsze winien się kierować zasadą wierności Bogu i człowiekowi, a więc przedstawić całą i nienaruszalną doktrynę Kościoła, ukazując jej powiązanie z życiem⁴⁵. Formacja katechetów winna być osadzona w rzeczywistości, w jakiej będzie pełniona posługa Słowa. „Formacja bowiem wtedy jest pełna, gdy katecheta staje się zdolny wybrać bardziej odpowiedni sposób przekazania orędzia ewangelicznego grupom i osobom, które znajdują się w warunkach zawsze różnych i szczególnych” (DCG 111). Cechą charakterystyczną głosicieli Słowa we współczesnym świecie (bardzo szybko zmieniającym się) jest kreatywność. W czasie zajęć niejednokrotnie katecheta będzie postawiony w trudnych sytuacjach, których nie przewidywały podręczniki metodyczne, więc powinien wypracować w sobie umiejętność improwizowania, szybkiego rozwiązywania nowych problemów. Przeżywane trudności winny być momentem refleksji i prowadzić do wyciągnięcia wniosków na dalsze etapy pracy.

Nauka w szkole wiąże się z pracą w zespole uczniów i nauczycieli, dlatego zwraca się uwagę na potrzebę wprowadzenia do formacji katechetycznej umiejętności prowadzenia dialogu⁴⁶, rozwijania innowacyjności i komunikatywności⁴⁷ (por. DOK 242).

⁴⁴ We współczesnym świecie przekazywanie informacji dokonuje się przez środki społecznego przekazu, a uczniowie w życiu codziennym korzystają z coraz nowszych rozwiązań technologicznych. Katecheta z umiarem powinien wykorzystywać nowe techniki do przybliżania uczniom niezmiennego przesłania Ewangelii (por. PDK 48).

⁴⁵ R. Czekalski, *Profesjonalizm i wiarygodność katechety...*, s. 214.

⁴⁶ J. Stala, *Umiejętność działania nauczyciela religii i katechety. Kierunki formacji kształtowania umiejętności pedagogiczno-katechetycznych*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 2011, t. 10, s. 163.

⁴⁷ H. Wrońska, *Formacja permanentna...*, s. 81.

Katecheta jest zaproszony do prowadzenia posługi w „duchu komunii, współpracując zgodnie z innymi katechetami, osobami zaangażowanymi w duszpasterstwo oraz budując poprawne relacje z katechizowanymi, ich rodzicami i nauczycielami” (por. DK 150).

Od kiedy religia powróciła do polskich szkół, poszerzył się krąg jej odbiorców. Jednocześnie na lekcjach pojawiły się poza osobami wierzącymi – poszukujące, niewierzące, potrzebujące nie tyle pogłębienia wiary, ile jej pierwszego głoszenia. Utrudniło to zadanie katechecie, który na 45-minutowej lekcji do każdej z tych grup powinien dotrzeć i dostosować sposób przekazu Dobrej Nowiny do ich możliwości i potrzeb. Ze względu na zróżnicowanych odbiorców katechezy w formacji katechetycznej należy uwzględnić umiejętność prowadzenia katechezy ewangelizacyjnej⁴⁸. Szybkość przemian w społeczeństwie pluralistycznym stanowi zasadniczą trudność w praktycznym uwzględnieniu kontekstu egzystencjalnego w katechezie, albowiem nie da się go opisać w sposób stały w pomocach katechetycznych⁴⁹. Katecheta nieustannie musi poszukiwać sposobów dotarcia do wszystkich odbiorców uczestniczących w lekcji, niezależnie od ich zaangażowania religijnego. Pamiętając, że katechizowany jest „aktywnym podmiotem, w którym w sposób dynamiczny działa łaska Boża, powinien z szacunkiem ułatwiać doświadczenie wiary, w którym nie odgrywa głównej roli” (DK 148). Ten wymiar formacji winien uzdolnić katechetę do umiejętnego programowania działań wychowawczych, brania pod uwagę okoliczności i sytuacji uczniów, realizacji programu i obiektywnej ewaluacji po jego zakończeniu⁵⁰.

4.2. Katecheta jako nauczyciel, wychowawca, świadek

Ze względu na fakt, że katecheta realizuje swoje zadania zarówno na terenie parafii, jak i szkoły trudno jest wyrazić złożoną rzeczywistość jego posługi jednym określeniem. W literaturze wskazuje się na funkcje przez niego pełnione, by w tym

⁴⁸ K. Nycz, *Katecheta jako nauczyciel religii...*, s. 131–132.

⁴⁹ M. Zajac, *Katecheta w społeczeństwie pluralistycznym*, w: *W poszukiwaniu kształtu...*, s. 225.

⁵⁰ K. Frejusz, *Tożsamość katechety i jego formacja w dyktoriach z lat 1971–2020*, „*Studia Katechetyczne*” 2021, nr 17, s. 164

kontekście odkrywać jego tożsamość⁵¹. Do głównych zalicza się bycie nauczycielem, wychowawcą i świadkiem. W *Dyrektorium o katechizacji* charakteryzuje się głosiciela Słowa jako „świadka wiary i strażnika pamięci o Bogu; nauczyciela i mistagoga; towarzysza i wychowawcę” (DK 113)⁵².

Po powrocie religii do szkół katecheta został zatrudniony w szkole na etacie nauczyciela. Niesie to ze sobą zagrożenie zredukowania jego posługi do wykonywania pracy zawodowej tylko w celach zarobkowych. Katecheta winien mieć świadomość, że jego funkcja jest szczególna, że to nie tylko jeden z zawodów dających pracę i płacę, ale za słowem *katecheta* kryje się złożona rzeczywistość bosko-ludzka⁵³. K. Nycz zaznacza, że „pojęcie *katecheta* jest szersze niż nauczyciel religii, a katecheza nie jest i nie może być tylko nauczaniem”⁵⁴. Wzorem dla katechety powinna być postawa Jezusa Chrystusa – Nauczyciela, który „uważnie troszczył się o formację uczniów, których posłał do pełnienia misji. Stał przed nimi jako Nauczyciel, a zarazem jako wierny i cierpliwy przyjaciel” (DOK 137). Jezus przekazywał nowe prawdy i wyjaśniał te, które były znane w sposób oryginalny, odpowiadający przyjętym zasadom dydaktycznym⁵⁵. Pomimo trudności, braku spektakularnych sukcesów, zniechęcenia, katecheta powinien dostrzegać zalety obecności lekcji religii w szkole. Poprzez jego osobę, posługę w środowisku szkolnym kształtującym dzieci i młodzież, obecna jest Dobra Nowina o miłości Boga do każdego człowieka.

Bycie nauczycielem wiąże się ściśle z przekazywaniem wiedzy, jednak katecheta winien pamiętać, że głównym celem lekcji religii nie jest wiedza religijna, ale rozwój wiary, co domaga się odpowiedniego pedagogicznego oddziaływania⁵⁶. „Wiedza religijna w przekazie katechetycznym winna zachowywać w odniesieniu do wiary

⁵¹ Ł. Simiński, *Tożsamość i kompetencje katechetów. Studium katechetyczne w świetle badań katechetów diecezji pelplińskiej*, Bernardinum, Pelplin 2021, s. 48–73.

⁵² K. Frejusz wskazuje, że autorzy *Dyrektorium o katechizacji* przyporządkowują elementy tożsamości katechety do wymiarów jego formacji – przygotowanie do bycia świadkiem wiary i strażnikiem pamięci o Bogu umieszczają w wymiarze „być katechety”, bycie nauczycielem i mistagogiem w wymiarze „wiedzieć” oraz bycie towarzyszem i wychowawcą w wymiarze „umieć działać”. Zob. K. Frejusz, *Tożsamość katechety...*, s. 166–169.

⁵³ R. Czekalski, *Wychowawcze zadania katechetów w polskiej rzeczywistości katechetycznej*, w: *Wychowanie w wierze w kontekście przemian współczesności*, red. R. Buchta, S. Dziekoński, WNUŚ, Katowice 2011, s. 41.

⁵⁴ K. Nycz, *Katecheta jako nauczyciel religii...*, s. 129.

⁵⁵ R. Szewczyk, *Tożsamość katechety w świetle dokumentów...*, s. 151.

⁵⁶ S. Kulpaczyński, *Obraz katechety...*, s. 125.

swój służebny charakter” (PDK 44). Katecheta-nauczyciel poprzez dobrze przygotowaną lekcję powinien dążyć do intelektualnego pogłębienia religijności swoich uczniów. Ze źle rozumianą formacją intelektualną na katechezie związane są dwa zagrożenia: po pierwsze – jej niedocenienie, co prowadzi do postaw indyferentyzmu religijnego, po drugie – redukcja katechezy do przekazu samej doktryny, co przyczynia się do rozdzwiku między wiarą a życiem (por. PDK 49–50). Katecheta-nauczyciel powinien łączyć dobre przygotowanie intelektualne z umiejętnością przekazu wiedzy uczniom znajdującym się na różnym poziomie rozwoju.

Zadaniem polskiej szkoły jest nie tylko nauczanie, lecz także wychowanie, respektujące chrześcijański system wartości⁵⁷. Katecheta ma realizować zadania wychowawcze wynikające z dokumentów oświatowych i kościelnych⁵⁸. W dokumentach soborowych czytamy, że „szlachetne i niezwykle ważne jest więc powołanie wszystkich, którzy pomagają rodzicom wypełniać ich obowiązki i w imieniu społeczeństwa podejmują w szkołach zadania wychowawcze”⁵⁹. Nauczyciel religii pełni rolę pomocniczą świadczoną rodzinie w procesie wychowania chrześcijańskiego.

Katecheta-wychowawca, stając przed uczniem, nawet tym sprawiającym najwięcej problemów, powinien pamiętać o jego wielkiej godności dziecka Bożego i wiedzieć, że jego zadaniem jest pomoc temu uczniowi w osiągnięciu pełni człowieczeństwa. Wychowywać po chrześcijańsku znaczy pomóc wydobyć na zewnątrz, uaktywnić duchowe bogactwo, wewnętrzne możliwości człowieka tak, aby mógł rozpocząć się „świadomy proces jego formacji, kształtowanie siebie jako osoby zmierzającej do pełnej dojrzałości”⁶⁰. Jan Paweł II w liście z okazji 100. rocznicy śmierci św. Jana Bosko napisał, że „wychowawca naprawdę kocha i wychowuje młodzież, kiedy wskazuje jej wyższe ideały i kiedy towarzyszy jej na trudnej drodze codziennego dojrzewania życiowych decyzji”⁶¹. Katecheta nie powinien narzucać wychowankowi swoich poglądów i wtłaczać go w swoje ramy, ale pokazywać mu świat

⁵⁷ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. 1991, nr 95, poz. 425, art. 1, preambuła.

⁵⁸ Szerzej o aktywności wychowawczej katechety pisze A. Zellma, *Obszar aktywności wychowawczej nauczyciela religii w środowisku szkolnym*, w: *Wychowanie w wierze...*, s. 190–202.

⁵⁹ *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje...*, s. 5.

⁶⁰ G. Dryl, *Misja nauczyciela urszulańskiej szkoły*, w: *Wychowanie w wierze...*, s. 209; Z. Marek, *Podstawy i założenia katechetyki fundamentalnej*, WAM, Kraków 2007, s. 130.

⁶¹ Jan Paweł II, *List „Juvenum Patris” w setną rocznicę śmierci św. Jana Bosko*, w: *Jan Paweł II, Listy*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo M, Kraków 2007, s. 723.

wartości, również tych najwyższych⁶² i mądrze mu towarzyszyć w odkrywaniu integralnej wizji człowieka, jego powołania oraz rozpoznawaniu celu i sensu własnego życia⁶³. Anna Zellma stwierdza, że samą obecność nauczyciela religii – jako bycie z uczniami i dla uczniów – należy traktować jako skuteczną strategię wychowania⁶⁴. Towarzyszenie młodemu człowiekowi jest prowadzeniem „w głąb niego samego w celu odkrycia w sobie obecnego Zbawiciela”⁶⁵. Uczniowie żyjący często w wirtualnym świecie, nawiązujący relacje online, poszukują wychowawcy, który zatrzyma się nad ich problemami, wysłucha, mądrze doradzi, nie moralizując i nie dając gotowych odpowiedzi.

Współczesny świat chce przekonać młodego człowieka, że nie ma stałych wartości i absolutnych kryteriów dobra i zła, dlatego młodzież potrzebuje czytelnych i konkretnych wskazówek, w oparciu o które mógłby budować swój światopogląd. Do istotnych zadań katechety należy przywracanie procesowi wychowania właściwej płaszczyzny aksjologicznej (por. PDK 85). W procesie wychowawczym należy dążyć do tego, by uczeń zbudował z proponowanych mu przez wychowawcę wartości własny system i zgodnie z nim kształtował swoje postawy⁶⁶. Wychowawca będzie dążył do ukształtowania w uczniu postaw chrześcijańskich opartych na dobru, prawdzie, pięknie oraz nadziei, wierze i miłości⁶⁷.

⁶² K. Misiaszek zwraca uwagę na fakt, że jeżeli religia zostanie uznana za wartość centralną w życiu, może zintegrować osobowość, wyjaśniać sens świata i ludzkiego życia. Zob. K. Misiaszek, *Katecheta – nauczyciel i świadek...*, s. 107.

⁶³ S. Kulpaczyński, *Obraz katechety...*, s. 125.

⁶⁴ A. Zellma, *Nauczyciel religii jako wychowawca...*, s. 230.

⁶⁵ A. Offmański, *Katecheta permanentnie kształtujący się...*, s. 185.

⁶⁶ W. Żmudziński uważa, że tylko ten może stać się dla ucznia prawdziwym mistrzem, kto sam nadaje sens swojemu życiu i potrafi wspierać osobisty rozwój innej osoby, nie narzucając swojego zdania, nie ułatwiając poszukiwań, nie spływając tego, co głębokie i niejednoznaczne. Mistrz inspiruje do refleksji i pozostawia pytającego z dręczącym go pytaniem, stwarza okazje do kwestionowania *status quo* i zachęca do walki ze sobą. Dręczony pytaniem i zmuszony do zajęcia własnego stanowiska człowiek nie może uciec od refleksji. W. Żmudziński, *Dialog i wsparcie zamiast gotowych odpowiedzi*, w: *Między tradycją a współczesnością...*, s. 246–247.

⁶⁷ P. Tomasik podkreśla, że postawa chrześcijańska obejmuje procesy poznawcze, emocjonalno-motywacyjne oraz określone zachowania, a kształtowanie jej domaga się oddziaływania integralnego, obejmującego całego człowieka, oddziaływania, które jest apelem skierowanym nie tylko do rozumu, serca i woli, ale do całej osoby. Zob. P. Tomasik, *Kształtowanie postaw chrześcijańskich dzieci i młodzieży inspirowane założeniami nowej Podstawy programowej*, w: „Katecheza, rodzina, parafia i szkoła” 2010, t. 8, s. 17.

Katecheta wypełnia przede wszystkim swoją posługę przez świadectwo życia, ponieważ „człowiek naszych czasów chętniej słucha świadków aniżeli nauczycieli, a jeśli nauczycieli, to dlatego, że są świadkami” (EN 41). Świadectwo życia katechety musi wypływać z jego zażyłej, głębokiej relacji z Mistrzem – Jezusem Chrystusem. Tylko osoba, która doświadczyła we własnym życiu spotkania z Bogiem, może o nim świadczyć. Katecheta musi być tym, który spotkał się z Chrystusem, uwierzył Mu i który tym żyje⁶⁸. Świadectwo życia wypływa z głębokiego poziomu życia duchowego i wtedy osoba katechety staje się wiarygodna, bo to, co głosi, wypełnia w swoim życiu. Tylko ten katecheta może pomóc uczniowi we wzrastaniu w wierze i nauce modlitwy, który sam będzie głęboko wierzący i rozmodlony. To, czym żyje katecheta, „promieniuje na zewnątrz i wtedy jest najbardziej przekonujące”⁶⁹. Im bardziej wychowawca-katecheta będzie żył wzorem człowieka ukazany jako ideał, tym bardziej ideał ten będzie autentyczny i przyswajalny⁷⁰. Wiarygodne świadectwo życia katechety pomoże uczniom przyjąć naukę Jezusa Chrystusa jako osobiste zaproszenie do pójścia za Zbawicielem.

Posługa katechety dotyczy całego jego życia, nie rozgranicza się na pracę zawodową i życie prywatne, dlatego katecheta pełni swoją posługę nie tylko w szkole, ale także na ulicy, w domu, w kościele. Wzorem jest Jezus-Nauczytel, którego słowa nie dają się nigdy rozdzielić od Jego życia (por. CT 9). Paweł VI nauczał, że

świadectwo życia, jak nigdy przedtem, stało się dziś najkonieczniejszym warunkiem skuteczności naszego przepowiadania (...). Świat, który pomimo niezliczonych znaków zaprzeczenia Boga, jednak – co jest paradoksem – szuka Go po drogach nieoczekiwanych i boleśnie odczuwa Jego potrzebę, żąda głosicieli Ewangelii, którzy mówiliby o Bogu znanym sobie i bliskim, jakby Go niewidzialnego widzieli (EN 76).

Życie katechety musi być przykładem, który pociąga i pokazuje dobro płynące z zawierzenia Jezusowi, aby uczniowie zapragnęli iść tą samą drogą⁷¹.

Nauczytel-katecheta powinien zdawać sobie sprawę, że uczniowie i ich rodzice są wnikliwymi obserwatorami jego zachowania i bardziej skutecznie przemawia do

⁶⁸ E. Majcher, *Osobowość katechety...*, s. 150.

⁶⁹ W. Kubik, *Jakiego katechety potrzebuje wiek XXI?*, w: *Ku doświadczeniu wiary...*, s. 251.

⁷⁰ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Świecki katolik świadkiem wiary...*, nr 19.

⁷¹ M. Sondej, *Świat potrzebuje świadectwa...*, s. 139.

nich przykład jego życia, zachowanie w sytuacjach trudnych niż najlepiej przygotowana lekcja. Na jego osobie spoczywa ogromna odpowiedzialność za misję głoszenia Ewangelii w miejscu, do której został posłany. Musi być świadomy, że przez swoje poczynania może wzmocnić lub osłabić wiarygodność i siłę chrześcijaństwa⁷².

Katecheta jako świadek składa wobec uczniów świadectwo tego, co przeżył, kogo poznał w swoim życiu. Nie tylko wie, że Bóg zbawia, że jest miłością, ale sam osobiście doświadczył tego wcześniej, dlatego może mówić o skuteczności mocy słowa Bożego⁷³.

W licznych opracowaniach poświęconych zagadnieniu tożsamości katechety określany jest też on jako lider grupy, duszpasterz, animator, ewangelizator⁷⁴. Trudno jednym określeniem opisać złożoną rzeczywistość pracy katechety, którego posługa jest „misją, powołaniem i zawodem”⁷⁵. Wszystkie te elementy wzajemnie się przenikają i definiują pojęcie *katechety*.

4.3. Formy przygotowania katechetów w (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej

Jednym z warunków owocności katechezy jest dobrze przygotowany do wypełnienia swojej posługi katecheta. Władze kościelne „powinny uznawać formację katechetów za zadanie niezmiernie ważne, które wyprzedza odnowę tekstów i solidniejszą organizację przekazywania katechezy” (DCG 115, 108). Diecezja ma obowiązek zakładania szkół katechetycznych, których zadaniem „jest przygotowanie osób zdolnych do podjęcia w odpowiednim czasie z urzędu działalności katechetycznej” (DCG 109). W *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* czytamy, że „tego typu szkoły mają na celu

⁷² D. Emeis, *Osoba katechety w świecie współczesnym*, w: *Między tradycją a współczesnością...*, s. 59.

⁷³ B. Rozen, „Oto ja pošlij mnie!” (Iz 6, 8). *Teologiczne i psychologiczne reguły realizacji powołania katechety we współczesnym świecie*, w: *Dzisiejszy katecheta...*, s. 327.

⁷⁴ K. Kantowski, *Katecheta „przekonujący” – lider grup, duszpasterz*, w: *Między tradycją a współczesnością...*, s. 226–237; E. Młyńska, *Katecheta – lider i duszpasterz*, w: tamże, s. 239–242; M. Zakrzewska, *Katecheta animatorem permanentnej inicjacji eucharystycznej*, SSK 1995, nr 6, s. 165–169. A. Offmański, *Nauczyciel u progu nowej ewangelizacji*, w: *Szkoła katolicka...*, s. 103–113.

⁷⁵ A. Binz, *Katecheta: misja, zawód czy powołanie?*, w: *W służbie człowiekowi*, red. Z. Marek, Instytut Kultury Religijnej, Kraków 1991, s. 99.

zaproponowanie organicznej i systematycznej formacji katechetycznej o charakterze podstawowym i fundamentalnym” (DOK 249). W zależności od potrzeb Kościoła i warunków zewnętrznych stwarzanych przez państwo na terenie diecezji podejmowano w różnej formie i w różnych ośrodkach przygotowanie kandydatów do pełnienia posługi katechetycznej.

Po zakończeniu II wojny światowej w Kościele gorzowskim tylko niewielki procent dzieci i młodzieży objęty był katechizacją z powodu braku kadry katechetycznej. Na kursach w różnych ośrodkach i o zróżnicowanym okresie trwania rozpoczęto przygotowywanie katechetów świeckich, którzy byliby pomocą dla księży w prowadzeniu katechezy młodszych dzieci. W latach 1949–1972 na terenie całej administracji prowadzono dziewięć rodzajów kursów. Sześć z nich miało charakter stacjonarny: 2- i 3-tygodniowy, 2- i 3-miesięczny, roczny oraz 4-letni. Organizowano też szkolenia zaoczne: roczne i 2-letnie⁷⁶. Czas ich trwania był uzależniony od aktualnych potrzeb Kościoła, wynikających z zaostrzającej się polityki władz państwowych wobec nauczania religii najpierw w szkołach, a po 1961 r. na terenie parafii. Do dwóch największych ośrodków kształcenia katechetów należało zaliczyć Instytut Katechetyczny w Rokitnie utworzony 2 września 1957 r., a zamknięty przez władze państwowe 27 sierpnia 1963 r. oraz ośrodek zlokalizowany w Wyższym Seminarium Duchownym w Gościkowie-Paradyżu., działający od 1964 r.⁷⁷

4.3.1. Dwuletnie kursy przygotowawcze i Diecezjalne Studium Katechetyczne

Kiedy w 1972 r., z terenów administracji gorzowskiej powstały trzy diecezje, organizowały one wspólnie kursy wakacyjne dla katechetów w Paradyżu, Myśliborzu, Bledzewie⁷⁸. W 1976 r. z terenu diecezji szczecińsko-kamieńskiej przygotowanie

⁷⁶ Zob. R. Harmaciński, *Kursy przygotowujące katechetów w diecezji gorzowskiej w latach 1949–1972*, „Studia Katechetyczne”, t. VI, s. 33–82.

⁷⁷ Działały też ośrodki kształcenia katechetów w Polczynie-Zdroju, Szczecinku. Zob. tamże, s. 45–60.

⁷⁸ W 1974 r. z terenu diecezji szczecińsko-kamieńskiej uczestniczyło 20 katechetek początkujących i 40 z kilkuletnim stażem. Zob. A. Offmański, *Diecezja szczecińsko-kamieńska*, „Prezbiterium” 1974, nr 6–8, s. 58. W Bledzewie w dniach 15–19 czerwca 1975 r. uczestniczyło w kursie 19 osób z terenu diecezji. Zob. AKSK, WWK, *Kursy przygotowawcze*, b. sygn.

ukończyło 28 osób, a 36 osób pierwszy stopień kursu wakacyjnego⁷⁹. Na przełomie lipca i sierpnia 1977 r. w parafii św. Andrzeja Boboli po raz pierwszy został samodzielnie zorganizowany diecezjalny kurs wakacyjny dla początkujących katechetek. W 3-tygodniowej formacji uczestniczyło ok. 80 osób, w czasie jej trwania rozwijano podstawy wiedzy religijnej, prowadzono ćwiczenia praktyczne, pogłębiano formację liturgiczną i pracę w zespole⁸⁰. 7 sierpnia mszę świętą sprawował dla kursantów bp J. Stroba, który przypomniał „o odpowiedzialności każdego chrześcijanina, a zwłaszcza katechety, za Słowo, któremu służy”⁸¹.

Następnie realizowano w cyklu 2-letnim program przygotowania zatwierdzony przez Komisję Episkopatu obejmujący 300 godz. zajęć⁸². W roku szkolnym 1973/1974 wykłady zgromadziły 52 katechetki i 30 kandydatek oraz katechetek początkujących⁸³. W roku następnym w zajęciach prowadzonych w dwóch grupach uczestniczyło ponad 110 osób, podejmowane tematy były skupione wokół katechezy inicjacyjnej⁸⁴. Pełne kwalifikacje katechetyczne i misję do nauczania uzyskiwali słuchacze po ukończeniu dwóch 3-tygodniowych kursów I i II stopnia⁸⁵.

⁷⁹ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1973–1976*, b. sygn.

⁸⁰ Na kursie prowadzono wykłady z teologii dogmatycznej, moralnej, wprowadzenie do Nowego Testamentu, historii Kościoła i psychologii rozwojowej. Ćwiczeniami katechetycznymi w grupach kierowały 3 instruktorki: s. J. Szczepańska, s. K. Książek, p. I. Ficner. Kursanci uczestniczyli codziennie we mszy świętej i integrowali się w czasie wieczornych spotkań. Zob. A. Offmański, *Wakacyjne szkolenie katechetyczne*, „Prezbiterium” 1977, nr 10, s. 319.

⁸¹ Zob. tamże, s. 319.

⁸² Tematyka podstawowego kursu katechetycznego na I roku wykłady z: teologii dogmatycznej (44 godz.), Pisma Świętego (30 godz.), teologii moralnej (12 godz.), liturgiki (16 godz.), historii Kościoła (16 godz.), psychologii wychowania (12 godz.), katechetyki (30 godz.) oraz ćwiczeń katechetycznych (60 godz.). Zob. AKSK, WWK, *Podstawowy kurs katechetyczny*, b. sygn.

⁸³ A. Offmański, *Diecezja szczecińsko-kamieńska...*, s. 58.

⁸⁴ Omawiano problem katechezy dzieci przedszkolnych z punktu widzenia biblijnego, doktrynalnego, liturgicznego oraz metodyki prowadzenia zajęć z przedszkolakami oraz ich rodzicami. Zob. A. Offmański, *Wznowienie kursu katechetycznego*, „Prezbiterium” 1974, nr 12, s. 26.

⁸⁵ J. Sosna, *Praca Wydziału Duszpasterskiego*, „Prezbiterium” 1985, nr 1–5, s. 106. Osoby, które ukończyły I rok kursu otrzymywały imienne zaświadczenie, na podstawie którego mogły pod kierunkiem księdza katechizować maksimum 3 godz. w tygodniu. Po zakończeniu II roku i zdaniu egzaminów z: teologii dogmatycznej, teologii moralnej, Pisma Świętego, liturgiki, historii Kościoła, psychologii rozwojowej i katechetyki – kursant otrzymywał świadectwo, które stanowiło podstawę do ubiegania się o misję kanoniczną, uprawniającą do katechizowania w zakresie przedszkola i szkoły podstawowej. Zob. AKSK, WWK, *Wzór zaświadczenia i świadectwa ukończenia kursu*, b. sygn.

W roku 1978 w przygotowaniu wzięło udział 80 osób po maturze, z czego ponad połowa ukończyła II etap szkolenia katechetycznego i od września włączyła się w katechezę parafialną. Pozostali kursanci, po zakończeniu etapu wstępnego, odbyli praktykę w parafiach i pełne kwalifikacje otrzymali po zakończeniu kursu II stopnia w następnym roku⁸⁶. Ostatni podstawowy kurs wakacyjny odbył się w Diecezjalnym Domu Rekolekcyjnym w dniach 6–27 lipca 1990 r.

Kolejnym etapem przygotowania kadry katechetycznej było powołanie Diecezjalnego Studium Katechetycznego, w którym podczas 400 godz. zajęć kandydaci mogli zdobyć uprawnienia do nauczania religii⁸⁷. Słuchacze mogli wybrać dwa terminy zajęć – czwartek lub sobota. Spotkania odbywały się raz w miesiącu⁸⁸ w Szczecinie, przy parafii św. A. Boboli, później Matki Bożej Różańcowej. Ostatnim miejscem zjazdów był Diecezjalny Dom Rekolekcyjny w Szczecinie-Golęcinie. Prowadzącymi szkolenie byli wykładowcy kursu pastoralnego w Szczecinie, a następnie Wyższego Seminarium Duchownego.

Po decyzji Episkopatu o objęciu katechezą wszystkich dzieci 6-letnich w tzw. klasach wstępnych zorganizowano kursy (od 1975 r.) w czterech ośrodkach: w Szczecinie, Dębnie, Stargardzie, Świnoujściu (od września 1976 r. w Chojnie). Były to szkolenie dla matek i licealistek, które jako pomocnice katechetyczne miały prowadzić zajęcia z najmłodszymi⁸⁹. Spotkania w ośrodkach odbywały się co miesiąc i miały charakter formacyjno-dokształceniowy: konferencja ascetyczna, msza święta, katecheza i jej omówienie, wykład katechetyczny. W latach 1975–1977 brało udział w kursach 120 wolontariuszek (matki oraz dziewczęta – licealistki)⁹⁰. Dla pomocnic

⁸⁶ Ćwiczenia w grupach prowadziło 5 instruktorek katechetycznych: s. K. Książek, s. T. Głowacka, s. I. Jastrzębska, s. J. Kurzydło, p. I. Ficner. Zob. Kurs katechetyczny w Szczecinie, „Prezbiterium” 1978, nr 9, s. 284. Odpowiedzialność za formację ascetyczno-liturgiczną katechetów wzięli na siebie obaj księża biskupi pomocniczy i dawali jej wyraz, prowadząc codzienną liturgię, głosząc konferencję oraz organizując dzień skupienia. Zob. A. Offmański, *Kurs katechetyczny w Szczecinie*, „Prezbiterium” 1983, nr 9, s. 301.

⁸⁷ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1977–1981; 198–1987*, b. sygn.

⁸⁸ Tamże, spotkania odbywały się w kościele św. A. Boboli i rozpoczynały się o godz. 9.00. Były dwa terminy do wyboru. Zob. BK 4/77.

⁸⁹ Na spotkaniu z wizytatorami dekanalnymi 22 czerwca 1976 r. bp J. Stroba, wyjaśniając sugestię Episkopatu, omówił problem katechezy wstępnej i związaną z tym potrzebę kształcenia pomocnic katechetycznych. Zob. „Prezbiterium” 1976, nr 9, s. 283.

⁹⁰ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1973–1976*, b. sygn. W 1977 r. szkolenia pomocnic katechetycznych odbywały się w Stargardzie (kościół pw. św. Jana), Świnoujściu (kościół

katechetycznych organizowano spotkania w kurii, by podziękować im za zaangażowanie i zachęcić do dalszej pracy⁹¹.

4.3.2. Archidiecezjalne Kolegium Teologiczne i Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego

Po powrocie religii do szkół przedłużono czas trwania nauki w studium do trzech lat oraz wprowadzono comiesięczny dzień formacyjny⁹². Słuchacze – były to osoby posiadające minimum maturę – uczestniczyli w zajęciach raz w miesiącu oraz brali udział w tygodniowej sesji letniej⁹³.

Przy parafii św. S. Kostki w roku akademickim 1990/1991 odbywały się raz w miesiącu zajęcia w ramach studiów podyplomowych dla osób, które chciały włączyć się w pracę katechetyczną, a posiadały już wyższe wykształcenie.

Po 1990 r. nauczyciele religii zaczęli podlegać tym samym wymaganiom co inni pracownicy pedagogiczni. Na podstawie prawa kościelnego (KPK kan. 780) oraz uzgodnień zawartych między Episkopatem Polski i Ministerstwem Edukacji Narodowej odnoszących się do kwalifikacji zawodowych katechetów zaczęto powoływać kolegia teologiczne⁹⁴. Program (270 godz. wykładowych i 150 godz. praktyk) obejmował m.in. zagadnienia z pedagogiki, psychologii, katechetyki, dydaktyki, socjologii, przygotowania do życia w rodzinie, wychowania seksualnego. Biskup

---

pw. NMP Gwiazdy Morza), Dębnie (kościół pw. Świętych Piotra i Pawła) i Chojnie (kościół pw. św. Trójcy). Zob. BK 4/77. W 1978 r. szkolenia odbywały się w Szczecinie (parafia pw. św. Jakuba), Stargardzie (parafia pw. św. Józefa), Chojnie (parafia pw. św. Trójcy), Kamieniu Pomorskim (parafia kontrkatedralna). Zob. BK 3/78. Spotkania odbywały się w niedzielę raz w miesiącu. Zob. BK 1/78; BK 2/78.

⁹¹ Jedno z takich spotkań odbyło się 7 marca 1987 r. w siedzibie kurii. Składało się z kilku części: modlitwy i wprowadzenia, dzielenia się wrażeniami z mijającego roku katechetycznego oraz rozmów o perspektywie dalszego zaangażowania w apostołstwo świeckich. Zob. AKSK, WWK, segregator: *Zjazdy i kursy katechetyczne*, b. sygn.

⁹² AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1988–1992*, b. sygn.

⁹³ Cykl 3-letni był zorganizowany następująco w latach: 1990–1991 zajęcia dla I roku; 1991–1992 i 1992–93 wspólne zajęcia dla roku I i II, a rok III oddzielnie.

⁹⁴ Zob. AKSK, WWK, *Wytyczne do tworzenia Kolegiów Teologicznych*, segregator: *Kolegium Teologiczne*, b. sygn.

diecezjalny zatwierdzał program, ale nie mógł zmieniać minimum programowego wynikającego z zawartego porozumienia z ministerstwem.

Dekretem z 1 września 1993 r. powołano 3-letnie Archidiecezjalne Kolegium Teologiczne działające w ramach Arcybiskupiego Wyższego Seminarium Duchownego z siedzibą przy parafii św. S. Kostki w Szczecinie⁹⁵. Można w nim było zdobyć uprawnienia do katechizacji w przedszkolach i szkołach podstawowych oraz pracy w parafialnych poradniach duszpasterstwa rodzin. Po trzech latach odpłatnych studiów, w systemie zaocznym absolwenci mogli na uczelniach katolickich uzupełnić wykształcenie i obronić pracę magisterską. Zajęcia odbywały się dwa razy w miesiącu oraz przez 10 dni podczas wakacji. Ks. A. Offmański został mianowany dyrektorem i wraz z radą składającą się wykładowców kierował działalnością kolegium⁹⁶. O przyjęciu do kolegium decydowała zdana matura, zaświadczenie lekarskie o braku przeciwwskazań do wykonywania zawodu nauczyciela, list polecający własnego proboszcza oraz rozmowa kwalifikacyjna⁹⁷. W statucie zapewniono prawo biskupowi do relegowania studenta za brak postępów w nauce oraz postępowanie uniemożliwiające podjęcie pracy katechetycznej. Większość przewidzianego materiału (wykładowcy podczas zajęć omawiali tylko 1/3 zagadnień) słuchacz miał za zadanie przestudiować samodzielnie na podstawie podanych lektur. Absolwentem kolegium zostawał ten, kto otrzymał zaliczenie z ćwiczeń, zdał przewidziane w programie egzaminy, odbył praktyki katechetyczne⁹⁸ i obronił pracę dyplomową. Rok później dla absolwentów

⁹⁵ Dekret z 1 września 1993 r. powołujący do istnienia Kolegium Teologiczne. Zob. „Prezbiterium” 1993, nr 7–8, s. 203. Od 7 maja 1994 r. rozpoczęła funkcjonowanie w Stargardzie Szczecińskim przy parafii św. Jana Chrzciciela filia Kolegium o profilu studiów nad rodziną, niedająca uprawnień do nauczania religii. „Prezbiterium” 1996, nr 5–6, s. 161.

⁹⁶ Dekret nominacyjny ks. A. Offmańskiego na dyrektora kolegium z dnia 1 września 1993 r. Wicedyrektorem sekcji katechetycznej kolegium została mianowana s. M.I. Zakrzewska. Zob. AKSK, WWK, *Dekrety nominacyjne*, segregator: *Kolegium Teologiczne*, b. sygn.

⁹⁷ Zob. *Statut Archidiecezjalnego Kolegium Teologicznego w Szczecinie*, „Prezbiterium” 1993, nr 7–8, s. 204. Zob. AKSK, WWK, *Regulamin Kolegium Teologicznego*, segregator: *Kolegium Teologiczne*, b. sygn.

⁹⁸ W ciągu 3 lat studiów słuchacze kolegium mieli odbyć 150 godz. ćwiczeń i praktyk szkolnych. W tym 90 godz. praktyk szkolnych (30 godz. hospitacji, 60 godz. przeprowadzonych lekcji w szkole). Studenci I roku mieli 10 godz. zhospitować i tyle samo poprowadzić w zerówce i I klasie. Studenci II roku mieli 10 godz. zhospitować i 25 godz. prowadzenia zajęć w wyższych klasach. Słuchacze III roku praktyki odbywali w gimnazjum – odpowiednio 10 i 25 godz. Osoby, które chciały zrezygnować z praktyk, powinny napisać oświadczenie i wtedy otrzymywały dyplom bez uprawnień do katechizacji. Osoby z przygotowaniem pedagogicznym były zwolnione z odbywania praktyk, a osoby katechizujące miały w obecności opiekuna 2 katechezy zhospitować i 2 poprowadzić. Zob. AKSK,

wcześniejszych form przygotowania do pracy katechetycznej, w celu uzupełnienia wymaganych kwalifikacji, otwarto w ramach kolegium roczne studium podyplomowe⁹⁹. Przez cztery lata, do zakończenia swojej działalności w 2004 r., Kolegium Teologiczne działało w ramach Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, co dawało studentom możliwość kontynuowania nauki na studiach magisterskich¹⁰⁰.

W dokumentach II Polskiego Synodu Plenarnego czytamy, że należy zmierzać do zapewnienia katechetom pełnego wykształcenia wyższego, obejmującego magisterium z teologii i przygotowanie katechetyczno-dydaktyczne¹⁰¹. Również wskazania diecezjalne zachęcały katechetów do podnoszenia swoich kwalifikacji poprzez kontynuowanie studiów magisterskich lub studiów podyplomowych¹⁰². Dzięki umowom, najpierw z Akademią Teologii Katolickiej, a później z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, powstały punkty konsultacyjne tych uczelni w Szczecinie, a dyplomy na nich uzyskiwane były uznawane przez władze państwowe.

Przy punkcie konsultacyjnym Instytutu Studiów nad Rodziną Akademii Teologii Katolickiej prowadzona była specjalizacja katechetyczna (kierunek o poszerzonym programie teologicznym). Absolwenci mieli możliwość uzyskania tytułu magistra teologii¹⁰³ z uprawnieniami do nauczania religii. Zajęcia odbywały się przy

---

WWK, *Protokół ze spotkania instruktoerek katechetycznych w kurii metropolitalnej w Szczecinie w dniu 7 lutego 2001 r.*, segregator: *Studium katechetyczne*, b. sygn.

⁹⁹ Zob. „Prezbiterium” 1994, nr 5 – 6, s. 193.

¹⁰⁰ W 1996 r. w kolegium studiowało 205 słuchaczy, a w latach 1993–1996 kolegium ukończyło 216 osób. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1992–1996*, b. sygn. W roku akademickim 2000/2001 w kolegium studiowało 117 słuchaczy.

¹⁰¹ *Szkola i uniwersytet w życiu Kościoła i narodu*, w: *II Synod Plenarny (1991–1999). Dokumenty*, Pallottinum, Poznań 1999, s. 41–55.

¹⁰² Z. Kamiński, *Wskazania katechetyczne dla archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, ZK 2001, nr 2, s. 11.

¹⁰³ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1988–1992*, b. sygn. Studia trwały 5 lat w systemie zaocznym, obowiązywały egzaminy wstępne: pisemny z języka polskiego; ustny z języka polskiego i wiadomości z religii w zakresie szkoły średniej. Zob. *Komunikat o studiach zaocznych. Instytut Studiów nad Rodziną Akademii Teologii Katolickiej*, „Prezbiterium” 1995, nr 5–6, s. 204–205. W 1996 r. studiowało na tym kierunku 166 osób, ukończyło 95, z czego tytuł magistra uzyskało 46 osób. Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1992–1996*, b. sygn. W roku akademickim 2000/2001 w Punkcie Konsultacyjnym w Szczecinie studiowały 433 osoby świeckie. W ciągu 25 lat działalności studia ukończyło 602 absolwentów, a magisterium uzyskało 376.

parafii św. S. Kostki w Szczecinie w drugie i trzecie soboty miesiąca¹⁰⁴. Od roku akademickiego 2000/2001 instytut działał w ramach Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Od 2003 r., po powstaniu Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego, tam odbywa się kształcenie przyszłych katechetów – kapłanów, sióstr zakonnych oraz świeckich. W początkowych latach działalności wydziału studia odbywały się w systemie stacjonarnym i niestacjonarnym na specjalizacji kapłańskiej i katechetyczno-pastoralnej. 5-letnie studia kończyły się uzyskaniem stopnia magistra teologii oraz uprawnień pedagogicznych do pracy w szkołach i przedszkolach¹⁰⁵.

Od 1 października 2006 r. Wydział Teologiczny zorganizował studia dla osób, które uzyskały tytuł magistra w Instytucie Studiów nad Rodziną lub na teologii ogólnej w celu uzupełnienia przygotowania teologiczno-katechetycznego¹⁰⁶.

W 2018 r. wydział przygotował ofertę studiów podyplomowych teologiczno-katechetycznych dla nauczycieli, którzy chcieliby zdobyć dodatkowe kwalifikacje i uczyć religii w szkole. Odbyła się tylko jedna edycja, którą ukończyło 11 osób. Niestety w kolejnych latach nie zgłosiła się wymagana liczba kandydatów (15 osób) i studia nie zostały otwarte.

W tabeli poniżej przedstawiono zestawienie z lat 2003–2020 dotyczące liczby studentów na Uniwersytecie Szczecińskim, Wydziale Teologicznym tego uniwersytetu i alumnów w seminarium diecezji szczecińsko-kamieńskiej. Dane pokazują znaczny spadek we wszystkich kategoriach. Można próbować to wyjaśnić niżej demograficznym, ale o ile spadek liczby studentów na uniwersytecie wynosi 61 proc., o tyle na wydziale aż 84,9 proc. Potrzebna jest wzmożona współpraca władz wydziału z archidiecezją, by po wnikliwej analizie wyciągnąć wnioski jak można powstrzymać

Zob. A. Offmański (przyg.), *Instytut Studiów nad Rodziną Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego Punkt Konsultacyjny w Szczecinie w Roku Wielkiego Jubileuszu*, Szczecin 2000, s. 11.

¹⁰⁴ W 1994 r. *Radio As* zajęło pomieszczenia przy parafii św. S. Kostki, gdzie odbywały się zajęcia Kolegium Teologicznego i Instytutu Studiów nad Rodziną. Od roku akademickiego 1994/1995 zajęcia odbywały się w Szkole Podstawowej nr 61 w Szczecinie, a msza święta była sprawowana w kościele garnizonowym. Od roku akademickiego 2000/2001 zajęcia były organizowane w Arcybiskupim Seminarium Duchownym. Zob. AKSK, WWK, *Pismo dyrektora Kolegium do Wydziału Edukacji, Kultury i Sztuki Urzędu Miasta z dnia 30 września 1994 r.*, segregator: *Kolegium Teologiczne*, b. sygn.

¹⁰⁵ W latach 2003–2011 studia na wydziale ukończyło 1187 osób. W roku akademickim 2009/2010 na specjalizacji kapłańskiej studiowało 62 kleryków, a na specjalizacji pastoralno-katechetycznej 162 studentów.

¹⁰⁶ Zajęcia (350 godz.) trwały przez 3 semestry do lutego 2007 r. Kierunek ukończyły 32 osoby.

zaistniały proces. Utrzymanie lub pogłębienie tej tendencji niekorzystnie wpłynie na działalność obu wymienionych podmiotów. Na Wydziale Teologicznym US nie będzie studentów, co przełoży się na brak wykwalifikowanej kadry katechetycznej w diecezji.

Tabela 5. Liczba studentów US, WTUS, AWSD w latach 2003–2020

Rok	Liczba studentów na US	Liczba studentów na WTUS	Liczba alumnów AWSD
2003	35 000	816	87
2012	22 637	648	53
2020	13 500	197	24

Źródło: AKSK, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 2008–2012; 2016–2020.*

4.4. Formacja permanentna

Katecheta, aby dobrze wypełniał powierzone mu zadania, powinien być przez cały okres pełnienia swojej posługi objęty formacją permanentną (por. DCG 110), „która pozwoli mu na stały rozwój osobowy, religijny i zawodowy” (PDK 153). Niezwykle istotne jest, by odpowiedzialni za formację nie zapominali o żadnym z wymienionych obszarów wzrostu. Kiedy w diecezjalnych programach uwzględni się holistyczne rozumienie rozwoju mają one szansę spełnić pokładane w nich nadzieje. Dokumenty katechetyczne nakładają na ośrodki diecezjalne odpowiedzialność za „podejmowanie, programowanie i koordynowanie stałej formacji katechetów oraz poszukiwanie nowych form, uwzględniających aktualną sytuację” (PDK 153).

Taka formacja powinna wyróżniać się systematycznością, tzn. obejmować całość zagadnień i jednocześnie wysoką jakością, dzięki temu, że prowadzona ona będzie przez formatorów będących specjalistami, a zarazem cechujących się wysoką wrażliwością i doświadczeniem duszpasterskim (DK 154).

Ponadto „etapy formacji katechetycznej dotyczą przygotowania ogólnego, specjalistycznego, praktyki, samokształcenia humanistycznego i teologicznego, wychowania

i samowychowania, aż po twórczą refleksję i wymianę doświadczeń”¹⁰⁷. Mieczysław Majewski zauważa, że formacja otrzymuje nazwę permanentnej nie tyle z racji całości i „ciągłości urabiania człowieka – katechety”, ile ze względu na to, że „wchodzi w głąb, pozwala na osobiste dopracowywanie i bezpośrednie doświadczanie całej katechezy, zarówno jej podstaw, dynamiki, jak i perspektywy”¹⁰⁸.

Ciągle zmieniające się warunki zewnętrzne, które mają wpływ na ucznia i postrzeganie przez niego otaczającej rzeczywistości, wymuszają na katechecie, który chce towarzyszyć młodemu człowiekowi, nieustanny proces samokształcenia i zdobywania nowych kompetencji. Konkretny uczeń, z którym nauczyciel podejmuje pracę, reformy systemu edukacji, szczeble awansu zawodowego wymagają od nauczyciela religii permanentnego osobistego rozwoju¹⁰⁹.

Spotkania katechetyczne nie mogą mieć charakteru „szkolno-wykładowego, lecz problemowo-dyskusyjny”¹¹⁰. Poza przekazywaniem informacji powinny być płaszczyzną wymiany doświadczeń, podzielenia się sukcesami i porażkami w pracy bądź czasem pobudzania zapału i odpowiedzialności. Ważne, by spotkania „nie były szablonowe i nużące, mało interesujące i mało twórcze, ale by pobudzały do własnych poszukiwań”¹¹¹.

W całym procesie permanentnej formacji ważne jest nastawienie katechety dlatego należy „respektować zasady współodpowiedzialności i uczestnictwa”¹¹². Nawet najlepiej przygotowany program nie przyniesie założonych rezultatów, jeżeli nie spotka się z zaangażowaniem ze strony nauczyciela. Jak zauważa Zbigniew Marek katecheci mogą uważać siebie za ekspertów w sprawach wiary i nie oczekiwać od wspólnoty Kościoła pomocy¹¹³. Pierwszym etapem winno być przekonanie katechety, że potrzebuje formacji stałej, by następnie przygotować realne wsparcie w wypełnianiu ich misji. Nieliczni katecheci – uczestnicząc w formach doskonalenia – „chcą się

¹⁰⁷ S. Kulpaczyński, *Formacja katechetów...*, s. 390.

¹⁰⁸ M. Majewski, *Co z permanentną formacją katechetów?*, „Katecheta” 1978, nr 2, s. 60.

¹⁰⁹ J. Szpet, *Przyszłość lekcji religii w polskiej szkole*, Poznań 2002, s. 121.

¹¹⁰ H. Wrońska, *Formacja permanentna...*, s. 89.

¹¹¹ K. Misiaszek, *Wykłady katechetyki na uczelniach teologicznych w obecnej sytuacji katechetycznej*, w: *Katecheta i katecheza...*, s. 143.

¹¹² A. Alberich, *Katecheza dzisiaj...*, s. 308.

¹¹³ Z. Marek, *Formacja katechetów w ujęciu Dyrektorium o Katechizacji*, „Studia Katechetyczne” 2023, nr 19, s. 343.

nauczyć czegoś nowego, aby wzbogacić swój warsztat pracy i kształtować samego siebie”¹¹⁴. Należałoby zmienić ich nastawienie, by nie przychodzili na spotkania formacyjne tylko z obowiązku, ale kierowali się pragnieniem kontynuowania procesu, który rozpoczęli na progu swojej posługi. Aby to osiągnąć, proponowana tematyka powinna odpowiadać ich potrzebom i pomagać rozwiązywać trudności pojawiające się w codziennej pracy. Nakłada to na odpowiedzialnych za formację obowiązek znajomości środowiska katechetycznego, wolę dialogu i konsultacji z tymi, do których spotkania są adresowane, by przedstawiona oferta była adekwatna do ich potrzeb i oczekiwań.

Istotną przeszkodą w wejściu na długą drogę samokształcenia jest brak entuzjazmu i przekonania, że „posiadamy ewangeliczną perłę, że warto dla niej pozyskać innych, że warto dla przepowiadania oddać życie”¹¹⁵. Brak gorliwości, a zwłaszcza brak nadziei i radości u niektórych głosicieli Ewangelii sprawia, że trwają w marazmie i nie dążą do podnoszenia swoich kwalifikacji. Już Paweł VI zachęcał „wszystkich, którzy w jakikolwiek sposób pełnią funkcję ewangelizowania, aby ożywili i wzmoegli zapał ducha” (EN 130).

W diecezjalnych wskazaniach katechetycznych¹¹⁶ zachęcano katechetów do nieustannego podnoszenia swoich kwalifikacji i przypomniano, że wszystkie spotkania katechetyczne i różnego typu formy doksztalcenia oraz rekolekcje organizowane przez Wydział Wychowania Katolickiego są obowiązkowe.

4.4.1. Spotkania formacyjne i rekolekcje

Na terenie diecezji szczecińsko-kamieńskiej od momentu jej powstania kontynuowana była, rozpoczęta w administracji gorzowskiej, formacja katechetów przez cały okres pełnienia ich posługi. W ciągu roku katechetycznego katecheci ze stażem do 5 lat praktyki katechetycznej przyjeżdżali na wykłady doksztalceniowe co miesiąc na 6 godz. Natomiast katechetki z dłuższym stażem przyjeżdżały na 5 godz. wykładów

¹¹⁴ A. Zellma, *Nauczyciel religii jako refleksyjny praktyk w realiach współczesnej szkoły*, „Katecheta” 2009, nr 9, s. 10.

¹¹⁵ T. Panuś, *Pięć zadań stojących przed nauczającymi religii w polskiej szkole*, „Katecheta” 2009, nr 9, s. 52.

¹¹⁶ Z. Kamiński, *Wskazania katechetyczne...*, s. 11.

i ćwiczeń katechetycznych 4 razy w ciągu roku i na 4-dniowy kurs katechetyczny przed rozpoczęciem roku szkolnego¹¹⁷. W programie szkolenia przewidywano wykład, wspólną mszę świętą, konwersatoria w grupach¹¹⁸.

Dokształcaniem byli również objęci księża katecheci. Dwa razy w roku w trzech ośrodkach odbywały się spotkania dyskusyjne wikariuszy-katechetów. Tematykę opracowywał wydział katechetyczny, a spotkania były prowadzone przez biskupów. Również jedna z konferencji dekanalnych w roku była o charakterze katechetycznym, przeprowadzano na niej pokazową lekcję, omawiano ją, przedstawiano problem katechetyczny i nad nim dyskutowano¹¹⁹.

W czasie posługi bp. J. Stroby dla pogłębienia formacji duchowej i intelektualnej katechetów rozpoczęto organizowanie „Szczecińskich Dni Katechetycznych”. Tematy poruszane w czasie tego sympozjum były związane z wydarzeniami w Kościele powszechnym i diecezjalnym, starano się, aby odpowiadały one bieżącym problemom, z którymi zmagali się katecheci¹²⁰.

---

¹¹⁷ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1973–1976*, b. sygn. W BK 2/77, czytamy: „kurs katechetyczny dla katechetek (obowiązujący wszystkich) odbędzie się 13–16 czerwca br. w Szczecinie. Kurs dla katechetek zaawansowanych, tzn. po szkoleniu podstawowym odbędzie się w dniach od 19 do 22 sierpnia”.

¹¹⁸ 16 marca 1980 r. odbyło się spotkanie katechetyczne przy parafii pw. św. A. Boboli, w którym wzięło udział 49 osób. Wykłady *Współdziałanie z rodziną w zakresie religijnego wychowania dzieci i młodzieży* oraz *Grupa katechetyczna jako wspólnota* wygłosił ks. Z. Zawitkowski. Pracę w grupach poprowadziły s. K. Książczyk i p. I. Ficner. Miesiąc później 20 kwietnia 1980 r. odbyło się kolejne spotkanie, na którym wykład *Chrystocentryzm katechezy Kościoła* wygłosił ks. T. Czapiga, uczestniczyło w nim 37 osób. W czasie spotkań katechetycznych w roku 1988/1989 zgłębiano temat *Świadectwo wiary katechety warunkiem ożywienia wiary katechizowanych*. Podejmowano następujące zagadnienia: życie modlitewne, liturgia, rekolekcje – praca nad sobą, obecność przy człowieku potrzebującym, gospodarstwo potrzeby parafii, uczestnictwo w grupach formacyjnych, apostołstwo pozakatechetyczne. Zob. AKSK, WWK, *Protokoły ze spotkań katechetycznych*, b. sygn.

¹¹⁹ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1973–1976*, b. sygn.

¹²⁰ Zob. AKSK, WWK, segregator: *Szczecińskie Dni Katechetyczne*, b. sygn.

Tabela 6. Tematyka „Szczecińskich Dni Katechetycznych” w latach 1974–2022

Lp.	Rok	Tematyka
1	2	3
1	1974	b.d.
2	1975	Literatura i podręczniki w katechezie
3	1976	Pojednanie z Bogiem i człowiekiem przez liturgię i katechizację
4	1977	Dialog z Bogiem podczas katechezy
5	1978	Katecheza głoszona przez Chrystusa
6	1979	Katecheza wychowująca społecznie, szczególnie do rodziny
7	1980	Chrześcijanin żyje w społeczności
8	1981	Wychowanie do miłości, małżeństwa, rodziny przez katechezę
9	1982	<i>Tyś wielką chlubą naszego narodu.</i> Maryja Matką Kościoła i Królową Polski
10	1983	Przez pojednanie otworzymy drzwi Odkupicielowi
11	1984	Wychowanie do miłości
12	1985	<i>Wy jesteście moją nadzieją</i> Jan Paweł II – list na światowy Dzień Pokoju i list apostolski do młodzieży całego świata
13	1986	<i>Do końca ich umiłowal</i> – katecheza w służbie Eucharystii
14	1987	Nauczanie Jana Pawła II a katecheza
15	1988	Katecheza wychowująca do chrześcijańskiego odbioru kultury masowej
16	1989	<i>Christifideles laici</i> głosem Kościoła o miejscu i roli świeckich w Kościele i świecie
17	1990	b.d.
18	1991	Metody aktywne w katechezie szkolnej
19	1992	Polska szkoła a życie chrześcijańskie
20	1993	Dlaczego współczesnemu człowiekowi tak trudno przyjąć naukę Kościoła o wartości ludzkiego życia
21	1994	Wychowanie do życia w rodzinie
22	1995	Kościół w swoim posłannictwie (grupy religijne)
23	1996	Z Chrystusem w trzecie tysiąclecie
24	1997	<i>Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze tej ziemi</i> – o sakramencie bierzmowania
25	1998	<i>I wszystko nowym uczynił</i> – odnowa katechezy w kontekście ewangelizacji
26	1999	U progu nowego tysiąclecia
27	2000	<i>Idźcie i głoscie Ewangelię</i> – problemy katechezy XXI wieku
28	2001	b.d.
29	2002	Program ewangelizacji w nowym wieku
30	2003	Troska Kościoła o tożsamość katechetycznej posługi
31	2004	Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy
32	2005	Współczesny język przekazu Ewangelii
33	2006	Troska Kościoła o młode pokolenie

1	2	3
34	2007	Katecheza w kontekście duszpasterstwa
35	2008	Katechizacja radosną misją Kościoła
36	2009	Kapłan sługą i głosicielem Słowa Bożego
37	2010	Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość katechezy. 65-lecie polskiej katechezy na Pomorzu Zachodnim
38	2011	Katecheza dziękczynienia. 40-lecie diecezji, 25-lecie wizyty Jana Pawła II w Szczecinie, 20-lecie metropolii
39	2012	Słuchać, towarzyszyć i świadczyć – priorytety katechezy w Roku Wiary
40	2013	Duszpasterstwo rodzin wobec współczesnych wyzwań
41	2014	Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej
42	2015	<i>Idź i ty czyn podobnie</i> – przez chrzest do apostołstwa miłosierdzia
43	2016	Posługa słowa w duszpasterstwie dzieci i młodzieży
44	2017	<i>Boży tornister</i> duszpasterza i katechety
45	2018	Kto komu pomaga (...)?
46	2019	<i>Czym jest człowiek, że o nim pamiętasz?</i> (Ps 85) Duszpasterskie i katechetyczne konsekwencje encykliki <i>Redemptor Hominis</i> i adhortacji <i>Catechesi tradendae</i>
47	2020	Kościół i jego misja w świecie
48	2021	Troska jest boska
49	2022	Katecheza dziś i jutro.

Źródło: AKSK, WWK, segregator: *Szczecińskie Dni Katechetyczne*, b. sygn.

Zapraszano prelegentów z całej Polski, z różnych ośrodków naukowych, by umożliwić katechetom spotkanie ze specjalistami w swojej dziedzinie i pokazać priorytetowe problemy katechetyki z różnego punktu widzenia¹²¹. Pomysłodawcom zależało na zbudowaniu płaszczyzny do dyskusji i wymiany poglądów, co miało rozbudzić w głosicielach Słowa Bożego potrzebę twórczych poszukiwań najlepszych rozwiązań dostosowanych do potrzeb ich uczniów.

¹²¹ Zajęcia na „Szczecińskich Dniach Katechetycznych” prowadzili m.in.: bp K. Nycz, s. M. Sondej, ks. W. Kubik, ks. T. Chromik, s. L. Sachocka, J. Krajdocha, ks. J. Charytański, o. K. Meissner, ks. R. Murawski, o. J. Tomczak, ks. M. Czajkowski, ks. K. Misiaszek, T. Olearczyk, ks. J. Szpet, ks. W. Bołoz, W. Papis, ks. P. Bortkiewicz, K. Ostrowska, ks. Z. Marek, ks. B. Klaus, dr Korab, ks. P. Tomasik, ks. S. Dziekoński, ks. W. Majkowski, ks. T. Panuś, o. A. Potocki, ks. J. Janiga, s. E. Henschke, ks. K. Matysek, ks. M. Zając, ks. A. Kielian, bp A. Długosz, ks. H. Łysy, ks. G. Strzelczyk, ks. A. Kiciński, ks. W. Cisło, br. T. Ruciński, bp W. Osiał, o. I. Kosmana, ks. P. Mąkosza oraz wykładowcy seminarium i Kolegium Teologicznego, a później Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego. AKSK, WWK, segregator: *Szczecińskie Dni Katechetyczne*, b. sygn.

Pierwsze spotkanie odbyło się w sierpniu 1974 r., kolejne (trwające trzy dni)¹²² odbywały się na rozpoczęcie roku szkolnego (koniec sierpnia lub pierwsze dni września). Początkowo zobowiązani do uczestnictwa w nich byli katecheci z minimum 3-letnim stażem pracy, później wszyscy katecheci zakonnici i świeccy. Od 1991 r. katecheci świeccy uczestniczyli w symposium przez jeden dzień, kolejny dzień był przeznaczony dla duchowieństwa (proboszczów, administratorów i wikariuszy).

Programy kolejnych spotkań składały się z części wykładowej oraz zajęć warsztatowych i konwersatoriów¹²³. Była również sprawowana msza święta, przewidziano czas na adorację w ciszy oraz stwarzano możliwość przystąpienia do sakramentu pokuty i pojednania. Spotkanie wszystkich katechizujących z ordynariuszem diecezji było okazją do zapoznania się z liniami działań duszpasterskich wpisujących się w program katechetyczny¹²⁴ oraz z priorytetami polityki oświatowej państwa (zapraszano przedstawiciela kuratorium, urzędu miasta). Po roku 2010 część naukową „Szczecińskich Dni Katechetycznych” ograniczono tylko do części wykładowej, zrezygnowano z warsztatów grupowych, które były adresowane do katechetów uczących na poszczególnych etapach edukacyjnych.

Miejscom spotkań formacyjnych były na przestrzeni lat różne parafie w Szczecinie, m.in.: św. Andrzeja Boboli, Matki Bożej Różańcowej, św. Rodziny, kościół garnizonowy św. Wojciecha. Od listopada 1998 r. miejscem spotkań ogólnodiecezjalnych jest Arcybiskupie Wyższe Seminarium Duchowne. W planie katechetycznego dnia skupienia były stałe elementy, takie jak: msza święta, adoracja, sakrament pokuty i pojednania, wykład, ogłoszenia, praca w grupach.

„Szczecińskie Dni Katechetyczne” powinny stanowić impuls do dynamicznego rozpoczęcia posługi katechetycznej i jej ukierunkowanie, a zarazem rozpoczynają

¹²² W 1979 r. dla katechetów świeckich „Szczecińskie Dni Katechetyczne” trwały 5 dni. Pierwsze 2 były to dni skupienia, zaś w pozostałe 3 – szkoleniowe, włączyły się siostry zakonne. Zob. BK 2/79.

¹²³ W 1995 r. w czasie „Szczecińskich Dni Katechetycznych” pod hasłem *Kościół w swoim poslanictwie* katecheci uczestniczyli w warsztatach, których celem było zapoznać ich ze wspólnotami: „Odnową w Duchu Świętym”, „Neokatechumenatem”, „Eucharystycznym Ruchem Młodych”, „Pomocnikami Matki Kościoła”, „Ruchem Światło-Życie”, „Domowym Kościołem”, „Akcją Katolicką” oraz grupami charytatywnymi, ruchami pro-life. Zob. AKSK, WWK, segregator: *Szczecińskie Dni Katechetyczne*, b. sygn.

¹²⁴ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie, „Ad limina apostolorum”, 2008–2012*, b. sygn.

całoroczne doksztalcanie wszystkich katechizujących w diecezji szczecińsko-kamieńskiej¹²⁵.

Po powrocie religii do szkół kwalifikowani katecheci uczestniczyli cztery razy w ciągu roku w konferencjach gromadzących wszystkich uczących religii oraz na warsztatach w rejonach¹²⁶. Od roku szkolnego 2000/2001 katecheci brali udział w pięciu spotkaniach: trzy razy były to zjazdy ogólnodiecezjalne oraz dwa razy warsztaty w rejonach prowadzone przez doradców metodycznych¹²⁷. W celu lepszego poznania się katechetów zaczęto organizować spotkania raz w rejonach i raz w dekanatach¹²⁸. W roku szkolnym 1999/2000 w związku z wprowadzaną reformą oświaty odbywały się osobne zajęcia dla katechetów pracujących w przedszkolach i szkołach podstawowych oraz osobno dla katechetów pracujących w szkołach ponadpodstawowych.

Każdy katecheta świecki jest zobowiązany do odbycia co roku 3-dniowych rekolekcji zamkniętych. Osoby zakonne przeżywają rekolekcje w swoich wspólnotach zakonnych. Jest to czas nawrócenia, wypełniony modlitwą i powierzaniem Panu Bogu spraw rodzinnych i związanych z posługą katechetyczną. Te trzy dni mają być czasem poświęconym wyłącznie Bogu, więc katecheci nie dojeżdżają w czasie ich trwania do domu. Przez kilka lat istniała możliwość rekolekcji rodzinnych organizowanych w ośrodku w Trzęsaczu.

Od 2012 r. organizowane są przez Wydział Wychowania Katolickiego rekolekcje pod hasłem *W drodze*, które odnosi się do ich pielgrzymkowego charakteru¹²⁹. Nauczyciele religii mogą również wziąć udział w minimum 3-dniowych rekolekcjach zamkniętych w wybranym przez siebie ośrodku rekolekcyjnym i dostarczyć zaświadczenie o ich odbyciu do kurii. Z takiej możliwości mogą skorzystać raz na kilka lat.

Ważnym miejscem formacji katechetów jest wspólnota parafialna. Proboszcz jako główny odpowiedzialny za katechizację na terenie parafii (PDK 140) winien organizować spotkania wszystkich katechetów zarówno świeckich, jak i duchownych,

¹²⁵ A. Offmański, *IX Szczecińskie Dni Katechetyczne*, „Prezbiterium” 1983, nr 9, s. 301–302.

¹²⁶ Spotkania odbywały się przy parafii pw. św. Rodziny, a od roku 1997/1998 w Arcybiskupim Wyższym Seminarium Duchownym. Wyjątkowo w roku szkolnym 1992/1993 zaproponowano katechetom trzy spotkania w trzech rejonach: w Myśliborzu, Gryficach i Szczecinie.

¹²⁷ Szerzej o spotkaniach organizowanych przez doradców metodycznych w następnym paragrafie.

¹²⁸ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 2008–2012*, b. sygn.

¹²⁹ Pielgrzymki do różnych sanktuariów na świecie, np. w dniach 25.09–2.10.2013 r. odbyła się pielgrzymka do Rzymu: w dniach 17–19.10.2014 r. do sanktuarium Dziewicy Ubogich w Banneux w Belgii, 23–30.10.2018 r. śladami św. Pawła i św. Barnaby na Cypr.

w czasie których głosiciele Słowa „poznają się, wymieniają myśli i doświadczenia, podtrzymują w sobie zapał pracy, koordynują duszpasterskie działania” (PDK 153). Zobowiązano proboszczów do odbudowania tradycji systematycznych spotkań katechetycznych w parafiach z całym zespołem katechizujących¹³⁰. Przebieg i wnioski należało odnotować w księdze narad, przedstawianej do wglądu podczas wizytacji¹³¹. W czerwcu grono katechetyczne powinno podsumować mijający rok szkolno-katechetyczny i dokonać podziału godzin już na następny rok¹³².

Duszpasterze powinni troszczyć się o formację katechetów, wspierać w wypełnianiu ich powołania oraz doceniać wysiłki związane z pracą w szkole i parafii¹³³. Pieczy księży proboszczów powierzono troskę o udział wszystkich katechizujących w szkoleniach organizowanych przez Wydział Wychowania Katolickiego. Parafia winna zatroszczyć się o katechetów tracących pracę lub przechodzących na emeryturę oraz o wzbudzanie powołań katechetycznych¹³⁴. W diecezjalnych wskazaniach katechetycznych przypominano proboszczom o ich odpowiedzialności za przygotowanie kadry wykwalifikowanych katechetów oraz wygospodarowaniu

¹³⁰ Na początku istnienia diecezji podjęto inicjatywę powoływania tzw. rad katechetycznych, w skład których wchodził: proboszczowie, księża wikariusze, przedstawiciele katechetów, przedstawiciele rodziców i młodzieży. Zadaniem rad było: rozpoznanie problemów katechetyczno-wychowawczych w parafiach; uświadomienie wiernym potrzeb katechizacyjnych; pomoc wychowawcza rodzicom w przyprowadzeniu małych dzieci na katechizację; pomoc duszpasterzom w organizowaniu punktu katechetycznego i jego wyposażenie. Zob. AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”*, 1973–1976, b. sygn.

¹³¹ Z. Kamiński, *Wskazania katechetyczne...*, s. 8; AKSK, WWK, *Pro memoria katechetyczne z 15 kwietnia 2004 r.*, nr 7.

¹³² W czasie podsumowania przedyskutować kwestię osiągnięć ewangelizacyjnych, wtajemniczenia sakramentalnego, organizacji katechezy w szkołach i na terenie parafii. Zalecano, by przy planowaniu podziału godzin na następny rok zapewnić etat dotychczasowym katechetom i wziąć pod uwagę, by wszyscy księża, jeśli to możliwe, nie byli przeciążeni liczbą godzin pracy w szkole, aby mieli też siły i czas na pastoralną pracę z młodzieżą przy parafii. Zob. *Pro memoria katechetyczne z 23 kwietnia 2008 r.*, nr 5, „Prezbiterium” 2008, nr 5 – 6, s. 150–151.

¹³³ O potrzebie spotkań w parafiach przypominano w BK 2/77, w którym czytamy: „księża proboszczowie zorganizują ze wszystkimi uczącymi konferencję podsumowującą, w której omówią osiągnięcia i w ogólnym zarysie przedstawią nowy rok katechetyczny 1977/1978 (przydział klas)”. Zalecano organizować konferencję dla katechetów na początku roku szkolnego, by omówić założenia programowe i wychowawcze w całym roku szkolnym. Zalecano urządzać dla wszystkich katechizujących i rady katechetycznej raz na kwartał dzień skupienia. Zob. BK 4/77. Również w okresie adwentu proboszcz powinien zaprosić na spotkanie wszystkich katechizujących, „dynamizując sprawę rorat, nabożeństw przy żłóbkach i przygotowania do parafialnego dnia odnowy sakramentu bierzmowania”. Zob. BK 6/77.

¹³⁴ Zob. AKSK, WWK, *Pro memoria katechetyczne na zakończenie roku szkolnego 2005/2006*, nr 1.

funduszu parafialnego na nagrody za ich pracę społeczną w katechezie i duszpasterstwie¹³⁵. Do 30 września każdego roku księża proboszczowie są zobowiązani wysłać do Wydziału Wychowania Katolickiego tzw. ankietę katechetyczną, w której podają m.in. informację o placówkach oświatowych na terenie parafii, uczących tam katechetach, uczniach objętych katechizacją.

W zarządzeniach diecezjalnych zalecano, aby w każdej parafii powstały biblioteczki duszpastersko-katechetyczne stanowiące warsztat pracy wszystkich katechetów¹³⁶. Miała one składać się z najnowszych dokumentów katechetycznych¹³⁷ oraz podręczników metodycznych, materiałów do katechizacji dzieci przedszkolnych, dzieci i młodzieży szkolnej oraz katechezy specjalistycznej¹³⁸. W kolejnych latach poszerzano listę pozycji, które powinny znaleźć się w każdej parafii i być udostępniane dla katechizujących¹³⁹.

4.4.2. Rozwijanie kwalifikacji zawodowych

Odpowiedzialność za formację katechetów spoczywa po 1990 r. zarówno na Kościele, jak i szkole, która „uzupełnia ją w zakresie dokształcania pedagogicznego i dydaktycznego nauczycieli religii” (PDK 153–154).

Po powrocie katechezy do szkół kwalifikacje zawodowe nauczycieli religii określało porozumienie zawarte między Konferencją Episkopatu Polski a Ministerstwem Edukacji Narodowej¹⁴⁰, które podawało, jakie kwalifikacje są wymagane od

¹³⁵ Z. Kamiński, *Wskazania katechetyczne...*, s. 8.

¹³⁶ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1977–1981*, b. sygn.

¹³⁷ DOK, CT (AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1977–1981*, b. sygn.), KKK (AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1992–1996*, b. sygn.), DOK, PDK, PP, PNR (AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 2008–2012*, b. sygn.).

¹³⁸ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1982–1987*, b. sygn.

¹³⁹ Zob. *Polecamy następujące nowości przydatne do katechizacji*, „Prezbiterium” 1994, nr 5–6, s. 193–194. *Wykaz publikacji katechetycznych obowiązujących w każdej parafii*, „Prezbiterium” 1996, nr 9–10, s. 297–298; „Prezbiterium” 1998, nr 9–10, s. 310.

¹⁴⁰ *Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 1993 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii*, Dz.U. MEN 1993, nr 6, poz. 21, *Rozporządzenie MEN z 30 czerwca 1999 r., zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych*, Dz.U. 1999, nr 67, poz. 753, *Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia*

katechetów uczących w szkołach ponadpodstawowych oraz podstawowych i przedszkolach. Porozumienie respektowało wykształcenie uzyskane w kolegiach teologicznych, określając liczbę godzin wykładowych i ćwiczeń praktycznych, która winna być zrealizowana w trakcie jego trwania¹⁴¹. W kolejnych nowelizacjach tego porozumienia dostosowano nazewnictwo poszczególnych typów placówek edukacyjnych do przeprowadzanych reform oświaty oraz określano kwalifikacje wymagane od nauczycieli¹⁴². Dokument z 2000 r. zobowiązał nauczycieli religii do uzyskania do 31 sierpnia 2006 r. wykształcenia wyższego¹⁴³ oraz wprowadzał osobny paragraf dotyczący przedszkoli i szkół specjalnych. Od 2016 r. w dokumentach są punkty poświęcone kwalifikacjom katechetów przedszkolnych, których wyodrębniono jako osobną grupę.

Wprowadzenie od 6 kwietnia 2000 r.¹⁴⁴ stopni awansu zawodowego stało się ważnym mechanizmem podnoszenia jakości pracy nauczycieli, ale także miało pozytywny wpływ na poziom nauczania katechetycznego. Ustawa bowiem nakładała obowiązek podnoszenia kwalifikacji oraz nabywania nowych kompetencji. Karta Nauczyciela wprowadziła 4-stopniową hierarchię: nauczyciel stażysta, nauczyciel

---

6 września 2000 r. w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli religii, Dz. Urz. MEN 2000, nr 4, poz. 20.

¹⁴¹ Pod pojęciem przygotowania katechetyczno-pedagogicznego należy rozumieć nabycie wiedzy i umiejętności z zakresu pedagogiki, psychologii, katechetyki i dydaktyki, nauczanych w powiązaniu z teologią w wymiarze nie mniejszym niż 270 godz. oraz odbycie pozytywnie ocenionych praktyk pedagogicznych w wymiarze nie mniejszym niż 150 godz. Zob. *Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 1993 r...*

¹⁴² *Rozporządzenie MEN z 30 czerwca 1999 r., zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych*, Dz.U. 1999, nr 67, poz. 753, *Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 6 września 2000 r. w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli religii*, Dz. Urz. MEN 2000, nr 4, poz. 20, *Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 31 maja 2016 r. w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli religii*, Dz. Urz. MEN 2016, poz. 21, *Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli religii*, Dz. Urz. MEN 2019, poz. 9.

¹⁴³ Nauczyciele religii zatrudnieni w dniu wejścia w życie porozumienia, którzy legitymują się świadectwem dojrzałości i ukończyli instytut wyższej kultury religijnej, studium katechetyczne lub kursy katechetyczne mogą nauczać religii w przedszkolach i szkołach, o których mowa w § 2 do dnia 31 sierpnia 2006 r.

¹⁴⁴ Tj. od dnia wejścia w życie *Ustawy z dnia 18 lutego 2000 r. o zmianie ustawy – Karta Nauczyciela oraz o zmianie niektórych innych ustaw*, Dz.U. z 2000 r. nr 19, poz. 239.

kontraktowy, nauczyciel mianowany, nauczyciel dyplomowany¹⁴⁵. Od roku 2022 r. rozpoczęto wdrażanie nowego systemu awansu zawodowego nauczycieli, pozostawiając tylko dwa etapy: mianowanie i dyplomowanie¹⁴⁶. Wprowadzono ponadto etap przygotowania do zawodu trwający 3 lata i 9 miesięcy¹⁴⁷, w tym czasie osoba zatrudniona ma statut nauczyciela początkującego. Awans na kolejny szczebel oznacza podniesienie pensji, ale uzależniony jest od własnego rozwoju i doskonalenia swoich zawodowych kompetencji oraz od oceny pracy¹⁴⁸.

Konkretną pomoc w permanentnej formacji katechetów niosą nauczyciele specjaliści – doradcy metodyczni. O potrzebie ich powołania informują zarówno dokumenty katechetyczne, jak i oświatowe. Od momentu powrotu nauczania religii do szkoły pracujących w niej katechetów obowiązują przepisy prawa oświatowego, w tym dotyczące przygotowania i doskonalenia nauczycieli. Rozporządzenie MEN w sprawie doskonalenia nauczycieli dało podstawy prawne, aby doradztwo metodyczne zostało włączone w proces formacji katechetów¹⁴⁹. Zadaniem doradcy metodycznego jest udzielanie „indywidualnych konsultacji, prowadzenie zajęć edukacyjno-warsztatowych, organizowanie innych form doskonalenia wspomagających pracę dydaktyczno-wychowawczą nauczycieli”¹⁵⁰.

Według polskiego dyrektorium zadaniem doradcy metodycznego jest nie tylko diagnozowanie stanu kwalifikacji katechetów i rozpoznawanie ich potrzeb w zakresie doskonalenia umiejętności dydaktycznych i katechetycznych, ale także troska o formację osoby katechety zgodnie z nauczaniem Kościoła (por. PDK 154). Doradcy powinni dzielić się z nauczycielami religii swoim doświadczeniem i podsuwać

¹⁴⁵ Tamże; *Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2000 r. w sprawie uzyskania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli*, Dz.U. 2000, nr 70, poz. 825.

¹⁴⁶ *Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 6 września 2022 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli*, Dz. Urz. MEiN 2022, poz. 1914.

¹⁴⁷ Albo 2 lata i 9 miesięcy w przypadku osoby posiadającej stopień naukowy lub pracującej w szkole zagranicą.

¹⁴⁸ W. Janiga, *System awansu zawodowego nauczycieli*, w: *Katecheza dzisiaj. Problemy...*, s. 142.

¹⁴⁹ *Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej z 10 sierpnia 1992 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli*, Dz.U. 1992, nr 63 poz. 317. Szerzej o katechetycznym doradztwie metodycznym pisze M. Nowacka, *Katechetyczne doradztwo metodyczne*, KUL, Lublin 1999.

¹⁵⁰ *Rozporządzenie MEN z 19 listopada 2009 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli*, Dz.U. 2009, nr 2000, poz. 1537.

pomysły urozmaicenia pracy z uczniem¹⁵¹. Doradcą katechetycznym powinna być osoba dobrze orientująca się w środowisku katechetów, znająca ich faktyczne potrzeby i problemy, posiadająca oprócz przygotowania dydaktycznego dobrą formację teologiczną i katechetyczną (por. PDK 154).

Zadaniem doradcy jest pomoc nauczycielowi religii w odnalezieniu właściwych metod, dzięki którym w praktyce wykorzysta on zarówno przygotowanie teoretyczne, jak i możliwości osobowościowe¹⁵². Katechetyczne doradztwo metodyczne ma pomagać katechetom stosować wiedzę pedagogiczną i katechetyczną w praktyce przez wykrywanie błędów, stawianie diagnozy, pokonywanie trudności oraz działalność profilaktyczną i terapeutyczną¹⁵³. Szczególnie ważna jest wsparcie doradcy metodycznego dla nauczyciela rozpoczynającego pracę, któremu powinien pomóc w analizie zjawisk występujących w jego pracy oraz w odkrywaniu jego osobistych predyspozycji. Doradca powinien ukazać nauczycielowi stażyście „działania zmierzające do przemiany problemów w sukces katechetyczny, do zobaczenia ich w innym świetle i znalezienia właściwych rozwiązań”¹⁵⁴.

W diecezji szczecińsko-kamieńskiej przed powrotem nauczania religii do szkół swoim doświadczeniem z katechetami dzieliły się instruktorki katechetyczne, których liczba zmieniała się w zależności od potrzeb (7–10 osób)¹⁵⁵.

W latach 90. na terenie diecezji siostrę wizytatorkę zaczęło wspierać dwanaście doradczyń metodycznych. W dokumentach diecezjalnych czytamy, że „doradcy metodyczni organizują permanentne doskonalenie metodyczne w podległych sobie rejonach, uczestniczą w doskonaleniu organizowanym przez kurię, centrum doradztwa i doskonalenia nauczycieli czy ośrodki metodyczne”¹⁵⁶. Metodycy służyli pomocą katechetom w terenie oraz prowadzili zajęcia na zjazdach ogólnodiecezjalnych¹⁵⁷.

¹⁵¹ *Szkoła i uniwersytet w życiu Kościoła i narodu*, w: *II Synod Plenarny...*, s. 41–55.

¹⁵² S. Irla, *Katecheta – doradca metodyczny*, w: *Dzisiejszy katecheta...*, s. 227.

¹⁵³ U. Ściurka, *Katechetyczne doradztwo metodyczne w archidiecezji krakowskiej*, Unum, Kraków 2006, s. 31.

¹⁵⁴ S. Irla, *Katecheta – doradca metodyczny...*, s. 230.

¹⁵⁵ W *Sprawozdaniu „Ad limina apostolorum” z lat 1982–1987* czytamy, że funkcję instruktorek pełniło 6 pań i siostr, w latach 1988–1992 było ich już 10.

¹⁵⁶ AKSK, WWK, *Zasady pracy Wydziału Wychowania Katolickiego*, segregator: *Zarządzenia*, b. sygn.

¹⁵⁷ AKSK, Kancelaria, *Sprawozdanie „Ad limina apostolorum”, 1992–1996*, b. sygn.

W kolejnych latach liczba doradców metodycznych zaczęła się zmniejszać, ale zostali włączeni w struktury zewnętrznych ośrodków – Centrum Doradztwa i Doskonalenia Nauczycieli w Szczecinie oraz Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli Zachodniopomorskiego Centrum Edukacji Morskiej i Politechnicznej¹⁵⁸. W czasie funkcjonowania ścisłej współpracy pomiędzy ośrodkami doskonalenia nauczycieli a Wydziałem Wychowania Katolickiego metodycy jeden dzień w tygodniu pełnili dyżur w kurii, a pozostałe dyżury (w ośrodku metodycznym i szkole) uzgadniali z władzami oświatowymi. Praca metodyków była istotnym elementem formacji permanentnej, która niosła pomoc katechetom uczącym na różnych etapach edukacyjnych. Współpraca z ośrodkami doskonalenia nauczycieli została zakończona w 2020 r.

Od 2008 r. proces formacji permanentnej jest monitorowany dzięki *Kartom formacji i pracy katechety*. Nauczyciele religii otrzymują je na początku każdego roku szkolnego, a są one wysyłane do Wydziału Wychowania Katolickiego przed wakacjami wraz z pieczęcią i podpisem proboszcza parafii prowadzącej¹⁵⁹. W ten sposób katecheci dokumentują swój udział w formacji duchowej i intelektualnej oraz aktywność w szkole i parafii.

Na przestrzeni 50 lat istnienia diecezji podwoiła się liczba głosicieli Słowa. Najbardziej widoczny wzrost nastąpił wśród katechetów świeckich, których liczba wzrosła ośmiokrotnie. Diecezja podjęła się zadania przygotowania ich do podjęcia posługi katechetycznej, a później objęła formacją permanentną.

Formacja pracowników posługi katechetycznej stanowi istotne ogniwo skuteczności całego procesu katechetycznego. Pogłębienie wymiaru duchowego, intelektualnego i duszpasterskiego formacji katechetów świeckich i duchownych od początku istnienia diecezji przyjmowało różne formy. Głosiciele Słowa Bożego mogli zdobyć i podnosić swoje kwalifikacje na kursach przygotowujących, w Kolegium Teologicznym i od 2003 r. na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu

---

¹⁵⁸ Ks. W. Olszewski w latach 2000–2009 był konsultantem ds. nauczania religii w szkole przy Centrum Doradztwa i Doskonalenia Nauczycieli w Szczecinie. W Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli Zachodniopomorskiego Centrum Edukacji Morskiej i Politechnicznej doradcami ds. religii byli: ks. A. Wieczorek (2000–2002), I. Bieńkowska (2000–2005), A. Iwankiewicz (2005–2010), S. Kozłowska, S. Łastowska, s. J. Oleś (2010–2011), A. Brzezicka (2007–2015), D. Maziarz-Świerżewska (2011–2020).

¹⁵⁹ Przez parafię prowadzącą rozumie się parafię z przynależnymi szkołami, w których katecheta ma najwięcej godzin.

Szczecińskiego. Przez cały okres swojej pracy byli objęci formacją permanentną realizowaną podczas spotkań, rekolekcji, warsztatów metodycznych, „Szcecińskich Dni Katechetycznych”.

Tabela 7. Liczba katechetów w diecezji w latach 1973–2022

Rok	Księża	Zakonnicy	Zakonnice	Świeccy	Ogółem
1973	186	93	54	49	382
1976	187	100	60	60	407
1981	191	87	62	143	483
1986	217	98	82	207	604
1992	303	102	88	310	803
1996	295	118	90	488	991
2001	284	88	79	534	985
2006	262	71	72	489	894
2012	227	69	60	477	833
2022	172	47	44	345	613

Źródło: AKSK, Dane statystyczne Wydziału Wychowania Katolickiego.

W 1973 r. w katechizację w diecezji było zaangażowanych 186 księży diecezjalnych, 93 zakonników, 49 katechetów świeckich, 54 siostry zakonne¹⁶⁰, żadna osoba świecka nie posiadała wyższego wykształcenia. Po 50 latach istnienia diecezji wszyscy pracownicy posługi Słowa ukończyli studia wyższe, ks. A. Offmańskiemu nadano tytuł profesora, 6 osób uzyskało doktorat z katechetyki na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Szczecińskiego. Otwartym pozostaje kwestia utrzymania tych standardów w dalszych latach istnienia diecezji, co może być problematyczne ze względu na brak studentów pragnących pogłębiać wiedzę teologiczną. Brak również osób chętnych do włączenia się w posługę katechetyczną w diecezji realizowaną w szkole i parafii.

¹⁶⁰ Wykształcenie wyższe miały 3 siostry, pełne wykształcenie średnie i ukończone kursy katechetyczne – 33, pełne wykształcenie średnie bez kursów katechetycznych – 8, niepełne wykształcenie średnie, ale ukończone kursy katechetyczne – 10. Żaden z katechetów świeckich nie posiadał wykształcenia wyższego, 20 osób miało pełne wykształcenie średnie i ukończone kursy katechetyczne, 6 – wykształcenie średnie, bez kursów katechetycznych, 18 – niepełne wykształcenie średnie i ukończone kursy katechetyczne, 5 – niepełne wykształcenie średnie, bez kursów katechetycznych. Zob. AKSK, WWK, *Wykaz katechetek i katechetów diecezji szczecińsko-kamińskiej według wykształcenia i kwalifikacji katechetycznych z 2 czerwca 1973 r.*, b. sygn.

Po okresie pandemicznym uległ zmianie przyjęty w 2008 r. schemat corocznych ogólnodiecezjalnych spotkań katechetycznych („Szczecińskie Dni Katechetyczne” – sierpień lub wrzesień, „Adwentowy Dzień Skupienia” – grudzień, spotkanie wiosenne – maj) oraz warsztatów katechetycznych (jesienią odbywały się w rejonach, wiosną – w dekanatach). Dotyczy to szczególnie zajęć warsztatowych, które przestały się odbywać lub zastąpiono je szkoleniami online. Kwestią, którą należałoby poddać wnikliwej analizie jest spadająca frekwencja katechetów na tych wydarzeniach.

Niepokoici zmniejszająca się liczba nauczycieli religii zaangażowanych w dzieło katechizacji. Poza naturalnymi procesami przechodzenia na emeryturę osób, które w latach 90. zaczynały pracę następuje pogłębiające się zjawisko rezygnacji z nauczania religii przez coraz młodszych katechetów. Najczęściej pozostają oni w szkole i po odbyciu studiów podyplomowych uczą innych przedmiotów. Przyczyną może być coraz mniejsza liczba godzin religii w szkołach, która wywołuje obawy o utratę pracy lub ograniczenie jej wymiaru. Trudny ewangelizacyjnie teren diecezji i obserwowana od kilku lat bierność organów kurialnych na postępujące procesy odchodzenia od Kościoła najmłodszego pokolenia, mogły spowodować utratę przekonania, że warto dziełu ewangelizacji poświęcić życie, w tym życie zawodowe.

Znamienny jest brak przeprowadzenia wyborów na kolejne kadencje do Archidiecezjalnej Rady Katechetycznej i zanik systematycznych wizytacji katechetycznych, tak regularnie prowadzonych w początkowych latach istnienia diecezji. Rada składała się z przedstawicieli różnych rejonów pastoralnych, co dawało możliwość całościowego oglądu sytuacji katechetycznej, którą nie zawsze oddają statystyki. Podobne efekty mogłyby przynieść wizytacje katechetyczne. Poznanie uwarunkowań posługi katechetów oraz problemów, z którymi się mierzą w codziennej pracy, jest warunkiem koniecznym, by przeciwdziałać konkretnym trudnościom, proponując wsparcie np. w postaci odpowiednich szkoleń.

Zakończenie

Chrześcijanie są wezwani przez Jezusa Chrystusa do głoszenia Dobrej Nowiny o zbawieniu i wykonują to zadanie od ponad 2000 lat. Otwierają się na działanie Ducha Świętego, który nieustannie działa w Kościele i pobudza do poszukiwania nowych dróg dotarcia do człowieka żyjącego w konkretnym czasie oraz miejscu. Kościół w Polsce od ponad 1050 lat wpisuje się w dzieło przemiany świata, towarzyszy narodowi i prowadzi kolejne pokolenia Polaków do odkrycia prawdy o zbawieniu. Ważnym ogniwem tej posługi jest katecheza, która przekazuje Ewangelię „tym wszystkim, którzy zdecydowali się pójść za Jezusem Chrystusem” (DOK 78).

Pomorze Zachodnie ma złożoną historię i bogate koleje przynależności państwowej tych ziem. Kościół nad Odrą i Bałtykiem, będący świadkiem burzliwych przemian społeczno-politycznych, posiadający od 50 lat trwałe struktury diecezjalne w granicach państwa polskiego, realizuje zadania posługi duszpasterskiej wobec ludzi powierzonych jego pieczy. W zmieniających się warunkach zewnętrznych, od czasów presji ideologii socjalistycznej po II wojnie światowej do okresu budowania społeczeństwa demokratycznego, „Kościół starał się odkryć sens aktualnej sytuacji w ramach historii zbawienia” (DOK 32) i towarzyszyć człowiekowi w jego indywidualnej drodze do Boga.

Przeżywane rocznice to dobry moment na dokonanie podsumowania i wyciągnięcia wniosków, które posłużą do dalszej posługi. W niniejszym opracowaniu podjęto próbę przedstawienia działań katechetycznych realizowanych w diecezji szczecińsko-kamieńskiej przez 50 lat jej istnienia, od momentu erygowania trwałych struktur diecezjalnych przez papieża Pawła VI. Z analizy zachowanych źródeł możemy wysnuć wniosek, że katecheza zawsze stanowiła istotny wymiar posługi pastoralnej, a podejmowane działania inspirowane były przyjętą koncepcją katechetyczną. Ocena działań realizowanych przez kolejnych biskupów oraz osoby odpowiedzialne za ten istotny nurt procesu ewangelizacji wskazują na umiejętność odczytywania

znaków czasu. Z sukcesem dostosowywano formy i metody pracy katechetycznej do zmieniających się warunków społeczno-kulturowych oraz miejsc, w których nauczanie religii było realizowane oraz do potrzeb i możliwości odbiorców.

Moment powołania przez Pawła VI trzech diecezji z terenów rozległej administracji gorzowskiej w okresie walki o kształt wychowania młodego pokolenia – którego władza chciała uformować na bezwłasnowolnego wykonawcę zarządzeń państwowych, pozbawionego korzeni i wyrastających z nich postaw chrześcijańskich – był świadectwem dojrzałości Kościoła na tych ziemiach. Mimo zabiegów władz i podległych im służb bezpieczeństwa utrudniających lub uniemożliwiających Kościołowi pracę z dziećmi i młodzieżą, wspólnoty parafialne potrafiły się zmobilizować. W poczuciu odpowiedzialności za przekaz wiary następnym pokoleniom umiały one podjąć wysiłek organizacji i utrzymania sieci punktów katechetycznych, dostosowując do potrzeb istniejące pomieszczenia kościelne, czy z wielkim wysiłkiem budując nowe.

W katechezie polskiej był to czas wprowadzania nowego programu ramowego dostosowanego do nauczania posoborowego. Założenia odnowy katechetycznej realizowano w diecezji przez formację pracowników posługi Słowa, szczególnie wzrastającą liczbę katechetów świeckich, druk nowych podręczników, duszpasterstwo w małych grupach pozakatechetycznych, spotkania z rodzicami.

Dopiero przemiany demokratyczne pozwoliły na powrót lekcji religii do szkół w roku szkolnym 1990/1991. Podjęto wówczas reformę szkolną, kontynuowaną do dzisiaj. Wprowadzane zmiany mają także wpływ na rozumienie miejsca religii w całym procesie wychowawczym, przy czym zachowuje ona swoją tożsamość i specyfikę. Przez ponad 30 lat lekcje religii znajdowały trwałe miejsce w polskim systemie szkolnym i „przywracały temu systemowi właściwą płaszczyznę aksjologiczną” (PDK 85). Powrót katechezy do szkół, trzy wydane dyrektoria watykańskie oraz kolejne reformy oświaty przyczyniły się do opracowania nowych programów i podstaw programowych.

Jednym z przejawów recepcji nauczania soborowego podejmowanego w dokumentach katechetycznych jest maksymalne zaangażowanie świeckich w posługę duszpasterską w Kościele. Przez 50 lat w diecezji siedmiokrotnie zwiększyła się liczba katechetów świeckich, którzy przez odpowiednią formację intelektualną, duchową i pastoralną zostali przygotowani do prowadzenia katechezy, najpierw w salkach, a później w szkołach. Diecezja włożyła wiele wysiłku w kształcenie katechetów, aby spełniali optymalnie wymagania stawiane im przez Kościół i prawo oświatowe. Najpierw

były to kursy katechetyczne, następnie 2-letnie studium, a po powrocie religii do szkół – 3-letnie kolegium odpowiadające wymogom prawa państwowego z możliwością kontynuowania nauki na studiach magisterskich. Utworzenie Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Szczecińskim dało możliwość przygotowania głosicieli Słowa na jednolitych 5-letnich studiach teologicznych o specjalizacji katechetyczno-pastoralnej i kapłańskiej. Wydział Wychowania Katolickiego poza formacją intelektualną troszczył się o przygotowanie duchowe i permanentną formację katechetów przez cały okres pełnienia posługi.

Poza troską o rozwój katechezy na terenie diecezji szczecińsko-kamieńskiej katechetycy w Kościele nad Odrą i Bałtykiem uczestniczyli w pracach komisji szkolnej, a później Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski oraz w różnych ogólnopolskich gremiach. Do diecezji na spotkania katechetów zapraszano również wybitnych znawców problemów katechetycznych z całej Polski, by dzielili się swoim doświadczeniem i dawali katechetom impuls do własnych poszukiwań.

Pomimo pięknych owoców posługi katechetycznej na terenie (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej proces laicyzacji szczególnie najmłodszego pokolenia postępuje w tempie niespotykanym do tej pory w historii Kościoła. Warto zadając pytanie – dlaczego tak się dzieje i stawiając diagnozę – szukać jednocześnie sposobów wyjścia z omawianego kryzysu. Szanując dziedzictwo minionych pokoleń, należy podjąć refleksję nad skutecznością tradycyjnych modeli wprowadzania w chrześcijaństwo.

Niezależnie od miejsca, w którym odbywała się katecheza czy lekcja religii, wielu z tych którzy w niej uczestniczyli nadal traktuje wiarę tylko jako przyjęcie za prawdę dogmatów głoszonych przez Kościół, a sakramenty jako środek pomagający osiągnąć poprawność moralną. Ich tożsamość chrześcijańska jest słaba i niepewna¹. Przyjmując kolejne sakramenty inicjacji chrześcijańskiej jako realizację pewnego kulturowego kodu, tradycji, w której zostali wychowani. R. Szauer dowiódł w swoich badaniach, że głównym źródłem motywującym młodzież do przyjęcia sakramentów, zwłaszcza bierzmowania, jest tradycja i względy formalne (np. możliwość bycia chrestnym)².

¹ Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Dokument końcowy *Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie*, Wydawnictwo Przystanek Jezus, Kraków 2014, nr 286.

² R. Szauer, *Miedzy potrzebą doznań a trwałością postaw. Religijność i moralność uczniów szkół średnich i studentów uczelni wyższych w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Studium socjologiczne*, Warszawskie Wydawnictwo Socjologiczne, Warszawa 2019, s. 256.

Papież Franciszek nazywa to „sakramentalizacją bez innych form ewangelizacji”³. Człowiek dzisiejszych czasów potrzebuje nowej propozycji katechetycznej, ponieważ „tradycyjne formy wtajemniczenia w wiarę i wychowania w wierze nie zawsze się sprawdzają”⁴. Nie budzą wiary dojrzałej, która jest postawą człowieka wobec całej rzeczywistości, niedającą się sprowadzić do wiedzy, ale nadającą życiu sens⁵. „Wypełnić ten cel może jedynie katecheza, która będzie dążyła do tego, by w każdym człowieku dojrzała jego własna, oryginalna odpowiedź w postaci wiary” (DK 3).

Od kilku lat słyszymy w Kościele o potrzebie nawrócenia pastoralnego, które wymaga przejścia z duszpasterstwa jedynie zachowawczego do duszpasterstwa zdecydowanie misyjnego⁶. Podkreśla się potrzebę przepracowania według „klucza ewangelizacji” działań konkretnych wspólnot, by nie ograniczać się do udzielania sakramentów, ale przyczyniać się do budowania osobowej relacji z Bogiem jej poszczególnych członków (por. DK 300). Służyć temu będzie budowanie „wspólnoty uczniów–misionarzy, którzy mają żywe doświadczenie spotkania z Chrystusem oraz otwierają się na działanie Ducha Świętego, który wskazuje nowe drogi dotarcia z Ewangelią do wszystkich, nawet tych, którzy są na peryferiach” (DK 303). Trzecim aspektem jest powrót do instytucji, która w Kościele prowadzi do dojrzałości chrześcijańskiej, czyli katechumenatu⁷ – „wspólnoty drogi, której wzór został przedstawiony we wspólnej wędrówce uczniów zmierzających z Chrystusem Zmartwychwstałym do Emaus”⁸. Autorzy *Dyrektorium o katechizacji* wyróżniając trzy propozycje katechumenalne wymieniają również katechezę inspirowaną katechumenatem dla ochrzczonych niewystarczająco skatechizowanych (DK 62), podkreślając, że ta droga „staje się coraz bardziej nagłą” (DK 2). Ten model formacji adresowany szczególnie do „młodzieży i dorosłych pozwala przyjąć kerygmat i wcielić go w życie, smakując jego piękno” (DK 303).

³ Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii Gaudium” o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, Wydawnictwo M, Kraków 2019, 63.

⁴ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Jedność, Kielce 2020, 297 (dalej DK).

⁵ J. Ratzinger, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, Znak, Kraków 1996, s. 62.

⁶ Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów, Dokument końcowy *Jesteśmy uczniami...*, nr 370.

⁷ F. Blachnicki, *Sympatycy czy chrześcijanie*, Wydawnictwo Światło-Życie, Kraków 2002, s. 15.

⁸ J. Ratzinger, *Ewangelizacja, katecheza i katechizm*, w: *Opera Omnia, Wiara w Piśmie i Tradycji*, t. IX/2, red. K. Góźdz, M. Górecka, KUL, Lublin 2018, s. 916.

Realizacja odnowy katechezy nie polega jednak tylko na intensyfikacji działań, ale na konieczności przebudowania form zasadniczych⁹, na porzuceniu myślenia, iż zawsze się tak robiło i zrobieniu kroku w stronę ludzi poszukujących oraz tych, którzy mimo przyjęcia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, nie stali się nowym stworzeniem przyobleczonym w Chrystusa (por. Rz 13,14). Potrzeba do tego przyjęcia katechumenatu jako paradygmatu wszelkiego działania duszpasterskiego w Kościele¹⁰.

Po zaprezentowaniu modeli formacyjnych przedstawionych w dokumentach Magisterium należałoby wskazać kierunki pracy oparte na recepcji aktualnego nauczania Kościoła do miejscowych warunków.

Po pierwsze pomimo trudności trzeba bronić obecności lekcji religii w polskiej szkole, ponieważ dla wielu uczniów „jest to jedyna okazja do kontaktu z przesłaniem wiary”¹¹. Stwarza ona możliwość dotarcia z Ewangelią do środowiska, w którym kształtuje się młode pokolenie i do osób, dla których lekcja religii jest jedyną szansą spotkania z Dobrą Nowiną. Szkoła jest instytucją, która winna zapewnić integralny rozwój człowieka i być przestrzenią dialogu interdyscyplinarnego, więc obecność tych zajęć jest niezbędna, by placówki edukacyjne spełniły stawiane przed nimi zadania.

Jednocześnie należy z całą mocą wykorzystać tkwiący w świadomości wielu Polaków, również głęboko wierzących, „mit salek parafialnych” i przekonanie, że błędem był powrót do szkoły. Powtarzanie sloganu, że katecheza „w cieniu kolegiaty” przynosiła lepsze owoce niż szkolna lekcja religii. Ks. F. Blachnicki już w latach 70., kiedy funkcjonowała katecheza parafialna, mówił o „analfabetach w życiu religijnym i poganach”¹². O „Kościele pogan, którzy zwą się jeszcze chrześcijanami, lecz w rzeczywistości są poganami” pisał również J. Ratzinger¹³.

Kolejnym postulatem jest rozwój katechezy permanentnej opartej na modelu katechumenalnym w odniesieniu do różnych grup wiekowych, towarzyszącej człowiekowi przez całe życie. W diecezji katecheza dorosłych daleka jest jeszcze od

⁹ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Directorium Catechisticum Generale*, w: *Katecheza po Soborze Watykański II w świetle dokumentów*, red. W. Kubik, ATK, Warszawa 1985, 9.

¹⁰ A. Maćkowski, *Przygotowanie do bierzmowania w oparciu o paradygmat katechumenalny*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 2012, nr 2, s. 96.

¹¹ Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska „Verbum Domini”*, Wydawnictwo M, Kraków 2010, nr 111.

¹² F. Blachnicki, *Sympatycy czy chrześcijanie...*, s. 82.

¹³ J. Ratzinger, *Neopoganie i Kościół*, w: *Benedykt XVI. Ostatnie rozmowy*, red. P. Seewald, Rafael, Kraków, s. 297.

doskonałości, a w dyrektorium podkreśla się, że „nie chodzi o to, by obok katechezy dzieci i młodzieży zaczęły funkcjonować pewne działania skierowane do dorosłych, lecz o to, by przebudować całą działalność katechetyczną” (DK 422). Najbardziej rażące jest zmarnowanie szansy na formację osób pragnących przyjąć sakrament małżeństwa lub proszących o sakramenty inicjacji chrześcijańskiej dla swoich dzieci. Spotkania nie powinny mieć jedynie charakteru przekazu informacji organizacyjnych. Należałoby realizować na nich przemyślany program ewangelizacyjny, wykorzystując szansę obecności dorosłych w kościele i często towarzyszące im pragnienie jak najlepszego przygotowania siebie lub dzieci do spotkania z Chrystusem. Są to kluczowe etapy życia, które dostrzega w swojej mądrości Kościół, „kiedy człowiek łatwiej pozwala dotknąć się łasce Bożej i jest gotowy wkroczyć na drogę rozwoju wiary” (DK 232).

Katecheza dorosłych jest czynnikiem wspierającym owocność działań duszpasterskich podejmowanych wobec młodych. Już w 1973 r. F. Blachnicki ostrzegał, iż wysiłki wkładane przez urzędowych katechetów Kościoła w kształtowaniu postaw chrześcijańskich będą kończyły się fiaskiem, jeżeli nie będą one wspierane przez religijne środowisko domowe, którego oddziaływanie jest zawsze silniejsze niż wpływ nawet najlepszej katechezy¹⁴. To rodzice są pierwszymi katechetami swych dzieci, a Kościół i szkoła pełnią jedynie rolę pomocniczą, wspierającą rodzinę w wychowaniu. Z tych powodów właśnie od rodziny rozpoczyna się w dyrektorium wymienianie adresatów katechezy.

Godnym rozważenia jest pomysł powołania katechistów parafialnych, którzy szczególnie w dużych miejskich parafiach mogliby pomóc organizować życie duszpasterskie. Po odpowiednim przygotowaniu staliby się trwałymi elementami procesu towarzyszenia dzieciom, młodym, dorosłym (szczególnie młodym małżeństwom i rodzicom) na drodze rozwoju wiary.

Należy podkreślić, że projekt przepracowania modelu katechezy na ten inspirowany katechumenatem nie jest możliwy do realizacji tylko na poziomie parafii, lecz wymaga zaangażowania w niego całej wspólnoty diecezjalnej pod przewodnictwem biskupa i organów kurialnych mu podległych. „Wymóg, by katecheza miała charakter organiczny, sprawia, że konieczne jest skoordynowanie jej z innymi działaniami

¹⁴ F. Blachnicki, *Katechumenat na dzisiaj*, w: *Funkcja inicjacyjna katechezy w kościele współczesnym*, red. K. Kantowski, WT US, Szczecin 2007, s. 27.

ewangelizacyjnymi” (DK 421). Wymaga to podjęcia szeroko zakrojonej współpracy wielu instytucji, konsultacji z osobami reprezentującymi różne wspólnoty i tymi, które nie odnajdują się w swoich parafiach. Może okazać się to trudne z racji na zatrzymanie prac synodu diecezjalnego i metropolitalnego na etapie dokumentów roboczych, mimo zaangażowania licznej grupy świeckich, co może rodzić przekonanie, że podejmowane działania nie mają szansy zostać wprowadzone w życie, więc po co się w nie angażować.

W diecezji istnieje wiele oddolnych inicjatyw skierowanych do różnych grup: małżeństw, rodzin, jak również dzieci i młodzieży przygotowanych w większości przez ruchy i wspólnoty. Brakuje jednak całościowej wizji, koordynacji działań i przepływu informacji np. dzięki sprawnie działającej i na bieżąco aktualizowanej stronie internetowej diecezji. Dlatego istnieje pilna potrzeba wypracowania diecezjalnego programu katechetycznego, który określałby cele, treści, długoterminowe założenia oraz zakładał przygotowanie pomocy i materiałów edukacyjnych (DK 422, 424), a także zespołu koordynującego podejmowane działania.

Wypracowany program winien być oparty na „zrozumieniu kontekstu społeczno-kulturowego i religijnego” (DK 418), w czym pomocne może być podjęcie intensywnej współpracy Wydziału Wychowania Katolickiego z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Szczecińskiego.

Do wprowadzanych zmian, wypracowywania nowych modeli poza organami kurialnymi należy przekonać poprzez odpowiednią formację katechetów świeckich, a może przede wszystkim duchownych, „ponieważ jakość duszpasterskich propozycji nieuchronnie zależy od osób, które wcielają je w życie” (DK 77). Analiza dokumentów diecezjalnych wskazuje, że programy formacyjne były wypracowywane od początku istnienia trwałych struktur na tym terenie. Odnoszące się wprost do inspiracji katechumenatem już podczas prac synodu diecezjalnego, jednak w niewielkim stopniu były realizowane w poszczególnych parafiach. Nowe dokumenty bez zapału wprowadzenia ich w życie pozostaną plikiem zadrukowanych kartek¹⁵.

W diecezjalnej syntezie synodalnej czytamy, że „chrześcijanin żyjący swoim powołaniem traktuje przejawy owego kryzysu jako swoiste wyzwanie – zadanie, które

¹⁵ P. Tomasik, *Poszukiwanie optymalnego modelu katechezy – w kręgu dziedzictwa ks. Franciszka Blachnickiego*, „Studia Katechetyczne” 2022, nr 18, s. 53.

go nie przytłacza, ale skłania do działania”¹⁶. Miejmy nadzieję, że te słowa nie będą miały charakteru tylko życzeniowego, lecz poprzez konkretne inicjatywy przyczynią się do odkrywania skarbu wiary przez następne pokolenia mieszkańców Kościoła (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej.

W niniejszej pracy podjęto próbę przedstawienia 50 lat katechizacji w diecezji szczecińsko-kamieńskiej, jej blasków i cieni. Jest to jedynie ogólny szkic, niewyczerpujący omawianego tematu, dlatego warto podjąć się opracowań szczegółowych zagadnień popartych badaniami empirycznymi.

Cenne byłoby przeprowadzenie analizy weryfikującej wpływ szkolnych lekcji religii na życie katechizowanych i ich dalsze wybory życiowe. Szczególnie w odniesieniu do osób, które przez kolejne lata swojej edukacji uczestniczyły w lekcjach religii, a teraz nie posyłają na nie swoich dzieci.

Kolejnym obszarem badawczym mogłaby być ocena motywacji młodzieży, która rezygnuje z udziału w szkolnych lekcjach religii oraz rodziców, którzy nie zapisują swoich dzieci na tego typu zajęcia, szczególnie w dużych miastach.

Wnikliwej analizy domaga się również formacja permanentna katechetów w diecezji szczecińsko-kamieńskiej. Warto byłoby zapytać samych zainteresowanych, jakie są przyczyny ich rezygnacji z proponowanych przez Wydział Wychowania Katolickiego form wsparcia i czy tematyka tych spotkań odpowiada ich potrzebom.

Od 2020 r. na terenie diecezji zaczęto stopniowo wprowadzać możliwość korzystania na lekcjach religii tylko z podręczników przygotowanych przez Wydawnictwo św. Wojciecha. Korzystne wydaje się po 5 latach obowiązywania tego dekretu przeprowadzenie ewaluacji tych zmian.

Pół wieku katechizacji na terenie (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej to czas przybliżania orędzia zbawienia kolejnym mieszkańcom ziem o złożonej historii przynależności państwowej. Docenienia domaga się ogrom pracy włożony przez ludzi, którzy z Pomorzem Zachodnim związali swoje życie po II wojnie światowej, szczególnie tych, którzy poświęcili się posłudze Słowa na tym niezwykle wymagającym ewangelizacyjnie obszarze jako księża, siostry zakonne, katecheci świeccy. Patrząc z wdzięcznością na świadectwo ich życia, należy dołożyć wszelkich starań, by światło Ewangelii było niesione dalej przez kolejne pokolenia. Pomimo trudów – stałego

---

¹⁶ *Dekrety i materiały I Synodu Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej (1999–2009)*. Dokumenty robocze, s. 82.

elementu głoszenia Słowa – różnych w zależności od czasów, nie wolno utracić świadomości i pragnienia, że doświadczenie miłości Boga przynagla nas do niesienia dobrej nowiny braciom i siostram.

Bibliografia

1. Dokumenty Kościoła

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2009.

Dokumenty Soboru Watykańskiego II

Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 314–324.

Dekret o formacji kapłańskiej „Optatam totius”, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 288–301.

Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 236–258.

Dekret o posłudze i życiu presbiterów „Presbyterorum ordinis”, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 478–508.

Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen Gentium”, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 104–166.

Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 48–78.

Nauczanie papieskie

Benedykt XVI, *Encyklika o nadziei chrześcijańskiej „Spe Salvi”*, Wydawnictwo M, Kraków 2007.

Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska „Verbum Domini”*, Wydawnictwo M, Kraków 2010.

Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii Gaudium” o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, Wydawnictwo M, Kraków 2019.

Franciszek, *List apostolski w formie motu proprio „Antiquum ministerium”*, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210510_antiquum-ministerium.html (dostęp 1.12.2024).

Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska „Christus vivit” do młodych i całego Ludu Bożego*, Wydawnictwo M, Kraków 2019.

- Franciszek, *Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/zkonsektrowane_28012017.html (dostęp 3.01.2025).
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Catechesi tradendae” o katechizacji w naszych czasach*, Referat Katechetyczny, Szczecin 1996.
- Jan Paweł II, *Głoszenie Chrystusa waszym powołaniem. Homilia wygłoszona 10 grudnia 2000 na placu św. Piotra do katechetów i nauczycieli religii* http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/katecheci_10122000.html# (dostęp 16.08.2015).
- Jan Paweł II, *Homilia podczas mszy świętej na Jasnych Błoniach w Szczecinie w dn. 11 czerwca 1987 r.*, w: *Jan Paweł II w Szczecinie*, red. G. Wejman, A. Rasmus, Ottonianum, Szczecin 2002, s. 17–24.
- Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska „Fidei Depositum” ogłoszona z okazji publikacji Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 1992.
- Jan Paweł II, *List „Juvenum Patris” w setną rocznicę śmierci św. Jana Bosko*, w: *Jan Paweł II. Listy*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo M, Kraków 2007, s. 713–724.
- Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska „Christifideles laici” o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II*, Wydawnictwo M, Kraków 1996.
- Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska „Pastores dabo vobis”*, Wydawnictwo M, Kraków 1992.
- Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska „Pastores gregis” o biskupie służce Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, Wydawnictwo M, Kraków 2003.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do katechetów, nauczycieli i uczniów, Włocławek 6 czerwca 1991*, w: *Jan Paweł II. Homilie i przemówienia z pielgrzymek – Europa, cz. 1, Polska*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 522–525.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do młodzieży Gdańsk–Westerplatte, 12 czerwca 1987*, w: *Jan Paweł II. Homilie i przemówienia z pielgrzymek – Europa, cz. 1, Polska*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 373–378.
- Paweł VI, *Posynodalna adhortacja apostolska „Evangelii nuntiandi” o ewangelizacji w świecie współczesnym*, Pallottinum, Poznań 1975.

Dokumenty Stolicy Apostolskiej

- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 1994.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*, Pallottinum, Poznań 1994.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Directorium Catechisticum Generale*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów*, red. W. Kubik, ATK, Warszawa 1985, s. 91–192.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Pallottinum, Poznań 1998.

Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, Pallottinum, Poznań 1986.

Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Dekret kanonicznego erygowania Wydziału Teologicznego*, „Prezbiterium” 2004, nr 1–2, s. 42–44, (polskie tłumaczenie s. 44–46).

Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Jedność, Kielce 2020.

Synod Biskupów 1977, *Orędzie do Ludu Bożego*, „Prezbiterium” 1973, nr 7–8, s. 1–74.

Dokumenty Kościoła w Polsce

Komisja Episkopatu ds. Katechizacji, *Program katechizacji sześciolatków „Z Jezusem”*, „Prezbiterium” 1976, nr 9, s. 269–271.

Komisja Episkopatu Polski ds. Katechizacji, *Dekret powołujący ks. dr. A. Offmańskiego na członka Komisji Episkopatu Polski ds. Katechizacji z 10 maja 1984 r.* (L. dz. A. 104/84).

Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Dekret powołujący ks. dr. hab. A. Offmańskiego na członka Zespołu do opracowania i nowelizacji Podstawy programowej i Programu nauczania z 9 lutego 2009 r.* (KWEP–C–30/09).

Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Dekret powołujący ks. dr. A. Offmańskiego na konsultora Komisji Wychowania Katolickiego Episkopatu Polski z 8 marca 2000 r.* (SEP–2.6.2–1).

Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii*, WAM, Kraków 2001, 2010, 2018.

Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, WAM, Kraków 2001.

Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, WAM, Kraków 2001, 2010, 2018.

Prymasowska Rada Społeczna, *Problemy wychowania w Polsce roku 1990*, „Prezbiterium” 1990, nr 7–8, s. 197–206.

Dokumenty diecezji szczecińsko-kamieńskiej

Dekrety i materiały I Synodu Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej (1999–2009). Dokumenty robocze.

Dzięga A., *Dekret powołujący Komisję Przygotowawczą Synodu Metropolitalnego*, „Prezbiterium” 2009, nr 5–6, s. 193–194.

Dzięga A., *Dekret powołujący ks. prof. A. Offmańskiego osobistym delegatem metropolity ds. Archidiecezjalnej Rady Katechetycznej*, „Prezbiterium” 2010, nr 9, s. 427–428.

Dzięga A., *Dekret ustalający strukturę wizytatorów katechetycznych w archidiecezji*, „Prezbiterium” 2012, nr 10, s. 505.

- Dzięga A., *Dekret ustanawiający urząd Duszpasterza Wyższej Uczelni*, „Prezbiterium” 2010, nr 10, s. 512–515.
- Dzięga A., *Dekret w sprawie pielgrzymek dzieci, które przyjęły I komunię św. do sanktuariów w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Prezbiterium” 2011, nr 10, s. 640–641.
- Dzięga A., *Dekret zwołujący Synod Metropolii Szczecińsko-Kamieńskiej*, „Prezbiterium” 2010, nr 1–2, s. 64–66.
- Dzięga A., *List pasterski na XIII niedzielę zwykłą 30 czerwca 2013 r.*, „Prezbiterium” 2013, nr 6, s. 271–276.
- Dzięga A., *List pasterski na XXII niedzielę zwykłą 30 sierpnia 2009 r.*, „Prezbiterium” 2009, nr 7–8, s. 247–251.
- Dzięga A., *Normy porządkujące zasady przygotowania i przeżywania Pierwszej Spowiedzi Świętej i Pierwszej Komunii Świętej w parafiach Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej*, „Prezbiterium” 2013, nr 10, s. 412–419.
- Hlond A., *Dekret ustanawiający ks. E. Nowickiego Administratorem Apostolskim*, „Prezbiterium” 1974, nr 6–8, s. 9.
- Kamiński Z., *Dekret ustalający organizację Kurii Metropolitalnej szczecińsko-kamieńskiej z 27 września 2000 r.*, „Prezbiterium” 2000, nr 9–10, s. 261–269.
- Kamiński Z., *Dekret zwołujący Pierwszy Synod Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej i ogłaszający jego otwarcie*, „Prezbiterium” 2004, nr 9–10, s. 283–284.
- Kamiński Z., *Instrukcja duszpastersko-katechetycznego przygotowania młodzieży szkolnej do sakramentu bierzmowania w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Prezbiterium” 2000, nr 11–12, s. 358–364.
- Kamiński Z., *List arcybiskupa metropolity szczecińsko-kamieńskiego do kapłanów, siostr zakonnych, katechetów oraz członków ruchów i stowarzyszeń katolickich na Wielki Post 2002 r.*, bw, Szczecin 2002.
- Kamiński Z., *List metropolity szczecińsko-kamieńskiego na progu pasterzowania w archidiecezji*, „Prezbiterium” 1999, nr 5–6, s. 145–153.
- Kamiński Z., *List pasterski na Wielki Jubileusz do kapłanów, siostr zakonnych, katechetów, wychowawców, wiernych świeckich i członków stowarzyszeń kościelnych*, „Prezbiterium” 1999, nr 11–12, s. 354–361.
- Kamiński Z., *List pasterski na rozpoczęcie nowego roku szkolnego 2004/2005*, „Prezbiterium” 2004, nr 7–8, s. 228–232.
- Kamiński Z., *Słowa na zakończenie inauguracji Wydziału Teologicznego*, „Prezbiterium” 2004, nr 3–4, s. 123–125.
- Kamiński Z., *Wskazania katechetyczne dla archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Zeszyty Katechetyczne” 2001, nr 2, s. 3–16.
- Kamiński Z., *Zatwierdzenie programów katechetycznych i podręczników z dnia 15 czerwca 2002 r.*, „Prezbiterium” 2002, nr 5–6, s. 164–169.

- Kanicki H., *Decyzja wojewody o pozwoleniu na budowę pomieszczeń Wyższego Seminarium Duchownego w Szczecinie*, „Prezbiterium” 1981, nr 3–4, s. 121.
- List biskupów metropolii szczecińsko-kamieńskiej na niedzielę Chrztu Pańskiego 10 stycznia 2010 r.*, „Prezbiterium” 2010, nr 1–2, s. 58–63.
- Majdański K., *Dekret erygujący powstanie Wyższego Seminarium Duchownego*, „Prezbiterium” 1981, nr 3–4, s. 111.
- Majdański K., *Dekret ustalający nową organizację szczecińsko-kamieńskiej kurii biskupiej z 28 sierpnia 1991 r.*, „Prezbiterium” 1991, nr 7–8, s. 213–219.
- Majdański K., *Instrukcja duszpasterska do zarządzenia Ministra Oświaty z 23 października 1981 r.*, „Prezbiterium” 1981, nr 12, s. 370–371.
- Majdański K., *Instrukcja o katechezie sakramentalnej z 15 listopada 1990 r.*, „Prezbiterium” 1992, nr 4–6, s. 184–185.
- Majdański K., *My chcemy Boga – w książce w szkole – słowo pasterskie o zadaniach w nadchodzącym roku szkolnym*, „Prezbiterium” 1990, nr 7–8, s. 176–177.
- Majdański K., *Rekolekcje wielkopostne – instrukcja*, „Prezbiterium” 1992, nr 1–2, s. 51–54.
- Majdański K., *Zarządzenie w sprawie powrotu katechezy do szkół w diecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Prezbiterium” 1990, nr 7–8, s. 179–181.
- Majdański K., *Zarządzenie w sprawie specjalistycznych studiów teologicznych kapłanów diecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Prezbiterium” 1979, nr 9–10, s. 273–275.
- Majdański K., *Zmiany wśród duchowieństwa*, „Prezbiterium” 1980, nr 1–2, s. 46–47.
- Nuncjatura Apostolska, *Komunikat o mianowaniu bp. Z. Kamińskiego metropolitą szczecińsko-kamieńskim*, „Prezbiterium” 1999, nr 5–6, s. 126.
- Nuncjatura Apostolska, *Komunikat o nominacji abp. A. Dzięgi na metropolitę szczecińsko-kamieńskiego*, „Prezbiterium” 2009, nr 3–4, s. 78.
- Nuncjatura Apostolska, *Komunikat o przyjęciu przez papieża Benedykta XVI rezygnacji abp. Z. Kamińskiego*, „Prezbiterium” 2009, nr 3–4, s. 73.
- „Porta Fidei” – *Kościół nad Odrą i Bałtykiem na drogach ewangelizacji. Dokumenty I Synodu Metropolitalnego*. Dokumenty robocze.
- Przykucki M., *Dekret o powołaniu sekcji Kolegium Teologicznego w Stargardzie Szczecińskim*, „Prezbiterium” 1996, nr 5–6, s. 161.
- Przykucki M., *Dekret powołujący Katolicką Szkołę Podstawową im. św. Rodziny*, „Prezbiterium” 1996, nr 7–8, s. 250.
- Przykucki M., *Dekret ustanawiający nową organizację kurii metropolitalnej szczecińsko-kamieńskiej z 1 listopada 1997 r.*, „Prezbiterium” 1997, nr 9–10, s. 285–294.
- Przykucki M., *Instrukcja. Posługa wizytatora rejonowego*, „Prezbiterium” 1998, nr 9–10, s. 306–311.

- Przykucki M., *List do społeczności Katolickiego Liceum Ogólnokształcącego im. M. M. Kolbego w Szczecinie*, „Prezbiterium” 1992, nr 9–10, s. 264–267.
- Przykucki M., *Nominacje personalne dotyczące Centrum Edukacyjnego*, „Prezbiterium” 1996, nr 3–4, s. 91.
- Przykucki M., *Rozporządzenie o trosce duszpasterskiej nad dziećmi i młodzieżą w roku szkolnym 1993/1994*, „Prezbiterium” 1993, nr 7–8, s. 205–208.
- Przykucki M., *Statut Archidiecezjalnego Kolegium Teologicznego w Szczecinie*, „Prezbiterium” 1993, nr 7–8, s. 204–205.
- Przykucki M., *Statut Centrum Edukacyjnego Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej*, „Prezbiterium” 1996, nr 3–4, s. 87–90.
- Przykucki M., *Szkolne rekolekcje wielkopostne. Niech zstąpi Duch Twój i odnowi tę ziemię*, „Prezbiterium” 1998, nr 1–2, s. 58–59.
- Schematyzmy diecezji szczecińsko-kamieńskiej z lat 1973–2022.*
- Stefanek S., *Komunikat z 8 lipca 1991 r. w nawiązaniu do pisma MEN z 6 lipca 1991 r.*, „Prezbiterium” 1991, nr 7–8, s. 229–230.
- Stefanek S., *Pro memoria dotyczące katechizacji*, „Prezbiterium” 1994, nr 3–4, s. 100.
- Stroba J., *List pasterski z okazji ingresu biskupa szczecińsko-kamieńskiego*, „Prezbiterium” 1973, nr 1–2, s. 23–27.
- Stroba J., *Plan duszpasterski diecezji szczecińsko-kamieńskiej na rok 1973/1974. Budujemy nasz Kościół diecezjalny*, „Prezbiterium” 1973, nr 9, s. 17–20.
- Stroba J., *Plan duszpasterski na rok 1974/1975. Budujemy nasz Kościół diecezjalny*, „Prezbiterium” 1974, nr 9–11, s. 62–66.
- Uchwała nr 33/2003 Senatu Uniwersytetu Szczecińskiego z dnia 24 kwietnia 2003 r.*, „Prezbiterium” 2003, nr 3–4, s. 107.
- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie utworzenia i funkcjonowania Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego*, „Prezbiterium” 2004, nr 1–2, s. 51–56.
- Wydział Wychowania Katolickiego, *Formularz poprzedzający wydanie misji kanonicznej do katechizacji*, „Zeszyty Katechetyczne” 2006, nr 1–2, s. 14–16.
- Wydział Wychowania Katolickiego, *Komunikat o studiach zaocznych. Instytut Studiów nad Rodziną Akademii Teologii Katolickiej*, „Prezbiterium” 1995, nr 5–6, s. 204–205.
- Wydział Wychowania Katolickiego, *Polecamy następujące nowości przydatne do katechizacji*, „Prezbiterium” 1994, nr 5–6, s. 193–194.
- Wydział Wychowania Katolickiego, *Pro memoria dotyczące katechizacji*, „Prezbiterium” 1994, nr 3–4, s. 99–100.
- Wydział Wychowania Katolickiego, *Pro memoria katechetyczne z 23 kwietnia 2008 r.*, „Prezbiterium” 2008, nr 5–6, s. 150–151.

Wydział Wychowania Katolickiego, *Wykaz publikacji katechetycznych obowiązujących w każdej parafii*, „Prezbiterium” 1996, nr 9–10, s. 297–298.

Wydział Wychowania Katolickiego, *Wykaz publikacji katechetycznej obowiązujących w każdej parafii*, „Prezbiterium” 1998, nr 9–10, s. 310–311.

2. Dokumenty państwowe

Instrukcja MEN dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/1991 z 3 sierpnia 1990 r., „Prezbiterium” 1990, nr 7–8, s. 191–195.

Instrukcja w sprawie organizowania i trybu prowadzenia punktów katechetycznych z 21 listopada 1961 r., Dz.U. 1961, nr 32, poz. 160.

Instrukcja w sprawie rejestracji punktów katechetycznych z 12 września 1961 r., Dz. Urz. M. O. 1961 nr 11, poz. 144.

Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską podpisany w Warszawie 28 lipca 1993 r., Dz.U. 1998, nr 51, poz. 318, s. 2045–2055.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483.

Okólnik Ministra Oświaty w sprawie wykonania zarządzenia z dn. 8 grudnia 1956 r. o nauczaniu religii w szkołach, Dz. Urz. M. O. 1956, nr 16, poz. 157.

Okólnik nr 50 Ministra Oświaty w sprawie nauczania religii w szkole z 13 września 1945 r., Dz. Urz. M. O. 1945 nr 4, poz. 189.

Okólnik w sprawie szkół i klas bez nauczania religii z dnia 14 kwietnia 1959 r., Dz. Urz. M. O. 1959, nr 4, poz. 39.

Porozumienie pomiędzy KEP oraz MEN w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii z 8 czerwca 1993 r., Dz.U. MEN 1993, nr 6, poz. 21.

Porozumienie pomiędzy KEP oraz MEN w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli religii z 6 września 2000 r., Dz. Urz. MEN 2000, nr 4, poz. 20.

Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 31 maja 2016 r. w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli religii, Dz. Urz. MEN 2016, poz. 21.

Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli religii, Dz. Urz. MEN 2019, poz. 9.

Rozporządzenie MEiN z dnia 6 września 2022 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli, Dz. Urz. MEiN 2022, poz. 1914.

Rozporządzenie MEN w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli z 19 listopada 2009 r., Dz.U. 2009, nr 2000, poz. 1537.

Rozporządzenie MEN w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego z dnia 15 lutego 1999 r., Dz.U. 1999, nr 14, poz. 129.

- Rozporządzenie MEN w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół z dnia 23 grudnia 2008 r.*, Dz.U. 2009, nr 4, poz. 17.
- Rozporządzenie MEN w sprawie uzyskania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli z dnia 3 sierpnia 2000 r.*, Dz.U. 2000, nr 70, poz. 825.
- Rozporządzenie MEN w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych z dnia 14 kwietnia 1992 r.*, Dz.U. 1992, nr 36, poz. 155.
- Rozporządzenie MEN z 30 czerwca 1999 r., zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych*, Dz.U. 1999, nr 67, poz. 753.
- Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej z 10 sierpnia 1992 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli*, Dz.U. 1992, nr 63, poz. 317.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych z dnia 25 sierpnia 1993 r.*, Dz.U. 1993, nr 83, poz. 390.
- Uchwała o zadaniach narodu i państwa w wychowaniu młodzieży i jej udziale w budowaniu socjalistycznej Polski z 12 kwietnia 1972 r.*, Monitor Polski 1973, nr 18, poz. 110.
- Ustawa o rozwoju systemu oświaty i wychowania z dnia 15 lipca 1961 r.*, Dz.U. nr 32, poz. 160.
- Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r.*, Dz.U. 1991, nr 95, poz. 425.
- Ustawa o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw z dnia 19 marca 2009 r.*, Dz.U. 2009, nr 4, poz. 17.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo Oświatowe*, Dz.U. z 2020 r., poz. 910, art. 18.
- Załącznik do Zarządzenia Ministra Oświaty w sprawie regulaminu klasyfikowania i promowania uczniów oraz wydawania świadectw szkolnych w szkołach ogólnokształcących z 3 grudnia 1958 r.*, Dz. Urz. M. O. 1958, nr 13, poz. 208.
- Zarządzenia Ministerstwa Oświaty i Wychowania w sprawie umożliwienia dzieciom i młodzieży szkolnej uczestniczenia w katechizacji parafialnej z 23 października 1981 r.*, „Prezbiterium” 1981, nr 12, s. 366–368.
- Zarządzenie Ministra Oświaty w sprawie nauczycieli religii z 4 sierpnia 1958 r.*, Dz. Urz. M. O. 1958, nr 9, poz. 121.
- Zarządzenie Ministra Oświaty w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych przy kościołach z dnia 19 sierpnia 1961 r.*, Dz. Urz. M. O. 1961, nr 10, poz. 124.
- Zarządzenie Ministerstwa Oświaty w sprawie udziału nauczycieli przedmiotów nadobowiązkowych w posiedzeniu rad pedagogicznych z 7 grudnia 1956 r.*, Dz. Urz. M. O. 1956, nr 16, poz. 155.
- Zarządzenie Ministra Oświaty w sprawie zmiany regulaminu klasyfikowania i promowania uczniów z 27 marca 1957 r.*, Dz. Urz. M. O. 1957, nr 13, poz. 167.
- Zarządzenie Ministra Oświaty z 2 sierpnia 1949 r. o rozkładzie przedmiotów w roku szkolnym 1949/1950*, Dz. Urz. M. O. 1949, nr 12, poz. 209.

Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie wykonywania praktyk i usług religijnych w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich z dnia 10 września 1981 r., „Prezbiterium” 1981, nr 12, s. 371–374.

3. Materiały archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie

Akta administracyjne, Akta operacyjne, Zapisy ewidencyjne, sygn. 008/131, t. 2, 3, 5; sygn. 008/140; sygn. 008/458, t. 3; sygn. 008/603; sygn. 008/639; sygn. 008/641, t. 1–2; sygn. 0012/219, t. 1–2; sygn. 0012/220, t. 2–5; sygn. 0012/221, t. 2–4, 8–9, 11–12; sygn. 0012/222, t. 1; sygn. 0012/223, t. 1–3; sygn. 0012/225, t. 2; sygn. 0012/226, t. 1–5; sygn. 0012/271, t. 2–3; sygn. 0012/272, t. 1; sygn. 0012/274; sygn. 0012/275, t. 3; sygn. 0012/281; sygn. 0012/282; sygn. 0012/284, t. 1; sygn. 0012/285; sygn. 0012/286.

Archiwum Kurii Szczecińsko-Kamieńskiej w Szczecinie

Kancelaria

Sprawozdania „Ad limina apostolorum” 1973–1976; 1977–1981; 1982–1987; 1988–1992; 1992–1996; 2008–2012; 2016–2020.

Synod Biskupów, *Ku Kościołowi synodalnemu: komunია, uczestnictwo, misja. Synteza diecezjalna archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*. Temat dodatkowy: *Troska duszpasterska o młodzież*.

Wydział Wychowania Katolickiego

Biuletyny Katechetyczne: 2/77; 3/77; 4/77; 6/77; 1/78; 2/78; 3/78; 5/78; 1/79; 2/79.

Segregatory: *Wizytatorzy, Szczecińskie Dni Katechetyczne, Kolegium Teologiczne, Studium Katechetyczne, Zarządzenia, Zjazdy i kursy katechetyczne, Korespondencja z władzami, Rada Katechetyczna, Pisma ogólne, Wszechnica Wiedzy, Statystyka katechetyczna, Ankiety katechetyczne z lat 1972–2012*.

Czasopisma diecezjalne

Głos Katechety 1990–1995.

Informator Katechetyczny 2015–2022

Poszukiwanie Mistrza. Dziesięć słów o wychowaniu 1996–1998.

Prezbiterium. Pismo Urzędowe Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej, Szczecin 1973–2022.

Zeszyty Katechetyczne 1986–1987; 1997–2007.

Diecezjalne materiały katechetyczne

30-lecie (Archi)diecezji Szczecińsko-Kamieńskiej. Materiały katechetyczne, Ottonianum, Szczecin 2007.

- Cywińska L., Frela M., *O Józiu, który wędrował szlakiem misji Świętego Ottona*, Wydawca, Szczecin 2021.
- Draguła A., Kankowski K., Offmański A., *Był wśród nas i mówił do nas nad Odrą i Bałtykiem*, Ottonianum, Koszalin–Szczecin–Zielona Góra 2006.
- Idę do Ojca*. Modlitewnik, bw, Szczecin 1974.
- Katecheza fatimska. Materiały katechetyczne*, Ottonianum, Szczecin 2003.
- Offmański A. (oprac.), *W drodze do Eucharystii: inicjacja eucharystyczna. Materiały katechetyczno-duszpasterskie inicjacji eucharystycznej*, Ottonianum, Szczecin 1993.
- Offmański A. (red.), *Błogosławieństwa na nowo odkryte*, Ottonianum, Szczecin 2003.
- Offmański A. (red.), *Dekalog na nowo odczytany*, Ottonianum, Szczecin 1993.
- Offmański A. (red.), *Miłosierdzie na nowo światu ukazane*, Ottonianum, Szczecin 2005.
- Offmański A. (red.), *Poszukującym Boga. Przewodnik dla katechumenów*, Ottonianum, Szczecin 2002.
- Płaczek P., (red.), *Aha, o to chodzi! Domownikzek przygotowujący dziecko i rodzinę do I Komunii Świętej*, Wydawnictwo św. Wojciecha, Poznań 2020.
- Płaczek P., (red.), *To nie takie trudne – domownikzek przygotowujący dziecko i rodzinę do pierwszej Komunii Świętej z dziećmi fatimskimi*, Instytut Wydawniczy św. Jakuba, Szczecin 2016.
- Scenariusze katechez z racji objęcia posługi w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej przez abp. Andrzeja Dzięgę*, Ottonianum, Szczecin 4 kwietnia 2009 r.
- Zakrzewska M.I. (red.), *Chcę Ci dziękować. Śpiewnik archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, Ottonianum, Szczecin 2000.
- Archiwum Państwowe w Szczecinie
- Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie 1950–1973*; Wydział ds. Wyznań; Kuratorium Okręgu Szkolnego; PWRN, WdSW, sygn. 3902; PWRN, WdSW, sygn. 3903; PWRN, KOS, sygn. 12897; PWRN, KOS, sygn. 12899.
- Urząd Wojewódzki w Szczecinie 1975–1989*; Wydział ds. Wyznań; UW, WdSW, sygn. IV/701; UW, WdSW, sygn. IV/702.

5. Literatura

- Adamski F., *Wprowadzenie: personalizm – filozoficzny nurt myślenia o człowieku i wychowaniu*, w: *Wychowanie personalistyczne*, red. F. Adamski, WAM, Kraków 2005, s. 9–19.
- Alberich E., *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2003.
- Anczarski J., *Praca ks. kanonika Zygmunta Szelągka na stanowisku ordynariusza diecezji*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1970, nr 7, s. 219–222.

- Bagrowicz J., *Godność osoby fundamentem wychowania*, w: *Wychowanie personalistyczne*, red. F. Adamski, WAM, Kraków 2005, s. 179–212.
- Bagrowicz J., *Środowiska wychowania religijnego*, w: *Wychowanie religijne u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, red. R. Chałupniak, J. Kistorz, WTUO, Opole 2001, s. 145–178.
- Bałoniak A., *Rozmowy końca wieku...*, „Katecheta” 2000, nr 12, s. 55–62.
- Bielinowicz A., *Katechizacja w diecezji i archidiecezji warmińskiej w latach 1945–2005*, Studio Poligrafii Komputerowej, Olsztyn 2010.
- Bilans dziesięciolecia*. Z Księdzem Biskupem Kazimierzem Nyczem Przewodniczącym Komisji Episkopatu Polski ds. Wychowania Katolickiego rozmawiają Maria i Janusz Poniewierscy, „Znak” 2000, nr 9, s. 76–88.
- Bilicki E., *Początki w Szczecinie duszpasterstwa i działalności katolicko-społecznej w latach 1945–1970 i późniejszych we wspomnieniach Edmunda Jana Bilickiego*, Ottonianum, Szczecin 2005.
- Binz A., *Katecheta: misja, zawód czy powołanie?*, w: *W służbie człowiekowi*, red. Z. Marek, Instytut Kultury Religijnej, Kraków 1991, s. 89–106.
- Biogram abp. A. Dziegi*, http://szczecin.kuria.pl/wspolnoty/biskupi-archidiecezji/Arcybiskup-Metropolita-Andrzej-Dziega_542 (dostęp 15.07.2024).
- Blachnicki F., *Katechumenat na dzisiejszą godzinę*, w: *Funkcja inicjacyjna katechezy w kościele współczesnym*, red. K. Kantowski, WNUS, Szczecin 2007, s. 19–30.
- Blachnicki F., *Kerygmatyczna odnowa katechezy. Zorientowanie w problematyce*, bw, Kraków 1966.
- Blachnicki F., *Sympatycy czy chrześcijanie*, Wydawnictwo Światło-Życie, Kraków 2002.
- Błaszczak T., *Biskupi diecezji lubuskiej i pomorskiej do końca XII wieku*, w: *Kościół na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w XII wieku*, red. Z. Lec, A. Put, In Plus, Szczecin 2008, s. 65–76.
- Bogacz-Rajda Ł., *Kontrowersje prasowe wokół powrotu katechezy do szkoły*, ATK, Kraków 1994.
- Centrum Badania Opinii Społecznej, *Polski pejzaż religijny z bliższego planu*, Warszawa 2022.
- Centrum Badania Opinii Społecznej, *Religijność młodych na tle ogółu społeczeństwa*, Warszawa 2021.
- Chałupniak R., *Asertywność i komunikacja katechety – w kierunku społecznej formacji katechetów*, w: *Dzisiejszy katecheta. Stan aktualny i wyzwania*, red. J. Stala, WAM, Kraków 2002, s. 241–256.
- Charytański J., *Główne wątki Adhortacji Apostolskiej*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, red. W. Kubik, t. 2, ATK, Warszawa 1985, s. 114–145.
- Charytański J., *Katecheza sakramentalna w Katechizmie Kościoła Katolickiego. Wskazania dla polskiej katechezy*, „Szczecińskie Studia Kościelne” 1995, nr 6, s. 77–83.
- Charytański J., *La catéchèse en Pologne*, „Lumen Vitae” 1970, nr 25, s. 497–506.
- Charytański J., *Lekcje religii w Europie środkowo-wschodniej*, „Katecheta” 1992, nr 1, s. 1–12.

- Charytański J., *Nowy program*, „Katecheta” 1972, nr 16, s. 13–19.
- Charytański J., *Synod 1977 a orientacja antropologiczna w katechezie*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, red. W. Kubik, t. 2, ATK, Warszawa 1985, s. 77–95.
- Charytański J., *W kręgu zadań i treści katechezy*, WAM, Kraków 1992.
- Charytański J., *Z Dobrą Nowiną w szkole*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1991.
- Chorzępa M., *Od Ottona do Erazma*, „Prezbiterium” 1974, nr 6–8, s. 34–45.
- Cichocka M., *Kościół rzymskokatolicki w procesach integracyjnych na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1956*, WNUS, Szczecin 2018.
- Corbon J., *La prière chrétienne dans le Catéchisme de l'Église Catholique*, „Nouvelle Revue Théologique” 1994, nr 116/1, s. 3–26.
- Costa M., *Il cammino di fede 2. Lettere per i genitori*, Asti 1975.
- Cyrulik J., *Promocja lektorów w Szczecinie*, „Prezbiterium” 1976, nr 12, s. 364.
- Czekalski R., *Korelacja nauczania religii w szkole z katechezą parafialną*, w: *Rodzina – Szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*, red. P. Tomasik, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2003, s. 104–113.
- Czekalski R., *Profesjonalizm i wiarygodność katechety*, w: *Między tradycją a współczesnością. I Krajowy Kongres Katechetyczny*, red. A. Bałoniak, J. Szpet, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2008, s. 209–223.
- Czekalski R., *Wychowawcze zadania katechetów w polskiej rzeczywistości katechetycznej*, w: *Wychowanie w wierze w kontekście przemian współczesności*, red. R. Buchta, S. Dziekoński, WNUŚ, Katowice 2011, s. 41–52.
- Czerkawski A., Dziuba D., Roter A., *Priorytety edukacyjne Unii Europejskiej w perspektywie reformy oświatowej w Polsce*, w: *Polska szkoła: system oświatowy w procesie przeobrażeń*, red. R. Geisler, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Częstochowa–Katowice 1999, s. 101–112.
- Czubak S., *Duszpasterze młodzieży w kurii szczecińskiej*, „Prezbiterium” 1977, nr 7–8, s. 249–250.
- Czubiński A., *Polska i Pomorze Zachodnie w latach 1945–1995*, w: *Regiony w dziejach Polski. Pomorze Zachodnie*, z. 4, *Pomorze Zachodnie – 50 lat w granicach Polski*, red. K. Kozłowski, Oficyna Wydawnicza „Dokument”, Szczecin 1996, s. 5–22.
- Długosz A., *Misja profetyczna katechetów świeckich w Kościele*, w: *Ku doświadczeniu wiary*, red. K. Kantowski, W. Lechów, WNUS, Szczecin 2012, s. 217–228.
- Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim w świetle dokumentów MSW*, Bellona, Warszawa 2000.
- Doppke J., *Katechizacja w Polsce 1945–1990*, Bernardinum, Pelplin 1998.
- Dryl G., *Misja nauczyciela urszulańskiej szkoły*, w: *Wychowanie w wierze w kontekście przemian współczesności*, red. R. Buchta, S. Dziekoński, WNUŚ, Katowice 2011, s. 203–221.

- Dudek A., *PRL i Stolica Apostolska w latach 1971–1974*, w: *Spółeczeństwo – Państwo – Kościół (1945–2000)*, red. K. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, Stowarzyszenie Absolwentów US, Szczecin 2000, s. 48–53.
- Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Znak, Kraków 2003.
- Dullak K., *Podstawy prawno-organizacyjne diecezji koszalińsko-kołobrzesckiej*, Kuria Biskupia Koszalińsko-Kołobrzaska, Koszalin 1996.
- Dzwonkowski T., *Polityka lokalnych władz PRL wobec Ordynariatu Gorzowskiego w latach 1951–1972 (na przykładzie postaw wobec ordynariuszy)*, w: *Stefan Kardynał Wyszyński wobec Ziemi Zachodnich i Północnych oraz stosunków polsko-niemieckich*, red. T. Dzwonkowski, C. Osękowski, Garmond, Warszawa–Poznań–Zielona Góra 2001, s. 119–143.
- Emeis D., *Osoba katechety w świecie współczesnym*, w: *Między tradycją a współczesnością. I Krajowy Kongres Katechetyczny*, red. A. Bałoniak, J. Szpet, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2008, s. 53–62.
- Falkowski M., *Katechizacja w archidiecezji warszawskiej w latach 1992–2017*, Papieski Wydział Teologiczny, Warszawa 2021.
- Fenrych Z., *Duszpasterstwo akademickie w życiu młodzieży studenckiej Szczecina w latach 1947–1990*, IPN Szczecin, Szczecin 2021.
- Fossion A., *La catéchèse scolaire d’hier à demain*, „Nouvelle Revue Théologique” 1980, nr 102/1, s. 3–21.
- Frankel M., Twardochleb B. (red.), *„Beati Pacifici”. Homilie, listy, wspomnienia pierwszego metropolity szczecińskiego-kamińskiego*, Oficyna Wydawnicza „Dokument”, Szczecin 2006.
- Frankiewicz B., *Ksiądz Albert Willimsky – przykład chrześcijańskiej postawy wobec zbrodni nazizmu*, w: *Antyfaszystowska działalność Kościoła katolickiego i ewangelickiego na Pomorzu Zachodnim. Pastor Dietrich Benhoeffer i ksiądz Albert Willimsky*, red. M. Grzęda, WNUS, Szczecin 2003, s. 29–33.
- Frankiewicz B., *Wojenne losy Szczecina*, w: *Dzieje Szczecina 1806–1945*, red. B. Wachowiak, t. 3, Wydawnictwo 13 Muz, Szczecin 1994, s. 862–906.
- Frankiewicz B., *Znaczenie kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w obronie polskości od początku XX wieku do 1945 roku*, w: *Polska – Pomorze Zachodnie. Związki historyczne*, red. K. Kozłowski, Wydawnictwo Glob, Poznań 1990, s. 141–155.
- Frejusz K., *Tożsamość katechety i jego formacja w dyrektoriaty z lat 1971–2020*, „Studia Katechetyczne” 2021, nr 17, s. 159–171.
- Friskze A., *Polska. Losy państwa i narodu 1939–1989*, Iskry, Warszawa 2003.
- Fundacja Lifesurfs <https://lifesurfers.pl/home> (dostęp 15.01.2025).
- Gałecki J., *Synteza duszpasterstwa w 40-leciu*, „Prezbiterium” 1985, nr 11–12, s. 367–379.
- Giec J., *Dni młodych*, „Głos Katechety” 1993, nr 2, s. 11.
- Grześkowiak A., *Religia w szkole a prawa człowieka*, w: *Nauczanie religii w państwie demokratycznym*, red. J. Krukowski, TNKUL, Lublin 1991, s. 41–52.

- Hajduk A., *Wychowanie liturgiczne w katechezie*, w: *Katechetyka materialna*, red. J. Stala, Biblos, Tarnów 2002, s. 93–134.
- Harmaciński R., *Kursy przygotowujące katechetów w diecezji gorzowskiej w latach 1949–1972*, „Studia Katechetyczne”, t. VI, ATK, Warszawa 1987.
- Holzapfel H., *Kościół między Odrą a Bałtykiem*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 1990.
- Hutnikiewicz A., *Pomorze Zachodnie po II wojnie światowej (do 1995). Polskie Pomorze Zachodnie*, w: *Pomorze Zachodnie poprzez wieki*, red. J. Piskorski, Zamek Książąt Pomorskich, Szczecin 1999, s. 367–417.
- Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia 1992–2022*.
- Irla S., *Katecheta – doradca metodyczny*, w: *Dzisiejszy katecheta. Stan aktualny i wyzwania*, red. J. Stala, WAM, Kraków 2002, s. 216–240.
- Janiga W., *Katecheza szkolna: kryzysy i nadzieje*, w: *Współczesna katecheza: kryzysy i nadzieje*, red. R. Chałupniak, Redakcja Wydawnictw, Opole 2010, s. 87–116.
- Janiga W., *System awansu zawodowego nauczycieli*, w: *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*, red. W. Janiga, A. Mezglewski, Wydawnictwo Diecezjalne, Krosno–Sandomierz 2000, s. 141–149.
- Jasionek S., *Katechizm Kościoła Katolickiego darem dla współczesnej katechezy*, „Katecheta” 1997, nr 3, s. 132–136.
- Kantowski K., *Katecheta „przekonujący” – lider grup, duszpasterz*, w: *Między tradycją a współczesnością. I Krajowy Kongres Katechetyczny*, red. A. Bałoniak, J. Szpet, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2008, s. 226–237.
- Kazieczko J., *Diecezjalny dzień wspólnoty młodzieży w Szczecinie*, „Prezbiterium” 1976, nr 12, s. 362.
- Kersten K., *Narodziny systemu władzy. Polska 1943–1948*, SAWW, Poznań 1990.
- Kiciński A., *Dokumenty katechetyczne Kościoła powszechnego*, w: *Leksykon katechetyczny*, red. J. Kochel, J. Kostorz, Jedność, Kielce 2022, s. 73–82.
- Kiciński A., *Rozwój dyrektoratów katechetycznych po Soborze Watykańskim II (1971–1997–2020)*, „Roczniki Teologiczne” 2020, nr 11, s. 5–27.
- Kielian A., *Przyszłość nauczania religii. Kontekst kultury cyfrowej, nowa dydaktyka i wskazania do tworzenia podręczników*, Unum, Kraków 2021.
- Kindracki P., *Katechizacja dzieci i młodzieży w diecezji siedleckiej w latach 1961–1990*, Unitas, Siedlce 2009.
- Klaus B., *Co z katechezą parafialną?* w: *Katecheza w służbie wiary*, red. W. Janiga, T. Kocór, Przemysł 2004, s. 209–222.
- Kołodziejek H., *Organizowanie się Kościoła rzymskokatolickiego w Szczecinie w latach 1945–1993*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1994, z. 3, s. 41–52.

- Komarnicki H., *Szli na Zachód Osadnicy – refleksje współczesne*, w: *Pomorze Zachodnie w latach 1945–2005. Wybrane problemy polityczne, administracyjne, demograficzne i ekonomiczne*, red. K. Kozłowski, Książnica Pomorska, Szczecin 2005, s. 77–86.
- Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów, *Dokument końcowy: Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie*, Wydawnictwo Przyśtanek Jezus, Kraków 2014.
- Konieczny J., *50 lat pracy duszpasterskiej księży chrystusowców w parafii pw. św. Ottona w Pyrzycach*, bw, Pyrzyce 1995.
- Konopka H. (oprac.), *17 lat nauczania religii w Polsce Ludowej. Wybór dokumentów*, Wydawnictwo Uniwersyteckie w Białymstoku, Białystok 1998.
- Konopka H., *Kościół w szkołach Polski Ludowej od modlitwy przedlekcyjnej do apeli porannych i pełnej laicyzacji oświaty*, w: *Państwo – Kościół – Europa. Nowe wyzwania*, red. M. Drzonek, J. Mieczkowski, K. Kowalczyk, AMP Paweł Majewski, Szczecin 1999, s. 97–103.
- Kopiczko T., *Wychowanie do służby w szkolnym nauczaniu religii Kościoła katolickiego w Polsce. Studium teoretyczno-empiryczne*, WNUKSW, Warszawa 2021.
- Korab K., *Wychowanie – fundamentalnym zadaniem szkolnym. Wartości chrześcijańskie w wychowaniu szkolnym*, w: *Katecheza wobec zadań nowej szkoły*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 1999, s. 31–37.
- Kordzikowski J., *Kształtowanie metropolii*, „Zeszyty Katechetyczne” 2001, nr 4, s. 25–35.
- Kordzikowski J., *Nauczanie religii w kontekście przemian w szkolnictwie polskim na progu trzeciego tysiąclecia*, „Zeszyty Katechetyczne” 2000, nr 3, s. 129.
- Kordzikowski J., *Założenia dydaktyczne odnowy katechetycznej*, „Zeszyty Katechetyczne” 1998, nr 10, s. 32–40.
- Korgul M., *Działalność i refleksja katechetyczna w Kościele na Dolnym Śląsku w czasach powojennych*, Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Legnickiej, Legnica 1997.
- Kostynowicz R., *Kilka uwag o warunkach odbudowy Kościołów katolickich na Pomorzu*, w: *Polska – Pomorze Zachodnie. Związki historyczne*, red. K. Kozłowski, Wydawnictwo Glob, Poznań 1990, s. 179–184.
- Kostynowicz R., *Losy obiektów sakralnych Pomorza Zachodniego w latach 1945–1956*, w: *Protestanci i katolicy wobec hitleryzmu i stalinizmu*, red. N. Buske, K. Kozłowski, AP Szczecin, Szczecin 2003, s. 143–146.
- Kowalczyk K., *Nauczanie religii w szkołach na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1956*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2003, z. 3, s. 71–103.
- Kowalczyk K., *Rola szkół Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w walce z religią i Kościołem katolickim*, w: *Społeczeństwo – Państwo – Kościół (1945–2000)*, red. K. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, Stowarzyszenie Absolwentów US, Szczecin 2000, s. 97–102.
- Kowalczyk K., *W walce o rząd dusz. Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1956*, WNUS, Szczecin 2003.

- Kozłowski K., *Kościół katolicki na Pomorzu Zachodnim wobec stalinizmu (1948–1955)*, w: *Protestanci i katolicy wobec hitleryzmu i stalinizmu*, red. N. Buske, K. Kozłowski, AP Szczecin, Szczecin 2003, s. 109–116.
- Kozłowski K., *Pomorze Zachodnie w sześćdziesięciolecie 1945–2005. Społeczeństwo – władza – gospodarka – kultura*, WNUS, Szczecin 2007.
- Kozłowski K., *Powstanie diecezji szczecińsko-kamińskiej w 1972 roku*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2004, z. 3, s. 75–90.
- Kozłowski K., *Stosunki państwo–kościół w województwie szczecińskim (1945–1972). Wybrane problemy*, w: *Kościół katolicki wczoraj i dziś*, red. M. Drzonek, J. Mieczkowski, K. Kowalczyk, G. Wejman, Word Trade Center Biuro Promocji, Szczecin 1998, s. 29–43.
- Kozłowski K., Krzywicki S., *Historyczna droga do polskiego Szczecina*, KAW, Szczecin 1988.
- Krzystek A., *Racje przemawiające za powołaniem Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Szczecińskim*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2001, nr 1, s. 9–16.
- Krzystek A., *Teologia na Uniwersytecie Szczecińskim: początki Wydziału Teologicznego*, Volumina.pl, Szczecin 2023.
- Kubik W., *Jakiego katechety potrzebuje wiek XXI?*, w: *Ku doświadczeniu wiary*, red. K. Kantowski, W. Lechów, WNUS, Szczecin 2012, s. 229–258.
- Kulpaczyński S., *Formacja katechetów*, Encyklopedia katolicka, t. 5, Lublin 1989, KUL, s. 389–390.
- Kulpaczyński S., *Obraz katechety wylaniający się z badań empirycznych*, w: *Katecheza w szkole współczesnej*, red. M. Zając, KUL, Lublin 2010, s. 123–134.
- Kurzydło D., *Pedagogia przejścia. Wprowadzenie do metodologii katechetyki skoncentrowanej na dorastaniu*, WNUKSW, Warszawa 2020.
- Labuda G., *Dzieje polityczne (VI–XII wiek); ekspansja państwa polskiego na Pomorze (X–XII wiek)*, w: *Historia Pomorza*, t. 1 do 1466, cz. 1, red. G. Labuda, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1972, s. 303–325.
- Lec Z., *Ważniejsze wydarzenia z życia rzymskokatolickiej wspólnoty Polaków w Szczecinie do 1945 r.*, w: *Kościół rzymskokatolicki na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945–2005*, Ottonianum, Szczecin 2005, s. 185–198.
- Lemek K., *Działalność punktów katechetycznych w województwie szczecińskim w latach 1961–1970*, w: *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 2, 1956–1972, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, IPN Szczecin, Szczecin 2017, s. 205–216.
- Lemek K., *Posługa katechetyczna w kontekście budowania Kościoła diecezjalnego w okresie posługi duszpasterskiej bp. Jerzego Stroby*, w: *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 3: 1972–1978, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, IPN Szczecin, Szczecin 2018, s. 381–396.

- Lenczewski T., *Recepcja Katechizmu Kościoła Katolickiego we współczesnych podręcznikach dla młodzieży*, w: *Abyśmy podtrzymywali nadzieję*, red. P. Tomasik, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2005, s. 162–167.
- Leumann T., *Preparazione alla prima comunione. Veni al padre*, Asti, brw.
- Łabendowicz S., *Formacja katechetów w dokumentach Kościoła i literaturze katechetyczno-dydaktycznej po Soborze Watykańskim II*, Wydawnictwo Diecezji Sandomierskiej, Lublin–Radom 1994.
- Macholak J., *Wokół problemu obecności żołnierzy Armii Czerwonej na Pomorzu Zachodnim w świetle dokumentów z archiwów Federacji Rosyjskiej*, w: *Osadnictwo polskie na Pomorzu Zachodnim. Mity i rzeczywistość, cz. II*, red. K. Kozłowski, Oficyna Wydawnicza „Dokument”, Szczecin 2002, s. 87–104.
- Maćkowski A., *Misja kanoniczna dla nauczyciela religii*, „Zeszyty Katechetyczne” 2008, nr 4, s. 19–35.
- Maćkowski A., *Przygotowanie do bierzmowania w oparciu o paradygmat katechumenalny*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 2012, nr 2, s. 79–97.
- Majcher E., *Osobowość katechety*, w: *Katecheza w szkole*, red. J. Krucina, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1992, s. 133–153.
- Majdański K., *Wrócił tu Kościół. Z posługi słowa biskupa szczecińsko-kamieńskiego 1979–1984*, Kuria Biskupia, Szczecin 1985.
- Majewski M., *Co z permanentną formacją katechetów?*, „Katecheta” 1978, nr 2, s. 60.
- Majewski M., *Katecheza antropologiczna na tle współczesnych tendencji katechetycznych*, KUL, Lublin 1977.
- Majewski M., *Propozycja katechezy integralnej*, Wydawnictwo Salezjańskie, Łódź 1978.
- Majka J., *Wpływ Kościoła na integrację kulturową na ziemiach zachodnich*, w: *Kościół na ziemiach zachodnich. Czwierćwiecze polskiej organizacji kościelnej*, red. J. Krucina, Wrocławska Księgarnia Archidiecezjalna, Wrocław 1971, s. 135–150.
- Makowski A., *Pomorze Zachodnie w polityce gospodarczej Polski w latach 1945–1960*, w: *Pomorze Zachodnie w latach 1945–2005. Wybrane problemy polityczne, administracyjne, demograficzne i ekonomiczne*, red. K. Kozłowski, Książnica Pomorska, Szczecin 2005, s. 87–100.
- Makowski A., *W poszukiwaniu koniunktury. Osadnictwo jako czynnik awansu cywilizacyjnego Pomorza Zachodniego po II wojnie światowej*, w: *Osadnictwo polskie na Pomorzu Zachodnim. Mity i rzeczywistość, cz. II*, red. K. Kozłowski, Oficyna Wydawnicza „Dokument”, Szczecin 2002, s. 149–165.
- Marek R., *Kościół rzymskokatolicki wobec ziem zachodnich i północnych*, Neriton, Warszawa 1976.
- Marek Z., *Formacja katechetów w ujęciu Dyrektorium o Katechizacji*, „Studia Katechetyczne” 2023, nr 19, s. 335–346.
- Marek Z., *Katecheza w świetle nowego dyrektorium*, „Horyzonty Wiary” 1999, nr 1, s. 27–34.
- Marek Z., *Podstawy i założenia katechetyki fundamentalnej*, WAM, Kraków 2007.

- Marek Z., *Program nauczania religii Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. S. Dziekoński, Verbum, Warszawa 2003, s. 43–51.
- Matulka Z., *Wartości u podstaw wychowania personalistycznego*, w: *Wychowanie personalistyczne*, red. F. Adamski, WAM, Kraków 2005, s. 225–235.
- Mazur J.M., *Ksiądz Zygmunt Szeląg w obliczu stalinowskiej władzy Pomorza Zachodniego w latach 1952–1956*, w: *Protestanci i katolicy wobec hitleryzmu i stalinizmu*, red. N. Buske, K. Kozłowski, AP Szczecin, Szczecin 2003, s. 147–152.
- MEN, *Biblioteczka reformy*, t. 1, *O reformie*, Warszawa 1998.
- MEN, *Biblioteczka reformy*, t. 9, *O reformie programowej III etap edukacyjny gimnazjum (klasy I–III)*, Warszawa 1999.
- MEN, *Biblioteczka reformy*, t. 13, *O wychowaniu*, Warszawa 1999.
- Metzger M., *Pour une catéchèse biblique*, „Nouvelle Revue Théologique” 116/1 (1994), s. 1065–1088.
- Mezglewski A., *Misja kanoniczna do nauczania religii – przepisy prawa polskiego i kanonicznego*, w: *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*, red. W. Janiga, A. Mezglewski, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 2000, s. 117–127.
- Mezglewski A., *Usunięcie i przywrócenie nauczania religii do szkół*, w: *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*, W. Janiga, A. Mezglewski, Wydawnictwo Diecezjalne, Krosno–Sandomierz 2000, s. 97–116.
- Michalski J., *Katecheza parafialna w Polsce po Soborze Watykańskim II*, Hosianum, Olsztyn 1997.
- Michalski J., *Wikariusz kapitulny po śmierci biskupa ks. dr T. Benscha*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1970, nr 7, s. 226–230.
- Misiak R., *Życie i posługa pasterska abp. Z. Kamińskiego*, w: *Ty jesteś kapłanem na wieki*, red. Z. Kropiewski, A. Offmański, WTUS, Szczecin 2006, s. 19–40.
- Misiak R., *Życie i posługa pasterska arcybiskupa Zygmunta Kamińskiego. Lublin–Płock–Szczecin*, „Zeszyty Katechetyczne” 2006, nr 3–4, s. 16–37.
- Misiaszek K., *Katecheta – nauczyciel i świadek*, w: *Katecheta i katecheza w polskiej szkole*, red. K. Misiaszek, A. Potocki, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1995, s. 107–113.
- Misiaszek K., *Katecheza wobec współczesnego pluralizmu w Polsce*, w: *Katecheta i katecheza w polskiej szkole*, red. K. Misiaszek, A. Potocki, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1995, s. 7–23.
- Misiaszek K., *Katechizm Rzymski – katechizm Kościoła Katolickiego*, w: *Abyśmy podtrzymywali nadzieję*, red. P. Tomasik, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2005, s. 74–84.
- Misiaszek K., *Koncepcja nauczania religii katolickiej w publicznej szkole polskiej*, Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego, Warszawa 2010.
- Misiaszek K., *Programy nauczania religii w szkole*, „Ateneum Kapłańskie” 2004, t. 142, s. 467–479.

- Misiaszek K., *Wychowawcze wartości lekcji religii*, „Na Drogach Katechezy” 2011, nr 1, http://www.ndk.archibial.pl/art.php?id_artykul=121 (dostęp 15.07.2024).
- Misiaszek K., *Wykłady katechetyki na uczelniach teologicznych w obecnej sytuacji katechetycznej*, w: *Katecheta i katecheza w polskiej szkole*, red. K. Misiaszek, A. Potocki, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1995, s. 136–143.
- Misiaszek K., *Wyzwania współczesności dla formacji katechetów*, w: *Katecheta i katecheza w polskiej szkole*, red. K. Misiaszek, A. Potocki, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1995, s. 160–177.
- Młyńska E., *Ewolucja katechezy dorosłych w dyrektoriach z lat 1971–2020*, „Studia Katechetyczne” 2021, nr 17, s. 145–158.
- Młyńska E., *Katecheta – lider i duszpasterz*, w: *Między tradycją a współczesnością, I Krajowy Kongres Katechetyczny*, red. A. Bałoniak, J. Szpet, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2008, s. 239–242.
- Murawski R., *Co to jest katecheza?* w: *Katecheza w kontekście nowej ewangelizacji*, red. A. Offmański, Ottonianum, Szczecin 1995, s. 27–32.
- Murawski R., *Dyrektorium katechetyczne dla Polski*, w: *Wychowanie religijne u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, red. R. Chałupniak, J. Kostorz, WTUO, Opole 2001, s. 199–208.
- Murawski R., *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, „Zeszyty Katechetyczne” 2001, nr 2, s. 35–46.
- Murawski R., *Działania katechetyczne w parafii w świetle dyrektorium ogólnego i polskiego*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. S. Dziekoński, Verbinum, Warszawa 2003, s. 55–70.
- Murawski R., *Działania katechetyczne w parafii w świetle Dyrektorium ogólnego o katechizacji i dyrektorium polskiego*, „Zeszyty Katechetyczne” 2002, nr 4, s. 3–20.
- Murawski R., *Program katechezy w szkołach ponadpodstawowych*, w: *Katecheza w szkole*, red. J. Krucina, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1992, s. 93–106.
- Napierała E., *Geneza administracji Apostolskiej w Gorzowie Wielkopolskim*, „Studia Paradyskie” 1985, nr 1, s. 183–212.
- Niezgoda M., *Jak patrzeć na zmianę edukacyjną w Polsce*, w: *Společne skutki zmiany oświatowej w Polsce*, red. M. Niezgoda, Wydawnictwo UJ, Kraków 2011, s. 19–38.
- Niparko R., *Nowy program katechetyczny, nowe podręczniki. Zaproszenie do dyskusji*, „Katecheta” 1998, nr 1, s. 49–52.
- Niparko R., *„To należało czynić i tamtego nie zaniedbywać” (Łk 11, 42). O pokusie przeprowadzania się katechizacji z parafii do szkoły*, „Katecheta” 2006, nr 7–8, s. 5–7.
- Nossol A., *Wychowanie religijne jako wyzwanie dla współczesnej Europy*, w: *Wychowanie religijne u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, red. R. Chałupniak, J. Kostorz, WTUO, Opole 2001, s. 19–24.

- Nowacka M., *Katechetyczne doradztwo metodyczne*, KUL, Lublin 1999.
- Nowakowski A., *Laudatio*, w: *Służba prawdzie – Służba rodzinie, Doktorat honoris causa Uniwersytetu Szczecińskiego dla Jego Ekscelencji Ks. Abp. Prof. dr. hab. Kazimierza Majdańskiego (dokumentacja)*, red. P. Urbański, M. Wittlieb, WNUS, Szczecin 1992, s. 15–19.
- Nowicki E., *Zagadnienia organizacyjne Kościoła katolickiego na Ziemiach Odzyskanych*, Kraków 1947, za: J. Żaryn, *Kościół w PRL*, IPN, Warszawa 2004.
- Nycz K., *Katecheta jako nauczyciel religii w szkole*, „Katecheta” 1991, nr 3, s. 129–135.
- Objaśnienie do Instrukcji MEN dotyczącej powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/1991*, „Prezbiterium” 1990, nr 7–8, s. 195–196.
- Offmański A., (oprac.), *Instytut Studiów nad Rodziną Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego Punkt Konsultacyjny w Szczecinie w Roku Wielkiego Jubileuszu*, bw, Szczecin 2000.
- Offmański A., *IX Szczecińskie Dni Katechetyczne*, „Prezbiterium” 1983, nr 9, s. 301–302.
- Offmański A., *Arcybiskup Kazimierz Majdański – obrońca życia i rodziny*, w: *Kazimierz Majdański – obrońca życia i mąż stanu*, red. K. Kozłowski, G. Wejman, WNUS, Szczecin 2011, s. 69–85.
- Offmański A., *Diecezja szczecińsko-kamieńska*, „Prezbiterium” 1974, nr 6–8, s. 53–60.
- Offmański A., *Katecheta permanentnie kształtujący się*, w: *Dzisiejszy katecheta. Stan aktualny i wyzwania*, red. J. Stala, WAM, Kraków 2002, s. 171–190.
- Offmański A., *Katecheza dla dorosłych na tle praktyki parafialnej w diecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Prezbiterium” 1978, nr 10–11, s. 338–344.
- Offmański A., *Kurs katechetyczny w Szczecinie*, „Prezbiterium” 1983, nr 9, s. 301.
- Offmański A., *Nauczyciel u progu nowej ewangelizacji*, w: *Szkola katolicka na przełomie wieków*, red. A. Sowiński, A. Dymier, Kwadra, Szczecin 2001, s. 103–113.
- Offmański A., *W kierunku katechezy ewangelizacyjnej. Polska katecheza młodzieżowa w latach 1945–2000*, Ottonianum, Szczecin 2000.
- Offmański A., *W posłudze ludowi Pomorza Zachodniego*, „Zeszyty Katechetyczne” 1997, nr 6, s. 27–40.
- Offmański A., *Wakacyjne szkolenie katechetyczne*, „Prezbiterium” 1977, nr 10, s. 319–320.
- Offmański A., *Wznowienie kursu katechetycznego*, „Prezbiterium” 1974, nr 12, s. 26.
- Offmański A., *Założenia treściowe odnowy katechetycznej w kontekście nowej ewangelizacji*, „Zeszyty Katechetyczne” 1998, nr 10, s. 11–19.
- Osękowski C., *Ksiądz Prymas Wyszyński wobec stosunków polsko-niemieckich*, w: *Stefan Kardynał Wyszyński wobec Ziem Zachodnich i Północnych oraz stosunków polsko-niemieckich*, red. T. Dzwonkowski, C. Osękowski, Garmond, Warszawa–Poznań–Zielona Góra 2001, s. 20–32.

- Osiał W., *Directorium Catechisticum Generale i Dyrektorium Ogólne o Katechizacji – geneza dokumentów, założenia i wpływ na katechezę Kościoła*, „Studia Katechetyczne” 2022, nr 17, s. 11–29.
- Paluszkiewicz M., *Katechizacja szkolna diecezji siedleckiej w latach 1990–2005. Studium katechetyczne na podstawie badań wybranych grup katechetów*, Wydawnictwo Kwadrat, Siedlce 2008.
- Panuś T., *10 razy „tak”, czyli próba bilansu 20 lat nauczania religii w polskiej szkole*, „Katecheta” 2009, nr 9, s. 43–49.
- Panuś T., *Dokumenty katechetyczne*, w: *Katecheza w ujęciu Jana Pawła II*, red. J. Zimny, WAM, Sandomierz 2004, s. 25–48.
- Panuś T., *Geneza i główne wskazania Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, „Studia Katechetyczne” 2017, nr 13, s. 11–33.
- Panuś T., *Główne kierunki katechetyczne XX wieku*, Wydawnictwo M, Kraków 2001.
- Panuś T., *Konieczność katechez parafialnej*, w: *Katecheza parafialna – reaktywacja. Duszpasterstwo katechetyczne w parafii*, red. R. Chałupniak, J. Kochel, J. Kostorz, WTUO, Opole 2006, s. 117–129.
- Panuś T., *Pięć zadań stojących przed nauczającymi religii w polskiej szkole*, „Katecheta” 2009, nr 9, s. 49–52.
- Pater J., *Biskupi na Ziemiach Zachodnich i Północnych jako wikariusze Generali Prymasa Wyszyńskiego*, w: *Stefan Kardynał Wyszyński wobec Ziem Zachodnich i Północnych oraz stosunków polsko–niemieckich*, red. T. Dzwonkowski, C. Osękowski, Garmond, Warszawa–Poznań–Zielona Góra 2001, s. 33–52.
- Pietrzak J., *Rola prymasa Hłonda w ustanowieniu administracji kościelnej na ziemiach przyłączonych do Polski po II wojnie światowej. Trudne odkrywanie faktów*, w: *Droga do stabilizacji polskiej administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych po II wojnie światowej. W 40 rocznicę wydania konstytucji apostolskiej Pawła VI „Episcoporum Poloniae coetus”*, red. W. Kucharski, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” Wrocław 2013, s. 33–45.
- Pikuła N., *Pozaszkolne nauczanie religii dzieci i młodzieży w diecezji częstochowskiej (1961–1990)*, Scriptum, Kraków 2009.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem*, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2009.
- Plewka C., *Oświata Zachodniopomorska w latach 1945–2002. O ideach i praktykach edukacyjnych*, Zapol, Szczecin 2003.
- Płaczek P., *Katecheta – animator misyjny, na przykładzie posługi katechetów w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Lumen Gentium. Zeszyty misjologiczne” 2018, nr 2.
- Potocki A., *Katecheza między niebem a ziemią – między parafią a szkołą*, „Katecheta” 2001, nr 2, s. 13–22.

- Potocki A., *Polska szkoła w sytuacji przemian*, w: *Katecheta i katecheza w polskiej szkole*, red. K. Misiaszek, A. Potocki, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1995, s. 69–83.
- Potocki A., *Religioznawstwo w szkole – antidotum na katechezę*, *Wychowanie religijne w polskich przemianach. Studium socjologiczno-pastoralne*, red. A. Potocki, WNUKSW, Warszawa 2007, s. 101–136.
- Potocki A., *Sekularyzacja systemu oświaty w Polsce po II wojnie światowej a katechetyczna praca Kościoła*, w: *Katecheta i katecheza w polskiej szkole*, red. K. Misiaszek, A. Potocki, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1995, s. 53–68.
- Potocki A., *Spółeczna formacja katechetów*, w: *Katecheta i katecheza w polskiej szkole*, red. K. Misiaszek, A. Potocki, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1995, s. 144–159.
- Przybyłowski J., *Wyzwania pastoralne w dokumentach katechetycznych Kościoła katolickiego w Polsce*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. S. Dziekoński, Verbinum, Warszawa 2003, s. 123–185.
- Put A., *Powstanie diecezji lubuskiej i pomorskiej (wolińskiej)*, w: *Kościół na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w XII wieku*, red. Z. Lec. A. Put, In Plus, Szczecin 2008, s. 41–66.
- Raina P., *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, W drodze, Poznań t. 1, 1994; t. 2, 1995; t. 3, 1996.
- Raport o religijności* <https://www.pewresearch.org/religion/2018/06/13/the-age-gap-in-religion-around-the-world/> (dostęp 10.01.2025).
- Rasmus A., *Okoliczności odprawienia Mszy świętej w Szczecinie w dniu 6 maja 1945 r.*, w: *Kościół rzymskokatolicki na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945–2005*, red. G. Wejman, Ottonianum, Szczecin 2005, s. 199–224.
- Ratzinger J., *Chrystus i Kościół. Aktualne problemy teologii – konsekwencje dla katechezy*, w: *Opera omnia. Wiara w Piśmie i Tradycji*, t. IX/2, red. K. Góźdz, M. Górecka, KUL, Lublin 2018, s. 864–871.
- Ratzinger J., *Ewangelizacja, katecheza i katechizm*, w: *Opera Omnia, Wiara w Piśmie i Tradycji*, t. IX/2, red. K. Góźdz, M. Górecka, KUL, Lublin 2018, s. 903–924.
- Ratzinger J., *Neopoganie i Kościół*, w: *Benedykt XVI. Ostatnie rozmowy*, red. P. Seewald, Rafael, Kraków.
- Ratzinger J., *Nowa ewangelizacja. Przemówienie kard. J. Ratzingera, prefekta Kongregacji Nauki Wiary wygłoszone do katechetów i nauczycieli religii w Rzymie 9 grudnia 2000 r.* [http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/ inne/ratzinger_ewangelizacja.html](http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/inne/ratzinger_ewangelizacja.html) (dostęp 15.07.2024).
- Ratzinger J., *Pośredniczenie wiary i źródła wiary*, w: *Opera Omnia, Wiara w Piśmie i Tradycji*, t. IX/2, red. K. Góźdz, M. Górecka, KUL, Lublin 2018, s. 820–839.
- Ratzinger J., *Rozważania o kryzysie przepowiadania*, w: *Opera Omnia, Wiara w Piśmie i Tradycji*, t. IX/2, red. K. Góźdz, M. Górecka, KUL, Lublin 2018, s. 753–765.
- Ratzinger J., *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, Znak, Kraków 1996.

- Rayzacher-Majewska A., *Zadania katechezy w dyrektoriat z lat 1971–2020*, „Studia Katechetyczne” 2021, nr 17, s. 59–80.
- Rayzacher-Majewska A., Mazur R., *Nauczanie religii w szkole wobec rzeczywistości cyfrowej*, „Studia Katechetyczne” 2020, nr 16, s. 45–56.
- Rayzacher-Majewska A., Tomasik P., *Glossa do uchwały 391. zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski*, „Studia Katechetyczne” 2022, nr 18, s. 279–282.
- Rozen B., „*Oto ja pošlij mnie!*” (Iz 6, 8). *Teologiczne i psychologiczne reguły realizacji powołania katechety we współczesnym świecie*, w: *Dzisiejszy katecheta. Stan aktualny i wyzwania*, red. J. Stala, WAM, Kraków 2002, s. 326–338.
- Ryś M., *Praca nad własnym rozwojem nauczyciela-wychowawcy – warunkiem wspierania rozwoju osobowego wychowanków*, w: *Ku doświadczeniu wiary*, red. K. Kantowski, W. Lachów, WNUS, Szczecin 2012, s. 259–272.
- Schmidt B., *Administracja Apostolska w Gorzowie Wielkopolskim*, „Prezbiterium” 1974, nr 6–8, s. 45–53.
- Simiński Ł., *Tożsamość i kompetencje katechetów. Studium katechetyczne w świetle badań katechetów diecezji pelplińskiej*, Bernardinum, Pelpin 2021.
- Skarżyński R., *Działalność misyjna na Ziemi Lubuskiej i Pomorzu*, w: *Kościół na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w XII wieku*, red. Z. Lec. A. Put, In Plus, Szczecin 2008, s. 35–39.
- Skiba P., *Katecheza ewangelizacyjna w nowych ruchach i wspólnotach kościelnych. Studium katechetyczne wybranych ruchów i wspólnot kościelnych*, Polihymnia, Szczecin 2006.
- Skiba P., *Zeszyty Katechetyczne – wczoraj i dziś*, „Zeszyty Katechetyczne” 2006, nr 1–2, s. 77–78.
- Skuza S., *Nauczanie religii w Polsce w świetle prawa państwowego po roku 1945 r.*, w: *Nowa ewangelizacja*, red. L. Balter, Pallottinum, Poznań 1993, s. 203–265.
- Sondej M., *Duchowość nauczyciela*, w: *Szkola katolicka na przełomie wieków*, red. A. Sowiński, A. Dyrer, Kwarda, Szczecin 2001, s. 91–101.
- Sondej M., *Osobowość katechety i jej wpływ na katechizowanych*, w: *Katecheta w szkole. Poradnik pedagogiczny*, red. M. Śnieżyński, Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Kraków 1994, s. 7–24.
- Sondej M., *Świat potrzebuje świadectwa*, w: *W poszukiwaniu kształtu katechezy*, red. B. Klaus, Biblos, Tarnów 2000, s. 134–142.
- Sondej M., *Znaczenie świadectwa katechety*, „Szczecińskie Studia Kościelne” 1995, nr 6, s. 143–149.
- Sosna J., *Praca Wydziału Duszpasterskiego*, „Prezbiterium” 1985, nr 1–5, s. 104–111.
- Spieker M., *Kościół i społeczeństwo w procesie transformacji krajów postkomunistycznych*, w: *Po przełomie. Kościół i społeczeństwo w Polsce i Niemczech Wschodnich. Problem procesów transformacji*, red. Z. Stawrowski, S. Wilkanowicz, Znak, Kraków 1998, s. 9–30.

- Spors J., *Związki Pomorza Zachodniego z Polską od XII do początku XVI wieku*, w: *Polska – Pomorze Zachodnie. Związki historyczne*, red. K. Kozłowski, Wydawnictwo Glob, Poznań 1990, s. 7–25.
- Sproncel P., *Kultura tymczasowości jako wyzwanie dla duszpasterstwa Kościoła w świetle nauczania papieża Franciszka*, Scriptum, Kraków 2022.
- Stala J., *Tradycja katechezy rodzinnej w diecezji tarnowskiej*, Zakład Poligraficzny Pławo, Tarnów 1999.
- Stala J., *Troska o być nauczyciela religii i katechety. W kierunku formacji duchowej*, „Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2011, nr 2, s. 239–252.
- Stala J., *Umiejętność działania nauczyciela religii i katechety. Kierunki formacji kształtowania umiejętności pedagogiczno-katechetycznych*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 2011, t. 10, s. 161–170.
- Stankiewicz D., *Katolickie szkolnictwo w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Zeszyty Katechetyczne” 1997, nr 6, s. 47–58.
- Stanuch Z., *Nauczanie religii w punktach katechetycznych województwa szczecińskiego w świetle materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Szczecinie (1961–1970)*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2007, z. 3, s. 51–67.
- Stanuch Z., *Nauczanie religii w szkołach województwa szczecińskiego w świetle materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Szczecinie (1956–1961)*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2005, z. 4, s. 111–127.
- Stanuch Z., *Polityka władz państwowych na Pomorzu Zachodnim wobec nauczania religii w latach 1945–1961*, w: *Polityka władz państwowych wobec Kościoła na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej w latach 1945–1989*, red. T. Ceynowa, P. Knap, IPN Szczecin, Szczecin 2010, s. 99–107.
- Stanuch Z., *Walka o religię. Katechizacja szkolna i pozaszkolna na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1961*, IPN Szczecin, Szczecin 2014.
- Stefaniak M., *Działalność aparatu represji na zachodnim pograniczu polski w latach 1945–1950*, IPN Szczecin, Szczecin 2008.
- Stępiński W., *Zarys dziejów diecezji kamieńskiej do połowy XVI wieku*, „Prezbiterium” 1985, nr 1–5, s. 26–40.
- Stroba J., *Początek diecezji szczecińsko-kamieńskiej*, „Prezbiterium” 1985, nr 1–5, s. 66–75.
- Stroba J., *Przepowiadanie i interpretacja*, Pallottinum, Poznań 1981.
- Superlak P., *Kronika archidiecezji*, „Prezbiterium” 2010, nr 9, s. 450.
- Sygnatowicz W., *Pierwszy biskup gorzowski ks. biskup dr Teodor Bensch*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1970, nr 7, s. 222–225.
- Synak B., *Od pozornej jedności do wzmożonej różnorodności społeczeństwa polskiego*, w: *Wielka transformacja. Zmiany ustrojowe w Polsce po 1989*, red. I. Krzemiński, WNŁOSGRAF, Warszawa 2011, s. 44–53.

- Szauer R., *Miedzy potrzebą doznań a trwałością postaw. Religijność i moralność uczniów szkół średnich i studentów uczelni wyższych w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Studium socjologiczne*, Warszawskie Wydawnictwo Socjologiczne, Warszawa 2019.
- Szczęśny W., *Obecność Kościoła na Pomorzu Zachodnim. Wspomnienia*, „Prezbiterium” 1984, nr 6–8, s. 212–214.
- Szempruch J., *Główne tendencje i wyzwania polskich przemian edukacyjnych*, w: *Polska szkoła: system oświatowy w procesie przeobrażeń*, red. R. Geisler, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Częstochowa–Katowice 1999, s. 240–249.
- Szewczyk R., *Tożsamość katechety w świetle dokumentów Kościoła w latach 1965–1991*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1996.
- Szpet J., *Dlaczego katecheza parafialna*, „Katecheta” 2006, nr 7–8, s. 9–18.
- Szpet J., *Nowe światło troski o posługę katechetyczną*, „Katecheta” 1998, nr 1, s. 4–13.
- Szpet J., *Podstawa programowa katechezy*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. S. Dziekoński, Verbinum, Warszawa 2003, s. 23–42.
- Szpet J., *Program katechetyczny w zreformowanej polskiej szkole*, „Zeszyty Katechetyczne” 1999, nr 1–2, s. 8–27.
- Szpet J., *Przyszłość lekcji religii w polskiej szkole*, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2002.
- Szpet J., *Ważniejsze akcenty w polskiej katechezie XX wieku*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/0002V_01.html# (dostęp 20.07.2024).
- Szpet J., *Założenia nowego programu kształcenia religijnego*, w: *Katecheza wobec zadań nowej szkoły*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 1999, s. 58–72.
- Szpet J., *Założenia poznańskiej serii podręczników do programu „Życiem odpowiadamy na wezwania Boże”*, „Zeszyty Katechetyczne” 2002, nr 3, s. 21–31.
- Szrejter J., *Katecheza parafialna w Polsce do roku 1980*, Artepresse, Gniezno 2003.
- Szweda K., *Postawy katechetów wobec katechezy (aspekt teoretyczno-empiryczny)*, w: *Katechetyka i katecheza u progu XXI wieku*, red. A. Kiciński, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2007, s. 307–327.
- Ściurka U., *Katechetyczne doradztwo metodyczne w archidiecezji krakowskiej*, Unum, Kraków 2006.
- Śląski K., *Związki z Polską i walka z agresją saską i duńską*, w: *Historia Pomorza*, t. 1 do 1466, cz. 2, red. G. Labuda, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1972, s. 58–83.
- Śliwierski B., *Polityka resortów edukacji w posocjalistycznej Polsce jako czynnik erozji kapitału społecznego*, „Studia Edukacyjne” 2012, nr 22, s. 29–48.
- Śliwierski B., *Problemy współczesnej edukacji. Dekonstrukcja polityki oświatowej III RP*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
- Świerkowski H., *Wspomnienia z pierwszych powojennych lat*, „Prezbiterium” 1984, nr 7–8, s. 209–211.

- Tomasik P., *Katechetyka fundamentalna*, w: *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, red. J. Stala, Biblos, Tarnów 2003, s. 201–320.
- Tomasik P., *Katecheza a szkolne lekcje religii*, „Homo Dei” 1999, nr 1, s. 71–79.
- Tomasik P., *Katecheza w Polsce dwadzieścia lat po powrocie lekcji religii do szkoły. Współczesne wyzwania i odnowione dokumenty programowe*, w: *Katecheza w szkole współczesnej*, red. M. Zająć, KUL, Lublin 2010, s. 23–44.
- Tomasik P., *Kształtowanie postaw chrześcijańskich dzieci i młodzieży inspirowane założeniami nowej Podstawy programowej*, w: „Katecheza, rodzina, parafia i szkoła”, 2010, t. 8, red. J. Szpet, D. Jackowiak, s. 15–26.
- Tomasik P., *Nauka religii wobec reformy*, w: *Katecheza wobec zadań nowej szkoły*, red. D. Jackowiak, J. Szpet, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 1999, s. 15–30.
- Tomasik P., *Podstawowe założenia Programu nauczania religii z 2010 roku*, w: *Programy nauczania religii i katechetyczne (1920–2020)*, red. R. Ceglarek, K. Misiaszek, A. Wołkiewicz, Częstochowskie Wydawnictwo Archidiecezjalne „Regina Poloniae”, Częstochowa 2021, s. 365–381.
- Tomasik P., *Poszukiwanie optymalnego modelu katechezy – w kręgu dziedzictwa ks. Franciszka Blachnickiego*, „Studia Katechetyczne” 2022, nr 18, s. 43–55.
- Tomasik P., *Religia w dialogu z edukacją. Studium na temat korelacji nauczania religii katolickiej z polską edukacją szkolną*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2004.
- Twardochleb B., *Uwagi o motywacjach powojennego osadnictwa na Pomorzu Zachodnim*, w: *Polska – Pomorze Zachodnie. Związki historyczne*, red. K. Kozłowski, Wydawnictwo Glob, Poznań 1990, s. 156–178.
- Uchacz S., *Osobowość katechety młodzieżowego*, w: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, red. R. Murawski, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1989, s. 364–373.
- Wagner I., *Zadania, rola i cele szkoły polskie*, w: *Polska szkoła: system oświatowy w procesie przeobrażeń*, red. R. Geisler, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Częstochowa–Katowice 1999, s. 115–123.
- Wątor A., *Udział rzymskokatolickiego duchowieństwa w życiu politycznym i społecznym Małopolski Wschodniej do 1939 roku. Wybrane aspekty*, w: *Ty jesteś kapłanem na wieki*, red. Z. Kroplewski, A. Offmański, WTUS, Szczecin 2006, s. 407–423.
- Wejman G., *Biskup Otton z Bambergu w przestrzeni pomorskiego Kościoła*, WNUS, Szczecin 2022.
- Wejman G., *Kalendarium (archi)diecezji szczecińsko-kamińskiej (1972–2005)*, w: *Kalendarium Kościoła na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej ze szczególnym uwzględnieniem lat 1945–2005*, red. G. Wejman, WNUS, Szczecin 2007, s. 361–462.
- Wejman G., *Kapłani szczecińscy: o Friedrich Lorenz OMI, ks. prał. dr Carl Lampert i ks. Herbert Simoleit – odważni głosiciele prawdy w czasie drugiej wojny światowej*, w: *Ty jesteś kapłanem na wieki*, red. Z. Kroplewski, A. Offmański, WTUS, Szczecin 2006, s. 387–405.

- Wejman G., *Kapłani – wyznawcy wiary z parafii św. Jana Chrzciciela w Szczecinie (1933–1945)*, w: *Błogosławiony ks. prałat dr Karol Lampert. Świadek bezlitosnego czasu. Dokumentacja*, KAdruk, Innsbruck–Szczecin 2011, s. 93–97.
- Wejman G., *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945–1972*, WNUS, Szczecin 2007.
- Wejman G., *Wybrane zagadnienia z dziejów Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim do 1945 roku*, w: *Kościół katolicki wczoraj i dziś*, red. M. Drzonek, J. Mieczkowski, K. Kowalczyk, G. Wejman, World Trade Center Biuro Promocji, Szczecin 1998, s. 7–17.
- Wejman G., *Zarys organizacji i instytucji kościelnych diecezji szczecińsko-kamińskiej*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2002, nr 1, s. 28–67.
- Wejman H., *Powinność troski katechety o swoją duchowość*, „Katecheta” 1998, nr 1, s. 14–17.
- Welzandt E., *Ludność diecezji gorzowskiej*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1970, nr 7, s. 214–218.
- Welzandt E., *Rys historyczny diecezji gorzowskiej. Powstanie Administracji Apostolskiej z siedzibą w Gorzowie*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1970, nr 7, s. 208–214.
- Wieczorek M., *Osadnicy Polscy w Szczecinie-Dąbiu maj–sierpień 1945 r.*, za: *Szczecin w dokumentach 1945 r.*, red. T. Bialecki, Z. Chmielewski, K. Kozłowski, KAW, Szczecin 1980.
- Wiśniowski E., *Losy katolicyzmu na Pomorzu Zachodnim od reformacji do II wojny światowej*, „Prezbiterium” 1974, nr 9–11, s. 69–76.
- Włodarczyk E., *Wielkomijski rozwój Szczecina w latach 1871–1918*, w: *Dzieje Szczecina 1806–1945*, t. 3, red. B. Wachowiak, Wydawnictwo 13 Muz, Szczecin 1994, s. 279–520.
- Włodkowski R., *Problem osadnictwa w świetle dokumentów Piusa XII i polskiej hierarchii kościelnej (1945–1948)*, w: *Osadnictwo polskie na Pomorzu Zachodnim. Mity i rzeczywistość*, cz. II, red. K. Kozłowski, Oficyna Wydawnicza „Dokument”, Szczecin 2002, s. 113–130.
- Włodkowski R., *Usunięcie administratorów apostolskich w 1951 roku jako przykład polityki państwa wobec kościoła na Ziemiach Zachodnich*, w: *Państwo – Kościół – Europa. Nowe wyzwania*, red. M. Drzonek, J. Mieczkowski, K. Kowalczyk, AMP Paweł Majewski, Szczecin 1999, s. 53–60.
- Wójcik M., *Nauczanie religii w rzymskokatolickiej w polskiej szkole w świetle artykułów prasowych „Gazety Wyborczej” z lat 1990–2019*, Unum, Kraków 2024.
- Wójcik S., *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego: na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska w latach 1945–1961*, Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1995.
- Wrońska H., *Formacja permanentna w służbie rozwoju osobowości katechety*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 2013, t. 5, s. 81–98.
- Wrońska H., *Katecheza w stowarzyszeniach, ruchach i grupach*, w: *Miejsca katechezy. Rodzina, parafia, szkoła*, red. S. Kulpaczyński, Polihymnia, Lublin 2005, s. 99–137.

- Zajac M., *Katecheta w społeczeństwie pluralistycznym*, w: *W poszukiwaniu kształtu katechezy*, red. B. Klaus, Biblos, Tarnów 2000, s. 220–229.
- Zajac M., *Katechizacja w diecezji tarnowskiej w okresie posługi biskupa Jerzego Ablewicza (1962–1989)*, Biblos, Tarnów 2000.
- Zajac M., *(R)ewolucja myślenia o katechezie w szkole*, w: *Katecheza w szkole współczesnej*, red. M. Zajac, KUL, Lublin 2010, s. 251–259.
- Zakrzewska M.I., *Katecheta animatorem permanentnej inicjacji eucharystycznej*, „Szczecińskie Studia Kościelne” 1995, nr 6, s. 165–169.
- Zaremba P., *Dziennik 1945*, wstęp K. Kozłowski, Oficyna Wydawnicza „Dokument”, Szczecin 1996.
- Zaremba P., *Pierwszy szczeciński rok 1945*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1966.
- Zdaniewicz W., Zaręba S., *Postawy społeczno-religijne mieszkańców archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, Ottonianum, Szczecin 2006.
- Zellma A., *Katecheta* w: *Leksykon pedagogiki religii*, red. C. Rogowski, Verbinum, Warszawa 2007, s. 255–258.
- Zellma A., *Nauczyciel religii jako refleksyjny praktyk w realiach współczesnej szkoły*, „Katecheta” 2009, nr 9, s. 6–12.
- Zellma A., *Nauczyciel religii jako wychowawca*, w: *Wychowanie w szkole: od bezradności ku możliwościom*, red. R. Chałupniak, WTUO, Opole 2014, s. 225–232.
- Zellma A., *Obszar aktywności wychowawczej nauczyciela religii w środowisku szkolnym*, w: *Wychowanie w wierze w kontekście przemian współczesności*, red. R. Buchta, S. Dziekoński, WNUŚ, Katowice 2011, s. 190–202.
- Zieliński Z., *Kościół w Polsce*, Polwen, Radom 2003.
- Źródła do dziejów Pomorza Zachodniego, t. XIV, *Narodziny diecezji szczecińsko-kamieńskiej i koszalińsko-kołobrzeskiej (1945–1972)*, WNUŚ, Szczecin 2007.
- Żaryn J., *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Neriton, Warszawa 2003.
- Żaryn J., *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, DiG, Warszawa 1997.
- Żaryn J., *Kościół w PRL*, IPN, Warszawa 2004.
- Żaryn J., *Stolica Apostolska wobec Ziem Odzyskanych po II Wojnie Światowej. Zarys problemu*, w: *Kościół katolicki wczoraj i dziś*, red. M. Drzonek, J. Mieczkowski, K. Kowalczyk, G. Wejman, Word Trade Center Biuro Promocji, Szczecin 1998, s. 61–73.
- Żmudziński W., *Dialog i wsparcie zamiast gotowych odpowiedzi*, w: *Między tradycją a współczesnością. I Krajowy Kongres Katechetyczny*, red. A. Bałoniak, J. Szpet, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2008, s. 243–247.
- Życie jest nam dane i zadane*. Z ks. abp. Zygmuntem Kamińskim rozmawia Maciej Drzonek, Wydawnictwo Diecezji Sandomierskiej, Sandomierz 2009.

Spis tabel

1. Pomieszczenia katechetyczne w latach 1973–1990	129
2. Liczba osób objętych nauczaniem religii w punktach katechetycznych w latach 1973–1990	142
3. Liczba osób objętych nauczaniem religii w szkole w latach 1991–2022	166
4. <i>Dominicantes</i> i <i>communicantes</i> w Polsce i diecezji szczecińsko-kamieńskiej w latach 1992–2022	168
5. Liczba studentów US, WTUS, AWSO w latach 2003–2020	213
6. Tematyka „Szczecińskich Dni Katechetycznych” w latach 1974–2022	217
7. Liczba katechetów w diecezji w latach 1973–2022	227

Streszczenie

Katechizacja w (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej w 50-leciu jej istnienia

Słowa kluczowe: katecheza, *Dyrektorium o katechizacji*, nauczanie religii w PRL, diecezja szczecińsko-kamieńska

Rozprawa miała na celu zbadanie, czy w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej w omawianym okresie były realizowane założenia odnowy katechetycznej. Jak na przestrzeni 50 lat dostosowywano formy realizacji katechezy do warunków i miejsc, w których się odbywała, oraz do możliwości odbiorców. Kwerendę badawczą przeprowadzono w Archiwum Kurii Szczecińsko-Kamieńskiej, Archiwum Państwowym, Instytucie Pamięci Narodowej. Struktura pracy ma charakter chronologiczno-problemowy. W rozdziale pierwszym – wprowadzającym, przedstawiono uwarunkowania społeczno-kulturowe powstania diecezji szczecińsko-kamieńskiej i jej rozwój do roku 2022. W rozdziale drugim dokonano analizy dokumentów Magisterium Kościoła wydanych po Soborze Watykańskim II poświęconych katechizacji. Omówiono wskazania i instrukcje katechetyczne opracowane na terenie (archi)diecezji szczecińsko-kamieńskiej. Trzeci rozdział poświęcony został nauczaniu religii w punktach katechetycznych, ukazano w nim wyzwania związane z katechezą parafialną oraz wysiłki podejmowane przez Kościół w celu jej ożywienia. Podjęto również refleksję nad powrotem edukacji religijnej do szkół i efektem tej przemiany, a także nad blaskami i cieniami nauczania religii w szkole. Czwarty rozdział koncentruje się na podstawowej i stałej formacji katechetów. Wnioski i postulaty zostały przedstawione w zakończeniu.

Abstract

Catechesis in The (Arch)diocese of Szczecin and Kamień Pomorski on its 50th anniversary

Key words: catechesis, *Directory for Catechesis*, religion teaching in the PRL, diocese of Szczecin and Kamień

The thesis aims to determine whether or not The Archdiocese of Szczecin and Kamień Pomorski has been implementing the principles of the catechetical renewal during the period under discussion and how during the last 50 years the methods and the forms of implementation of the catechesis have been adapted to conditions and venues in which religious education was taking place, as well as to the abilities of the recipients of the catechesis. The research was conducted at The Archive of The Curia of Szczecin and Kamień Pomorski, The National Archive, and The Institute of National Remembrance. The thesis is organized chronologically and conceptually. The first chapter serves as an introduction and presents the social and cultural background of the establishment of the Diocese of Szczecin and Kamień Pomorski, as well as offers a historical overview of the past of the Church in Western Pomerania up until the establishment of a permanent church organization in the year 1972. In the second chapter, on the basis of an analysis of the Directory for Catechesis and previous catechetical documents, the catechumenal model was presented as the one to help lead the already baptized to a mature faith. The third chapter is devoted to a discussion of religious education at catechetical venues, offering an insight into the challenges of parish-based catechesis and the efforts undertaken by the Church in order to reinvigorate it. It is also a reflection on the return of religious education to schools and the resulting transformation and also the pros and cons of religious education at school. The fourth chapter focuses on the primary and permanent formation of catechists. Conclusions and postulates are presented at the end.

Katarzyna Lemek – absolwentka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego, dr teologii (specjalność katechetyka), adiunkt w Katedrze Teologii Praktycznej Instytutu Nauk Teologicznych US, nauczycielka religii od 2006 roku, obecnie katechetka w II Liceum Ogólnokształcącym im. Mieszka I w Szczecinie, członek Stowarzyszenia Katechetów Polskich.

Chciałbym podkreślić, że niektóre fragmenty książki mają zarówno dużą wartość poznawczą, jak i, co jest ważne w tego rodzaju pracach, porządkującą i syntetyzującą stan archiwaliów. Bez wątplenia Katarzyna Lemek wykazała się wielką pracowitością, ale też obeznaniem w złożonym materiale, zarówno dotyczącym teorii katechezy, jak i praktyki. Widać ponadto, że Autorka czuje szkołę, że problemy oświaty, uczniów, nauczycieli, są jej bliskie. Mocną stroną recenzowanej książki są wnioski, wyciągane ze zrozumieniem, czym jest szkoła, jakie jest znaczenie i jaka jest wartość szkolnych lekcji religii. Autorka ma wyraźną świadomość, że ta część działalności katechetycznej Kościoła, jest nieodzowna i cenna. Opowiada się za czymś, co jest konieczne, a bywa zapomniane w niektórych działaniach, także kościelnych – opowiada się za pracą organiczną, zauważa blaski i cienie religii w szkole, widzi ją jako dużą szansę ewangelizacyjną. Z tonu pracy wyczuwa się dumę z osiągnięć, prawdziwie pionierskich, Kościoła na Pomorzu Zachodnim. Jednocześnie Autorka nie proponuje bynajmniej konserwowania dotychczasowych form. Odważnie pisze o problemach, niedostatkach, zmieniającym się świecie. Jest to bliskie wskazaniom, jakie zawarł w końcowej części adhortacji *Catechesi tradendae* św. Jan Paweł II, gdy pisał o stałym i organicznym rozwoju katechezy.

Z recenzji ks. prof. dr. hab. Piotra Tomasika

71-101 Szczecin, ul. Mickiewicza 64
tel. 91 444 20 06, 91 444 20 09
e-mail: wydawnictwo@usz.edu.pl
www.wn.usz.edu.pl

ISBN 978-83-8419-014-2 (online)
ISBN 978-83-8419-013-5 (print)

9 788384 190135